

DÖRTLÜK

*Doğarken koymuşlar adını Kadir,
Olsun diye güçlü, münim, muktedir.
Bakmışlar hayatta muvaffak olmuş,
Yeni ad koymuşlar Kadir Zülkadir.
Yaşar ALPARSLAN*

UKDE

**Bu Kitap İSKUR TEKSTİL ENERJİ TİC. VE SAN. A.Ş.'nin
Bir Kültür Hizmetidir.**

UKDE KİTAPLIĞI: 79
MARAŞ TARİHİ SERİSİ: 29

Editör:

Serdar YAKAR

Baskı – Cilt:

ÖNCÜ BASIMEVİ
Kazım Karabekir Caddesi
Ali Kabakçı İşhanı No 85/2
İskitler / Ankara
Tel: (0312)384 31 20 (Pbx)
Faks: (0312)384 31 19)

Kapak Tasarım:

Halil İbrahim TOKLU

Baskı Tarihi:

Şubat 2010

Yazışma Adresi:

Vefa Kitap Kırtasiye
İsmetpaşa Mah. Borsa Cad.
Buket Sitesi Altı No 17/C
Tel: 0.344.225 13 00
mahmutseyithan@hotmail.com
KAHRAMANMARAŞ

Hazırlayan:
Yaşar ALPARSLAN

ESHAB-I KEHF VUKÛU, ŞUYÛU

**KAHRAMANMARAŞ
2010**

Yaşar ALPARSLAN:

1947'de Maraş'da doğdu. İlk olarak Bahçeci Hoca'da okudu. Çocuk yaşta Hafız oldu. Dışardan imtihanlarına girip ilkokulu iki yılda okudu. Maraş İmam Hatibi bitirdi. Dışardan lise imtihanlarına girdi diplomasını aldı. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünü bitirdi. Kazandığı halde hastalığı sebebiyle İstanbul Üniversitesinin Tarih bölümünü okuyamadı. Afşin Lisesi'nde öğretmenlik mesleğine başladı. Maraş İmam-Hatip Lisesi ve Endüstri Meslek Liselerinde Din Kültürü öğretmenliği yaptı. 1997'de emekli oldu.

Yazı ve şiir çalışmaları Hareket, Altınoluk, Tohum, İslam Medeniyeti, Kurtuluş, Uzunluk, Alkış gibi dergilerde ve Zaman, Madalyalı Şehir, Bugün gibi gazetelerde neşredildi. Yazılarında kendi isminin yanı sıra Veziroğlu, Ceridoğlu gibi mahlaslar ve müstear isimler de kullandı. Baskılı baskısız eser sâhibidir.

2008 yılı itibâriyle arkadaşı Serdar Yakar Bey'le berâber Maraş kültürünü ve târihini tanıtmak için bir proje başlattı. Başlattığı projeye çok sayıda arkadaşları da katıldı. Çevresi yardımcı oldu. Şu ana kadar 30 eser yayınladı. Maksadı inşaallah bu projeyi sonuna kadar götürmek.

Baskılı Eserleri;

- 1-Kıssa-ı Eshab-ı Kehf (1999),
- 2-Münâcaât ve Na'tlar (2006),
- 3-İstiklâl Savaşında Maraş (Serdar Yakar'la Müşterek, 2008),
- 4-Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri (Serdar Yakar'la Müşterek, 2008),
- 5-Âşık Mustafa Zulkadiroğlu Hayatı ve Şiirleri (Serdar Yakar'la Müşterek, 2008),
- 6-Muhammed Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri (Serdar Yakar'la Müşterek, 2009),
- 7-Maraş'ta Divanından Parça Kalmış Halk Şairleri (Serdar Yakar'la Müşterek, 2009),
- 8-Türk Edebiyatında Maraşlılar (Serdar Yakar ve Yrd. Doç. Dr. Lütfi Alıcı ile Müşterek, 2009),
- 9-Seyâhatnâme, Şehir Târîhi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş (Serdar Yakar'la Müşterek, 2009),
- 10-Maraş'ta Saçaklızâdeler ve Eski Maraş Âlimleri (Osman Sandaloğlu'ndan sadeleştirme, 2009),
- 11-Büyük Hiciv Şâiri Âşık Mısdılı (Mustafa Hartlap'ın) Hayatı ve Şiirleri (2009),
- 12-Maraş Meşhurları (Serdar Yakar'la Müşterek, 2009),
- 13-Muhtelif Cönklerden Maraş Halk Şâirlerine Âit Şiirler (Serdar Yakar'la Müşterek, 2009)'dır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	7
BİR HAYAT HİKÂYESİ İÇİNDE ESHAB-I KEHF.....	17
AFŞİN'LİLERİN ANLATTIĞI ESHAB-I KEHF KISSASI'NIN İLMÎ ESASLARA OTURTULARAK ANLATILMASI.....	25
DAHA SONRAKİ GELİŞMELER.....	43
İSLAMIN YAYILIŞI VE YAYILIŞIN DURAĞANLAŞMASI VE İLK ESHAB-I KEHF HABERLERİ.....	51
KEHF SÛRESİNİN SEBEB-İ NÜZÛLÜ, KISSASININ KURAN-I KERİM'DEKİ ANLATIMI KISACA AÇIKLAMASI.....	71
EFSUS VE ESHAB-I KEHF.....	85
TARSUS, TARSUS ADININ MACERASI, TARSUS VE ESHAB-I KEHF.....	105
ESHAB-I KEHF AÇISINDAN TEFSİRLERDEKİ KAFA KARIŞIKLIKLARI VE SEBEBLERİ.....	117
KEHF SÛRESİNİN VE ESHAB-I KEHF İSİMLERİNİN HAVASSI.....	135
BATILILAR – HRİSTİYANLAR ESHAB-I KEHF'E NERDE DİYOR.....	139
KEHF SÛRESİNİN FAZÂİLİ İLE ALÂKALI HADİS-İ ŞERİFLER.....	143
YEDİLER KASİDESİ.....	147
KISSA-I ESHÂB-I KEHF.....	149

VESİKALAR BELGELER

AFŞİN ESHAB-I KEHF RİBATI VE MEDRESESİ / Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI.....	180
ESHAB-I KEHF VAKIFLARI / PROF. Dr. Refet YİNANÇ.....	203
AFŞİN ESHAB-I KEHF VAKIFLARI / Prof Dr. Ahmet EYİCİL...	217
"BUĞYETÜ'T-TALEB FÎ TARİHİ'L-HALEB" ADLI ESERDEN ARABİSÛS HAKKINDA.....	236
ASARÛ'L-BİLÂD EFSUS.....	244
TABERÎ, CÂMİÛ'L BEYÂN.....	257
HIRİSTİYAN KAYNAKLARINDA ASHABÛ'L KEHF'İN (RAKÎM) YERİ.....	273
KAYNAKÇA.....	298

TAKDİM

Hayâtım boyunca okurken iş olsun havası için hiç okumadım. Okurken hep bir şeyler öğrenmek için okudum. Okuduklarımı kafamda tuttum. Tahlil ettim. Başlık başlık içime attım. Onları hep yerli yerine yerleştirdim. Uyumunu sağladım. Eğer konunun boşluğu kaldıysa onu içimde tuttum. Allah nasıl olsa bir gün bir kitapta raslatır veya konuya kalbimi açar dedim.

İşte bu konulardan biri de Eshab-ı Kehf konusu. Onu da yıllarınan okudum. Belli neticelere geldim. Şimdi önce takdîminde bu neticeleri özetliyeceğim. Sonra da açarak kitaplaştıracam inşallah.

Bana göre tevhid mücâdelesine bağlı çıkan bu olay mîladî 1. Asrın ilk yarısının sonlarına doğru olur. Tevhidi Hz. İsa'dan öğrenen havariler Filistin'de, Yahûdiler arasında tutunamaz. Kuzeye doğru içinde çok az Yahûdi kolonileri, daha çok putperestlerin bulunduğu mintikalara çıkar. Bu bir rivâyet. Onlara Hz. İsâ'nın emridir. Bunlardan biri halkı temâmen putperest olan bir şehirde tevhidi anlatır. Bu zâta bir gençler topluluğu inanır. Belki biraz da fazlası vardır. Böyle bir olay orda ilk defa olmaktadır. Bir sefer sebebiyle şehre uğrayan krala bu durum haber verilir. Kral sefer dönüşüne kadar bu altı gence müsâade eder. Kral döner. Tevhidin zevkini alan gençler şehri terkeder. Hicret eder. Bir çoban da onlara katılır. Yedi kişi olurlar. Köpekleri vardır. Bir mağaraya sığınır. Bir çıkış için düâ ederler. Fakat bu ara uyurlar. Tam uyurlar. 309 yıl uyurlar. Vs.

Ya'ni bu olay puta tapanların tevhide bağlı hareket edenlere baskısından ibârettir. Böyle olunca da Hz. İsâ'dan hemen sonra olması gerekir. Tevhid üzere yürüyen Hristiyanlık zamanında olması gerekir. Olayın fitilini bir havarinin ateşlemesi gerekir. Zaten anlatılan da bu havariye inanan insan sayısının çok az olduğudur. Belki de bu iki elin parmakları sayısı kadardır.

Kuran-ı Kerim bunu bir tevhid mücâdelesi sayıyorsa bu böyledir. İleriye götürülmesinin pek ihtimali yoktur.

Çünkü Hristiyanlıkta önce muvahhid havariler vardır. Onların tevhid mücadelesi ahlak da'vası vardır. Fakat çok sürmez daha onlar sağken, bu işi götürüyorken Pavlov diye biri çıkar. Yerelin bütün

kültürünü yerinde bırakır. Onları yeni dinin değerleriyle süsler. Temel motif alt kültür, yerel kültürdür. Teklif sorumluluğu olmayan, sünneti (hitan) bile olmayan bir düâ dini ortaya çıkarır. Geniş kitleler süratle onun geliştirdiği dine girer. Din Yahudilere mahsus olmaktan çıkar. Evrenselleşir. Kilise kurulur. Dinin kelime-i şehâdeti ise teslistir. Günahtan kurtuluştur.

Havarilerin kazandığı insan vardır. Ama azdır. Ancak Pavlos'un öğrettiği tarzda inananlar, taraftarlar çoktur. Daha da çoğalır. Tevhid taraftarlarını boğar. Kısa zamanda yok hükmüne geçirir.

Pavlos taraftarları tevhide değil teslise inanır. "Allah üçün biridir" der. Oğulu konumu itibariyle daha güçlü hâle getirir. Rûhulkudüsü ona yardımcı yapar.

Kuran-ı Kerim'in ortaya koyduğu Eshab-ı Kehf'in kahramanları ise muvahhidir. "Putu tapmam" der. Tevhidin mücâdelesini yapar. Teslisin lafını da daha duymamıştır.

Zâten bir rivâyet teslise inanıp Allah'ın oğlu var diyenlere cevap olsun diye bu sûre, yâni Kehf sûresi indirilmiştir. Teslis şirk gibi kabûl edilip bunlar da şirke karşı mücâdele veren kahramanlar olarak gösterilmiştir.

Ayrıca bu sûre bu konuyu açarak başlar. Bu hususta kendilerinin de, babalarının da ilmi yoktur der. Hatta Kuran-ı Kerim'e göre Allah İsa aleyhisselamı göğe çeker. Karşısına alır. "Bunları sen mi dedin?" der. O da; "Sen daha iyi biliyorsun, ben Allah'ın oğluyum demedim," der.

O bakımdan bazı Hristiyan guruplar bunu Deciyus (M.S. 249-251) zamanına çekiyorsa Eshab-ı Kehf olayını kendi iklimine çekiyor demektir. Kahramanının rollerini değiştiriyor demektir.

Yine söylüyoruz üçüncü asır Hristiyanlığında tevhid fikri yoktur. Hatta münakaşası da yoktur. Olan münakaşa ise haşa İsa'nın ne kadarı Allah ne kadarı insan olduğudur. Tam Allah diyen monozisttir. Eğer bir Müslüman da çıkıyor bunu üçüncü asra veriyorsa Hristiyanlığın târihini bilmiyor demektir.

Evet Hristiyanlık intişar edip hakimiyyet kurduğunda da zulüm görmüştür. Deciyus zamanında da görmüştür. Fakat geç dönemler tevhîde bağıllığından dolayı değil çok çoğaldığı ve organize olduğu

içindir. Bunlar dünyâya önem vermemektedir. Devletin resmî dîninin dışına çıkmaktadır. Aynı bir millet olmaktadır.

Devlet de bunlar için Deciyus zamanında beşer kişilik gurub kurar. İnsanların imparatorun putuna veya Roma tanrılarına ibâdete, buhur takdîmine, kurban kesmeye zorlar.

Ancak bunları itham ederken bir Allah'a inanmıyor diye değil, yasal olmayan dîne tabi' oldukları, gizli cemiyet teşkil ettikleri, gizli hareket ettiklerinden krala sûikast tertip edecekleri, askeri emirlere uymadıkları, içtimâî hayâtın icablarından uzak durup dünyâ hayâtını tahkîr ettikleri, büyücülük ve sihirbazlık yaptıkları gibi iddiâlarla itham eder.

Bu zulüm bir de Mesih inancına bağlı oldukları için olur. Zira onlar Mesih'in çarçabucak dönüp devlet kurup inançsız insan bırakmayacağını söylerler. Bu da kurulu devlet düzenini rahatsız eder.

(Antakya Süryânî Kilisesi Tarihi, Mehmet Çelik, c. 1, sh. 46-53, İstanbul, 1987, Dinler Tarihi, Ekrem Sarıkcıoğlu, sh. 319-20, Fakülte Kitabevi, İsparta 2004)

Gerçekte de bunlar hep fakir sınıftır. Hayatı tahkîr etmektedir. Romalıların hiçbir törenine katılmamaktadır. Dünyaya oynamaktadır. Çoğalırken devletin dünya görüşüne sâhip tabanını sürekli eritmektedir.

(Mevcut kaynaklara göre Hristiyanlık, Suat Yıldırım, 2. baskı, sh. 99-104, İstanbul 2005, Tarih-i Umûmî, Ahmet Refik, c. 3, sh. 395-402, İstanbul, 1328, Roma İmparatorluk Tarihi, Oktay Akşit, c. II, sh. 125-129, İstanbul, 1970.)

Yine bu olay geç dönem Hristiyanlığa verilemez. Buna bir sebep de şudur:

Erken dönem Hristiyanlık Tevrat'a tâbidir. Ordaki helalleri helal, haramları haram kabûl eder. Dolayısıyla gıdada helal ve temiz olanı arar. Onun için bakınız yedi uyur uyanır. Sonra içinden birine "şu parayla git temiz olanı al" der. Halbuki Pavlos'la doğan, gelişen Hristiyanlık İsâ Mesih olduğu için, ğalib geleceği için Tevrat'ın hükmünü kaldırdı der. Onun için Hristiyan ağzından girene değil çıkana haram der. Kan içer, domuz eti yer.

Demek ki hâdise erken dönemdir. Havariler zamanıdır. Geç dönem olsa şöyle der:

-Çarşıya git. Bulduğunu al. Getir. Bol bol yiyelim.

Netice geç zaman Hristiyanlığı tesliscidir. Tevhidci değildir. Onda İsa (A.S.) Allah'ın oğludur. Allah'ın sıfatlarına sâhiptir. Allah'ın işine iş bölümü dâiresinde ortaktır. O haşa Allah olunca Pavlos ondan vahiy almış peygamberdir. Peygamber konumundadır. Az incele Hristiyanlıkta bunu görmek mümkündür.

Bu konuları kitapta da açacağımız için burda keserek Yahudilik ve Eshab-ı Kehf konusundan da az bahsedelim.

Bu olay yine Yahudi dîninin târihine pek uygun değildir. Çünkü Yahudilik de vasfını erken dönem yitirmiştir. Yahudilik millileşmiştir. Yahudi dininden olmak için on iki sebtin birinden olmak şartı vardır. Onun için Yahudi dinimi yayayım diye tebliğ yapmaz. Kendi dışında kimseye Yahudilik anlatmaz.

Bu gün bile Yahudilik, Yahudiliğe başkası girmesin diye nesep araştırması yapar. Nesep-şecere tutar. Gidin İsrâil'e dünyada nerde Yahudi var onların şeceresini gösteren bilgi bankası vardır.

Yahudilikte mistisizm yok gibidir. Mistik hareket kuranı da, gireni de dışlar. Hatta şeriat üstünde yürüyen bir dinde ahiret inancı olur. O bile Babil sürgünü sonrası yok gibidir. Biraz dirildiyse Mûsa bin Meymun'dan sonradır. Ya'ni Yahudilik dünyevî karakterlidir. İçe dönüktür. Metafizîği akâididir.

Yahudiler zamanında oldu. Hristiyanlar zamanında ortaya çıktı desek olmaz. Zira Hz. İsa öncesi din da'vası olan devletleri yok. Hz. Süleyman'dan sonra devletleri seküler-laik. Onun için habire devlet – millet – din mücadelesi yaşarlar. Ta başa versen yine olmaz. Zira din üzerine kâim devletleri Hz. Davud ve Süleyman (A.S.) devri gibi.

Sonra bölünürler. Birbirini yerler. Başkalarının zulmüne ma'ruz kalırlar. Dinlerini bozarlar.

Yine söylüyoruz bu havâriiler dönemine ait bir hâdise. Küçük bir gurubun putperestlikten dönerek tevhide yönelmesiyle yaşanan bir olay.

Romalıların böyle şeye alışık değil. Onda din her hâlükarda inancın sistematiği içinde krala itaatı getirecek. Bir hareket bu sistematiğin dışına çıktı mı felâket.

Deciyus zamanı ise söylediğimiz gibi artık Roma'nın halk olarak altı boşalmış. Bütün bir Bizans'ta Hristiyanlık yayılmış. Kitleler ortaya çıkmış. Devlet Deciyus zamanı öyle 5-10 kişiyi değil kitleleri karşısına alır. Hem de her yerde. Hem o dönem devletle Hristiyanlar arası incelensin da'va tevhid da'vası değildir. Başka başka şeylerdir.

Aslında bu bir kader. Vaktiyle böyle bir kaderi Yahudiler de yaşadılar. Yusuf (A.S.) zamanında Mısır'a gittiler. O peygamberdi. Kendiler çoğaldılar. İnananla çoğaldılar. Zamanla sistemle araları açıldı. Sistemin kastları kadınlarını kullanıyor, erkeklerini ağır işte çalıştırıyordu. Daha sonra Mûsâ (A.S.) onları Mısır dışına götürmek istedi. Devlet bu ikinci sınıf insanları bırakmak istemedi. Allaha tapıyorlar kendine tapmıyorlar diye korktu. Devlete isyan ettikleri de yoktu. Devlet Musa'nın Allahına tapmayı yasakladı. İnananın ellerini ve ayaklarını çaprazlamasına keserim dedi. Allah devleti izin versin diye belâlarla ne kadar zora çektiyse de müsâade etmedi. Çünkü iş onların üstüneydi. Efendilere işçi sınıfı lâzımdı. Sonunda Museviler kaçtılar. Fravun ve ordusu onları takip ettiler. Suda boğuldular. Allah'tan belâların buldular.

Üçüncü asırda da savaşlar için Roma zora girdi. Kendi insanı yanî putperest insan azaldı. Hristiyanların isyan ettiği de yoktu. Zâten dinleri buna elverişli değildi. Toptan döndereyim dedi olmadı. Çok sürmedi kendi Hristiyanlığı kabûl etti. Ancak kendine uygun hâle getirdi, siyasallaştırdı. Kabûl etti. Sonra da siyasallaştırdığı Hristiyanlığa herkesin girmesini mecbûr tuttu. Geleneği bozmadı. Hatta devletin resmî mezhebinin dünya görüşünün dışına çıkan mezhepleri bile yasakladı. Üstüne gitti, yaktı, yıktı.

Ya'ni yine tek tipe, kendine hizmet edene oynadı. Ha ali yürük ha veli yürük oldu. Papazlar kralların yerini sağlama aldılar. Krallar papazların yerin sağlama aldılar. Papazlar krallara karşı aforoz silâhiyle yerlerini korudular. İktidarı paylaştılar. Her iki taraf rahat hayat yaşadılar. Al gülüm ver gülüm ettiler.

Gelelim kendi üstümüzden Eshab-ı Kehf mâcerasına.

Müslümanlar önceleri Eshab-ı Kehf'in yeri ile alâkalı bilgiye sâhip değillerdi. Çünkü Kuran-ı Kerim o mekanla alâkalı ba'zı fizik bilgileri emâreleri haber veriyor tavsif ediyor ve fakat şehrin adını haber vermiyordu.

Ancak Müslümanlar Hz. Ebûbekir'in halifeliği zamanında Arabistan yarımadasının dışına çıktılar. Sûriye ve Irak üstünden fetihlere başladılar. Hz. Ömer ve Osman zamanında Sûriye, Irak ve Cezîre fethini tamamladılar. Emevîler zamanında ulaşabilecekleri en son noktalara ulaştılar. Az bir fetih de Abbâsiler zamanında yaptılar.

Şam toprağı ve Cezire'den Bizanslılar temâmen çekildiler. Ermenistanı da büyük nisbette kaybettiler. Gerek Müslümanlar ve gerekse Hristiyanlar Tarsus'dan beri başlayan kıvrılıp Malatya'ya doğru geçen Torosları sanki bir yerde tabii sınır-hudud gibi kabûl ettiler. Bu hudutların batısı Bizans'ın, adını Bilad-ı Rum koydular. Şam Cezire yüzünü de Dar-ı İslam koydular. Veya bununla berâber Cezire Vilâyeti, Şam Vilâyeti dediler.

Bu dağların arasındaki gedik ağızlarına şehirler kurdular. Veya kurulmuş şehirleri tahkim ettiler. Ta'mir ettiler. Müslümanlar bu dağların önündeki alanlara insanlar yerleştirdiler. Bölgeye avasım bölgesi dediler. Kurdukları tahkim ettikleri şehirlere süğür adını verdiler. Kışla – garnizon şehir ettiler. Abbasilere kadar bu şehirlerin Şam toprağında olanlarını Maraş'a Cezîre toprağında olanları Malatya'ya bağladılar. Abbasî dönemi ise bazan böyle bıraktılar. Bazan birleştirip Tarsus'a bağladılar. Sonra da dediğimiz gibi Bizans onlardan da Türkün eline geçti. Yine Müslümanlar buraya Bilad-ı Rum dediler. Doğuya da Ermenistan dediler.

Müslümanlar bu dağların geçitleri arasından geçerek 3-4 asır Bizans topraklarına girdiler. Yaz girdiler, kış girdiler. Bizans'ın gücünü kırdılar. Bizans da karşı mukâbele yapıp darüüslâma girdiyse-girecekse yine bu geçitlerden girdiler.

Müslümanlar Eshab-ı Kehf'in makamı ile alâkalı ilk bilgilere bu topraklarda ulaştılar. Bilgi sâhibi oldular. Hristiyanlar tarafından bilgilendirildiler. Adını da Efsus olarak duyurdular. Bir tek yanlış bilgilendirme hâriç hep burayı işaret ettiler.

Bu bilgileri de bu yerden elçi olarak gidenler, fetih için geçenler haber verdiler. Rivayet olarak kitaplara girmesine vesile oldular. Muaviye, İbn-i Abbas, Habib bin Mesleme gibi. Kanaat oluşturdular. Bilad-ı Rum'la berâber anılır hâle getirdiler.

Bu uzun asırlar böyle gitti. Bu isimle berâber başka yeri anmadılar.

Ama insanlar ideal kişileri yeni nesiller için idealize etmeyi mukaddesi şehirlerine çekmeyi, mükemmel kimliklerin kabirlerini ülkelerine taşımayı severler. Onun için Eshab-ı Kehf'in kahramanlarını da kabirlerini de şu veya bu sebeble ülkelerine çektiler. Şehirlerinde olmuş gibi olayı şehirlerine uyarladılar. Müslümanlar otuza yakın yer için burda dediler. Bir yerde vuku' bulmuşken otuza yakın şuyu' noktası yarattılar. Hâkezâ Hristiyanlar da üç beş şuyu' noktası yarattılar.

Halbuki kitapta genişçe izahını yapacağız. Müslümanlar bunu ilk Darüislam olan Ürdün'de de Tarsus'da da görmediler. İlk Rûm diyarı Efsus'da gördüler. Böyle kayıtlara geçirdiler. Hristiyanlar da bu işi hiçbir zaman Ürdün veya Tarsus'a havale etmediler. Burda demediler. Dedilerse de ağırlıklı Efsus dediler.

Ama Efsus zamanla yıkıldı yıkıldı. Stratejik değerini yitirdi. Elbistan onun yerine geçti. İnsanlar Efsus'u unuttular. O zaman dünya genişti. Coğrafya ilmi geri, haritalar iptidâi idi. Yerini yurdunu unuttular. Bu defa olayı başka yerlere çok rahat yakıştırdılar. Pek karşı koyan cevap veren de bulamadılar. Kafa karışıklığı yaşadılar, yaşattılar. Bunu asırlarca devam ettirdiler.

İşte bu karışıklığı, bilgi kirliliğini gidermek için Afşin'de (Efsus) öğretenlik yaparken ordaki yetkililere derdim. Eshab-ı Kehf'le alâkalı ehliyyetli insanlara eser yazdırın. Burayı tanıtır. Buraya insanlar gelsinler. Bu sizin için de beldeniz için de hayırlı olur. Hem Eshab-ı Kehf hem beldeniz tanınır. Ma'neviyyat sebebi olur. Burayı ziyâret Halkın ma'neviyyâtını besler.

Biz orada iken sözümler dinlenmedi. Dinletemedik. Ordan geleli, emekli olalı neredeyse otuz beş sene oldu. Bu ara Prof. Dr. Faruk Sümer Hoca Yabanlu Pazarı'nı incelerken ğaliba Eshab-ı Kehf olayını da keşfetti. Mekanı ile ilgili bilgilere ulaştı. Bu topraklara yöneldi. Alaka duydu. Sonunda Maraş coğrafyası için çok kıymetli eser olan Yabanlu Pazarı'nı ve Eshab-ı Kehf'i yazdı. Bir ilk gerçekleşti.

Arkasından Afşin Kaymakamlığı ve Belediyesi Eshab-ı Kehf'le alâkalı bir şiir yarışması açtı. Girdik. Kazandık. Mesnevî tarzında

yazmıştık. Onlar bastıracaktı. Bastırmadı. Yıllar önce biz “Kıssa-i Eshab-ı Kehf” adıyla Serdar YAKAR Bey Ukde Kitaplığında bastırıldı, biz dağıttık. Şimdi bazı değişikliklerle bu çalışmayı da çıkaracağımız bu kitabın içine koyuyoruz.

Efsus merkezli bir Eshab-ı Kehf’i de en son Ali Afşaroğlu Beyefendi yazdı. Bir boşluğu da o doldurdu. Faruk Sümer Hocanın yazdıklarının genişletti. Geliştirdi.

(Eshab-ı Kehf ve Rakıym, Mağara Arkadaşları, Ali Afşaroğlu, Hilal, Erkam Matbaası, İstanbul, 2000.)

Ama bu eserler Afşinliler-Maraşlılar tarafından destek sağlanarak yazdırılmadı. Bastırılmadı. Türkiye ölçüsünde dağıtılmadı. Gerek bu şekil ve gerek başka şekil Afşin Eshab-ı Kehf tanıtılmadı. Bizler kitaba para vermeyi sevmeyiz, bu eserleri de en nihâyet meraklıları aldı.

Bu ara unutmadan yazalım. Geçmişte bu topraklarda Eshab-ı Kehf’i tanıtmak için en fazla A.Saim Emirmahmutoğlu çalıştı, çabaladı. Makâleler yazdı.

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL aynı konuda hacimli iki geniş makâle yazdı. Biz bu makâlenin birinden vesikalar kısmına Eshab-ı Kehf vakıflarıyla alâkalı bir bölüm alıyoruz. Müsaadelerinden mütevellid ona teşekkürler ediyoruz.

Afşin (Efsus) Eshab-ı Kehf’in tanıtımında Prof. Dr. Mehmet Özkarcı Bey’in de katkıları çok oldu. Bu kitabın vesikalar bölümüne ondan bir makâle istedik. Lutfetti. Onu da yayınlıyoruz. Ona da teşekkürler ediyoruz.

Şimdi de bu eseri çıkarıyoruz. Bu boşluğu doldursun tekemmül ettirsin diye. Eseri iki kısma ayırıyoruz. Birinci kısımda kanaatlerimiz, bilgimiz dâhilinde Eshab-ı Kehf olayını yazıyoruz, koyuyoruz.

İkinci kısmına serbest çalışacaklar için Arşiv-Vesika kısmını ilâve ediyoruz.

Burda Arapça tercüme Yrd. Doç. Dr. M. Akif ÖZDOĞAN Bey yaptı. İlâhiyat Fakültemizin Arap Edebiyatı Hocası. Teşekkür ediyoruz.

Bu arşivi şu maksadla oluşturduk. Baktık konuları kitaba alsak özet yazmak gerekecek. Tadı tuzu kalmayacak. Konu kısılacak. Tam anlaşılmayacak. O halde bütünü bilmek gerekenleri bütünüyle

koyalım dedik. Koyduk. Eshab-ı Kehf'le alakalı bütün rivâyetleri hem verip hem doğru karar veren Taberi'yi Arapça ve Türkçe ibâreleriyle koyduk. Baktık bölge târihini târihte en iyi, en geniş İbnüladim yazmış. Kitabında bütün bu bölge şehirleriyle alakalı rivâyetler var. Kitabın benzerini bulmak mümkün değil. Onu da metin ve tercemesi ile berâber koyduk. Bizim târihimizde içinde ziyâretler bulunan şehirleri yazan târih kitapları var. Onları da koyduk.

Velhâsılı bu konuda kanaat edinmek isteyen insanlar için olduğu gibi bırakmak kaydıyla yeteri kadar malzeme koyduk. Bilhassa dönemleri aydınlatacak haritalar koyduk. Kafa karışıklığı ortadan kalksın dedik.

Biz ille de bu budur demiyoruz. Malzememiz bu. Kanaatımız bu diyoruz. Yine de doğruyu Allah bilir diyoruz.

Biz bu kitabı meydâne getirirken en büyük kahrımızı Serdar YAKAR Bey çekti. O olmasın Maraş'ta mükemmel kitap çıkmaz. O var, ben dâhil aklı yetenler yanına varıyoruz. Yazdıklarımızı o adam ediyor. Şekle şemâle kavuşturuyor. Adam içine çıkar hâle getiriyor. Çalı cızzığı gibi yazılarımızı okuyor. Yazıyor veriyor. Tashih ediyoruz. Bilgisayara geçiriyor. Bizlere katlanıyor. Memleket yeter ki yeni yeni kitaplara kavuşsun istiyor. Sonsuz teşekkürler ediyoruz.

İlk yirmibeş kitabı çıkardık. A. Kadir KURTUL Beyin yanına vardık. İlk yirmibeşte bize tüm bir eser bastırdı. Ayrıca kitapların alt yapı masraflarına ortak oldu. Çok şükür tökezlemeden iş tuttuk. Vesîle oldu.

Bizi hep kemâl-i nezâketle karşıladı. Kemâl-i nezâketle de yolcu etti. Yanından ayrılırken dış kapıya kadar eşlik etti. Terbiyede kusur etmedi.

Biz kendisinden ikinci yirmibeşte de yardım istedik. Sizin için bir kitap daha yapalım dedik. Düşünmeden kabûl etti. Eskilerin yapmadığını bizim yaptığımızı, boşluk doldurduğumuzu takdirleriyle berâber arzetti.

Biz de bu Eshab-ı Kehf çalışmasını onun adına yaptık. Böyle bir boşluğu doldurmak şerefi onun olsun, adı sanı kıyâmete kadar yaşasın, sevabına iştirak etsin istedik.

A. Kadir KURTUL Bey sağ olsun bu kitabın alt yapısı dâhil bütün masraflarını karşıladı. Bizi en küçük masraf hususunda arayış içine sokmadı. Allah ondan râzı olsun. Rahat çalıştık, rahat bitirdik.

Şükür artık Maraşlıların da yazdığı, ortaya çıkardığı bir Eshab-ı Kehf kitabı var. Bu bir toprağa, toprakta yaşayana, insana vefa borcu. Târihe mukaddese sâhip çıkış. Tapu çıkarış.

Ne demek Kuran'da geçen bir vaka senin toprağında geçiyor, yaşanıyor, sen sâhip çıkmıyorsun. Olmaz.

Yeniden bizi buna muvaffak kılan Allah'a şükrediyoruz. Vesile olan memleketimizin yetiştirdiği en güzide iş adamlarından biri olan terbiye insanı, aziz dost, büyük babanın büyük oğlu A. Kadir KURTUL Beyefendiye de yeniden teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Yeni eserler çıkarmak üzere biizn-i Hüdâ yola devam ediyoruz.

Yaşar ALPARSLAN

BİR HAYAT HİKÂYESİ İÇİNDE ESHAB-I KEHF

Uzun kış gecelerinde annem bize Eshâb-ı Kehf vakasını arasına anlatırdı. Bunlar bugün de anlatılan bir takım şeylerdi. Fakat babam daha başka bir şey söylerdi. Oğlum derdi.

-Babam her yıl hayvanına biner Alışar üstünden Afşın'a gider. Eshab-ı Kehf'e uğrar. Orda bir miktar kalır. Sonra aynı yoldan geri gelirdi.

Giderken ve geldiğinde şöyle derdi:

-Oğlum ben hacca gidemedim. Hiç olmazsa bura mübarek yer. Buraya gideyim. Burda halvet yapayım. Rabbime düâ edeyim. Sinemdeki o yarayı basdırayım. Küllendireyim. Huzûra kavuşayım.

Bugün biliyorum. Gerçekte bu mübârek yer târihde bir çilehâne, bir halvet yeri olarak da kullanılmış. 3-4 tarikat burayı bu maksadla mekan tutmuş. Bu gelenek Cumhuriyete kadar devam etmiş. Cumhuriyetle berâber tarikatlara tavır alınmış. Fakat az da olsa âdet devam etmiş. İşte Hacı Bektaş-ı Veli buraya halvet için gelmiş. Çilesin doldurmuş. İşte hoca dedem bu geleneğin son halkasını teşkil etmiş.

1960'da Kahramanmaraş İmam-Hatip okuluna kaydoldum. 1967 yılında bu okulu bitirdim. Bu zaman içinde hazırladığımız bir gece sebebiyle bu toprağa bir kerre gittim. O gecede vazifeli olarak orda bulundum. O gecenin günü içinde de Eshab-ı Kehf'in bulunduğu yeri gördüm. Fotoğraflar çekti miştik. Hâlâ saklarım.

Bize o zaman şöyle de demişlerdi. Bura harabe bir yerdi. Burayı rahmetli Menderes ta'mir ettirdi. Bir miktar bir şeye döndü.

Yine o zaman şöyle demişlerdi.

Burayı yakın vilâyet insanları mübârek bilirler. Yaz boyu buraya gelirler. Taşınırlar. Ziyâret edinirler. İslâm usulü, Türkmen usulü dileklerde bulunurlar. El açıp düâ ederler. Ağaçlara çaputlar bağlarlar. Kurban keserler. Vakit geçirirler. Çekip giderler.

Veya kısa süreli yatarlar. Hasret giderirler. Mukaddesi yaşarlar. Maneviyat kazanırlar. Ayrılırlar. Yurtlarına giderler. Bu onlarda asırların geleneğidir. Geleneklerini korurlar, devam ettirirler.

Bu ortaöğretimde tek görmüşlüğümüz. Yüreğimizde yer edinmişliğimiz.

Biz İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde yatılı okuduk. Bu şu demek. Okulu bitiriyorsunuz. Tombala usulü bir yer çekiyorsunuz. Çıkan yerler arasında becâyiş yapabiliyorsunuz. Fakat yer çekimi sabitleştiğinde ilk iki yıl orda mecbûri hizmet yapıyorsunuz. Sonra da istediğiniz yere nakil istiyorsunuz. Boşsa gidiyorsunuz.

Öyle de oldu. Okulu bitirdik. Tombalayı çektik. Darendede çıktık. Becâyiş yaptık. Afşine geldik. Ancak becâyiş yapmamız sebebiyle ordakilerden söz yedik. Onlardan Darendede'nin hizmet için vs daha güzel bir yer olduğunu duyduk. Kulağımıza yazdık. Bunun bugün için kısmen doğru olduğunu da gördük.

Allahın her işinde bir hayır var. Tevekkül edeni yönlendiren o. Sevdiğini istihdam eden o. Ta en öne görüp en arkayı ayarlayan o.

Afşin'e geldik. Vazifeye başladık. Bir de baktık bir sınıf arkadaşımız da oraya müftü olmuş. Adı, İbrahim Acar. Şimdi de müftü.

Başladık kendi vüsatımız dâiresinde hizmet etmeye. Afşini, târihini, coğrafyasını, insanını öğrenmeye. Düşe kalka hizmette mesâfe almaya.

İbrahim Bey müftü. Staj için araştırma yapacak. Diyânete sunacak. Stajerliği kalkacak.

O staj konusu olarak Eshab-ı Kehf'i aldı. Biz ona yardımcı olduk. Çünkü biz inkıtasız okuyorduk. Artık epey kaynak tanıyorduk. Hasseten târih okumayı seviyorduk. Türkçe, Osmanlıca okumadık kaynak bırakmıyorduk. Dergilere de düşkünlüğümüz vardı. Onları da takip ediyorduk. Eski yeni gözden geçiriyorduk. Gerçek şu. O gün için Eshab-ı Kehf'i epeyce bellemiştik.

Bizim Afşin'de ilk tuttuğumuz işlerden biri de şu olmuştu.

Eshab-ı Kehf külliyyesinde o gün için sâde bir bekci vardı. Her şey onun üstünde idi. Tanıtım da yapıyordu. Ama aynı zamanda oranın bir geliri de vardı. Faydalanıyordu.

Biz bir sınıf arkadaşımızı bir kadro ihdasıyla oraya imam ettik. Gittik Maraş'tan sarık cübbe getirdik. Dolap yaptık. Eshab-ı Kehf'e iptidâî de olsa iki tuvalet yaptırdık. Ağaç dikimin sağladık.

Yüksek merdivenler getirdik. O yazıların okunduğunu biliyorduk. O yazıları okuduk. Yazılı hale getirdik. Tanıtımlarda

kullandık. Mescitte halıyı çoğalttık. Velhasıl kıt imkanlar dahilinde elimizden geleni yaptık.

Biz bu hizmetleri yaparken Afşinde şunu gördük. Müşahede ettik.

Evvela Afşin'de Eshab-ı Kehf isimleri çoktu. Çokca kullanılıyordu. Sanki üç şahıstan biri bu mübârek zatların isimlerini taşıyordu. Hayret ettik. Garib karşılanmadığını müşâhede ettik. Bunu birşeyi sahiplenişe yorumladık.

Zaman geçtikce Afşin'in coğrafyasını tanıdık. İnsanını, inancını, efsanelerini öğrendik, tanıdık. Ahlakını belledik. İyi tarafını za'fiyetlerini gördük, fakat söyleyelim biz incinmedik.

Gezdiğimiz yerlere ait kulaktan bilgiler edindiğimiz gibi ilçe içinde de mukimken nice bilgiler edindik. Şâirlerini tanıdık. İnanç atlasını öğrendik. Her kesim ile indik kalktık.

Konumuz Eshab-ı Kehf olduğu için konuya dönelim. Biz Eshab-ı Kehf hikayesinin Afşin'de daha dün olmuş gibi anlatıldığını gördük. Gözlerinin önünde vuku bulmuş gibi mekâna bağlı anlatımını duyduk. Tevâtür derecesinde ağızlardan anlatımını öğrendik. Eshab-ı Kehf bilgisini bir de onlardan aldık. Kalbimize nakşettik. Kalbimizde unutulmaz ettik. Mekanlarını gördük. Tanıdık. Sözü mekanla aynileştirdik.

Şimdi bu duyduklarımızı anlatalım. Bu şifâhi bilgileri kağıda dökelim. Sonra da bunun ilmîliğini tartışalım. İlmîleştirilelim. İlmî bir tabana oturtalım. Gerçeğe uygun bir Eshab-ı Kehf hikâyesi ortaya çıkaralım. Bu ülkede İslâm aleminde yaşanan Eshab-ı Kehf hikayesine, kıssasına bağlı bilgi kirliliğini giderelim. Ortadan kaldıralım.

Afşinlilere göre Eshab-ı Kehf hikayesi üç aşağı beş yukarı şöyledir:

Hazreti İsa'nın havarilerinden biri tebliğ için Afşin (Efsus-Arabisus)'a gelir. Surlarla çevrili şehre girmek ister. Fakat bakar kapının üstünde put vardır. Girmek için buna ta'zim göstermesi gerekmektedir. Sırf ta'zim göstermemek için şehre girmez. Zira tevhid inancı üzeredir. Puta ta'zim inancına zarar verir.

Bu defa sur dışında kalacak bir yer arar. Bir hamam bulur. Hamama yerleşir. Hamamcı gelen zâtı sever. Konuşmasından etkilenir.

Farklı bulur. Hamama bereket gelir. Müşteri gelir. Havâriyi dinler. Kabullenir. Yavaş yavaş bir gurup oluşur.

Bu gelenler, etkilenenler inananlar içinde a'yan eşraf çocukları da vardır. Zirâ havârinin fikirleri câziptir. Vaz geçilen putlar, bağlanılan yeri göğü yaratan Allah'tır.

Bir gün şehrin valisinin çocuğu hamama bir kadınla gelir. Hamama girer. Fakat o mübârek zât onu îkaz eder. Yaptığının yanlışlığını ifâde eder. O da yanlış kabullenir. Çeker gider.

Ancak çok sürmez yine gelir. Yine yanında bir kadın vardır. Bu kez ikaza kulak asmaz. Israr eder. Kadınla beraber hamama girer.

Fakat Allah tarafından bir şekil cezalandırılır. İkisi de hamamın içinde ölü bulunur. Onları kimse değil Allah öldürmüştür. Fakat o rûhânî insan-havârî bu ölümle bir şekil ilişkilendirilir. Rûhânî irtibat aranılır. Tecziye yolu aranılır.

Konudan haberdar olan havâri hemen beldeyi bırakır. Çeker, gider. İzini kaybettirir.

Bu hamam şimdiki hükûmet binasının yanındaki büyük câminin kuzeyindedir. Yeri oradır. Veya daha başka bir yerde. Mesela Pınarbaşı'nda. Fakat bugün kendisi yoktur. Zaman onu ordan silmiştir.

Havâri gitmiştir. Fakat hidâyete erdirdikleri kalmıştır.

Afşin (Arabisus-Efsus) o günkü Elbistan ovasının en büyük şehridir. Bir yol uğrağıdır. Önünden yol geçer. Başka yerlere gider.

Bir gün bir duyulur Kral gelmektedir. Kral sefere çıkmıştır. Buraya uğrayacaktır. Eğleşecek, ordusunun ihtiyacını giderecek, asâyiş raporu alacak, savuşacak gideceği yere gidecektir.

Kral gelir. Afşin'in girişindeki dağa atlaslar serilir. Yenilir içilir. ifâde alınır. İfâdede birilerinin geldiği, yeni bir inancı getirdiği, bu inanca bazı gençlerin girdiği, girenlerin gurup oluşturduğu ifâde edilir.

Bu o günün şartlarında büyük suçtur. Hemen yeni dine giren gençler huzûra çağrılır. İfâdeleri alınır. Kralla bu gençler arasında tevhid münâkaşası olur. Fakat a'yan eşraf çocukları oldukları için hemen cezâlandırılmaz. Düşünmeleri için müsaade edilir. Kral der:

-Ben şimdi Ninova'ya gidiyorum. Oraya sefer yapıyorum. Size dönünceye kadar zaman. Dönüşte yine ifâde alacağım. Sizleri

huzurumda göreceğim. Eğer eski dininize dönmezseniz sizi tecziye edeceğim. Düşünün taşının ona göre hareket edin, der.

Sefere gider.

Sırtında oturduğu dağın adı o gün için Atlas Dağı değildir. Ama o gün ona orda atlas atılmıştır. Atlas kilimler üstünde misafir edilmiştir. Dağ bundan sonra Atlas dağı adını alır. Zaman geçer dağ da adı da yerinde durur.

Kral seferini bitirir. Yine aynı yere gelir. Yine ifâde verilir. Fakat gençler dinlerinden dönmemiştir. Huzurda değildir. Kral sorar. Yoklukları ifade edilir. Emir verilir. Nerde olduğu araştırılır. Şehir aranılır. Çevre aranılır. Nihayet şehrin batı kesiminde bir mağarada eğleştikleri belirlenir. Yerleri tesbit edilir.

Olay şöyle olur. Gelişir.

Gençler dinlerini sever. Dinlerini yaşar. Dinle saâdeti yakalar. İmandan sonra fîsk boşluğuna düşmek istemez. Kralın dönüşü yaklaştıkça kaygıya düşer. Nihâyet döneceği haberi gelir. Kaygı artar. Bir araya gelinir. Kaçma işi planlanır. Şehrin alt düzlüğünden, kuzeyinden şehirden çıkılır. Batıya yönelinir. Yolda karşılarına bir çoban çıkar. Sayıları altıdır. Çoban telaşlı hallerini görür. Sorar. Sıkıntınız nedir, der. Onlar olayı anlatırlar. İnanırları ilâhın vasfını sayarlar. Öldürdüğünü, dirilttiğini söylerler. Çobanın hasseten burası hoşuna gider. Öyleyse der, mâdem öldürür diriltir, düâ edelim şu bizim koyunlar ölsün. Ben de size katılım. Düâ edilir. Koyunlar ölür taş inkilab eder. Yola koyulurlar. Çoban onları bildiği bir mağaraya götürecektir. Önceden de öyle ifâde etmiştir.

Fakat sürünün köpeği de peşlerine düşer. Ne kadar kovsalar da bırakmaz. Terketmez. Üstüne fazla geldiklerinde de dile gelir. Kendinin de bir Allah'ın kulu olduğun ifâde eder. Artık üstüne gitmezler. Ordan gene geri mağaranın olduğu yere çıkarlar. Çoban pınarını bulurlar. Mağaraya geçerler. Mağaranın bir en dipte dar kısmı vardır. Bir de ondan önce, onun giriş kısmında geniş kısmı vardır. Geniş kısmında yer içer ibadet ederler. Zâten mağara da bir de su vardır. Su ihtiyaçlarını burdan karşılarlar.

Fakat geldi, gelecek, buldu bulacak korkusu içine düşerler. Kaygı çekmeye başlarlar. El açar Allaha korusun kollasın için düâ ederler.

Sıkıntılarını arzederler. Artık Allah bilir bu hal üzere bir zaman vakit geçirirler.

Derken uykuları gelir. Ön kısma geçerler. Sıra verdi yatarlar. Uyurlar. Köpekte girişe açık yerde oturur. Ön ayaklarını öne uzatır. Koruma vaziyeti alır. Gûya onları bekler. Fakat onları uyutan Allah onu da uyutur.

Mağaranın yerinden haberdar olan Kral çevresi ile berâber mağaraya gelir. Uyuduklarına vâkıf olur. Fakat onları uyandırıp öldürme cesaretini bulamaz. İçine bir korku düşer. Düşürülür.

O arada biri akıl verir. Maksud öldürmekse önüne bir duvar örelim, açlıktan susuzluktan ölsünler der. Kralın akli, kalbi buna yatar. Zâten öldürmeye de eli varmıyordur. İçini ta'rif edemediği bir korku kaplamıştır. Ma'kul karşılar. Kabûl eder. Duvar örülür.

Ancak bu arada bu yedi genç gibi inanıpta inancını gizleyen biri bu gençlerin isimlerini, künyelerini bir levhaya yazar. İçeriye kimseden habersiz atar. Duvar tamamlanır. Kral gider. Olay unutulmaya terk olunur. Zaman gelir, unutulur.

Aradan uzun yıllar geçer. Müslümanlara göre bu 309 yıldır.

Bir gün oralarda çobanlık yapan, hayvan otlatan bir çoban zor zamanda kullanmak için bu duvarı yıkıp bu mağarayı ortaya çıkarmaya, açmaya çalışır. Yeteri kadar da açar. Fakat o da bir korkuya düşer. İşi yarıda bırakır çeker gider.

Bu çobanın sürü sahibinin evini Afşınlılar bilir. Müftülüğün batısında bir evdir. Temelleri duruyordur. Size gösterirler.

Gün dolar. Vakıt geçer. Gençler uyanırlar. Çıkacakları kadar duvar yıkılmıştır. Mağara da başlarlar konuşmaya. Ne kadar kaldık. Fıtratı esas alarak yarım gün, bir gün gibi konuşurken aralarında müdebbir olan biri saçlarını tırnaklarını esas alarak Allah bilir der, konuyu kapatırlar.

Ekibin her zaman iâşe işine Yemliha baktığı için bir şeyler alsın diye Yemliha'yı çarşıya gönderirler.

Yemliha elinde para şehre yürür. Fakat yürüdükçe bir hoş olur. Çevre değişmiştir. Şehre yaklaşır. Daha bir hoş olur. Şehir de değişmiştir. Giriş kapısına varır. Put yoktur. Hayretler içinde yol yürür. Çevre yerinde fakat kendi bir hoştur.

Bir fırına varır. Parayı uzatır. Ekmek ister. Fakat parayı eline alan şaşırır. Çünkü para zamane kralının basdırdığı, kesdirdiği para değildir. Öyle ya o zaman her kralın para kesdirdiği zamandır. Öyleyse mantığı dâiresinde Yemliha'nın elindeki para bir buluntu paradır. Yemliha mutlaka bir hazine bulmuştur. İçinden bir miktar almış ekmek almaya gelmiştir.

İşte Yemliha bu sebeble sorguya çekilir. Ne derse inanılmaz. Bir şeyler bulmuş havasında kaygılar içerisinde bırakılarak şehrin valisine götürülür.

O zaman şehirde bir fitne çıkmıştır. Bir konu etrafında münâkaşalar yapılmaktadır. Bir kesim der;

-İnsan âhirette ruh beden yaratılır.

Bir kesim der;

-Beden mâdem çürüyor. O halde sâde ruh yaratılır.

Münâkaşa büyük. Gerginliğe vesile olur. Döğüş gavğaya dönüşmesi bir an meselesidir. Konunun sıkıntısını “Ruh beden tarzında” inanan Vali çekmektedir. Nasıl olur da fitneyi söndürürüm diye düşünmektedir.

İşte valinin sıkıntılar içinde kıvrandığı zamanda huzûra Yemliha getirilir. Yemliha sanıktır. Millet müşâhiddir.

Vâli Yemliha'ya söz verir. Yemliha olanı biteni anlatır. Millet de vâli de hayretler içinde kalır. Yemliha arkadaşlarının kendisini beklediğini söyler. Onların yanına kendilerini götürebileceğini ifâde eder. Vâlinin de milletin de kalbi dehşete düşer. Pür heyecan evet derler. Bulut içinde yürür gibi yol yürürler. Sel suyu gibi mağaraya varırlar.

Ancak Yemliha arkadaşlarını heyecanlanır, korkar, ben önden gideyim, der. Gider. İçerdekiler de zâten ayak seslerini duymuştur. Heyecana düşmüştür.

Yemliha içeri girer. Olan biteni anlatır. İçerde bir olağanüstülük yaşanır. Ağlamalar, şükürler birbirini kovalar.

Bir mûcizeye vesîle olmak, mazhar olmak, yedileri Allah'a karşı şükran hissine düşürür. Aşırı derecede hislendirir. Ortalık bir çeşit düğün bayramdır.

Yediler bir rivâyet mazhar oldukları nîmete karşı Allaha şükranda bulunurlar. Vefatlarını isterler. Allah da onların ruhlarını kabzeder.

Gecikince millet içeri girer. Bakarlar. Vefat etmişler. Cesetleri ama mumyalanarak ama başka bir çeşit orda bırakılır.

Mağaranın çevresi ziyaretgaha dönderilir. Üstüne mescid yapılır.

Veyâhut bu zâtlar cemiyete karışır. Eceli gelen ölür. Gene buraya defnedilir. Bırakılır.

Bu hikâye-kıssa dünden bugüne nakledilir. Nakil az çok oynar amma olayın heyecanı hiç sönmez. Halk bu vakaya şerefle sahiplenir. Vakanın burda geçmesinden şeref duyar. Bir çeşit toprağını mukaddes bulur. Mübârek görür.

Çocuklarına adlarını verir. Ziyâretini eksik etmez. Cumayı orda kılar. Cuma geceleri hasseten mübârek geceler akın akın oraya gider. Geceyi orda geçirir. Orda değerlendirir.

Bu onun için nûr üstüne nurdur. Tarif edilemez bir zevktir. Sürurdur.

Netice Afşınlılar (Efsus) size hem olayı anlatırlar hem de size hamamın yerini, bu gün bile koyun taşları denilen koyunların taş olduğu mevkii, sürü sâhibinin evini, gidişte su içtikleri pınarı, yürüyüş ve kaçış hatlarını onlar yaşamış, kendileri müşâhede etmiş gibi gösterirler.

AFŞİN'LİLERİN ANLATTIĞI ESHAB-I KEHF KISSASI'NIN İLMÎ ESASLARA OTURTULARAK ANLATILMASI

Herşey Hazreti İsa'nın peygamberliğini îlanı ile başlar. Nasıl mı? İzâh edelim.

Hazreti İsa mîlâdî ilk on yıl içerisinde doğar. Doğum yılı kesin olarak belli değildir. Ana rahmine düşüşü mu'tadın, alışılmışın dışındadır. Bir çeşit ilkidir. O âna kadar görülmemiş bir şeydir.

Annesi Meryem anamızdır. Ğâyet nezih bir kadındır. Fevkelâde Allahın lütfuna mazhar olmuştur. Hazreti İsa'nın doğum hikâyesi Kuran'ı Kerim'de bütün teferrûatı ile vardır.

Hazreti Meryem Hazreti İsa'yı babasız doğurduğu için dedikoduya kalır. O da Hazreti İsa'yı alarak Filistin dışına çıkartır. Mısır'da büyütür. Bilâhere çocuğunu alarak Filistin'e döner.

Genelde Peygamberler kırk yaşında peygamber olurken Hazreti İsa otuz yaşında peygamber olur. Kendisi aslen Yahûdi'dir. Yahûdilere de peygamber olarak gönderilir. Toplumun o gün için aşırı sıkıntı çektiği hastalıklar alanında topluma çok sayıda mu'cize gösterir. Cild hastalarını iyi eder. Ölülere diriltir.

Fakat buna rağmen Yahûdiler ona pek i'tibar etmez. Hele hele başları, büyükleri hiç kabul etmez. Onun çağrısına kulak asmaz. Onun için inananı az olur. Onlar da Havârilere. Topu topu oniki kişi.

Bunun sebebi şudur:

Allah yeryüzünü sâlih kullarına tahsis eder. Sâlihler de yeryüzüne hâkim olur. Sâlih kaldıkları müddetce de hâkimiyetleri devam eder. Bu onlara Allah'ın va'didir. Sâlihken zâlim olurlarsa Allah onları bir zâlimle terbiye eder. Yeryüzünden defeder. Onlar da topraklarından ve devletlerinden olurlar. Bu bir yerde kânûn-ı ilâhidir.

Yahûdilerse çok çabuk bozulmuşlardır. Yeryüzünde Allah'ın sâlih kulları olmaktan çıkmışlardır. Paracıdırlar. Paranın iktidârını severler. Dünyevileşmiş bir toplumdur. Çoktandır devletsizdirler. Toprakları o gün için Roma'nın işgali altındadır.

Yahûdiler dinlerini bozmuşlar, hakkıyla yaşamamaktadırlar. Davranışları sâlih amel değildir. Akıllarına göre Allahın seçtiği seçkin ırktırlar. İyi fitne çıkarırlar. Harp ateşi yakarlar. Kan dökerler.

Cemiyetleri ifsad için sihir yaparlar. Milletleri birbirine düşürürler. Ev yıkarlar.

Ama böyleyken İshak soyundan bir peygamber gelse de Hz. Davud, Hz. Süleyman gibi kendilerini yeniden hem birleştirse hem de devlet yapsa diye beklemektedirler. Böyle birinin geleceğini de bilmektedirler. Kitaplarında okumaktadırlar.

Aslında doğru. Ancak o âhir zaman peygamberidir. İsmâil (A.S.) soyundan gelecektir. Ama onlar onu İshak (A.S.) soyundan, kendi aralarından çıksın diye beklerler. Çıksın da onları eskiden olduğu gibi dünyâ devleti yapsın isterler.

Böyle ham hayaller her çağda olur. Kimi bekler; onikinci imam Mehdi gelecek beni devlet olarak dünyâ devleti yapacak diye. Sonra başlarlar fitne fesâd çıkarmaya. Fitne çoğalsın da inmesinin şerâiti oluşsun diye. İnsin de iktidar olak diye.

Kimi de bekler Yahûdiler temâmen Ortadoğu'ya hakim olsun, onun üstünden İsâ gelsin, iki bin yıl sürececek bir Hıristiyan-Amerikan hakimiyyeti kursun diye. Pay avantadan kendine çıksın diye.

Ancak Hz. İsâ'nın (A.S.) ifâdesiyle o sonra gelecektir. Adı Ahmed olacaktır. Hz. İsâ da onun müjdeleyicisidir.

Hz. İsâ (A.S.) ise Yahûdi toplumunu doğru çizgiye çekmekle, da'vetle görevlidir. Ahlâkî çizgiye çekmekle memurdur. Ahiret eksenli harekete çağırarak vâzîfelidir.

Bunlar olmazsa istekler olmamaktadır. İstekler yerini bulmamaktadır. Allah kullarına kapıları kapatmaktadır. İşlerini rast getirmemektedir.

Yahûdiler değişime kapalıdır. Haham sultası altındadır. Aşırı dünyevîleşmiştir. Din adına sultayı götürönlük sistemin balını yemektedir. Bu işler de zâten hep böyle olmaktadır.

O bakımdan Yahûdiler evrensel açık değerlere çağırarak Hz. İsâ'yı (A.S.) kabullenmezler. Karşı çıkarlar. Rahat bırakmazlar. Dışlarlar. Aşırı içe kapalı toplum olduklarından pek fire vermezler. İnançlarını değıştirmezler.

Romalıların Anadolu'ya girişı tam hakimiyetleri Hz. İsâ (A.S.)'dan bir asır evvelse Ortadoğu'ya girişleri hemen hemen onun çağındadır. İçindeki asırdadır.

Ancak Romalılar imparatorluk olarak aşırı devlet disiplini uygularlar. Askerî devlettir. Hukukları buna göredir. İdâre ettikleri toplumun kımıldamasını istemezler. Kımıldarsa da alınırlar. Başlarına çökerler. Canlarını okurlar. Aşırı cezalandırırlar.

Kesmede üstülerine zor çıkar. Asimilecidirler. Sömürgecidirler. İtâatsizliği kesinlikle kabûl etmezler. Devletlerine isyanı affetmezler.

Nitekim daha sonra görülecektir. Belki Allah'ın cezasıdır. Hz. İsa (A.S.)'a ettiklerine mukâbilidir. Yahûdiler ufak yollu bazı isyanlar çıkarırlar. İkimilyon sekizyüzbin nüfuslarının iki milyonunu kaybederler. Sekizyüzbinini de sürgünde görürler. Arz-ı Mevud'dan olurlar. Genegeri dönebilmek için 18-19 asır beklerler.

Hz. İsa ise tebliğiyle onların alanları dışındadır. Devlet kurma şansı yoktur. İsteddiği de, görevi de zâten bu değildir. İsteddiği, Allah yolunda kazanan, Allah yolunda harcayan ahlâkî değerlerle meşbu' bir toplumdur. Değerler yargısına bağlı bir cemiyettir. Zâten buna Yahûdi'nin de Romalı'nın da ihtiyacı vardır. Zira Romalı da bir çeşit Yahûdi'nin putperest, dinsiz versiyonudur.

Hz. İsa bundan mütevellid muhabbet fedâsidir. Yumuşak karna oynar bir kimliktir. Devletin boşladığı, bilmediği, giremediği alanlarda faaliyyet gösterir. Devlet bir yüzüne sille vurduğunda varlığını tehlikeye düşürmemek için öbür yüzünü çevirir. Yoksa toptan kaybeder. Ukalâlığının ceremesini çeker.

Gerçi bu tarzda iktidârı getirir. Ama uzun va'dede iktidârı getirir. Hem de alt yapılı daha sağlam bir iktidârı getirir.

Ama hareketin karakterini koruması, siyasallaşmaması da lâzımdır. Yok siyasallaşır da iktidar olursa felakettir. Kıyamet kopar pisliklerini temizleyemez. Bellerini doğrultamaz.

İşte Hristiyanlık. Taban oluşturarak gelmiş fakat giderek yerleşmiş, karakterini yitirmiş, resmen tanınırken de siyâsallaşmıştır. Onun için de içinden başlangıçtaki muhabbet fedâileri gitmiş yerine kan dökücüler, kan emiciler gelmiştir.

Yahûdiler bakar. Hz. İsa (A.S.) kendi menfaatlarına hizmet etmiyor. Önlerini açmıyor. Devlet yapmayacak. Onu tutarlar Romalılara şikayet ederler. Sistemin eliyle yemeye çalışırlar.

Romalılar bu şikayetleri tahkik ederler. Fakat kayda değer bir şey bulamazlar. Ama şikayetlerin ardı arkası gelmez. Bu defa mecbûren ilzâm ederler. Yerini biri haber verir. Giderler ve fakat Hz. İsâ (A.S.) yerine Allah'ın ona benzettiği hâini yakalarlar. Onun adına çarمیha gererler.

Cenab-ı Allah Hz. İsâ'yı göğe çeker. Ama öldürür yukarı çeker, ama diri olarak yukarı çeker. Belki de şimdi bir yerlerde yaşamaktadır. Ahir zamanda inecektir. Veyâ inmişte vazîfesini yapmış gibi olacaktır. Onu sâde Allah bilmektedir. Zaman da gösterecektir.

Ortadoğu'da o gün Romalılar hâkimdir. Orda idâre ettikleri milletlerin başında Yahûdiler gelir. Onlar dinlerini ne kadar bozsa da bir Allaha inanır. Dinlerinin hukuk sistemi vardır. Helal haram sistematiğine sâhiptir.

Şerâit bu olunca yânî Hz. İsâ aleyhisselamın getirdiği mesajla Yahûdilerin çıkarları çatışınca üstüne üstelik Yahûdiler buna bir de politik tavır ekleyince havâriler burdaki Yahûdiler arasında barınamazlar, duramazlar, tebliğ yapamazlar bu bölgeden çekilirler. Daha çok içinde Yahûdi kolonileri bulunmakla berâber putperest Yahûdisiz bölgelere giderler. Bir rivâyet bunu onlardan Hz. İsâ ister. "Gidir, dünyâya yayılın" der. Onlar da giderler. Veya giden gider.

Bu bölgeler Helen kültürünün hâkim olduğu halkları putperest olan ama saklanması, sığınması kolay olan bölgelerdir. Buralara Romalılar hâkimdir. Buralarda yer yer Yahûdi kolonileri de vardır. Buralar Hakkari'den başlar. O çizgiden Batıya, Klihya'ya, Kapadokya'ya uzanır. Ordan Manisa'yı ve daha ötesi İtalya ve İspanya'yı bulur.

Hz. İsâ 33 yaşında göğe çekilmişse demek ki Havâriilerin bu bölgeden farklı alanlara çekilmesi mîlâdî 40-50 yılları arasındadır.

İşte bu kuzey bölgesine çekilen Havâriilerden biri o gün için adı Arabisus-Efsus olan vilâyete gelir. Belki de adı Yuhanna'dır. Burası çıkış noktasına çok uzak değildir. Ancak yine de epey dışındadır.

Bugün Elbistan ovası dediğimiz ovada o gün için en büyük şehir burasıdır. Yerine göre kırbin hâneye ulaşmış bir şehirdir. Bu büyüklükte şehre yetecek su kaynakları da mevcuttur. Daha sonra Roma târihinde kral çıkardığı gibi bir sebeble yıkıldığında kral elinden

îmâr ta'mir de görmüştür. Önünden geçen beynelmilel yolun adı da kral yoludur.

Anadolu'ya hâkim hâle gelen Roma-Bizans için bu yol fevkalâde önemlidir. Çünkü bu ova Anadolu'nun orta yerindedir. Bütün bölgelerden yol almakta, bütün bölgelere yol vermektedir. Bu şu demektir. Bu bölge kullanılarak asker toplanabilir, asker dağıtılabilir. Burdaki askerî merkez kışla her bölgeye asker sevkedebilir, ulaşabilir.

İstanbul'dan çıkan ordu Ankara, Kayseri, Sarız üstünden buraya gelir. Burada her bölgeden destek asker alır. İcâbında doğuya gider. İster Şam yolundan, yanî Akçaderbent, Umutlu, Göynük üstünden Mezopotamya'ya, ister Malatya'ya geçerek doğuya, İran'a.

O zaman Roma dünyâ devletidir. Süper güçtür. En büyük hasmı da Pers İmparatorluğu'dur. O da süper güçtür. Roma'dan daha eski bir devlettir. Onun için Roma'nın savaşları evvelen Pers İmparatorluğuyladır. Seferleri onun üstünedir.

Böyle olunca da merkezî noktada anayol üstünde olan Arabisus çok önemlidir. Stratejiktir. Hem önü ovadır. Hem çok büyük bir ovadır. Otağı tükenmezdir. Ekonomik değeri vardır. Tahıl anbarıdır. Hem de askerî şehirdir. At yetiştiriciliği vardır.

En önemlisi içinde büyük akar sular varken bataklık yoktur. Savaş yapmaya fevkalâde müsâittir. Savaşta risk unsuru sıfırdır.

Elbistan (Plasta) o zaman küçük bir yerleşim yeridir. Eski Elbistan târihten silinmiştir. O daha aşağılardadır. Yeninin gelişmesi daha sonra Türk girişiyledir.

Arabisus-Efsus'dan sonra en büyük şehir Rumman-Hurman'dır. Sonra giriş ve kontrol noktası Tanır'dır. Sırtını dağa vermiş Hunu'dur.

Ancak bunlar içinde en ideali Arabisus-Efsus'tur. Sırtını dağa vermiştir. Ovaya doğru hafif bir eğilime sâhip bir yamaç üstünde kuruludur. Suyu yukardan çıkar. Aşağıya doğru inerken şehirde sulamadık yer bırakmaz. Artanı ta ovayı, ırmağı bulur.

Varlığını bu güne kadar okumadık. Muhtemel ki bu bölgede Yahûdi de yoktur. Halkı temâmen putperesttir. Tevhid inancına yabancıdır. Duymamıştır. İçinde Yahûdi olsa bu biraz zordur. Zirâ birliktelik nasıl olsa onu tevhid inancına âşîna yapacaktır.

Havârî Arabîsus'a-Efsus'a gelir. Ancak Roma'lılara âit şehirlerde veya grek kültürüne aşina şehirlerde Tanrı bolluğu vardır. Tanrıdan çok bir şey yoktur. Şehri korur kabûl edilen Tanrılar vardır. Hatta güçlü krallar tanrılığını bile i'lân edebilir.

Ancak Havârî şehrin giriş kapısındaki putu görür. Bu put belki zamane kralı putudur. Çünkü zamana hakim kralın da put-ilah olarak kabûl edildiği zamandır. Ma'lum güçte ondadır. Girerken saygı gösterme mecbûriyeti vardır. Bu durumda saygı gösterse inancı zarar görecektir. Kendi kendine ters düşecektir. Göstermese de şehre giremeyecektir.

Havârî saygı göstermez. Şehre de girmez. Sur dışında kalır. Oralarda olan bir hamama girer. Orda eğleşir. Oraya gelen giden olur. Onlarla konuşur.

Putperestlik akıllı adam işi değildir. Onun için mantıklı söz edildiğinde bir putperesti yolundan çevirmek kolaydır. Zirâ tabîatı; tabîatın dışında, tabîatı içli dışlı ihâta etmiş bir varlığa izâfe aklın kabûl edip vicdanın tatmin olacağı şeyken, tabîatı, varlığı; kanı ciğeri olmayan elle yapılmış bir puta veya senin benim gibi bir temsilcisine izâfe zordur. Akıl dışıdır. İnsan göstermelik inanıyor gözüксе de bu inançtan ne kalbi tatmin olur, ne de kalbi bu inanca yatar. Sonra puta tapmanın yaratacağı îmân nûru da yoktur. Olmayınca da putperest bir insanın kalbinde duyacağı bir sıcaklık da olmayacaktır. Ruhunda inşirah da duymayacaktır.

Büyük ruhlar Hz. Ömer gibi putperestliğe karşı mantıklı bir söz, alternatif duyduğu, gördüğü zaman hemen döner. Alternatife bağlanır. Onda kendini bulur. Ölümüne o alternatifi yaşar. Mücâdelesini verir.

Havârî burda derdini da'vâsını anlatır. Her kesimden ona inananlar olur. Bunlar eşraftır. Ayandır. Umûmî halkdır. Eşraf çocuklarıdır.

Hamamcı da doğan havadan oluşan cemaatden memnundur. Anlatılan şeylerden zevk almaktadır. Müsbet bulmaktadır. Allah işine de bereket vermiştir. Keyfine diyecek yoktur.

Fakat bir gün bir tâlihsizlik olur. Şehrin vâlisinin delikanlı olmuş çocuğu hamama gelir. Yanında bir kadın vardır. Hamama berâber

girmek ister. Havarî onunla konuşur. Yaptığı işin çirkinliğini anlatır. O da hareketin çirkinliğini kabûl eder. Çeker gider.

Aradan bir süre bir zaman geçer. Yine hamama bir kadınla gelir. Fakat bu defa Havarî vâlinin çocuğunu iknâ edemez. Çocuk kadınla berâber hamama girer. Fakat belki de Havarî delikanlıyı Allaha havale etmiştir. Veyâ beddûâ etmiştir. Bilinmez. Delikanlı kadınla berâber içerde bir şekil ölür. Ama çatısı çökerek, ama taşlaşarak.

Olayla sözlü de olsa Havarînin bir hissesi olduğu için nasıl olsa buna binâen bir münâsebet kurulacağı için havarî korkar, çeker gider. Hamamı da şehri de terkeder. Nereye gittiği de bilinmez.

Bu dönem daha Roma devleti dönemidir. Roma devleti parçalanmamıştır. Roma imparatorluğunun başkenti Roma'dır. Arabisus-Efsus hiç değildir. Kralısa devleti Roma merkezli idâre etmektedir. İdâre ettiği yerlerin idârî taksîmatı vardır. Buralar Klıkya'nın hudûdudur. Ülkede çok sayıda garnizonlar da vardır.

Kral böyle yerlere uğrarsa sefer gibi bir sebeble uğramaktadır. Bura Göksun gibi Romalıların yaylak yeri de değildir.

Arabisus-Efsus Romalılar bu bölgeye gelmeden önce de şehir olarak vardır. En az Roma gelişinden 1500-2000 yıl önce kurulmuştur. Şehir öncesi höyük olarak da vardır. Romalılar zamanında zelzele görmüştür. Zelzele gördüğünde Romalılar tarafından yeniden kurulmuştur. Çünkü dediğimiz gibi konumu gayet stratejiktir.

Buna binâen de kendi isminin yanısıra imar veya inşâ edenin adıyla da anılmış olabilir. Fakat bu tâlî addır. İlk ve tek ad değildir. Çünkü bu şehrin adı evvelen Arabisus-Efsus'dur.

Zâten bura zelzele mıntıkasıdır. Bu şehrin zelzeleye bağlı yerle bir olmasına çok raslanır. Ufak tefek zelzelesi ise tükenmez. Sayılmaya gelmez.

Bu zelzele veya tahrîbe bağlı tamîri inşâyı yapan bir de Dakyanus olabilir. O da Roma'nın çok zâlim bir kralı olabilir. Hatta bu isimde yanlış okunabilir. Teleffuz edilebilir. Bir başkasının tamiri ona izâfe edilebilir.

Ama buna binâen şöyle demek doğru değildir. Burda Dakyanus adlı bir kral varmış. Onun da krallığı varmış. Burdan devletini idâre edermiş. Zamanında da burda şöyle olmuş. Böyle olmuş.

Bunlar olmaz. Çünkü bura bir şehirdir. Romalılar zamanında da nihâyet burda bir vâli vardır. Garnizon varsa bir de garnizon komutanı vardır.

Bunlar olursa burda bir ya krallık içinde krallık vardır. Veyâ müstakıl bir krallık vardır. Böyle de olsa târihin bundan bahsetmesi gerekir. Ki târihte de bu şehir için böyle bir bilgi yoktur. O halde bu tür hikâyeleri, nakilleri yazmak, okumak, inanmak abestir.

Bu; bu hikâyeye bağlı burda böyle olduğu gibi başka yere bağlı da böyledir.

Söylediğimiz, yazdığımız gibi Kayseri'den beri gelen yol Zamantı bölgesinden geçer. Sarız'a ordan Tanır'a uğrar. Hurman'ı ta'kip ederken ovadaki en önemli iki şehre uğrar. Yolcu, kervan veya sefere çıkmış ordu buradan ihtiyacını karşılar. Destek alır. Bura Rumman-Hurman, Arabisus-Efsus'tur.

Bu yol İstanbul'dan beri gelir. Bu yola Rodos-Antalya üstü gelen yollar bağlı olduğu gibi İzmir'den beri gelen yollar da bağlıdır. Bir yerde bu yolla birleşir. Önce Sivas'a ayrılır. Veya Kayseri'ye yönelir. Sarız'a uzanır. Sarız'daki boğazdan geçer, Arabisusu bulur. Bu yola Kral Yolu denir. Bu yoldan Doğu'ya giden üç yerden Fırat'ı geçer. Doğu'ya veya Mezopotamya'ya ulaşır. Hatta daha da ötelere gider.

Bu yol Anadolu'da orduların doğuya geçişte en rahat kullandığı yoldur. Dar geçidi yok gibidir. Riski azdır. Yol içlerinde, kenarlarında büyük akar sular vardır. Akar su önemlidir. Çünkü kar tutmamaktadır. Yolda yolcunun şaşırmasını engellemektedir. Bu yollarda diğer yollara göre insanı zorlayan yokuşlar, inişler azdır. Aşırı iniş yokuş gerek insan ve gerekse hayvan için yolculukta en büyük handikaptır.

Her neyse bir gün duyulur. Kral Kinova'ya sefere çıkmıştır. Bu şu demektir. Efsus'a-Arabisus'a uğrayacaktır. Nihâyet vakit saat gelir, uğrar.

Kral için Elbistan'a dönüş yolundaki dağın yamacında halılar serilir. Çadırlar kurulur. Misafir edilir.

Adettir. Krala asayişle alakalı bilgi verilir. Olandan bitenden haberdar edilir. Puta ibâdet bir yerde devletin resmi dinini kabullenmek, resmî görüşünü uygulamak demek olduğu için bu konuda

açılır. Birilerinin gelip bir dini yaydığı, bu dine her kesimden, hasseten eşraf çocuklarından inananların olduğu ifade edilir.

Diğerlerine ne yaptı bilinmez. Kral bu çocukları hemen huzura çağırır. Onlardan dinlerinden dönmelerini ister. Onlar dönmediği gibi putun, putların aleyhine konuşur. Putçuluğa karşı tevhidi savunur. Kral deyip, korku içine girip davasından geri adım atmaz. Kralla çatır çatır konuşur. Allah'ın âyeti olmaya müstehak olur.

Kral eşraf çocukları olduğu için sabır gösterir. Hemen öldürmeyi uygun bulmaz. Yine tembihlerde bulunur. Dinlerinden dönmelerini ister. Dönüşe kadar mühlet verir. Dönüşte yeni dinleri üzere bulursa öldüreceğini duyurur.

Kral sefere gider. Artık ne kadar sürer bilinmez. Sefer biter. Döneceği duyulur. Dönmesi yaklaşır.

Bu defa gençleri bir kaygı alır. Bir araya gelirler. Meşveret ederler. Ne yapacaklarını konuşurlar. Bir şeye karar verirler.

İmandan sonra fisk olmaz.

Dinlerinden dönmezler. Dönmeyi de düşünmezler. Bir kerre îmânın tadını almışlardır. Tatmin edici bir varlık, bir kâinat izâhı bulmuşlardır. Kalblerini teskin etmişlerdir. Vicdanlarını rahatlatmışlardır. İnsan olduklarını anlamışlardır. Yâni tevhid felsefesini kavramışlardır.

Dünyâlarını yıkmazlar. Kurulu düzenlerinden vazgeçmezler. Fıska avdet etmezler.

Ancak artık dinlerini yaşama şansı kalmadığı için çaresizlik içinde şehirden de dışarı çıkarlar. Bir çeşit hicret ederler. Yaşayamadıkları dinlerini yaşayabilmek için yer arayışına girerler. Önce inancım derler. İncimla yakaladığım insanlığım derler. İncimin aydınlığı derler.

Bir miktar yol alırlar. Bu ara karşılardan önünde sürüsü bir çoban çıkar. Çoban bunlara nereye gittiklerini, ne aradıklarını sorar. Onlar da çobana olup biteni, kaygılarını aktarırlar, anlatırlar. Çobanlar hür karakterli olur. Bu da öyledir. Olayı çar çabuk anlar. Çözer. Kavrur. Süratlede onların inancını kabûl eder, onların dâiresine girer.

Sonra da onlara bir saklanacak yer bildiğini söyler. Önlerine düşer. Onları yanına alır. Oraya götürür. Çobanın köpeği de

yanlarındadır. Kavsalar da yanlarından ayrılmamıştır. Dillenip “ben de sizin yolunuzdanım” demiştir.

O zaman orası ormanlıktır. Orman içinde bir pınar da vardır. Sudan içilir. Mağaranın olduğu yere çıkılır. Mağaraya yerleşilir. Mağara kalmaya müsâittir. İçinde içecek suyu da vardır.

Çoban dâhil yedi arkadaş mağaraya yerleşirler. Köpekleri yanlarındadır. Vakitlerini ibâdetle tazarru’ ve niyazla geçirirler. Ancak yürekleri ağızlarındadır. Kral gelecek, kendilerini bulacak, sonra da zulüm edecek diye...

Elleri semâya açık yalvarırlar. Duygularını, kaygılarını, yerin göğün tek Rabbine iletirler. Sen bilirsin ne olursa senden olur derler. Acizliklerini, çaresizliklerini O’na arzederler. Çıkış yolu talep ederler.

Bu ara uykuları gelir, mağaranın geniş yerinde uyurlar. Ama tam uyurlar. Köpekleri de onların önünde, ön ayaklarını öne uzatmış uykuda onlara eşlik eder. Yıllarınan uyurlar. Bu ara Rab’leri tarafından melekler vasıtasıyla soldan sağa, sağdan sola dönderilirler. Allahü a’lem bu hal üzere zarar görmeden yıllarınan kalırlar.

Onlar uyuyadursun. Bu ara kral gelir. Gençleri sorar. Yakınları çağırılır. Bilmediklerini söylerler. Şehir aranır. Bulunamazlar. Aramayı şehir dışına taşırlar. Nihayet onları şehrin batısında vâdi içinde bir mağarada uyuyor bulurlar.

Haberi krala ulaştırırlar. Kral ve çevresi kalkar mağaranın olduğu yere giderler. Mağaraya varırlar. Gerçekte onları mağarada toplu halde köpekleriyle berâber uyuyor bulurlar. Fakat uyandırmaya, uyandırmayı sorgulamaya, öldürmeye bir türlü cesâret edemezler. Yürekleri yekindir. Ta’rif edemedikleri, bilemedikleri bir korkuya kapılırlar. Zâten uyuyanlar da sestem, gürültüden uyanmazlar.

O ara biri krala akıl verir. Madem maksadımız öldürmek, o halde mağaranın önüne yıkılmaz bir duvar örelim, onlar da uyandıklarında içerde açlıktan ölsünler, biz de bu dertten kurtulalım, der.

Tanımadığı bir korkuya kapılan, kaygıyı yaşıyan kral da bu teklifi kabûl eder. Olur der. Hemen mağaranın önüne bir duvar örerler.

Ancak Yedi Uyur gibi inanıp da imânını gizleyen muvahhid bir mü’min bunların adlarını bakır bir levhaya yazar. Künyelerini buna

ilâve eder. İlerde mağarayı açacak olana fikir versin diye içeri atar. Buna da Kuran-ı Kerim’de ve İslâm târihinde Rakîym derler.

Duvar biter. Da’va kapanır. Zamanla insanlar hâdiseyi unuturlar. Hafızalarından kademe kademe silerler.

Onlar orda uyuyorken havâiriler tevhid da’vasının mücâdelesine devam ederler. Onu en uzak noktalara taşırlar. Allah bir, İsâ hak, Allah’ın kulu ve Rasûsülüdür derler. Bunu sâir milletlere dedikleri gibi buldukları yerde sürgün Yahûdi gurup varsa onlara da duyururlar. Az da olsa inananları bulurlar.

Fakat çok sürmez. Gelişmeyi gören Tarsus’lu Pavlus diye biri çıkar. Bu zat bizim İslâm târihindeki Abdullah İbn-i Sebe’ye benzer. Nasıl Abdullah İbn-i Sebe Hazreti Ali ile alakalı Allah gibi iddialar ortaya atar. Tutar, iz bırakır. Sarsıntılara yol açar. Rafiziliğe malzeme oluşturur.

Aynen öyle de Pavlus Hristiyanlığı ana karakterinden uzaklaştırır. Tevhid dîni olmaktan çıkarır. Yerel kültür, inanç ve felsefeleri dikkate alarak yeni bir din ortaya koyar.

Geliştirdiği fikirleriyle, oluşturduğu cemaatıyla diğer cemaatler üstüne galebe çalar. İlerde de zâten Roma resmen Hristiyanlığı kabûl ettiğinde onun fikirleri dâiresinde kabûl eder. Koruma altına alır. Toplumlara dayatır. Kabûl etmeyenleri dışlar. Zulmeder. Sürer. Bu zor da Hristiyanlığı Roma’nın hâkim olduğu her yerde yaygınlaştırır.

Pavlus (M.Ö. 5/10 – M.S. 62/67) Tarsus’da doğar. Saf bir Yahûdidir. Mezheben ferisîdir.

Otuz yaşlarında Kudüs’e gelir. Tam bir İsâ (A.S.) düşmanı olur. İsâ (A.S.) çarmıha gerilişinden sonra bir gün Şam yolunda guya rûhi bir inkılab geçirir. O’nunla görüşür. O’ndan vahiy alır. O’nun dinine girer.

Önceleri Barnaba ile çalışır. Sonra da onunla yolları ayrılır. İlk Hristiyan cemaatleriyle çatışır. Mektuplar yazar. Antakya, Kıbrıs, Anadolu putperesleri arasında çalışır. Yunanistan Makedonya’ya kadar seferler düzenler. Hristiyanlıkta yeni fikirler geliştirir. İsâ Mesîh’in galebe geleceğini öne sürüp Tevrat’a uyma mecbûriyyetini kaldırır. Yereli dikkate alır. Yeni dini yereli süsleyecek şekle sokar. Kolaylaştırır. Sorumluluğu çok aza çeker. İndirir. Dini düâ dini eder.

M.S. 58'de Kudüs'e döndüğünde İsa (A.S.)'ın dînini değiştirmekle itham olunur. Suikasda uğrar. Roma'ya döner. Orda hayâtına nokta koyar. Veya konulur.

Ancak teslis gibi var olan Hristiyanlıktaki birçok esasların temelini atar. Hristiyanlığı râfizi bir yapıya çeker. Taşır. Sonraki Hristiyanlığın kurucusu olur.

Onun temellerini attığı Hristiyanlıkta Allah yaratıcı ve düzenleyicidir. İsa (A.S.) ya'nî oğul, kurtarıcı ve yarılığayıcıdır. Bu güçleri temsil eder. Kutsal ruhsa oğulu destekler. İmanı ulaştırır.

Böyle olunca da daha bismillah demeden iş karışır. İçinden çıkılmaz hâle gelir.

Velhasılı mı Hristiyanlık bir taraftan büyürken bir taraftan da kendi içinde problemler yaşar. İhtilaflara düşer. Sürekli bölünür. Bizim tabirimizle sonsuz kelam münâkaşaları yaşar. Bir taraftan da Roma'nın zulmünü görür. Takîbâtına uğrar.

Ama Roma'nın zulmü ve za'fiyeti onun büyümesine zemin hazırlar. Dökülen kanlar yeşermesini kolaylaştırır. Hristiyanlık dördüncü asır başında Roma'nın resmî dini olur.

Ama Roma bir mezhebe taraftır. Zulüm geleneği de devam etmektedir. Ancak bu defa taraf olmadığı mezhepler üstüne, hem de eskisinden çok fazla.

Şöyle diyelim. Târihte hiçbir din Hristiyanlık kadar mezhep çıkarmaz. Bölünmez. Kitaba sâhip olmaz.

Devlet korumasıyla oturmayan, gelişmeyen, tedvin edilmeyen Hristiyanlık çabuk bozulur. İçine Roma'nın hâkim olduğu her bölgenin kültürü girer. Pağan kültürüne boğulur. Tam bir münâkaşa ve münâzaa dîni olur. İçinde çeşit çeşit ihtilaf konuları hâsıl olur. Hristiyanlık temâmen sevgi dini olmaktan çıkar. Muhabbet fedâîleri dönemi kapanır.

İşte bu münâkaşalardan biri de insanın öldükten sonra ruh beden mi yoksa sâde ruh olarak mı yaratılacağı konusudur. Bizde az da olsa revâfizada (Şeyh Bedreddin) gibi daha çok da İslam felsefecileri arasında raslanır. Oturmuş Ehl-i sünnet düşüncesinde kesinlikle raslanmaz.

İşte bu münâkaşa daha nerelerde yaşanıyordu bilinmez. Bir de Efsus'da çıkar. Dediğimiz gibi Efsus-Arabisus büyük şehirdir. Konumu itibariyle çok da önemlidir. Şehre de artık resmî din Hristiyanlık hâkimdir. Bu defa da eski putperestlere yer yoktur.

Şehrin vâlisi de koyu bir Hristiyandır. Öteki dünyâda insanların ruh ve beden yaratılacağına inanmaktadır. Ama toplumdaki fitneyi söndürmek için elinden bir şey gelmemektedir. Her iki kesim arasında husûmet artmaktadır.

İşte tam bu fitne kazanının kaynadığı zamanda bir gelişme olur.

Herkesin hemen hemen yerini yurdunu vukuunu unuttuğu mağarayı bir çoban açmağa kalkışır. Çoban oralarda çobanlık yapmakta, sürü otlatmakta ve fakat zor zamanlarda sürüsünü koyacak, sığınacak bir yere ihtiyaç hissetmektedir. Bunun için maksadı duvarı yıkmak, sığınağı, mağarayı ortaya çıkarmak, yağmurda yaşta burayı kullanmaktır.

Çoban duvarı yıkmaya başlar. Fakat temâmen yıkamaz. Bir miktar yıkar. Gerisini yıkamaz. Bir korkuya kapılır. Çekindir. Yıkmayı bırakır.

İşte tam bu zamanda yedi uyurlar uyanır. Üçyüzdokuz yıl süren uykuları biter. Bu zaman zarfında Allah onları korur. Öldükleri veya uydukları halde çürütmez veyâ toprağa mal etmez. Bu olağanüstü bir hâdisedir. Bunun ayrıca mağara şartları açısından ne kadarının tabîi olduğu bilinmez. Zaten bir şey ister tabî olsun ister gayr-ı tabîi olsun Allah'ın izni, emri dâhilinde yürüyen şeydir.

Uyandıkları zaman birbirlerine sorarlar. Ne kadar kaldık derler. Mu'tâda, olağana akılları yettiği için bir gün veya yakını derler. Ama kendi üzerlerinde bazı olağanüstülükleri farkedenden aradan müdebbir biri "Doğrusun Allah bilir" der.

Sonra başları Yemliha'yı gümüş bir para ile temizinden yiyecek alsın diye şehre gönderir. Ona dikkatli olması için tembihte bulunur. Çünkü dini ilk Hristiyanlardan öğrenmiştir. Tevrât'a bağlıdır. Tevrat da yiyeceğin temizini yemek esastır.

Yemliha elinde gümüş para yola çıkar. Fakat yol yürüdükçe bir hoş olur. Çünkü etrafı farklı görür. Şehre yaklaştıkça farklılık artar. Bu ara karşısından insanlar gelir. Fakat o hiç birini tanımaz.

Derken şehre gelir. Şehri ihâta eden surların giriş kapısında put yoktur. Tabii bu şu demektir. Selamlama mecbûriyeti de yoktur. Put gitmiştir haç gelmiştir. Gerçi o da ne bilmemektedir. Ama her neyse hiç olmazsa put değildir.

Şaşkınlığı iyice artar. Hayal âleminde yaşar, bulutlar üstünde yürür gibi yürür gibi olur. Derken bir fırıncı bulur.

Fırıncıya parayı uzatır. Ekmek ister. Fakat fırıncı paranın zamâne kralı adına kesilmemiş bir para olduğunu hemen anlar. Eski bir para olduğunu görür. Tedavülden kalktığı, üzerinden çok zaman geçtiği için bu parayı nerden buldun, der. O da bulmadığını söyler. İzâh eder. Karşılıklı izâh, mükâleme, itham uzar gider. Bu ara kalabalık artar. İş neticelendirilemez. Yemliha'nın sorgu için vâliye götürülmesine karar verilir.

Fırıncı dahil kalabalık Yemliha'yı önlerine düşürür, vâliye götürürler. Yemliha bir vartayı atlatmış fakat bir başka vartaya düşmüştür. Sıkıntıdan başı çatlamaktadır.

Kalabalık Yemliha'yı vâlinin huzuruna çıkarır. Yemliha'ya olay sorulur. O da olup biteni vâliye anlatır. İzâh eder. Kalan arkadaşlarının da mağarada olduğunu, gösterebileceğini, götürebileceğini söyler.

Vâli dahil herkes bir hoş olur. Elleri ayakları tutulur. Kafaları donar. Bir ma'nevi, bir olağanüstü havaya girer. Ne yapacağını, ne ideceğini, ne söyliyeceğini şaşırır.

Fakat Vâli olayı çabuk kavrar. İnceliği, delâleti hisseder, anlar. Yemliha'yı teskin eder. O da olup biteni anlatır. Hüzünler bayrama dönüşür. Kaygılar gider. Şükürler yapılır. Ağlamalar arş-ı a'laya ulaşır.

Yemliha, arkadaşlarını yukarda mağarada demiştir. Onun için vâli ve kalabalık Yemliha önde onları görmek için yola çıkarlar. Bir heyecan içinde yol alırlar. Mağaraya en yakın yere gelirler.

Fakat burda Yemliha der. Siz burda durun ben önde gideyim. Olup biteni içerdekilere anlatayım. Korkmasınlar. Heyecanlanmasınlar.

Yemliha önden girer. Onlar da zâten dışardaki gürültüyü duyarlar. Korkmaya başlarlar. Fakat Yemliha içeri girer. Onlara olup biteni anlatır. Onlar da bu defa heyecana boğulur, sevinçten ağlarlar. Böyle bir mazhariyyete nâil oldukları için Allaha şükrederler. Uyumuş, uyanmışlar. Bu kadar zaman içinde Allah'ın lutfu keremi hiçbir şey

olmamışlar. Açlıktan, susuzluktan ölmemişler. Soğuktan etkilenmemişler. Ölüpte çürümemişler. Ayrıca putperestlik gitmiş. Putperest baskısı kalkmış. Sevinirler. Ferahlarlar. Rahatlarlar.

Ancak bir rivâyet artık nedendir bilinmez dışarı çıkıp halkın içine karışmayı istemezler. Kendilerini sanki bir vazifeyi îfâ etmiş gibi kabûl ederler. Bunun için yaratılmış gibi algılarlar. Veya başka mahzûr görürler. Allaha tazarru' ve niyazda bulunurlar. Canlarını almalarını isterler. Toplum içine girmeyi kabullenmezler. Allah da düâlarını kabûl eder. Ruhlarını kabzeder. Vefât ederler. Sonra da bir şekil halk tarafından cesetleri buldukları yere bırakılırlar.

Veya diğeri bir rivâyet halk içine çıkarlar. Berâber yaşarlar. Birbirlerinin sevinç ve kederlerine ortak olurlar. Eceli gelen ölür. Mağaralarına bırakılırlar. Ama mummyaları bırakılırlar. Ama olduğu gibi bırakılırlar. Zamâna terkedilirler. Uzun asır insanlar cesedlerine şâhid olurlar. Gelen giden insanlara gösterirler. Onların da görmesini sağlarlar.

Denilir ki bu hâdis vuku' bulduğunda kral Sis'dedir. Hadiseyi duyururlar. O da gelir. Görür, bilgi alır. Sevinir. Olayı Allah'ın herşeye kâdir olduğu şeklinde anlar. Toplum da bu olayı gördükten sonra bu gerekmez münakaşayı bırakır. Yeknesak olurlar. Ruh ve beden yaratır fikrinde birleşirler. İmanlarını za'fiyetten kurtarırlar.

İnsanlar farklı fikirler ortaya sürse de Vâli bu vakanın üstüne, bu mağaranın üzerine bir mescid yaptırır. Ziyâretçi yeri ayarlar. Gelenin gidenin ibâdet ve istirahatı için her şeyi yaparlar. Buranın bir mukaddes mekan olarak kullanımı için etrâfi düzenlerler. Kutsalı kutsalla birleştirirler.

Eshab-ı Kehf'in olduğu Efsus-Arabisus şehri Eshab-ı Kehf'in olduğu yerden başlayarak bir deprem kuşağı üstündedir. Bura küçük küçük büyüklü çok deprem yaşar. Yıkılır yapılır. Şehirde Eshab-ı Kehf'in olduğu yerde bundan nasîbini alırlar.

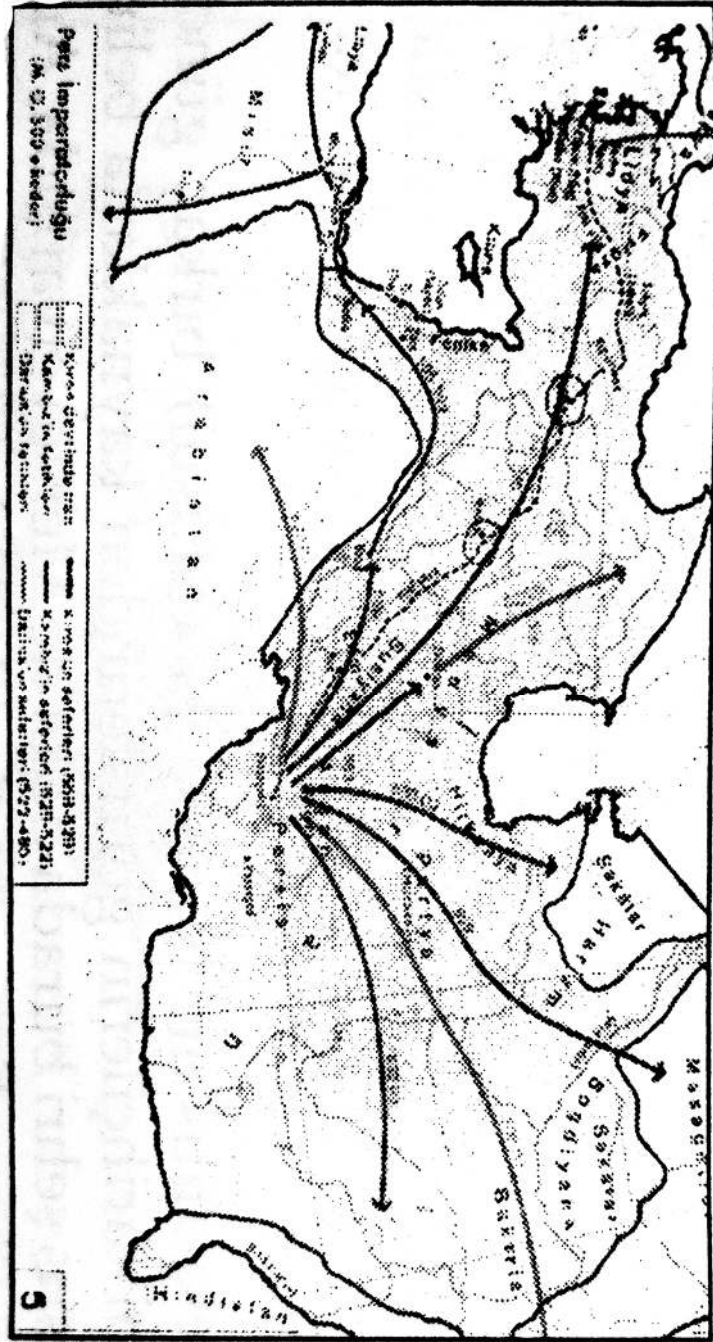
Fakat insanlar yine de Eshab-ı Kehf'in eski malzemesini kullanarak yeniden yeniden bu mağranın çevresini imar ederler. Mescidini inşa ederler. İnsanlar için istirahat yerleri yaparlar.

Yılmazlar. Yorulmazlar. Zamanla yarışır, zamanla dögüşür, bu işi ihmal etmezler.¹

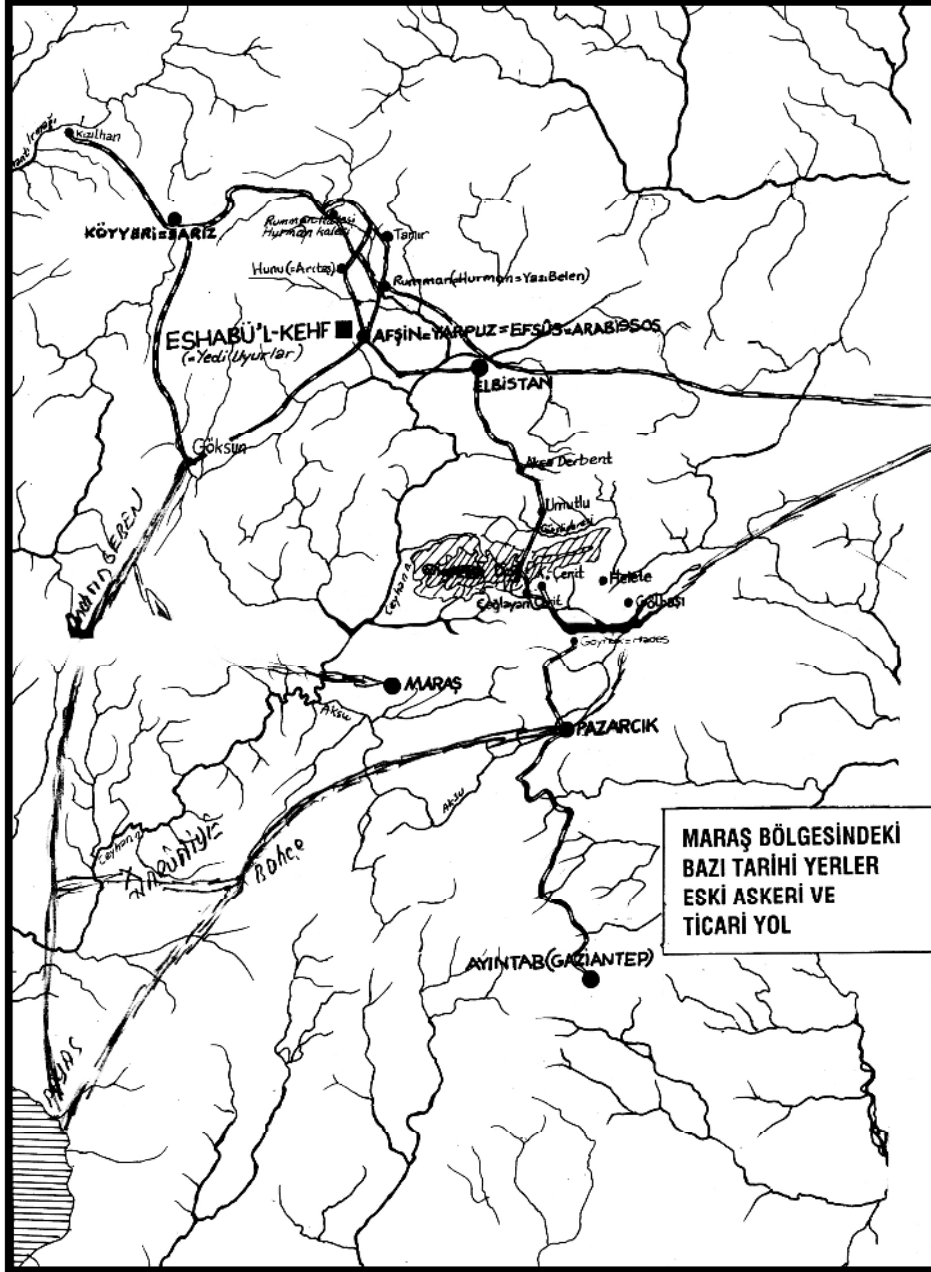

Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi

¹ Ben 1972 yılında Afşin'e öğretmen olarak ta'yin edildiğimde bu mağaranın üstünde ilk mescidden kalma bir temel vardı. 2009 yılı itibariyle son gittiğimde yeni bir tamir gördü. Bu tamire bağlı olarak duvarlar, yollar yapıldı. Ve maalesef o temel de hemen hemen zâyî oluktu. Şuursuzluk. Bilgisizlik. Umursamazlık. Bindığın dalı kesme.

Tarihi Kral Yolu

Bu harita Prof.Dr. Faruk SÜMER'in Eshabü'l-Kehf adlı kitabından alınmış olup, haritaya bazı yollar tarafımızdan eklenmiştir.

DAHA SONRAKİ GELİŞMELER

Efsus-Arabisus ismini Bizans döneminde devâm ettirdiği gibi Selçuklu-Arap-Osmanlı döneminde de devam ettirir. Bununla berâber bir Yarpuz adı kullanılır. Buna sebep Yarpuz bitkisinin Efsus'un toprak şartlarında çokca yetişmesidir. Türk bu bitkiyi nerde bulursa yer. Bunun kaza vs. gibi daha nice ekiz kardeşleri vardır.

Yarpuz tatlı bir su bitkisidir. Güzel bir kokusu vardır. Bol sulu arklar içinde yetişir. Bu bitkiden pervaz yapılır. Yemeği yengelleştirir.

Efsus/Yarpuz'un adı Cumhuriyet dönemi değiştirilir. O zaman milliyetçilik hareketleri modadır. Osmanlıdan intikâl etmiştir. Devam da etmektedir. Bizden çıkan topraklarda, hasseten Balkanlarda bu iş yapıldığı için bizde de ona mukâbil yapılmaktadır.

Onun için bir takım târihi eserlerin yıkımına göz kırpılır. Yıkılır görmezlikten gelinir. Zımnen müsâade edilir. Veya nerden geldiği bilinir bilinmez adları değiştirilir. Böyle bir Türkleştirmeye gidilir. Halbuki yanlışdır. Zira bir toprağı elde tutan adı değildir. Milletdir. Milletin liyâkatıdır. Elde tutma irâdesidir. İsteğidir. Gücüdür. Siyâset dışı kalmış kendi vazîfesini icrâ eden ordusudur. Balkanlar elden çıktıysa sebebi siyâsete bulaşmış, muallel hâle gelmiş ordudur. Evvelini hesap etsen hem siyâsete, hem esnaflığa bulaşmış Yeniçeri ordusudur. Şimdiki mânâda vazifesini unutmuş, sanayiciliğe soyunmuş ordudur.

Efsus adı da 1944 yılına kadar kullanılır. Bâkîdir. Bundan sonra yabancı addir diye değiştirilmiştir. Yerine buraların fethinde rol oynadığı için Afşin Bey'den mülhen Afşin adı konulmuştur.

Yani özetlersek şimdiki Afşin çok eski bir yerleşim yeridir. Târihte adı hep Ebsus-Arabisus-Efsus olarak kalmıştır. Cumhuriyetle beraber de adı Afşin olmuştur.

Efsus İslam fetihlerine kadar büyüklüğünü korumuştur. Fakat Yakûbî Hristiyanlarına da merkezlik eden bu şehir Hz. Ömer zamanında alınmış, tahrip edilmiştir. Sebebi de Anadolu'ya girişte stratejik öneme sâhip oluşudur. Müslümanlarla alakalı bilgileri, merkeze ulaştırışıdır.

Zira burdan geçen orduya Efsuslulara şâhid olmada veya burdan Anadolu'ya geçecek İslam ordularına karşı asker bulundurmada

garnizon oluşturmada bu da risk unsuru oluşturmadadır. O bakımdan harab edilmiştir. Bundan sonra Türk fethine kadar ne kadar tamir görse de eski gücüne kavuşamamıştır.

Türk girişi şam yolu veya Malatya-Elbistan üstünden olduğu için devlet pozisyonları değiştiği için Elbistan doğmuş, büyümeye başlamıştır. şah İsmâil'in tahrbine kadar da canlılığını korumuştur.

Elbistan'ın Türk girişiyle berâber büyümesiyle Efsus stratejik önemini kaybetmiş, giderek küçülmüştür. Osmanlı dönemi ise daha küçülmüş iki köy büyüklüğüne inkılab etmiştir. Osmanlı dönemi bir küçülmesine sebep de artık yolların değişmesidir. Kral Yolu'nun ordu ve ticâret yolu olmaktan büyük nisbette çıkmasıdır. nemini kaybetmesidir. Artık Bizans da, Pers de yoktur. Gler Balkanlarda kapışmaktadır. Deniz yolları gelişmektedir. Amerika bulunmuştur. Mal intikal yolları farklılaşmıştır.

Küçülen Efsus'un adı duyulmaz olmuş, adı sanı unutulmuştur. Bu tür şehir tahrirleri şehrin bir daha ayağa kalkmaması, yerinin temâmen başka yere nakli ortazamanlarda gyet normaldir.

Bir hâlde kalmak tabiatda raslanan bir şey değildir. Elbistan da Türk gücünün Batıya kaymasıyla önemini yitirmiştir. Geçimini ziraat ve Osmanlı'ya kadı yetiştirme işine dönüştürmüştür. şimdi bir miktar canlanma varsa sebebi kömürdür.

Bütün Osmanlı da Elbistan kaza, Efsus nhiyedir. Nahiyenin üstündeki yerleşim yerleri de daha çok Eshab-ı Kehf'in hizmetkrı, bakıcısıdır. Vergiden muaftır. Hep de Cerit Türkmen aşiretindedir.

Selçuklulara kadar burda hep Eshab-ı Kehf müştemilatı dâiresinde eserler vardır. Mescid ve misafirhne gibi. Mescid mağaranın üstündedir. Belki o günkü adı da Kilisedir. Eshab-ı Kehf'in vuku' noktası burası olduğu için yayılma noktası da burasıdır. Buraya göre diğer yerler hep makamdır. Türklerin buraya girişine kadar Hristiyanlarca Eshab-ı Kehf'in tek ihtilafsız makâmı buradır. Arablara ve Türklere burayı, buralardan çekilinceye kadar Eshab-ı Kehf mntıkası olarak gösterenler hep Hristiyanlardır. Hemen hemen ilk gösterdikleri Mesleme'dir.

İslamiyyet Arabistan'dan çıkmıştır. Eshab-ı Kehf olayı Arabistan'da kesinlikle vuku bulmamıştır. Bulunduğu yer kuzeydir.

Vukuuna şâhid olanlar Hristiyanlardır. Kuran-ı Kerim ve Hadis-i şerifler bunların yerlerini belirtmemiştir. Bunun yerine coğrafyanın biriki özelliğini vermiştir. O da üstündeki mesciddir. Güneşin doğduğunda mağaranın kapısı önüne doğacağı, batarken üstünden geçeceğidir.

Yerinin bununla alakası olmadığına göre Hristiyanların burda yer hususunda şâhidliği geçerlidir. Veya hiç olmazsa hakları vardır. Hristiyanı itibar edilmez laflarına itibar etmek doğru değildir. Hatta bu tür laflara itibâr ayıptır. En doğrusu onu da tahkik ederek kabullenmektir. Onda vuku ve şuyu' noktalarını göz önünde bulundurmaktır.

Değil ki dinde din hususunda bile Hristiyan ne tam reddedilir, ne tam kabûl edilir. Sözü, şâhidliği Kuran ve Hadise aykırı değilse itibâr edilir. İşte İncil için Müslümanların pozisyonu budur.

Burda bu makamın tesbiti, teşhisi, şahidliği hususunda bu pozisyon yoktur. Kahramanı onlar. Dedikleri sâde bu vukuât burda vukû buldu dedikleridir. Bunun delili, işâreti sayılacak olan şeyler burda mevcuttur. Bütün bir Filistin ve Anadolu'da bura denilen yerlerde üstünde Kuran-ı Kerim'in ifâde ettiği mescid bulunan yer burasıdır. O mescidin malzemesi buradadır. Kalan mağaraların biri Damlataş mağarasına, ikisi de Roma mezarlığına benzemektedir.

Çünkü Romalılar mezarlarını kayaları oyarak yapmaktadır. Kayalarda mağaramsı mezarlar yapmakta, oda ortaya çıkarmakta, bu odalarda lahdler yapmakta, sonra ölüyü lahd içine yerleştirmektedir. Romalıların hâkim olduğu yerler taransın bu tür binlerce mezarlarla doludur. Filistin ve Efes'teki temâmen budur. Hasseten Efes'teki çok katlı tipik bir Roma mezarıdır. Tarsus dâhil hiçbirinin üstünde Kilise-Mescid yoktur. Hele Tarsus'daki birilerinin yaşamak için içine gireceği, sığınacağı mağara hiç değildir. İçinde su da yoktur.

Şunda belirtmekte fâide var. Rumlarda bir âdet vardır. Bir belde İslamların eline geçerse orayı kendi halkları olan Rumlardan boşaltırlar. Halklarını alırlar kendi ellerinde olan topraklara götürürler.

İşte ilk Müslümanlar Toroslara kadar olan bölgeyi aldılar. Romalılar buradan kendi halklarını çekdiler. Oluşan tampon bölgesini – Müslümanlar buna avasım diyor- Müslümanlar çok az farklı kendi

halkları ile doldurdular. Suğur-Karnizon şehirleri oluşturdular. Bizanslılar-Romalılar onları dengelemek için karşılına Ermeni-Peçenek gibi farklı halklar getirdiler. Halka oluşturdular. Onlar Rumları Batıya götürdüler. Batı da Ayasluğ onlar için önemliydi. Onlar da orada Eshab-ı Kehf için bir makam yarattılar. Veya şuyu olarak yaratılanı güçlendirdiler. Çok katlı bir Roma mezarının bir katını bunlara tahsis ettiler. Gönüllerini eğlediler. Kutsallarını yaşadılar. Yine de bütün bir Hristiyan âlemi olarak değil.

Yine de söyleyelim bugün İzmir Selçuk'da gözükten bu mıntıka insanı, bunun üstüne çok düşmüyor. Kitap yazdırmıyor. Tanıtımlarda buna çok az yer veriyor. İddiâcı davranmıyor. Daha iş kazı safhasında diyor. İş tadında bırakıyor. Şu kaynağa bakmak bunun için yeterli (Bergama'dan Efes'e İzmir, Türsab Yayını, Sh. 204-205, 2004, İst.)

Bu kaynaktaki resimlere baktığınız zaman da mekanın Romalılar tarafından yapılmış sunî mağara mezarlar olduğu anlaşılıyor.

İslam târihinde bir âdet vardır. Bir önemli olay, bir önemli kişilik var mı ona şehirler mekan yaratıyor. Sâhip çıkıyor. Çekinmiyelim misal verelim. Halil İbrahim Peygamber Basra körfezindeki Urda yaşadığı halde Urfa'da gözüküyor. Neden? Şimdi Urun adı var kendi yok. Tanıtımda da Urfa baskı yapıyor. Bu defa baskı akılların üstünü örtüyor. Gözler Urfa'yı görüyor. Mancınık cücük lastiğinin ağaçla yapılmış büyüğü. Adam Urfa da muhtemelen Urfa Haçlı Kontluğu'ndan kalma saray kalıntısının sütunlarını mancınık için kullanılmış gibi anlatıyor. Bundan şunu anlıyorsunuz. Bura halkı dindar. Ordaki bir mekanı bunun için kurguluyor. Olayı buraya çekiyor. Olayı burda yaşatarak bir duyguyu tatmin ediyor. Tarih tahrif ediliyor ama kötüsü olmuyor. Bir duygu, bir düşünce canlı tutuluyor. Faydası da oluyor.

Mesela Ökkeşe b. Mihsan ideal, önemli kimlik. Yemâme savaşlarında şehid olmuş. Üç arkadaş berâber. Kitaplar ölüm yerinin mıntıkasına kadar yazıyor. Ama idealize edilmeye çok müsâit bir zât. Anadolu'ya taşınıyor.

Bu olay sünnîler arasında yaşandığı gibi şiiler arasında da yaşanıyor. Onlar da kahramanlarına sunî makamlar yaratıyor. İsmi canlı kalmasını sağlıyor.

Mesela aski Türklerde kaya kültü var. Aleviler eski Türk kültürünü bir çeşit koruyor. Diyelim yüksek kayaya hürmet ediyor. Kaya deliklerinden geçiyor. Günahlarını döküldü kabûl ediyor. Misal verelim. Hz. Ali'yi Maraş'a getiriyor. Ali kayasına vardiıyor. Kayanın yüksek bir yerindeki yarığı atının ayak izi gösteriyor.

Halbuki ne alakası var. Ama toplum hafızası. Buna rezevr konulamıyor. Her konuşan, bilene sormuyor. Her bilen de herşeyi bilmiyor.

Ağızlar çuval ağzı gibi bağlanamıyor. Hanı avamî bir tabir var, "Önüne gelen konuşuyor."

Aynen Eshab-ı Kehf'de böyle. Olay Kuran'da geçiyor. Çok önemli mesajlar veriyor. Meseleler öğretiyor.

İslâm tarihinde bakıyorsunuz. Tek yer geçiyor. Rum diyarında orduların, elçilerin Ankara üstü İstanbul'a gittiği yolda. Adı da veriliyor: Efsus. Hayret edilecek bir şey. Sâde Arabisus'dan bozulma Efsus.

Sonra İslam diyarları belirginleştikçe, şehirler oturdukca buna sahiplenmeler başlıyor.

İlk yanlışlık tefsirlerde başlıyor. Sebeb:

1-Yanlış okumadan Efsus'u Eksus okuyor. Çünkü Arapçanın boşlukları var. İsimleri çok çeşit okuyabiliyorsunuz. Esire, üstün kullanılıyor. Veya çok çok az kullanılıyor.

2-Coğrafya bilgisi az. Yedi iklim üstünden dünyâ öğreniliyor. Yeterli gelmiyor.

3-Kitaplar el yazma. Herkes kendine özge yazıyor. Noktayı uzatıyor. Öbürü iki noktalı okuyor. Veya noktaları yerli yerine koyamıyor. Bilhassa isim okumada çok yanlış yapılıyor.

4-Coğrafya çok el değiştiriyor. Birine ters gelen şehir öbürüne stratejik bakımdan uygun geliyor. Biri alıyor imâr ediyor. Öbürü temellerine kadar yok ediyor.

İşte buna misal Maraş il hudutlarındaki Hades şehri. En son Memluklu temellerine kadar yıktırılmış. Şimdi yerlerinde yeller esiyor. Bilen yok. Bir oralı Said Öztürk çıktı da yazdı o kadar. Halbuki Emevi, Abbasi dönemi Maraş'tan stratejik bakımdan daha önemli.

Efsus da böyle. Müslümanlar yıkıyor. Dört asır can çekişiyor. Türk girişiyle ömrünü tamamlıyor. Bilen azalıyor. Efsâne şehir oluyor.

Eshab-ı Khef önemli. Adam bir mağara görüyor. Veya Romalılardan kalma bir mezar. Hemen bir Eshab-ı Khef yakıştırmayı yapıyor. Hikâye oturuyor. Bir seyyah bunu gerçek gibi yazıyor. Meselâ Evliya Çelebi gibi. Veya kültürel varlık olarak bir Selnâme yazıyor. Veyahut mekan belirtme bakımından bir coğrafya kitabı yazıyor. Adam da çıkıyor şu kitap yazıyor diyor.

Veyâ Efsus önemini yitiriyor. Vaka onun üstünden anlatılmaz oluyor. Sonradan sâhiplenen çok baskı yapıyor. Konu halk rivâyetinin üstüne varıyor, oturuyor.

Başka başlıklar altında bu konuyu yeniden işleyeceğimiz için bir hatıra ile bu başlık altındaki bilgileri tamamlıyalım istiyorum.

İmam-Hatip'te öğretmen iken bir yarışma sebebiyle Mersin'e gittik. Hafta sonu oldu. Bir otobüs tuttular. Bizi Tarsus Eshab-ı Khef'e götürdüler.

Her kes grank tuvalet. Ben şalvarlı terlikli. Çünkü en sevmediğim şey bürokrat gibi giyinmek rûhumu sıkıyor.

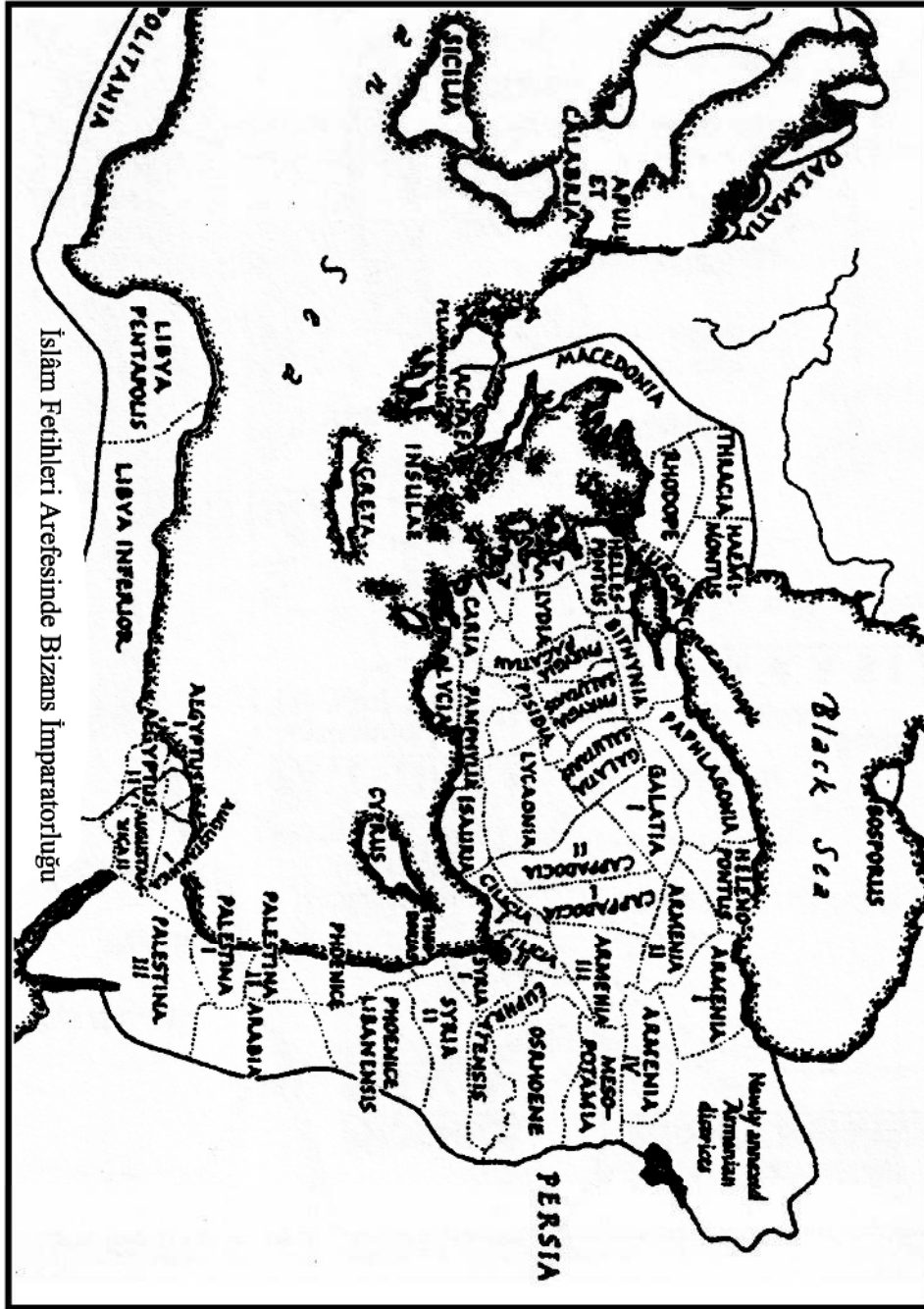
Ben bu ara Eshab-ı Khef'e çıkmadan şehirde çok insana sordum. Burda yedi uyurların adı var mı? Hayret ettim sanki yok.

Yine soruyorsun. Nasıl çıktı. Yayınladı. Adamlar diyor. Rüyâ ile çıkmış.

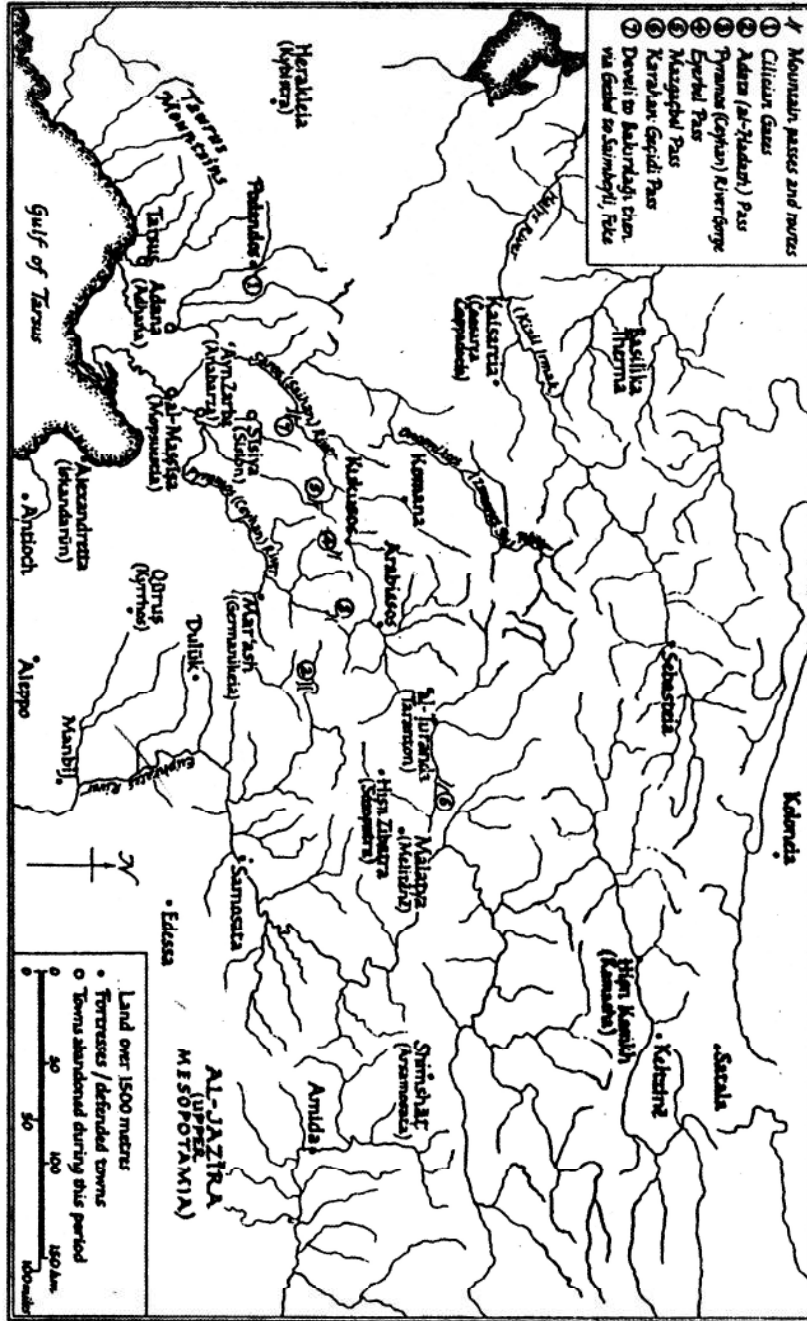
Olmadı. Geç dönem halk rivâyeti. Arkasında ilk dönem târihî rivâyet yok.

Neyse Eshab-ı Khef'teyiz. Hoca anlatıyor. Soruyorsun. Şu karşıda bir câmii var. Ne zaman yapıldı. Abdülhamid dönemi diyor. Doğrusu Abdülaziz.

Bu ara anlatıyor. Bütün tefsirler Tarsus diyor. Sen diyorsun gerçekte mi. Adam diyor. Gerçekten. Ne gibi diyorsun Fahreddin Razi gibi. Soruyorsun. Sen bu tefsiri gördün mü? Adam tipine bakıyor. Bir şey ummuyor. Gördüm. Okudum. O halde okuduğun Fahreddin Razi baskısı kaç cild. Adam öyle duruyor. Hâlbuki ilgili kısımda göreceğiz Fahreddin Râzi çok öyle demiyor.

Bu harita Prf. Walter E. Kaegi'nin Bizans ve İlk İslam Fetihleri adlı kitabından alınmıştır.

Toros Dağlarındaki Bizans ve İslâm Toprakları Arasındaki Sınır Bölgesi
 Bu harita Prf. Walter E. Kaegi'nin Bizans ve İlk İslam Fetihleri adlı kitabından alınmıştır.

İSLAMIN YAYILIŞI VE YAYILIŞIN DURAĞANLAŞMASI VE İLK ESHAB-I KEHF HABERLERİ

Hız. Peygamberin peygamberliği 23 yıl sürdü. Bunun ilk 13 yılı Mekke'de geçti. Hız. Peygamber burdan sonra Medine'ye hicret etti. On yıl da burada vakit geçirdi. Davasını sürdürdü. Ve yaşı daha altmışüç iken vefât etti.

Hız. Peygamber Medine'de ancak Mekke'nin fethiyle güç oldu. Arap kabilelerini dengeler hâle geldi. Onlar geldi. Kendi gitti. Arab kabilelerini büyük nisbette kontrol altına aldı. Vefat ediyorken artık Arabistan'da en büyük güçtü.

Yine vefat ediyorken belki Arabistan siyâsi olarak tarihinde ilk defa büyük bir güç oluyordu. Onun için son iki sene içinde Müslüman olan bazı kabileler daha dîni tam kavrayamadıkları için dini siyasallaştırarak benzer iktidarlar kurmak istedi. Ayaklanmalar çıkmaya başladı. Kendi vefât ediyorken başlayan bu savaş Hız. Ebû Bekir'in hilafetinde ilk birinci yılı aldı. Bu savaşlarda Hız. Halid ve İkrime isim olarak öne çıktı. Bu savaşların adına ehl-i ridde savaşları dendi. Savaş bittiğinde Arabistan tamamına kontrol altına alınmıştı.

Hız. Ebû Bekir bundan sonra Sûriye ve Irak'a yöneldi. Sûriye Yermük muharebesi kazanıldı (634). Aynı başarılar Irak'ta da söz konusu oldu. Perslere karşı ilk zaferler kazanıldı. Bu seferler esnâsında öne çıkan komutanlar şunlar oldu. Halid b. Velid, Amr b. As, Yezid b. Ebi Sufyan, Ebu Ubeyde b. Cerrah, Şurahbil b. Hasene vs.

Hız. Ebû Bekir'in en büyük başarısı zâten hareket halinde olan Arap kabilelerini iman nûruyla müzeyyen hâle getirip kuzeye sevketmesi oldu. Bunlar çok iyi komutanların komutanlığı dâiresinde Bizans ve Sasânilerin hiç beklemediği işleri yaptı. Büyük zaferler kazandı. Topraklar fethetti.

Altmışüç yaşayan Hız. Ebû Bekir 634'de vefat etti. Yerine Hız. Ömer seçildi. Hız. Ömer tarihin en büyük dirayetli insanlarından biri idi. Zamanında Perslere karşı Kadisiye muharebesi kazanıldı (635). Bu savaşı Sa'd b. Ebi Vakkas yönetti. Bu zafer yeni fetihlerin kapısını açtı. Medâin fethedildi. İran içlerine girildi. Cezire bölgesi İslam ülkesine katıldı. Horasan'a kadar dayanıldı. Hız. Ömer zamanında İran

cephesinde Nihâvent savaşı da kazanıldı (642). Bu savaşta İslam ordusu komutanı olan Nûman b. Mukarrin şehid oldu. Bu bölge savaşlarında Sa'd bin Ebî Vakkas, Ahnet b. Kays, Mugire bin Şu'be, Huzeyfe bin Yeman gibi komutanlar öne çıktı.

Müslümanlar Hz. Ömer zamanında Filistin ve Şam'ı tamamen fethetti. Bu bölgede çok sayıda savaş kazandı. Ancak 639'da bu bölgede çıkan tâun Müslümanların önünü kesti. Çok sayıda sahabe öldü. Bunların içinde Ebû Ubeyde, Muaz bin Cebel, Yezid bin Ebi Süfyan vs gibiler de vardı.

İşte bu bölge fetihleri yapılırken Maraş (637) ve Tarsus da (637) Müslüman Araplar tarafından fethedildi. Uzun yıllar İslam diyarı oldu.

Yine Hz. Ömer zamanında Mısır baştan aşağı fethedildi 20-21/641-42. Mısır'ın fethinde komutan olarak Amr b. Elas, Mikdat bin Esved ve Ubâde bin Sâmit'in adı öne çıktı.

Hz. Ömer Ebû Lulu adlı bir İran asıllı köle tarafından 644 yılında şehid edildi.

Hz. Ömer'in yerine Hz. Osman halife seçildi. Hz. Osman zamanında önce bazı karışıklıklar oldu. Karışıklıklar yatıştırıldı. Halledildi. Daha sonra da bütün bir Kuzey Afrika fethedildi. Hz. Muaviye ilk deniz seferini düzenledi. Kıbrıs ğanimete bağlandı.

Hz. Osman zamanında Afrika'ya doğru fetihler genişlediği gibi doğuya doğru fetihler de genişledi. Horasan, Taberistan, Kâbil, Sicistan ve Nişabur fethedildi. Bu bölgede Müslümanlar varabileceği en son noktalara kadar vardı.

Bu geniş fetihler büyük çalkantılar getirdi. İdare zorluğu çıkardı. Güç za'fiyetine yol açtı. İslam toprağı çoğaldı. Müslüman nüfus azaldı.

Şu oldu bu oldu. Konumuz değil. 656'da Hz. Osman şehid edildi. Yerine Hz. Ali seçildi. Fakat elinin altında devletin düzenli bir ordusu yoktu. Var olan ordusu da şâibeli idi. O bakımdan i'tirazlar oldu. Hak kavgaları çıktı. Sıffin ve Cemel savaşları oldu. Hz. Ali, Hz. Muaviye kapıştı. Savaştı. Biri ilim, fikir, zühd, takva adamı idi. Öbürü nerdeyse Sûriye bölgesinin tabii devlet başkanı idi. Bu bölge fetihlerinin en büyük mîmârı idi. Tam bir siyasetçi idi. Siyasî deha idi. Komutandı. Devlet adamı idi. Şimdiki ma'nada tam bir politik tipti. Strateji uzmanı idi. Savaştı, kazandı.

Fakat Emevi devletinin kuruluşu bir iç savaşa bağlı gerçekleştiği için toplum insanî ve ekonomik kayıplara uğradı. Bu iç savaşlar Emevi devletinin son bulmasına kadar devam etti. Emevi devleti de yine bir iç savaşla ortadan kalktı. Bu devlet yüz yıla yakın devam etti.

İşte bu sebeble bu devlet bazı yerlerde sınırı korudu. Nihayet akın çizgisi yaptı. Bazı yerlerde büyüdü. Kuzey Afrika fethini bitirdi. İspanya akınlarını topraklarının tamamen fethine dönderdi. Asya'da da fethin sınırını biraz daha ötelere götürdü. Bu arada Sicilya'ya akınlar yaptı.

Arkasından gelen Abbasî devleti de başlangıçta bir miktar Anadolu içlerine sefer yaptı. Fakat arkasını getiremedi. Emeviden daha çok iç savaşa ma'ruz kaldı. Çabuk bölündü. Sonunda da nişan verir devlete döndü.

Çünkü her iki devlette hazmetmeden sâde savaş yaparak büyümenin ceremesini çekti. İç savaşlar düşman karşısında bunların belini büktü. Büyük insan kayıpları oldu. Ekonomi darbe yedi. Bu da düşmanlarının işine yaradı. Durduğu yerde düşmanları bunlara güç yetirir oldu. Bunlar en nihâyet sınırları korudu.

Müslümanlar Hıristiyanlarla karada iki çizgide karşılaştı. Biri Fransa-İspanya arası Preneler. Önceleri bu sınırın ötesine akın yapıyorlardı. Sonraları bu akınları yapamaz oldular. Sınırlar oturdu. Uzun asırlar devam etti. Bir diğeri Anadolu'da Toruslar.

Güneyden Toruslar. Bu Torusların ucu Cebel-i Bereket. Tekrar bu torusların doğuya döndüğü Maraş'ta Ahır Dağı dediğimiz Malatya'ya kadar uzanan kısımlar. Buralar sınır olur. Bu dağların güneye bakan kısımlarının genellikle üstü ve arkası onların. Ahır Dağı dediğimiz silsilenin genellikle arkası onların.

Bizanslılar Suriye'yi boşaltınca bu silsilelerin ön kısımlarını yani Suriye'ye bağlı ön kısımlarını, düzlüklerini boşaltırlar. Bunu savunamayacağı düşüncesi ile yapar. Bu dağları savunma hatları yaparlar. Aşağıdan yukarı geçitleri tutarlar. Buralarda yaşayan getirdikleri getirmediikleri Rum halkları alır dağların ötesine götürürler. Elleri kalan toprakları bu şekil tabii hudutlara kavuştururlar. Müslümanlara karşı kendilerini sağlama alırlar. Savunma pozisyonu yaratırlar.

Müslümanlar da onların boşalttıkları bu bölgeyi süratle doldurdu. Asker getirdi. Halk getirdi. Bu iskanlar daha çok Emevilerle başladı. Çünkü Hulefâ-i Râşidin dönemi daha fetih çağıydı. Coğrafya da fetih boşluğu vardı. Oralar dolduruluyordu.

Gerçi konumuz bakımından söyleyelim bu sınırların ötesine Hulefa-i Râşidin döneminde geçilememiş miydi? Hayır geçilmişti. Mesela Elbistan ovasına Araplar girmişti. O gün için bu ovanın en önemli şehri Arabisus-Efsus'u tahrip etmişlerdi. Bu yoldan Kayseri'ye kadar ulaşmışlardı. Fakat bir zaman sonra tıkanmışlardı. Onlar da bizansın meydâne getirdiği sınırın alt taraflarına rıza göstermişlerdi.

Emeviler öncesi bu bölgelere Zavahî deniyordu. Çünkü boşaltılmıştı. Ama Emevîler doldurdular. Daha çok Müslüman halk getirdiler. Getirdiklerine avantaj sağladılar. Buralara genelde Avâsım dediler. Bu Avâsım bölgelerinde gedikleri, geçitleri korumak için kurulan şehirlere süğur dediler. Bu şehirler çoğunluk vardı. İmar ettiler. Geliştirdiler. Sağlam, canlı tuttular.

Müslümanlar bu geçitlerden iç bölgelere girdiler. Çıktılar. Bazan çok ilerilere kadar girdiler. Eskişehir yakınlarındaki Amuriye bölgesi gibi. İstanbul'a sefer de yaptılar. Fakat sürekli ellerinde tutamadılar. Mesela bugün Maraş toprağı olan Göksün ve Afşın-Efsus'u da çok kısa süre ellerinde tuttular. Garnizon şehir yaptılar. Fakat sürekli tutamadılar. Dediğimiz gibi genelde dağlar sınır kaldı.

Güneyden içanadoluya sefer için kullanılan birinci yol Tarsus'tan başlayan Külek Boğazı oldu. Fakat bura çok kullanılmadı. Kullanıldı ise de çok az kullanıldı. Zira bu yol çok dardı. Ordular için burdan geçmek korkulu rüya idi. Deniz seviyesinden başlıyor âniden yükseliyordu. Onun için asıl İslam orduları yol olarak bugün için Maraş toprağından geçen şu yolu kullanıyorlardı. Diyelim güneyden Hârûniye. Ordu burdan çıkıyor. Bahçe'yi buluyor. Buranın adı o zaman Bâbülhades. Yânî Hades'in kapısı. Burda kala var. İçeri girişi kontrol için. Vâdiyi geçti. İmalı üstünden Maraş'ı buldu. Burdan da asker aldı. Yürüdü bugünkü Aksu vâdi çıkışındaki Hades-Göynük'ü buldu. Şimdi buraya Bozlar diyorlar. Vâdiyi geçti. Sağa döndü. Engizek'in en engin noktasından Kamereddin Han'ı buldu. Nurhak önüne düştü. Veya Hades'ten geçti. Göksü çıkışını buldu. Bu çok az. Yürüdü. Nurhak önünü buldu. Yürüdü. Akça Derbent'i buldu. Yürüdü. Elbistan ovasına

düştü. Veya Cezire'den, Şam'dan, Kinnasrin'den çıktı. Pazarcık önünden geçti. Veya Sümeysat, Behisni yanından geçti. Göksu vâdisini buldu. Devam etti. O gün Şam yolu da denilen vâdiden Elbistan ovasına geçti. Ordan öte ne derbent, ne şu, ne bu. Bu yolun da topu topu bir yerde yokuş inişi, bir yerde (Akça Derbent) darlığı var. Gerisi orduların önünü gördüğü, rahatlıkla yol aldığı, geçerken içecek sularının bulunduğu bir yol. İşte İslam orduları ağırlıklı bu yoldan geçiyor. Bu yoldan Ankara-İstanbul'u buluyor.

Emevi-Abbasi dönemi idârî yapılanması incelendiğinde şu görülür. Bu tampon bölge yaratan torusların güney ve güneydoğu uçları kâmilen İslam diyarıdır. Yani Tarsus, Hârûniye, Babûlhades (Bahçe-Bulanık) Maraş, Hades, Keysum, Re'ban, Hısn-ı Hasîn (Sımadra), Malatya, Sumaysat (Samsat) İslam diyarıdır. Diyelim Diyar-ı Rum'da şunu gördüm dedi biri, buralarda görmemiştir. Yine söylüyoruz, buralar İslam diyarıdır. Çünkü Müslümanlar hakimdir. Diyar-ı Rum müslümanın hakim olmadığı, burdan öte batıya doğru uzanan Anadolu'dur.

Avasım bölgesini ilk önce Emeviler oluşturur. Genelde yapısı şöyledir. Bölgeler ikiye ayrılır. Alt bölgeler Şam toprağı olduğu için Şam bölgesindeki Cund Kinnasrine bağlanır. Fakat Şam bölgesindeki süğurların hasseten Emevî zamanında ağırlıklı bağlı olduğu yer Maraş'tır. Ama çok az Abbâsiler dönemi Tarsus'a bağlandığı da vâkîdir. Avasım bölgesinde kendi içinde adlandırma şöyle olur. Mesela Şam'ın suğurları; Maraş merkezse, Hades Maraş'ın suğuru olur. Merkez Tarsus'sa Maraş. Hades, Göksun, Efsus Müslümanların elindeyse Tarsus'un süğuru olur. Bu demek olur ki süğur merkeze çok öyle nâhiye gibi bitişik olmaz, en azyüz, ikiyüz, üçyüz kilometre şimdiki hesap uzak olur. Veya olabilir.

Kuzeydeki bölgelerse yanî Cezire düzlüğündeki süğurlarsa genelde Malatya'ya bağlı olur.

Malatya'ya bağlı süğurlarsa Cezire ve Irak'a bağlı gibidir. Malatya güneye, güney Malatya'ya birçok yollarla bağlıdır.

Ancak Cezire Malatya'da Anadolu'ya seferde yine Elbistan ovasını kullanır. Elbistan Ovasının Malatya'ya açılan geçitleri var. Bunlar Tohma Çayı vâdisi boyuncadır. Buralardan girer. Ovayı geçer.

Tanır, oradan Sarız'ı bulur. Ordan ötesi Kayseri, Konya, Ankara gibi gider. Artık seferi nereye yapacaksa yüzünü oraya çevirir.

Bu iki başlılık Abbasiler zamanı tek başlı hâle getirilmiştir. Yanî bir çeşit eyâlete dönüştürülmüştür. Bu Harun Reşit zamanında olmuştur. Harun Reşit zamanında Diyar-ı Ruma düzenli yaz kış seferleri yapılmıştır.

Hatta Harun Reşit bu işi öyle sıkı tutmuştur ki bu bölgelere Türk İslam diyarından halklar getirmiştir. Bu bölgelerin ekonomisini canlandırmıştır. Çok vergi verir hâle getirmiştir.

Bu bölgelerde bazan uzun süre istikrarın olduğu gözükmiştir. Bu istikrarlı dönemlerde ise iktisâdî ve ilmî faaliyetler gelişmiştir. Buna da Mersin ve Hades örnektir. Tarsus'un da, Hades'in de o dönem muhaddisleri ve bugüne intikal etmiş eserleri vardır.

Anadolu'ya seferlerde ağırlık yol Hades'ten Elbistan'a geçen yol olmakla beraber bazan güneye kayar. Bu da zarurete binâendir. Zira seferin gidilecek mıntika i'tibariyle güneyden yapılma mecbûriyeti vardır.

Güneyden nâdiren kullanılan bir yol da Misis – Sis (Kozan), Andırın, Meryemçil beli, Göksun yoludur. Bu yol da gayet sıhhatlidir. Bu yolun içanadoluya inişte buğazını tutan çıkışını kontrol eden nokta Göksun Değirmendere'dir. Onun için çok önemlidir. Bu yol Ermenilerin de tutup ticârî amaçlarla koruduğu geliştirdiği bir yoldur. Belki Anadolu da koruma amaçlı çevresinde en fazla kale yapılan yoldur. Ermenilerin tuttuğu zamanda ucu İskenderun Payas'tan başlar. Orta noktası Geben'dir. Vergi burda verilir. Bundan öte ucu Göksun, Sarız, Sivas'a gider. Ordan öte Erzurum'a ulaşır. Doğuya ulaşmada en sıhhatli yoldur. Buranın da tarihte kullanıldığı zamanlar olmuştur.

Bazan da üç asra yakın süren bu dönemde şöyle de oluyordu. Tarsus kendi bölgesinden Anadolu'ya çıkarken diğerleri de kendi bölgelerindeki yoldan çıkıyor sonra da içerde bir yerde toplanıyor, Elbistan-Şam yolundan kışlalarına iniyorlardı.

İslam târihinde en büyük savaşlar bu avasım alanlarında veriliyordu. Hristiyanlar yukardan aşağı indiğinde ilk iş bu bölgenin uç süğür şehirlerini tahrip ediyordu. Ele geçiriyordu. Halkını kesiyor, esir ediyor, sürüyordu.

Şehri yerle bir ediyordu. Gidebildiği kadar gidiyordu. Aldığı yere ya yeniden şehir yapıyor veya hâlî bırakıyordu. Sonra Müslümanlar geliyor. Yeniden alıyor. Alırken tahrip görüyor. O da yeniden inşâ veya ta'mir ediyordu.

Veyâ Müslümanlar süğurdan çıkıyor, iç bölgeye giriyor. Onun garnizon şehrini tahrip ediyor. Elinde tutarsa imar ediyor, tutamazsa talan edip çekiliyordu. Bunun târihte süğurlar içinde en fazla zararını gören şehir başta Maraş ve Hades oluyordu.

Onun için tarihte bakın en çok tahrip görmüş şehirlerin başında bir de Maraş gelir. Bunun için İslam Ansiklopedisi'nin Maraş maddesini okumak yeterlidir. (İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı, Maraş, Besim Darkot, Tarih: E.Hanigmans c. 7, sh 310-315)

Bugün Hades-Göynük birer köydür. Eski şehirden az bir kale duvarı biraz da temel vardır.

Yine söyleyelim geçmişle günümüzü karşılaştırsak bu işlerin içinden çıkamayız. Geçmişte Emevî devleti altı vilayettir. Ortadoğunun bütün Akdenize bakan yüzü Şam vilayetidir. Maraş da bu Şam vilâyetine bağlı bir şehirdir. Uç şehir süğurdur. Şimdi bu Şam vilâyetinin içinde 3-4 müstakil devlet vardır.

Yeniden özetlersek Hulefa-i Râşidîn döneminde daha sonra avâsım denilen bölge boşaltılıyor. Buranın Rum halkını Bizanslılar götürüyor. Toruslar sınır yapılıyor. Sûriye'nin ve içanadolunun tabîî hudutları gibi yapılıyor. Böylece iç anadolunun savunması kolaylaştırılıyor. Torusların tabii gedikleri tutuluyor. Buralar savunma kaleleri garnizonlarla kontrol ediliyor.

Bu da iki taraflı işe yarıyor. Müslümanlar yer yer bu geçitlerden geçse de sadece iç bölgeleri talan ediyor. Çekiliyor. Bu iç bölgelerde tutunamıyor. Üç beş İstanbul kuşatmasını bu yolları kullanarak yapsa da hiçbir şekil İstanbul'u düşüremiyor. Bizans'ın ömrü uzuyor.

Müslümanlar bu geçitleri zorlayıp geçip kullanarak en nihayet Bizans'ın zayıf düşmesine yol açıyor. Ekonomisi zayıflıyor. Halkı zarar görüyor. Müslümanlarda talanlarla zengin oluyor. Mal, esir getiriyor. Satıyor. Bizansı sürekli savunmada bırakıyor. Aşağılara inmesini engelliyor.

Ama Şu bir gerçek. Bizanslılar kadar da Müslümanlar da i harp yaşıyor. Zayıf düşüyor. Bu defa Bizans sĞr Şehirlerine giriyor. SĞr beldelerini alıyor. Tahrip ediyor. O da bulduğunu götürüyor.

Velhasılı mı nolursa evvel avasım bölgesi halkına oluyor. Sonunda avasım bölgesi Müslümanların elinden çıkıyor. Ta Türk girişine kadar devam ediyor. Türk girişinden sonra Bizans da düşüyor. Viyana'ya da ulaŐılıyor.

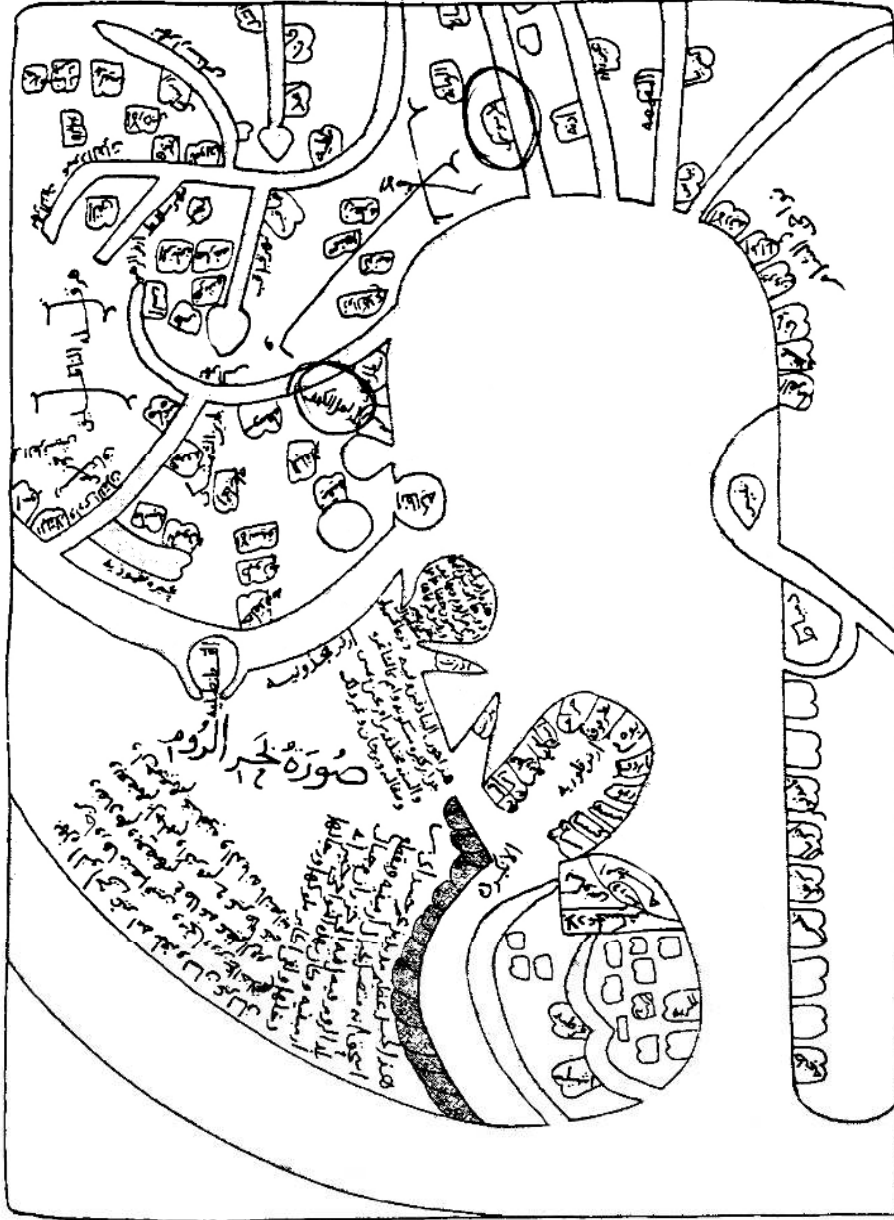
Müslümanlar Suriye düzlüğünü ele geçirmeden önce Bizans idârî sisteminde Efsus-Arabisus'un bulunduğu bölge Cappadocia I-II diye geçiyor. Bu bölgede daha çok Rum halkı bulunduğu Bizansın kontrolünde olduğu için Torusların batısı durumunda olan ve bugün ianadolu dediğimiz bu bölgeye Müslümanlar Diyar-ı Rum diyor. Geçitler geçildi de geçilen bölgede bir Şeye Şâhid olundu mu yazılırken Diyar-ı Rum'da Şunu gördük, Őuna Şâhid olduk deniliyor. Kitaplara geçiriliyor.

Hatta zamanla bu isim öyle oturuyor ki Selçuklu döneminde bile bölge hep Rum diyr olarak geçiyor. Türke izfesi bile Selaikatrrm Şeklinde yapılıyor. Bölge büyük adam çıkarsa sonuna Rûmî eki atılıyor. Diyelim Cellettin Rûmî diye anılıyor.

Bizans zamanında Malatya dahil kuzey ve doğuya doğru olan bölgeye Armania I-II-III-IV deniyor. Hemen hemen Cezire hariç yani Şimdiki Güneydoğu Anadolu'nun düzlüğü hariç kuzey kesim Ermeniya bölgesi biliniyor. Savaşlar yapılırken buralara girenler Ermeniya bölgesine girdik, Şu oldu bu oldu diye yazıyor.

Tabii bu demek değil ki Ermeniler Bizans'da sâde bu bölgede yaşıyor. Tabii değil, ağırlıklı bu bölgelerde yaşıyor. Zâten kendi oluŐum bölgeleri. Dağılma bölgeleri

Bizansla sürekli savaş yaşıyor. Mezhep kavgaları yaşıyor. Bizans da bunları yer yer dağıtıyor. Diyelim Sivas'a götürüyor. Hudut bölgelerine yerleştiriyor. Veya onlarda kendi oluŐturdukları banliylara gyor. İŞte bizim bölgede Cebel-i Bereket sırtları gibi.

صورة بحر الروم التي في الصفحة ٥٧ ب من الأصل،

İbn-i Havkalmın Kitabü Sûretü'l-Rûm'da Şam Nahiyeleri

En uçta Tarsus. Fırat nehri etrafında Malatya vs.
Aynı bir yerde Eshab-ı Kelif. Aynı bir bölge Rum beldeleri

٨ • مسالك ابن حوقل

Cezîre, Ermenistan, Şam, Diyar-ı Rum bölgesi fetihleri ve akınları bakımından öne çıkan komutanlar, fâtipler, isimler ve bunların Eshab-ı Kehf'ten haber verenleri:

İslam tarihinde başlangıçtan itibaren kâid komutan karakterli bazı isimler ortaya çıkar. Bunların bizâtihi kendisi güçlüdür veya değildir. Ama en büyük özellikleri iyi savaş yönetmeleridir.

İşte bunlardan biri Hz. Hâlid'dir. İyi bir savaş ustasıdır. Birinci derecede komutandır. Ömrü savaşlarda geçmiştir. Hz. Peygamber zamanında ismi öne çıkmıştır. Ehl-i Ridde savaşlarında büyük başarılar göstermiştir. Konumuz bakımından Maraş'ın fâtihi odur. Hülefa-i Raşidin döneminde başlangıçta ilk isimlerden biri odur. Suriye'nin fethinde unutulmaz hizmetleri vardır.

Suriye'nin fethinde Hz. Halid kadar Ebû Ubeyde bin Cerrah'ın ve Ebû Süfyan'ın iki oğlunun ismi vardır. Muaviye ve kardeşi Yezid bin Ebû Süfyan sanki ömürlerini bu topraklarda tamamlamışlardır.

Hz. Muaviye Hz. Ebû Bekir zamanında Şam'a gönderilmiştir. Kardeşi vefat edince de onun yerine oturmuştur. Onun tuttuğu işi devam ettirmiştir. Hz. Ömer zamanında Muâviye vâlidir. Hz. Osman zamanında ise yetkileri idârî alanı genişlemiş daha güçlü bir vâlidir. Nerdeyse yirmi sene de Halife olarak iktidarı vardır. Yine merkezi buradır.

Hz. Muâviye İslam tarihinde ilk deniz seferlerini başlatan insandır. Zamanında avasım bölgesi insanla doldurulmuştur. Süğur bölgesinin altı Şam toprağı kabûl edilmiştir. Süğur bölgesi İslam diyarıdır. Maraş idârî merkezlidir. Kinnasrine bağlıdır. Üst kısım, yani Malatla merkezli olan yer ise Cezire toprağıdır. İdârî olarak Cezîre'ye bağlıdır. İslam toprağıdır.

İşte Emevilerin bu ilk halifesi Hz. Muaviye 663-678 yılları Anadolu'ya o günkü tabirle geçitlerden geçip Bizans'ın doğrudan elinde bulunan diyar-ı Rum'a akın yapmıştır. Yine bu zâtın zamanında 674'den 678'e İstanbul kuşatmaları da yapılmıştır.

Hz. Muaviye vali iken de bu geçitlerden geçmiş, Elbistan ovasını, ordan ötesini görmüştür. Hatta aynı yoldan geçip iç bölgeleri geçerek Bizans'a elçi olarak gitmiştir.

Mesela seferlerinden biri 644 yılıdır. O yıl validir.

Hz. Muaviye'nin bu seferlerinden hem târih kitapları bahseder hem de tefsir kitapları. Bu seferlerde yerine göre Eshab-ı Kehf'e uğradığına misal. (Fahreddin Razî, Tefsîrülkebir, c.21, sh. 114 Dârülfıkr, Lübnan-Beyrut, 1981-1401) (Keşşaf, Zemahşerî, c. 2, sh. 476, Dârülma'rife, Beyrut-Lübnan)

Burda ifade aynen şöyle başlıyor: “Muâviye'den. O Rum'a gazâ yaptı. Kehf'e uğradı. Dedi: Bunlar bizim için keşfolunsa onlara bakardık. İbn-i Abbas (R.A.) ona dedi: Bu hususta senin için yapılacak yoktur. Allah Teala senden hayırlısını ondan men etti. (Şu ayeti) okudu. “Sen onların hâline muttali' olsaydın onlardan kaçardın.” Muâviye dedi: Onların ilmini, halini görmeden bu işi bırakmıyacağım. Bir kısım insan gönderdi. Onlara gidiniz bakınız dedi. Dediğini yaptılar. Mağaraya girince Allah onların üzerine bir rüzgar gönderdi. Onları yaktı.”

Aynı rivayet için (Ettahrîr vettenvir, İbn-i Âşur, c. 15, sh. 263, baskı yeri yok. Rûhulmeanî, Alusî, c. 15, sh. 227, Beyrut-Lübnan.)

Hz. Muaviye yirmi seneye yakın halifelik yapmıştır. Vefatı 680'dir. Sahâbedir. Hayatı için bakınız.

1-Ücdülğabe, İbnûkesir, sh. 209-212, Dar-ı şuab, baskı tarihi yok.

2-Elisâbe, İbn-i Hacer, Elaskalanî, Tercüme, c. 4, sh. 360-363.

3-Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 30, sh.332-334.

Hz. Muaviye zamanında Rum'a yapılan seferlerde öne çıkan isimler olmuştur. Mesela; Büşr b. Eb'i Ertad, Mâlik b. Ubeydullah, Mâlik b. Hubeyre gibi.

Onun zamanında Ankara Amorionun fethine şâhid olduğu gibi Eba' Eyyup Elensarı onun zamanında yapılan bir İstanbul seferinde şehid olmuştur.

Bu dönem öne çıkan isimlerden biri de İyaz bin Ğanam'dır. Sahâbi komutandır. Yermuk savaşından sonra kaçan düşmanı kovalamış ta Malatya'yı bulmuş, Malatya'yı da fethetmiştir. Cizyeye bağlamıştır. Anadolu fethinde ilk kapıyı açandır. Cezireyi baştan aşağı sanki fetheden odur. İlk Bizans Ermenistanına giren odur. Habib bin Mesleme onun emrinde çalışmıştır. 641'de vefat etmiştir. Hz. Halid'in yanında gömülüdür.

Hakkında bilgi:

1-Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 23, sh. 498-499

2-Elisabe, Askalanî Türkçesi, c. 3, sh. 682-683, İstanbul 2009.

3-Üsdülğabe,İbnülesir, c. 4, sh. 328-329, Tarihsiz.

Yine bu fetihlerde öne çıkan bir diğer isim Meysere bin Mesrûk'dur. Sahâbedir. İlk Bizans toprağına girenlerdendir. İyaz b. Ğamem'le fetih hareketlerine katılmıştır. Vefatı 642'dir.

Hayatı için:

1-Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 29, sh. 508-509.

2-Üsdülğabe, İbnülesir, c. 5, sh. 385.

Ama asıl konumuz bakımından önemli komutan Habib bin Mesleme'dir. Zira Eshab-ı Kehf'in yerini ilk görenlerdendir.

Habib b. Mesleme sahâbedir. Kureyş kabilesinin Benî fihri kolundandır. Tebük gazvesine katılmıştır. Yermük savaşında bulunmuştur. Suriye'nin fethinde görev üstlenmiştir. 638'de Hades'i ve Malatya civarını fethetmiştir. Cezire valiliğinde bulunmuştur. Bizans Ermenistanının fethinde rol oynamıştır. Erzurumu alan odur.

Burada dikkat etmemiz gereken, bu zât; bütün bölge harplerinde bulunduğu gibi hasseten Anadolu'ya Rum diyârına giren zâtlardan biri oluşudur. Anadolu'ya en çok giren komutan olduğu için bir adı da Habîbürrum'dur.

Erken yaşta Suriye'nin fethinde bulunmuş, hayatı boyunca Muâviye'nin yanından ayrılmamıştır. Hz. Muaviye'nin ilk yıllarında elli beş yaş civarında iken ölmüştür. (661 veya 662).

Onun zamanında Rum diyârına geçen yol onun da sürekli kullandığı yol Hades üstü geçen yoldur. İlk Arabisus (Efsus) alınırken (644) kullanılan yol da bu yoldur. Selman b. Rabia ve Habib bin Mesleme Rum diyârına bu yolu kullanarak nice seferler yapmıştır. 647'de bu yoldan Habîb bin Mesleme'nin yine bir seferi vardır. Hz. Muâviye'nin hilafetinin ilk yılında (661) de bu yoldan yine seferine şahid olunmuştur.

Habib Mesleme'nin hayatı için:

1-İslam Ansiklopedisi (Devlet) c. 5/1 sh. 9, H. Lammens.

2-Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 14, sh 372-373, İst. 1996, Asrî Çubukçu.

3-Elisâbe, Askalanî Türkçesi, c. 1, sh. 467-468, no 1602, İz Yayıncılık 2009.

4-Üsdülğabe, İbnülesir, c. 1, sh. 448-449, Eşşuab, 1970.

5-Ahbârüttıval, Dinevrî, Dürüihya. 1. baskı, sh 170'den itibaren.

Yine hatırlatalım. Eshab-ı Kehf için Anadolu'da ismi geçen ve Hristiyanların seferler esnasında Müslümanlara ilk haber verdiği yer bu seferlerin en fazla üzerinden yapıldığı Elbistan ovasındaki kral yolu üzerindeki Efsus'tur. Bu dönem içinde Tarsus-Maraş İslam diyarıdır. Süğur şehridir. Bu komutanların hiçbiri de İzmir Efes'e sefer yapmamıştır. Kuran-ı Kerim'in kapalı tuttuğu şehrin yerini Müslümanlara ilk gösterenler Hristiyanlardır. Yere de Müslümanların itiraz hakkı yoktur. Varsa da Kuran-ı Kerim'de haber verilen;

1-Eshab-ı Kehf'in sayısı,

2-Mağaranın önünde, üstünde mescid (veya kilise) var mı yokmu,

3-Mağaranın yönü güneşin doğuşu, batışı açısından Kuzeybatıya bakıyor mu, bakmıyor mu açısından.

Habib bin Mesleme'nin Rum seferlerinden birçok târih kitabı bahsetmektedir, hem de tefsir kitapları. İşte Taberi. (Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, c. 1/3 Tercüme Kâdirî Ugan – Ahmet Temir.) sh. 906, Ankara 1955, Maarif Basımevi.

“Katâde sözüne devam ederek şöyle diyor. İbn-i Abbas'la Habib bin Mesleme kutsal bir savaşa giderken, içerisinde insan kemikleri bulunan Eshab-ı Kehf'in mağarasının yanından geçtiler. Aralarından biri: Bunlar Eshab-ı Kehf'in kemikleridir, dedi ise de İbn-i Abbas: Onların kemikleri bundan üçyüz yıl önce çürüyüp gitmiştir, diye mukâbele etti.”

Aynı konu için Taberi'nin yukardaki kitabının Arapçasına bakılabilir. (Tarihuttaberî, Taberî, c. 2, Dâr-i Süveydan, Beyrut-Lübnan, sh. 5-10 arası.)

Aynı rivayet için tefsir örneği: Ruhulmeânî, Âlusî, c. 15, sh. 228, Dar-ı İhya, Beyrut.

Aynı rivâyet az farkla;

Muharrerülvecîz, İbn-i Atiyye, c. 3, sh. 511, Dârûlkütûbililmiyye, Beyrut-Lübnan, 1993-1413.

Ancak en erken bütünlük ifâde eden tefsir olması bakımından Tefsîrülkuranilaziz, Abdürrazzak, c. 1, sh. 333.

“Ma’mer Kata’deden o İbn-i Abbas’dan, dedi: Ben Habib İbn-i Mesleme ile berâberdim. Kehf’e uğradılar. Onda kemikler vardı. Adam dedi. Bu Kehf ehlinin kemikleridir. İbn-i Abbas dedi. Onların kemiklerinin üstünden üçyüzden fazla yıl geçti.”

İbn-i Abbas’ın Habib İbn-i Mesleme ile gazasının İbn-i Kesir tefsirindeki anlatımı.

Tefsîrülkuranilazîm, Ebülfida, İsmail bin Kesir, c. 3, sh. 69.

“Katade: İbn-i Abbas Habîb İbn-i Mesleme ile gaza ettiler. Rum bilâdında Kehf’e uğradılar... Dârûlkalem, Beyrut-Lübnan, 2. baskı.

Aynı rivâyetin Taberî tefsirindeki yeri. Câmiülbeyan fi Tefsîrilkuran, Taberî, Elmücellid, c. 8, sh. 143. Darülma’rife, Beyrut-Lübnan.

Aynı rivâyet Sûyûti’de:

Eddürrülmensûr, Suyutî, c. 4, sh. 214, Dârülma’rife, Beyrut-Lübnan.

Aynı rivayet.

Ettahrîruettenvîr. İbn-i Aşûr, c. 7, sh. 263.

Rivayetin nakillerini burada bırakalım. Demek ki Habib İbn-i Mesleme bunu gazvede Rum diyârında görmüş. O da ilk görenlerden. Gördüğü yer Filistin değil. Tarsus değil. Gördüğü yer Rum diyârı. Demek ilk asırlar tek rivayet varmış. O da Eshab-ı Kehf’in Rum diyârında olduğu. Bir mağarada kemiklerinin kaldığı. Veya mağaraya girilemediği. Eski tâbirle İslam tarihinde ilk vuku’ noktasının Rum diyârı olduğu. Şuyûunun veya makamlarının çok sonra yakıştırma ile geldiği. Halk rivâyeti olduğu. Kitaba böyle girdiği.

Tefsir târihinde tefsirlerin bütünlük kazanması ikinci asrın sonu, üçüncü asrın başı. Ondaki evvelkiler yarım. Çünkü daha sahabeden sahabenin aktardığından hadis toplanıyor. Sahâbe tabiin ise cihadlar, fetihler sebebiyle dağılmış. Hadis her çeşidiyle toplanacak tasnif edilecek, tedvîn edilecek. Bunlar zaman alıyor.

Onun için ilk tefsir örnekleri yarım. Mesela Tefsir-i Mücâhid gibi. (1. baskı, Katar devleti yardımıyla 1976-1396)

Yahya b. Sellam'ın tefsiri yarım. Üzerine çalışma. (Tefsir ibn-i Ebi Zemen'in-muhtasar Yahya bin Sellam tefsiri. Darülkütübililmiyye Beyrut-Lübnan. İki cild. 1. Baskı 1424-2003)

Yahya İbn-i Sellam ve tefsirdeki metodu. Dr. İsmail Cerrahoğlu. Ank. Ün. Bas. 1970.

Hicri 150'de vefat eden Mukâtil bin Süleyman'ın tefsiri belki ilk tümlerden. Tüme yakın olanlardan. Fakat içinde daha haber az.

(Tefsir-i Mukâtil b. Süleyman, 3 cild. Darülkütübililmiyye. Beyrut-Lübnan.)

Hicri 126-211 arası yaşıyan Abdurrazzak Sana'ninin tefsiri ilk tümlerden. İçinde epey rivayet var. Sanânî yukarıdaki Rum seferini haber veriyor. Ona bağlı Eshab-ı Kehf haberini duyuruyor. İlk mekan haberi ondan geliyor. Sanânî'nin tefsiri iki cild.

Taberi hem müfessir, hem tarihçi. Rivâyetleri en çok toplayan tefsirlerden biri onun. Vefâtı 310. Daha Eshab-ı Kehf konusu vuku çizgisindeyken hem Rum diyârına olan seferlerden bahsediyor. Hem de Rum diyârındaki bu şehrin Rum diyarı şehri olan Efsus olduğunu söylüyor. Şaşırmadan defaetle yazıyor.

Hicri 308'de vefat eden müfessir Muhammed bin Vehb Eddinûrî tefsirinde sefer rivâyetlerini vermemekle berâber vakanın vuku' bulduğu şehir olarak Efsus'u veriyor.

(Tefsir İbn-i Vehb Eddînûrî, iki cild. Dârülkütübililmiyye. Beyrut-Lübnan, 1. baskı 2003-1424)

Hicri 333 yılında vefât eden İmam Mâtûrîdî Te'vîlat-i Ehlüssünne'sinde çok az rivayetle yetinip mekandan vs. bahsetmiyor.

(Te'vîlat-i Ehlisünne, Mâtûrîdî, c. 3, sh. 211-224, Müesseretür-risale, 2004-1425)

Hicri 450'de vefat eden Maverdî Elbasrî Ennuketü veluyûn adlı tefsirinde Hz. Muaviye'nin İbn-i Abbas'la olan Rum'a gazvesinden bahsediyor. Rivayeti veriyor. Eshab-ı Kehf'in yerine muttali' oldular diyor. Şehrin ismini Efsus olarak haber veriyor.

(Ennuketü veluyûn, Maverdî, c. 3, sh. 286-300 Dârülkütübililmiyye, Beyrut-Lübnan, 1992-1412)

Burda İbn-i Abbâs'ın adı geçmişken İbn-i Abbâs ve tefsirinden bahsedelim.

İbn-i Abbâs hicretten üç yıl evvel doğuyor. Hz. Peygamber'in düâsını alıyor. İlimde bir mütebehhir oluyor. Zamanında yazmıyor. Fakat anlattıkları rivayet olarak başta tefsir her kitaba giriyor. Tefsirle alakalı anlattıklarını Firuzâba'dî topluyor. Bir tefsir yapıyor. Buna artık ilk tefsir deyin veya başka bir şey. Bu tefsirde yorumlar size ufuk açıyor. Şimdi verelim:

“Kehf: İçinde mağara olan dağ. Rakıym: Üzerinde gençlerin isimlerinin, kıssalarının olduğu bakır levha. Veya rakıym: İçinde mağaranın bulunduğu va'di. Veya rakıym: Şehir. (Mecmeuttefâsir, c. 4, sh. 83.)

Yine parayla alışveriş için gittiği şehir: Efsus. (Mecmeuttefâsir, c. 4, sh. 96.)

Vefatı erken dönem olmakla beraber ihtilafı olan (H.378-379 gibi) ancak erken dönem müfessirlerden sayılan Ebülleys Essemerkandî'nin tefsirinde konumuzla alakalı bilgi veriyor. Biz onu da verip konuyu tamamlayalım.

Ebulleys Essemerkandî hem müfessir hem fakihtir. Eserlerini bilhassa Türkler sever okur. Tefsirinin hadislerini Ka'sım Kutluboğa tahriç etmiştir. En güzeli tefsiri 854 târihinde Şihab Ahmed bin Muhammed tarafından Türkçeye aktarılmıştır.

Erken dönem Türkçenin çok güzel bir örneği olan esere Eshab-ı Kehf olayının vuku bulduğu belde için şu ibâreler kullanılıyor.

C. 1, sh. 865 “Tâ ki ol hâile Eshab-i Kehf şehrine geldi. Ki Efsus derlerdi.”

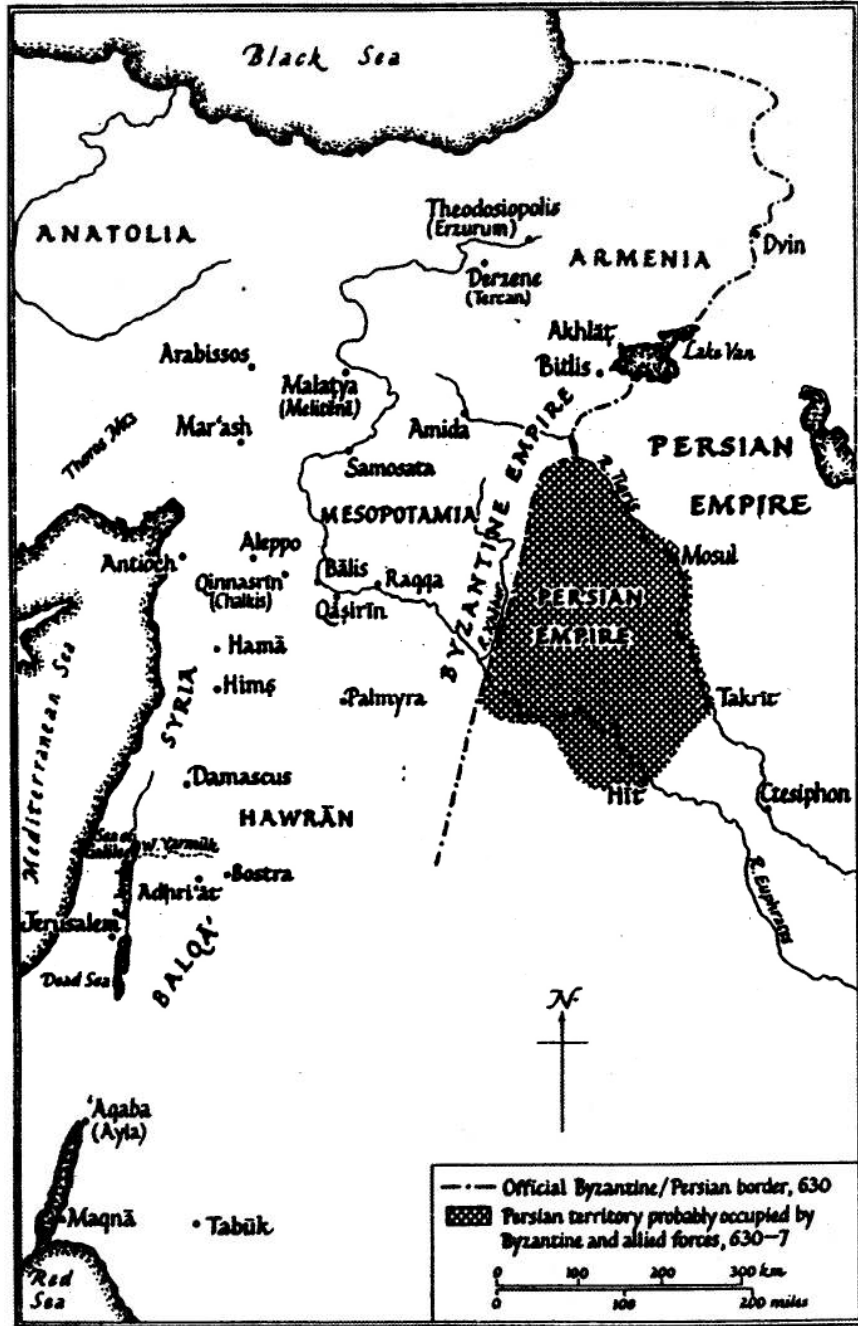
C. 1, sh. 870 “Bir yiğide uğradı. Dedi ki yâ yiğit iş bu şehrin adı nedir. Ol yiğit dedi ki bunun adı Efsus'dur.” (Kitabın baskı tarihi yok.)

Bir daha özetliyelim. Demek ki fetihlerde Toruslar sınır olmuş. İç tarafı Rum beldesi kabûl edilmiş. Bunun gediklerinden, geçitlerinden içeri seferler yapılmış.

Bu seferlerde görülenler yazılmış. Görülenlerden Eshab-ı Kehf için Rum beldesinde denmiş. Bunu o dönem Hristiyanlar Müslümanlara göstermiş. Gördüm diyenler, haber verenler arasında İbn-i Abbas, Muaviye, Habiburram, Habib bin Mesleme var. Buranın adı da Efsus

diye duyulmuş. Bu beldeye Arabisus-Efsus denilmiş. Bu ilk görülen Efsus ismi daha sonra Eshab-ı Kehf ismiyle yine birlikte anılmış. Vuku' burda olmuş. Şuyûu çok sonraları gelmiş. Nerdeyse 3-4 asır deliksiz bura Eshab-ı Kehf noktası olmuş.

Ama mukaddes taban oldukça sahiplenmeler artmış. Her mağara gören yakıştırama yapmış. Halk rivâyeti olmuş. Evliya Çelebi'ler gibi de gördüğünü yazanlar yazınca "kitapta yazıyor" denmiş. Veya son dönem Salnameler gibi olan her şeyi yazanlar da yazınca "Koca devlet salnamesi yazıyor" denmiş. Ne ayıp. Bu İslam diyarı nice mukaddeslerin nice ideal kişilerin çok sayıda mezarıyla dolu. Bunlar mezar mı hayır. Bunlar makam. Bu yakıştırmalar Maraş'ta dahil her şehir için geçerli. Zülf-i yâre dokunsun. Zararı yok. Adam çıkıyor Mâlik bin Eşter Maraş'ta gömülü, mezarı burda diyor. Ne alakası var. Mâlik bin Eşter Maraş'ın fethine gelmiş. Doğru. Ama ölüm noktası olan Süveşteki yerle alakalı yüzlerce yazılı kayıt var. Netice turist çekeceğim diye zorlama kayıtlarla târih olmaz.

Bu harita Prof. Walter E. Kaegi'nin Bizans ve İlk İslam Fetihleri adlı kitabından alınmıştır.

KEHF SÛRESİ'NİN SEBEB-İ NÜZÛLÜ, KISSASININ KURAN-I KERİM'DEKİ ANLATIMI KISACA AÇIKLAMASI

Nadr İbn-i Hâris Kureyşin ileri gelenlerindendi. Üzerine fitne çıkarmada zor bulunurdu. Hz. Peygambere ezâ cefâda çok ileri giderdi. Hiyreye gitmiş oralarda İranlılara âit hikâyeler öğrenmişti. Ne zaman Hz. Peygamber geçmiş ümmetlerin başına gelenleri anlatmaya kalkmışsa hemen öne atılır, mecliste olanlara onu dinlemeyin ben size Fars mülükûnün hikâyelerinden daha güzellerini anlatayım derdi. Anlatmaya başlardı. Meclisin havasını bozardı.

Kureyşliler onun bu hâlini görünce onu ve Ukbe b. Ebî Muayydı Medine'ye göndermek üzere elçi olarak seçti.

Görevleri; Medine'ye gideceklerdi. Hz. Muhammed'in vasfını Yahûdi âlimlere anlatacaklardı. Onlarda eski enbiyâlara âit bilgiler vardı. Onlar ehl-i kitabdı. Buna göre onlardan bir bilgi alacaklardı.

Onlar Mekke'den çıktı. Medine'ye vardı. Yahûdi alimlere Hz. Peygamberin tuttuğu, işi yürüttüğü, da'vayı, işleri anlattı. Bazı sözlerini aktardı. Sonra onlara;

-Siz ehl-i kitabsınız, ehl-i Tevratsınız, bizim sâhibimizden, adamımızdan bize bir haber veriniz, dedi. Onlar da bizim size duyuracağımız şu üç şeyi ona sorun dedi.

Bunlardan haber verirse o gönderilmiş nebidir. Yoksa müfterîdir, dedi. Bunlar:

Ona zamânın evvelinde yaşayan gençlerden sorunuz. Onların hâli nedir. Çünkü o garîb bir olaydır.

Ona arzın mağrib ve meşrikini gezen, tavaf eden kişinin haberinden sorunuz.

Ona ruhtan sorunuz.

Bunlardan haber verirse nebîdir. Yoksa müfteridir. Ona tuttuğu işte sizin için ne gerekiyorsa yapınız.

Nadr bin Haris Ukbe bin Ebî Muayt Mekke'ye döndüler. Ey Mekkeliler dediler. Size, sizinle Muhammed (S.A.V.)'in arasını açacak haberi getirdik.

Bize Yahûdî âlimleri ondan üç şey sormamızı istediler. Sormamızı istedikleri şeyler şunlar.

Sonra Rasûlüllüh (S.A.V.)'e geldiler. Dediler: Yâ Muhammed bize:

- Kendileri için acîb kıssa olan gençlerden,
- Zamanın evvelinde mağrib ve meşriki gezen kişiden,
- Ruh'dan haber ver dediler.

Rasûlüllah (S.A.V.) sorduğunuzu yarın cevaplayayım dedi. Ancak inşaallah demedi. Unuttu.

Müşrikler bu cevap üstüne ordan ayrıldılar.

Rasûlüllah (S.A.V.) onbeş gece bekledi. Ona bu hususta vahy gelmedi. Bir şekil Cibrîl de gelmedi. Bunun üzerine Mekke'li müşrikler dedikodu çıkardı. Fitne ekmeye başladı. Müşrikler:

-Muhammed bize yârin dedi. Onbeş gece geçti. Bizim ona sorduğumuzdan bir haber yok, dedi.

Rasûlüllah (S.A.V.) vahyin durmasından üzüldü. Ehl-i Mekke'nin konuşması ona zor geldi.

Bu üzüntüsünün, hüznünün üzerine Cibrîl (A.S.) Allah'dan içinde kendisine itabda bulunan Kehf sûresini getirdi. Sûrede sorulan üç konu da vardı. Başka şeyler de vardı. Ancak iki konu bu sûrede bırakıldı. Tek ayetle bırakılan ruh hakkındaki ayet yerini İsrâ sûresinde aldı.

Resûlüllah (S.A.V.) vahyin gelişinden sonra Cibrîl (A.S.)'a dedi:

-Benden koptun sandım. Kötü düşüncelere daldım. Bunun üzerine Cibrîl (A.S.) Hz. Peygambere şu âyeti okudu.

“Biz ancak Rabbimizin emriyle ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan herşey Rabbin âittir. Rabbin asla unutkan değildir.” (Meryem, 64)

Allahü Azîmüşşân bu sûreye kendi hamdiyle Rasûlünün nübüvvetini anarak başladı. Nübüvvetini inkar edenlere:

-Muhammed (S.A.V.) benim Rasûlümdür. Bunda ihtilaf yoktur, dedi.

Bu sûrede sorulan iki konu geniş tutuldu. İşlendi. İzâh edildi. Buna Hz. Peyğamberin “inşaallah” demeden konuşması ve bunun

yanlışı ilâve edildi. Bir nüzûl sebebi de bu oldu. Olaya bağlı ayet-i kerimeler de sûre içinde indi.

Ruh konusu ise Tevrat'ta da olduğu gibi kısa tutuldu. Üstü kapatıldı. Sanki demeye getirildi.

Ruh farklı bir madde. Çok seyyal. O seyyalı sizin ilim alanı yapmanız mümkün değil. Neticelerini görür fakat aslına vakıf olamazsınız. O halde hiç o konuya girmeyin.

Bu sûrenin nüzûl sebebi olarak Nasâranın "Allah çocuk edindi" demesi de gösterildi.

Çünkü târihte bu tür iddialar var. Hristiyanlar Hz. İsâ'yı Allah'ın oğlu gösterirken, Yahûdiler de bir dönem Uzeyr'i Allah'ın oğlu göstermişlerdir.

Yine Mekkeli müşrikler melekler Allahın kızları der demişlerdir.

Eshab-ı Kehf'le alakalı inen âyetler arasında Necran'lı Hristiyanlarla Müslümanlar arasında olan münâkaşa da vardır.

Onlar Hüdeybiye Anlaşması sonu Medine'ye geldiler. Altmış kişilerdi. Medine'de on gün kaldılar. Müslümanlarla Eshab-ı Kehf'in sayısı konusunda münâkaşa ettiler. Onlardan bazıları onlar üç kişi olup dördüncüsü köpekleridir dedi. Bazıları onlar beş kişilerdi. Altıncısı köpekleridir dedi. Müslümanlar da yedi kişilerdi, yedincisi de köpekleridir dedi.

Bu münâkaşada cevaben ayet-i kerimelere girdi. Sebeb-i nüzûl teşkîl etti. Bu gurutakilerin bir kısmı Yakûbî mezhebinden bir kısmı da Nastûrî idi.

Şimdi buraya Kehf sûresinin Eshab-ı Kehf'le alakalı kısmını alalım:

"9-Yoksa sen, Ashab-ı Kehf ve Rakîm ehlini, bizim mucizelerimizden şaşılacak bir şey mi sandın?"

10-O vakti hatırla ki, o genç yiğitler mağaraya çekilip şöyle demişlerdi: "Ey Rabbimiz, bizlere tarafından bir rahmet ihsan eyle ve bizim için işimizde bir başarı hazırla."

11-Bunun üzerine onları, senelerce mağarada kulakları üzerine yere vurduk-uyuttuk.

12-Sonra da onları, iki gruptan hangisinin kaldıkları süreyi daha iyi hesaplamış olduğunu bilelim diye uyandırdık.

13-Biz sana onların kıssalarını doğru olarak naklediyoruz. Gerçekten bunlar, Rablerine iman etmiş olan birkaç yiğit gençtiler. Biz de hidayetlerini artırdık.

14-Ayağa kalkıp da şunları dediklerinde, biz onların kalplerine güç ve bağlılık verdik; “Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O’ndan başka bir ilaha asla tapmayız. Aksi halde gerçekten çok saçma konuşmuş oluruz.”

15- “İşte şunlar bizim kavmimiz. Tuttular O’ndan başka ilahlar edindiler. Onlar hakkında açık bir delil getirselerdi ya! O halde, Allah’a yalan uyduranlardan daha zalim kim olabilir?”

16-“Madem ki onlardan ve Allah’tan başka taptıklarından uzaklaşmayı seçtiniz, o zaman mağaraya çekilin ki, Rabbiniz sizin için rahmetinden bir kısmet yaysın ve size işinizde bir kolaylık hazırlasın.”

17-Güneşi görüyorsun ya, doğduğu zaman mağaralarından sağ tarafa meyleder, battığı zaman da sol tarafa değer geçer ve onlar onun içinde geniş bir yeredirler. İşte bu Allah’ın mucizelerindedir. Allah, her kime hidayet ederse, işte o doğru yola ermiştir; her kimi de sapıtırsa, artık onu irşat edecek bir dost da bulamazsın.

18-Onları uyanık sanırsın, oysa uykudadırlar. Biz onları bir sağa, bir sola çeviririz. Köpekleri ise, mağaranın girişinde iki kolunu uzatmıştı. Üzerlerine çıkıp gelseydin, mutlaka onlardan dönüp kaçardın ve kesinlikle onlardan dolayı içine bir dehşet dolardı.

19-Yine böylece, aralarında araştırıp sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden konuşan biri; “Ne kadar durdunuz?” dedi. Dediler ki: “Bir gün veya bir günden daha az.” Bir kısmı da, “Ne kadar durduğunuzu Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz, birinizi şu gümüş paranızla şehre gönderin; hangi yiyecek daha temiz ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca çok kurnaz davransın ve kesinlikle sizi kimseye sezdirmesin.”

20-“Çünkü eğer ellerine geçirirlerse, sizi muhakkak taşıyarak öldürürler veya kendi dinlerine döndürürler; o zaman siz asla kurtulamazsınız” dedi.

21-Bu şekilde, Allah'ın vadinin gerçek olduğunu ve kıyamet saatinin şüphe götürmeyen bir gerçek olduğunu bilmeleri için kendilerinden haberdar ettirdik. O sırada topluları, kendi aralarında onların işini tartışıyorlardı. Bunun üzerine dediler ki: "Üzerlerine bir bina yapın, Rableri onları daha iyi bilir." Onların yolu üzeri gidip de düşmanlarına galip olanlar, "Biz, bunların üzerine mutlaka bir mescit yapacağız" dediler.

22-Mağara ehli için kimileri- "Bunlar üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler, "Beştir, altıncıları köpekleridir" diyecekler. Kimileri karanlığa taş atar gibi, "yedidir ve sekizincileri köpekleridir" diyecekler. De ki: "Onların adetlerini Rabbim, daha iyi bilir. Onları, ancak çok az kimse biliyor." Artık bunlar hakkında kimse ile zahirî bir münakaşadan başka münakaşa etme ve bunlar hakkında onlardan kimseye bir şey sorma!

23-Hiçbir şey hakkında, "Ben, bunu yarın muhakkak yaparım" deme.

24-Ancak, "Allah dilerse olur" de. Ve unuttuğun zaman Allah'ı zikret ve de ki: "Umulur ki Rabbim, beni bundan daha yakın bir zamanda dosdoğru bir başarıya ulaştırır!"

25-Onlar mağaralarında üçyüz sene durdular ve dokuz sene daha eklediler.

26-De ki: "Allah, ne kadar durduklarını daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybi O'na aittir. O, öyle güzel görür, öyle güzel işitir ki!.. Onların O'ndan başka bir yardımcısı da yoktur. O, hiç kimseyi hükümranlığına ortak etmez."

27-Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. O'nun sözlerini değiştirecek yoktur ve O'ndan başka bir sığınak da bulamazsın."

Bu âyet-i kerimelere bağlı olarak öne çıkan konular şunlardır:

Sen âyetlerimizi sâde Eshab-ı Kehf'ten ibâret sanma. Daha nice Allah'ın ayetleri var. Tabiat Allah'ın ayetleriyle dolu.

Ayetlerimizden biri olan bir gurup genç Allah'a inandılar. Zamanın kralı, vâlisi onları dininden dönsün için zorladı. Onlar ölümü göze aldılar. Tevhid dininden dönmediler. Şehirlerinden dışarı çıktılar. Bir mağaraya sığındılar. Orda Rablerine ilticâ ettiler. Düâ ettiler.

Allah'a bağılılıklarını ortaya koydular. Fiziği metafiziğe bağladılar. Onun her sıkıntıyı aldedebileceğini ifade ettiler. Gönüllerini ortaya koydular. Büyük bir iştiyakla:

“Yâ Rabbi kendi indinden rahmetini ihsân ve lutfunla bize yardım et. Düşmanımızdan bizi kurtar. Ve bizim amelimizden bize hidâyet ve salah hazırla ki biz onunla maîşet edelim. Geçinelim. Ve matlûbumuz olan rızâna vâsıl olalım.” Diyerek düâlar ettiler.

Sonra mağarada uyudular. Allah kulaklarına ses gürültü duymasınlar için perde vurdu. Onlar da ses sada duymadılar. Uykularına mânî olacak bir şey olsa da duymadılar. Yemediler, içmediler bir nefesle mağaranın geniş yerinde yaşadılar. Sonra da uyandılar. Uyku müddetlerini ta'yinde ikiye ayırdılar. İşî büyütmediler. Allah bilir de birleştiler.

Allah onların hikâyesini peygamberine hak olarak şöyle anlattı. Onlar Rablerine inanmış gençlerdi. Onlar severek inandılar. Allah da onları hidâyete erdirdi. Sonra da hidâyetlerini artırdı.

Allah onları birbirine rabtetti. Bağladı. Gönüllerini tevhid etti. Neden?

Onlar zamanın kralına hesaba çektiğinde biz yerin ve göğün Rabbi olan Allah'tan başkasına ibâdet etmeyiz dediler. Puta tapmayı boş söz, iş telakkî ettiler. Fıtrata aykırılık, nefse olarak zulüm gördüler. Rablerine imanla vahdâniyeti tasdik ettiler.

Onlar hidâyeti istediler. Hidâyet buldular. Allah da onlara karşılaştıkları sıkıntıyı aşmada yardımcı oldu. Onlar güçlü imanlarına mukârın zamanın kralına doğruyu söylediler. İmanları koruma, dinlerini yaşama uğruna vatanlarını, akrabalarını terkettiler. Mağaraya sığındılar. Allaha ilticâ ettiler. Allah da onları kurda kuşa yem etmedi.

Zamanın kralı onları insanların içinde hesâba çekti. Puta ibâdete çağırdı. Astığı astık kesdik adama alenen “puta tapmayın bizim gibi alemşumûl yerin ve göğün Rabbine tapın” dediler. Cesâret gösterdiler. Hayatlarını tahkîr etdiler. Toplumlarının dışına çıkdılar. Yaratıcılığı puta verip zulme taraftar olmadılar. Allaha mahsus işî Allah'a bıraktılar. Hak sâhibine hakkı teslim ettiler. Allah'dan başkasından korkmadılar. Zâlîme çıkış yaptılar.

Kavimlerini Allah'ın dışında puta tapmakla itham ettiler. Delilsizlikle suçladılar. Delil olsa biz de tapardık dediler. Akıllı olmayı, delili öne çıkarmayı savundular. Allah'ın üzerinden bir takım hakları alıp putlara vermeyi uygun bulmadılar. Bunları hak gasbı telakki ettiler. Birinin hakkını birine vermeyi iftira ve kizb olarak gördüler. Şirki tabîatda en büyük cinâyet bildiler.

İnsanlara hakka tapın, niye taptığınızı bilin dediler. Örnek oldular. Kavimlerinin üstünden bütün zamanların insanlarına, yaratana tapılmaya, müstehak olana tapın demeye getirdiler.

Kavimlerinden ve kavimlerinin tapdıklarından uzaklaştılar. Allaha rahat bir şekilde ve hakkıyla ibâdet edebilmek için mağaraya ilticâ ettiler. Çekildiler. Allah da onların üzerine rahmetini neşretti. İşlerini kolaylaştırdı. Tevekküllerine karşılığı fazlasıyla verdi.

Onlar insanlara ibâdetin esas olduğunu, kulluğun insanı insan yapacağını gösterdiler. İnsanın i'lâsı kullukla demeye getirdiler. Hakka kulluk velev ki mağarada kâbil olsun ora şehirdeki sarayından iyidir, hayırlıdır demek istediler. Buna işâret ettiler. Bunu tebyîn ettiler. Tasdiklediler. Örneklediler. Gelecek kuşaklara sundular. Tanrı indinde makam kazandılar.

Allah onları mağarada uyuttu. Güneş doğuyordu. Mağaranın ağzı kuzeybatıya bakıyordu. Güneş mağaranın sağ yanına meylediyordu. Güneşinin ışığını onlar görmüyordu. İkinci olduğunda güneş onları terkederken sol tarafa meyille mağaranın üstünden aşır terkediordu. Böyle olunca güneş ışığı onlara zarar vermiyordu. Onlar mağaranın en geniş mahallinde boşluğunda kalıyordu.

İşte bu uyutmak, uyku hâlinde korumak, güneşin vereceği zarardan uzak tutmak, uykuda istirâhat ettirmek Allah'ın âyetlerindedir. Allah kime hidâyet eder o doğru yolu bulur. Allah hidâyetini her zaman hidâyeti taleb edene ihsan eder.

Kişi hidâyeti istemezse Allah dalâleti yaratarak kişiyi dalâlette bırakır. Kimse de onu ondan alamaz. Şefaate de edemez. Bu dünya içinde ahiret içinde geçerlidir.

Gençler mağaranın bol yerindedir. Bu da rahat nefes almalarını sağlar. O bol yer nemden uzaktır. Güneş de içeri doğmaz. Bu da bir çeşit sağlıklı fiziki şart oluşturur.

Allah'ın her zaman mürşid velî kulları vardır. Onlar büyük günahlardan uzak dururlar. Küçüklerde ısrar etmezler. İbadette dâim dururlar. Allaha kurbiyyet dilerler. Onlar mürşit, olgun, sâlih kişilerdir. Dostlardır. Allah onlara kerâmet ihsan eder. Bu onlara Allah'tan bir ikramdır.

Onlar bunu görüp kullukdan vaz geçmezler. Çünkü kulluk bir zevk-ı rûhânîdir. Keyif verir. Zevk verir.

Îman eden sâlih davranışlar yapan Allah'ın dostudur. Allah'sa her zaman dostlarına ikramda bulunur. Dostluğa karşı daha büyük dostlukla karşılık verir.

İyi kul kerâmeti cennetin tapısı görmez. Emniyet vesilesi bilmez. Böyle bir şeyle karşılaştığında kulluğuna daha bir dikkatle devam eder. Kulluğunun za'fiyetlerini giderir. Mükellef olduğu vazifeleri ihmâl etmez.

Yani Eshab-ı Kehf hadisesi Allah'ın bir âyetidir. Onlar mağaranın geniş boşluğunda güneşin ezasından uzak tutulmuştur. Yemedikleri içmedikleri halde sağlıklı kalmışlardır. Yaradan onlara hidâyet vermiştir. Ama onları yurtlarından edenler dalalettedir. O dalalette olanların bir kurtarıcısı bir dostu da yoktur.

Onların yatışları da bir olağanüstülüktür. Ey Habibim sen onları uyur görür uyanık zannedersin. Biz onları muhtelif aralıklarla sağdan sola soldan sağa döndeririz. Kelbleri de kapının önündedir. Kollarını yaymış vaziyettedir. O da uyumaktadır. Yine de Habibim biz anlatıyoruz sen dinliyorsun. Sen onları gerçekte görseydin, hallerine muttali' olsaydın onlardan kaçardın. Her tarafın korku içinde kalırdı. Dehşete düşerdin.

Biz onları üzerinde yattığı şeyden müteessir olmasınlar diye ara ara dönderirdik. Kendiler dönmezlerdi. Kendiler geçen zamanı bilmezlerdi. Onların yatışı korku yaratacak bir haldi.

O kelb, o köpek onların arkasına düşmüştü. Onları bırakmamıştı. Kovsalar da gitmemişti. Sonunda dillenip "Ben Allah'n dostlarına muhabbet edenlerdenim. Bırakın beni hâlîme. Sizinle gideceğim" demişti. Onlar da bırakmıştı. Kıtımîr adı taşıyan bu köpek kaderini onların kaderiyle birleştirmişti. İşte onlarla beraber yatıyordu.

O çobanın köpeği idi. Çoban onlara sonradan dâhil olmuştu. Yaratan o köpeği yarın haşır sonrası Cennetine koyacaktı.

Zamanlar geçti. Uykudan uyandılar. Kendi aralarında konuştular. Biri dedi:

-Mağarada ne kadar kaldınız?

Birileri adeti dikkate alarak dedi.

-Ya bir gün ya yarısı.

Sonra birileri saçlarının ve tırnaklarının uzunluğunu dikkate alarak dedi:

-Ne kadar kaldığımızı Allah bilir.

Sonra olayı gördüler. Hallerine muttali' oldular. Ve bu son sözde ittifak ettiler.

Bunların söz büyükleri Mekselina idi. Alışverişlerine de Yemliha bakardı. Ona bir para verdiler. O para gümüş bir pâre idi. Üstünde zamanın kralının resmi vardı. Veya bir gümüş parçası idi. Ona tembih ettiler. Temizinden, helâlınden, tatlısından yiyecek al gel dediler. Dikkatli ol kimseyle konuşma, yerimizi hissettirme dediler. Yok eğer konuşursan, yerimizi bildirirsen onların usûlüdür. Bizleri, sizleri taşlarlar. Taşlıyarak öldürürler. Yahut asimilecidir. Tek millete oynarlar. Sizi kendi dinlerine dönderip içlerine almaya çalışırlar. İçlerinde eritmeye gayret ederler. Farklı dîne, millete sabır gösteremezler. Bir devlet kontrolünde, bir millet içinde tutmak isterler. Bunu hak telakki ederler. Farklılığa tahammül edemezler. Dünyâ devleti oldukları için üst bağ yaratamazlar. Her şeyi göz önünde, içlerinde, karınlarında görmek isterler. Farklı dinde, farklı fikirde insan görseler parçalanma alâmeti sayarlar. İşin garibi putperestliğin bağ yaratmadığını kalbleri teskin etmediğini, gönülleri tevhid etmediğini görmezler. Ayrılmanın suçunu hep ayrılarda görürler, ayrılarda ararlar. Güç kendilerinde olduğu için işlerini hedinen hüdünen götürürler. Adamı iflah etmezler. Az olsun bizden olsun derler. Bu huylarından vazgeçmezler. Düzenleri hep böyle gitsin isterler. Ölümü de istemezler. Düzenlerini ebedî olsun isterler. Devletlerine, devletlerini kuranlara, götürülenlerine ebediyet izâfe ederler. Puta dönüştürürler. Putunu yaparlar. Gücü putlaştırmak için yeterli görürler.

Yanî kalktılar. Hallerine muttalî oldular. Uzun müddet yattıklarını anladılar. Allah'ın kendilerini koruduğunu bildiler. Allah'ın yanlarında olduğunu anladılar. Rahatladılar. Karınlarının acıktığını hissettiler. Toplulukta bu işi hep yapanı görevlendirdiler. Erzak için çarşıya gönderdiler. Ona kendini, hareketini gizlemesini, ancak gizleyerek işini neticelendireceğini öğütlediler. Başka yolu yok dediler. Bir şeyi de hasseten öğütlediler. Taâmın temizini, helal olanını al dediler. Tevrât'a bağlılıklarını te'yid ettiler. Hareketlerinin çerçevesini, usullerini, kâidelerini çizdiler.

Ama Allah onları böyle uzunca yatırarak kendilerini koruduğu, memnûn ettiği gibi hallerine nasıl muttali' kılarak bir başka hakikatı da ortaya çıkarmak istedi. O da ölüm var. Arkası da var. Burda bizi böyle yaratan öbür tarafta da bir başka şekil yaratacak. Yine ruh içinde bir bedenle yaratacak. Zâten burda hep yaratıyor. Dünyâmız gözümüz önünde sayısız yaratma örnekleriyle dolu. Şüphe yok bizi de ahirette yeniden yaratacak.

İşte bu hakikatın ortaya çıkmasına vesile olacak olan ğar ashabı içlerinden biri olan Yemliha'ya kendini sakla, fâş etme diye tembihte bulundular ama tam tersi oldu. Tembih işe yaramadı. Onların işini cemiyet öğrendi. Onların hallerine Cenab-ı Allah cemiyeti muttali' kıldı. Zira bunda da bir fayda vardı. Bir fitneyi izâle edecekti. Zâten asimileci devlette gitmişti. Aşkın gücü ğalib gelmişti. Ortada rûhun zaferi vardı.

Yemliha şaşarak şehre girdi. Yüreği güp güp atıyordu. Bir fırıncı buldu. Ekmeği alım derken başı ağrıya girdi. İşı sarpa sardı. Ekmeği alamadı. Alamadığı gibi bir de bir suçlu insan imiş gibi kendini valinin huzurunda buldu. Ortada bir kalabalık vardı. Paranın hesabını versin için buralardaydı.

Derken gizlemek şöyle dursun bir de herşeyi eksiksiz anlattı. Buna mecburdu. Sonunda arkadaşlarım yukarda dedi. Görmiye da'vet etti. Milleti farklı bir havaya soktu. Akıllar durdu. Kalbler değiştı. Heyecan yüreklere sığmaz oldu.

Vâli başta millet hazır oldu. Taifeyi görmek için yola çıktı. Mağaraya yaklaştılar. Yemliha onları durdurdu. İçerdekiler artık sesi duyar olmuştu. Korkmasınlar dedi. İçeri girdi. Olanı biteni anlattı. Nelere mazhar olduklarını anladılar. Korunduklarını, selâmete

çıkıldıklarını bildiler. Düânın yerini bulduğunu anladılar. Rablerine bağlılıklarını daha bir yukarılara çektiler. Vecd ve istiğrak duygusuna düştüler. Hâl üstüne hâl yaşadılar.

Çıktılar. Çıkmadılar. O ayrı davâ. Ama halkı da bir çizgiye getirdiler. Bir anda bir fitneyi çözdüler. Çözümüne yol açtılar. Bir hidâyete yol açtılar.

Bir gerçeği ortaya çıkardılar. Allah'ın her şeye muktedir olduğunu gösterdiler.

Bu hadiseyi gören bir takım halk dedi: Üzerlerine binâlar yapın. Önlerine insanlar için yerler yapın. İnsanlar bunlara muttali olsunlar. Kabirlerini korusunlar. Ziyâret etsinler.

Ama asıl olayın büyüklüğünü anlayan vâli onların mağarasının üstüne, önüne her neyse mescid yaparız. Bu olayın büyüklüğüne daha uygun düşer. Ma'na ve mefhûmuna daha mutâbık olur dediler. Diğerlerinin önünü keddiler. Daha uygununu, daha güzelini yaptılar. Kabrin üstüne mescid inşâ ettiler. Etrafına tesisler kurdular. İnsanların düşünce, inançlarına bağlı ihtiyaçlarını karşıladılar. Târihe örnek oldular. Böyle bir yere ne uygun düşer yaptılar, gösterdiler. İlk günden, ilk aydan, yıldan burayı tesise külliyeye kavuşturdular. Buldukları mağarayı ğayb olmadan kurtardılar. İşâretlediler. Belirlediler. Vukûunu vukûatla möhürlediler.

İnsanlar Eshab-ı Kehf'in kaç kişi olduğunu ihtilaf ettiler. Hasseten de buna ilk sâhiplenen Hristiyanlar ihtilaf ettiler. Müslümanlar bunu çoban dahil yedi bildiler. Adlarını Hz. Ali ağzıyla şöyle telaffuz ettiler.

Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Şazenuş. Çobanın adı Kefeşatyuş. Köpeğin adı Kıtmir. Böyle telaffuz ettiler. Çocuklarına verdiler.

Artık Allah'ın Ashab-ı Kehf'le alâkalı verdiği bilgi esastır. Verdiği bilgilerle alakalı tartışma olmaz. Bu bilgiler Hristiyanlar dâhil kimseye sorulmaz. Bu bilgilerin doğruluğuna inanılır. Kalınır.

Hz. Peygamber müşrikler bu üç şeyi sorarken yarın cevap vereceğim dedi. Halbuki inşaallah yarın cevap vereceğim demesi gerekirdi. İşte bu sebeble devam eden âyet-i kerimelerde Cenab-ı Allah peygamberini ikâz etti. Tabiat kendi başına kurulmuş, kendi başına

giden bir mekânîk hâdise değildi. Onda her işte Allah'ın dilemesi vardı. Meşîfeti vardı. Bunları unutma, unutursan hemen dön istiğfarını yap, Allah'ın ismini an, an ki Allah sana Eshab-ı Kehf'in haberinden daha başka, daha büyük başka âyetlerinden de haber versin dendi.

Burdaki itap aynı zamanda Ümmet-i Muhammededir. Onun ümmeti de her işde inşaallah diyecek konuşacak. Yoksa gücü kendine tahsis etmiş olur. Halbuki tabiat insana musahhar olmakla beraber istisnasız her işinde her işleyişinde bir de Allah'ın iznine tabîdir. Bırak tabîatı insanın kendi vücûduna bile hâkimiyeti çok küçük düzeydedir. O bu asır olmuş vücûdunu bile tam bilmemektedir. O halde insan kendini unutmakla berâber halka olarak konulmakla berâber tabiattaki asıl gücü de unutmamalıdır.

Tabiatda insanın karşılaşacağı en kötü iş güvendiği şeylerle başbaşa bırakılmasıdır. Bırakılsın. İnsanın tek yaşıyacağı şey rezilliktir. Güvendiği şeylerin boşluğu, hiçliğidir.

Eshab-ı Kehf mağaralarında 309 sene kalmıştır. Eğer bu kamerî ise milâdi üçyüz senedir. Yine de doğrusunu Allah bilir. Arz ve semâvâtın gaybı ona açıktır. O bilir. O görüleceği görür, işideceği işitir. Semâvat ve arz ehlinin Allah'ın dışında hiçbir yardımcısı yoktur.

Bu başlık için kullanılan bazı kaynaklar:

1-El-câmiulahkam, Kurtubî, c. 10. sh. 346-378, Kahire, 1926 (1387).

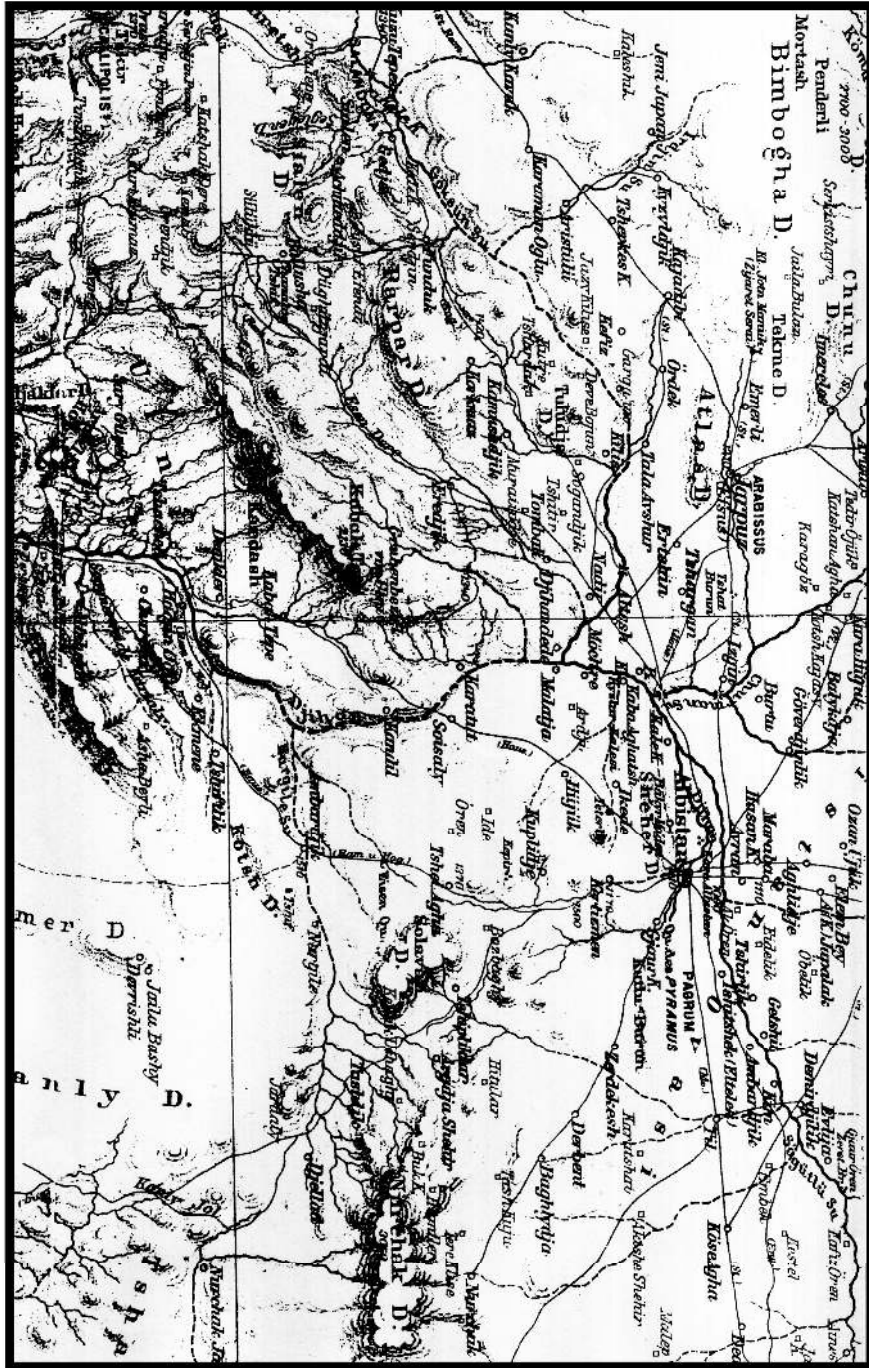
2-Essiretünnebeviyye, Liibn-i Hişam, c. 1, sh. 300-308, 2. baskı, 1955 (1375).

3-Ettefsîrûlmünîr, Vehbe Zuhaylî, Darülfıkr, Dımışk, 15. cüz, sh. 214-215.

4-Esbâb-ı Nüzûl, İ. Tahsin Emiroğlu, c. 7, sh. 261-294, Konya, 1974.

5-Hak Dili Kuran Dili, Elmalılı Hamdi Yazır, c. 4, sh. 3216-3221, ilk baskı.

6-Hulasatülbeyan, Vehbi Efendi, c. 9, sh. 135-170, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, 1340-1343.

19. Yüzyılda Efsus, Elbistan ve yöresinin eski, resmî ve yöresel adlarını gösteren askerî bir harita.

19. Yüzyıl Maras, Elbistan, Yarpız (Efsus) yöresinin yerel adlarını veren bir harita.

EFsus VE ESHAB-I KEHF

Tarihte Elbistan ovasında yirmiye yakın höyük vardır. Bunlar daha çok büyük akarsuların eğilim yaptığı kanala alınabildiği yerlerdedir. Tılhöyük, Karaelbistan, Karahöyük bunlardan ba'zılarıdır.

Bu ovada bilinen ilk yerleşimciler Etilerdir. Asurlularsa onları ta'kip eder. Zâten Etilerin sonunu getiren Asurlulardır. Kanaatımız bildiğimiz burda şehirleşmenin ilk olduğu yerler Efsus, Hunu, Rumman gibi yerlerdir. Hasseten de bunlar içinde Efsus'tur. Çünkü Efsus sırtını dağa vermiştir. Hafif bir eğime sâhiptir. Su bu eğilimin başladığı en yüksek yerden çıkmaktadır. Bir koca şehre yetecek kadar vardır. Şehrin savunması kolaydır. Ovaya açıktır.

Efsus'a Romalılar Arpasus demişlerdir. Bununla berâber Romalılar – Bizanslılar Arabissus da demişlerdir. Arabissus Bizansa Mavrikyus adlı bir kral da vermiştir. (M.S. 582-632)

Elbistan ovası Anadolu'nun en stratejik ovasıdır. Zira Anadolu'ya hâkim bir güç burda ordularını toplayabilir. Burdan da ordularını her tarafa dağıtabilir.

Elbistan ovası Anadolu'da merkez teşkil eden bir ovadır. Rodos, Antalya, İzmir, İstanbul'dan gelen yollar burda birleşir. Burdan da doğunun her tarafına gider.

Bizans ve Pers devletinin var olduğu dönemde en önemli yol olan Kral Yolu içinden geçer. Orduların vuruşması için de iyi bir topaktır. O bakımdan bataklığı olmayan bu ovada Roma-Bizans, Pers savaşına şâhid olunmuştur.

Ovanın Kayseri girişi târihte beynelmilel fuardır. Fuar alanı Zamantı bölgesidir. Pazarın adı Yabanlu Pazarı'dır.

Arabisus'tan bozulma Efsus adı târihte hep anılmıştır. Değişmeden varlığını korumuştur. Bazan okuma hatası olarak Ebsus dense de bu da nâdirdir.¹

¹ Farklı teleffuzlara örnek: Ebûlfereç Tarihi, Ebûlfereç, Ter. Ö.R.D., T.T.K. neşriyat, Ankara, 1987. (c. 1, sh. 164 Arabissus diye geçer.)

Tarih-i Ya'kubî, Ya'kubî, Dar-ı Sâdır, Beyrut, c. 1, sh. 151, Efsus diye geçer.)

İslamiyetin doğuşu ve intişariyle Bizanslılar Suriye düzlüğünü, Cezire'yi hem yenildikleri için hem de gönüllü olarak boşaltmışlardır. Çünkü savunma ihtimâli kalmamıştır. Buralarda kendi halkları da ğâyet azdır. Bunun üstüne Torosların arka tarafına, iç düzlüklerine çekilmişlerdir. Sûriye'den, Cezire'den gelebilecek tehlikelere karşı Torosların geçitlerini tutmuşlardır. Torosları sınır yapmışlardır.

İşte Arabisus-Efsus bu geçitlerin en önemlilerinin birinin çıkışındadır. Çıkışın ilk büyük düzlüğünü tarassud eder. O bakımdan bir de Bizans'ın garnizon şehridir. Her millet gibi asker toplama merkezidir.

Müslümanlar bu yoldan ovaya ilk düştüklerinde bu şehrin gözü önünde hasıl olur. Buranın insanı onu görür ma'lumat sâhibi olur. Sonra da bu bilgiyi süratle merkeze-başkente ulaştırır. Bu da Müslümanların aleyhine olur. Durum Hz. Ömer'e arzedilir. O da Müslümanlık teklif edin kabûl etmezlerse yıkın der. O zaman burda Ya'kûbî Hristiyanları yaşamaktadır. Kabûl etmezler. Arabisus-Efsus Hıms ve Kinnas'ın vâlisi Umayr bin Elensari tarafından yıkılır.

Zâten sürekli zelzele gören şehir için bu yıkım da yıkım üstüne yıkım olur. Belini zâten doğrultamazken daha da doğrultamaz olur.

Müslümanlar güney düzlüğünü fethettiğinde güney düzlüğünün Maraş, Hades, Süveys arası Şam vilayeti olur. Şimdiki Güneydoğu düzlüğü Cezire vilâyeti olur. Doğu Ermenistan, Torosların ötesi Diyar-ı Rum'dur. Arabta fethettiği her yerin adı evvela Diyar-ı İslam'dır. Kalan Dârülharb'dir. Artık devletine, iklimine göre kendi içinde yer adı alır. Ama Emevi Abbasi devletinin genelde seferleri bu Diyar-ı Rum'la Ermeniya üstünedir.

Bu sınır yapısı üç aşağı beş yukarı 3-5 asır devam eder. İlk İslam tarihlerinde ve Kitâbü'lmesâlik velmemâliklerde bunları görmek mümkündür.¹

¹ Konu ile alakalı kitaplar:

-Kitâbü acâibilekâlîm, Tasnif. Sührab, Adolf mat. Sene 1929-1348.

-Kitâbü'lâkınnefise İbn-i Reste. Beraberinde Kitâbü'lbuldan, Ya'kûbî, Matmaa-i Bril, 1892, tıpkı basım, Dar-ı sadır, Beyrut.

-Elmesâlik velmemâlik. İbn-i Hurdazbeh. Beraberinde Kitâbü'lharaç ve Sanatülkitâbe. Kudame b. Ca'fer. Matbaa-i Bril. Sene 1889. Tıpkı basım, Dar-ı Sadır, Beyrut.

Elbistan ovasına ilk sefer 643 yılında yapılır. Hz. Ömer zamanındadır. Emevîler-Abbassiler hatta Hemdâniler zamanında bu geçitler geçilir. Kayseri, Ankara, Eskişehir, İstanbul'a ulaşılır. Bu seferlerde Hz. Muaviye, Habib bin Mesleme meşhûr olur. İbn-i Abbas'ın adı geçer. Hatta bunlar burda Eshab-ı Kehf'i gördüğünü ifâde

(Hurdazbehde Eshab-ı Kehf Rum diyârındadır. Adı Efsus'dır. Efsus Eshab-ı Kehf şehridir. Orda dört kale vardır. Mescidinde Arapça ibâre Mesleme'nin Rum'a dühûlü yazılıdır. Okunur.)

Rakîme gelince Amûriye ve Nikiyye arasındadır. Vasikin müneccim Musâ bin Muhammedi gönderdiği yer arasındadır. Orda derinlemesine mağara vardır. Vs.

-Kitâbü mesâilimemâlik, İstahrî. Beraberinde Kitâbü sûretilekâlim. Belhî. Matbaa-i Bril Leydin, sene 1927. Dar-ı Sadır, Beyrut. (sh. 55) de Arz-ı Şam başlığına bakıldığında Maraş, Haruniye, Kenise, Ayn-ı Zerbe, Missise, Ezene, Tarsus, Şam vilâyeti toprağı ve süğür gözükür.

-Kitâbüsûretilarz, İbn-i Havkal, iki cild, Matbaa-i Bril, Leydin, 1938, Tıpkı basım Dar-ı sâdır.

(Meselâ bu kitabda sâde İslam âleminin coğrafyası verilmiştir. Sh. 166'da Tarsus Şam diyarıdır. 167'deki haritada Tarsus yine Şam vilâyeti içindedir. Şam'ın bittiği kuzey sınırında Rum beldeleri başlar. Sh. 194'deki harita Tarsus ayrı yerde Eshab-ı Kehf beldesi ayrı yerdedir. Biz bu haritalar fikir versin diye vesikalar kısmına koyuyoruz. İbn-i Havkal coğrafya hususunda İslam âleminde en büyüklerdendir. İbn-i Havkal H. 4. asırda yaşamıştır. Haritaları dönemindeki İslam sınırlarına göredir.)

-Ehsenüttekâsim fî ma'rifetilekâlim Mukaddesi, Darü İhyaittürasilarabiy, Beyrut-Lübnan.

Mukaddesî hayret edilecek bir şey. Tarsus'u önce Şam vilâyeti içinde gösteriyor. Sonra Muhakkaki görmemiş. Atıyor. Dakyanus'un kabri burda diyor. Sonra da Eshab-ı Kehf yerinin rivâyete bağlı meşhur rivâyetlerini veriyor. Anadolu'nun İzmir tarafına düşürüyor. Uzun ve derin mağaranın hikâyesini veriyor. Sonra da "Mücâhid ve Hâlid dedi ki Onlar Eshab-ı Kehf'i (bunlar) zannediyor.

Mukaddesi Maraş'ı Şam diyarı gösteriyor.

H.336-M.946 doğan ve 380-990 da ölen Mukaddesî tekrar genegeri Şam ikliminde beldesinde Rakîmi anlatıyor. Rakimle üçlerin hikâyesini veriyor. Bunu da sınırda gösteriyor. Ğaliba Mukaddesî Rakimin Eshab-ı Kehf beldesi vâdisi olması gerekirken karıştırıyor. Rakîmi, Amman'ın yakınında gösterirken Amman'ın Dakyanus vilayetinin diğer bir adı olduğunu, (Hamevi, c. 4, sh. 151) Rakîminde Eshab-ı Kehf'in olduğu yer vadi olduğunu bilmiyor.

-Harîdetülacâib, Ömer bin Elverdî, Tarsus'un, Şam'ın beşinci bölgesinde gösteriyor. Baskı yeri yok. Baskı tarihi 1303.

eder. İlk Eshab-ı Kehf haberini İslam âlemine ulaştıran bunlardır. Velid bin Müslim de gördüm deyipte haber verenlerdendir.

Emeviler buralardan gelir geçer. Fakat tutunamaz. Ancak Abbâsilerin az da olsa buralarda tutundukları vâkîdir. Halife Mehdi 380'de buraya gelmiş, burada şehir kurmak istemiş ve fakat tamirle yetinmiştir. Oğluna orduyu teslim edip kendi dönmüştür.

Harun Reşit zamanında 396'da Melik bin Salih buraya akın edip tahrip etmiştir. Hemdanî hükümdarı Seyfûddeve de burayı yağma edenlerdendir.

Fakat Abbasiler Bizans karşısında uzun süre dayanamamışlardır. Zayıflamışlar, kendi içindeki vâliler tarafından bölünmüşlerdir. Daha sonra sefer yapamaz olup avasım bölgesini hatta Cezire'nin büyük çoğunluğunu kaybetmişlerdir. Türk girişine kadar Halebe yakın Bizans'ın eline geçmiştir. Müslümanlar Anadolu'da Diyarbakır Van yöresinde kalmış ancak yine Bizansa vergi vermiştir.

Efsus'a Araplar Arabisus diyememişler yerine kendi dillerinin ses uyum kâideleri içinde Efsus demişlerdir. Türkler de bu ismi kullanırken yerli Türk halk bir de Yarpuz demiştir.

Yukarda ifade ettiğimiz gibi Efsus târihte yedi büyük deprem görür. Bunlardan biri 587'dir. Her seferinde ayağı kalkmaya çalışır. Fakat en az depremden çektiği, tahrip olduğu kadar İslam fetihlerinde de tahrip olur çeker. Küçülür. Türk fetihleriyle berâber ehemmiyetini yitirir. Türk girişi 1085'de başlar. İlk giren Emir Buldacı beydir. Ondan sonra ovada Efsus'un yerini Elbistan alır. Elbistan büyür. Çünkü Türk hududunu çok ileri götürür. Bu da Elbistan'ın büyümesine yol açar. Çünkü yol ağzı uğrak yeridir.

Efsus'un adı târihte tamamen değişmeyip sâde teleffuza bağlı kısmen değişmiştir. İlk dönem İslam târihlerinde adı hep Efsus'dur.¹

İsim de yine Efsus olarak kullanılmıştır. İki kitap adı verip iktifâ edelim.

¹ Efsus ve Elbistan târihini birlikte veren ve hemen hemen bütün kaynakları kullanarak veren Elbistanlı Mükrimin Halil Yinanç Beydir. O bölgeyi iki yerde çok iyi yazmıştır. 1.Devletin çıkardığı İslam Ansiklopedisi, c. 4, sh. 223-230. 2. Maraş Emirleri, sh. 19-62. Yayın Ukde Kitaplığından tarafımızdan çıkartılmıştır. Kahramanmaraş, 2008.

1-Ebulfereç Tarihi, Ebulfereç, Ter. Ö.R.D. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987.

“Ölmek üzere olduğunu anlayınca kızı Augotayı Kapadokya’daki Arabissus’dan gelme olan Mauriciusa zevce olarak verdi. Tacı onun başına geçirdi. Ve üç gün sonra öldü.”

2-Tarih-i Ya’kûbî. Dar-ı Sadır, Beyrut, c. 1, sh. 155.

Nasaralıların üçüncü toplantısı Efsus’da yapıldı. İki yüz metropolit toplandı. Nasturiler toplananın bütününe muhâlefet etti.

Bu kaynakları çoğaltmamız mümkündür.

Efsus Türk girişinden sonra küçülür. Çevresinde çok az yerleşim yeri kalır. Onlar da ağırlıklı buraya bakmakla yükümlü köylerdir. Kendisi ise iki köy büyüklüğünde nâhiye kalır. Yavaş yavaş adı sanı unutulur. Bu haliyle Elbistana bağlanır. Elbistan da Şah İsmâil tahribâtına kadar canlı kalır. Şah İsmâil tahribatı (1507-1508) ve bölgenin Osmanlıya geçişiyle berâber önemini kaybeder. Küçülür. Geçimini ziraat ve kadi yetiştirmekle sağlar. O eski yollar da artık o kadar kullanılmaz olur.

Efsus’un adı 1944’e kadar hep Efsus’dur. Roma tarihlerinde Arabissus İslam târihlerinde Efsus. Haritalarda Efsus. Bundan sonra adı değiştirilir. Afşin olur. Eden etmez olsun iyi de olmaz. Çünkü târih ve şehir irtibâtı kaybolur. Sanki Efsus-Afşin tarihsiz şehir haline gelir.

Bizde böyle yok olmuş bir şehir daha vardır. O da Hades Göynük’tür. Evvel adı Göynük’tür. Sonra Hades’tir. Bir kısığı tutar İslam orduları onu tuttuğu kısıktan içeri girer. Bir yokuş çıkar, iner. Akça derbenti bulur. Zilli hanı geçer. Elbistan Ovasına ulaşır. Fakat stratejik önemi bakımından sürekli tahrip olur. Moğol Memluklu Tahribi ile beraber ömrünü tamamlar. Şimdi orda iki köy büyüklüğünde Bozlar namıyla bir belediyelik belde vardır.

Efsus’u Roma kralı Dakyanus kurdu demek mümkün değildir. Çünkü Roma’nın buraya gelişi belki şehrin kuruluşundan bin yıl sonradır. Ama şu veya bu sebeple yıkılmış yapmış demek mümkündür. Öyle olunca da onun adıyla anılabilir. Zâten içinden bir kral çıkarmıştır. O da şehri 587 depreminden sonra yeniden yapmıştır.

Ancak Şu da bir gerçektir. Bura zulmüyle meŐur Dakyanus vilâyeti olarak çokca anılmaktadır. Eshab-ı Kehf'in vukuu bunun zamanına bağlanmaktadır.

Müslümanlara ilk Eshab-ı Kehf haberini veren bura halkıdır. Ama sürekli ellerinde tutamadıkları için Araplar buraya bir eser yapıp ilâve edememişlerdir. Sâde bilinen burdaki mağaraya bir Şekil bir yere bir levhaya Habîb İbn-i Mesleme'nin buraya ziyaretinin Arapça yazıldığıdır.

Ama buraya Türkler gelince onlarda sınırları tâ ötelere götürüp buralarda tutununca burda eserler yapmışlardır. Buralara ilk eser yapanlar durup dururken buraya eser yapmamışlardır. Bunun müteselsil haberini Müslümanlardan ve Hristiyanlardan almışlardır. Zâten burda Hristiyanlardan kalma eski yeni eserler vardır.

Buraya ilk eseri XIII. Yüzyılda Maraş Emiri Nusrettin Hasan Bey yaptırır. Hasan Beyin babası İbrahim Bey, dedesi Hüsâmeddin Beydir. Hasan Beyi buraya II. Kılıç Aslan atar. Nerdeyse elli yıl görev yapar. Sonra öldürölür oğlu yerine geçer.

Hasan Bey Külliyyeden ribatı İzzeddin Bey zamanında yapar. Üzerinde de adı yazılıdır. Muhtemelen medreseyi de o yaptırır. Yaptırdığı eserlerin masrafını karşılamak için ovadaki birçok köyün gelirini buraya bağışlar. Yaptırılan ribat zâviye başta Kadîriler olmak üzere tarikat ehillerine tahsis edilir. Zâviye yapılırken çok maksadlı yapılmıştır.

Misafirhane veya hanın da Nusreddin Hasan Bey tarafından yapılmış olması ihtimâl dahilindedir.

Mescidin önündeki çardak ise Alauddevle'nin zevcesi tarafından yapılmıştır. Ancak Şimdiki Şekli aslı olmayıp aslı çok katlı zâviyedir.

Türkler buraya çok ehemmiyet vermiştir. Başından sona buraya bakmışlardır. Vakıflar bağlamışlardır. Bunlara âit teferruat bilgi vesikalar kısmına konulacaktır. Ancak buraya çok erkenden beri yapılan vakıflar buranın Eshab-ı Kehf makamı olduğunun hakîkî tapu senedidir.

Buralara âid en iyi bilgi İbn-i Adîm'in Buğyetütaleb fi târih-i Haleb'inde mevcuttur. Bu eserde ayrıca Maraş Hades Tarsus'la alakalı çok kıymetli bilgiler vardır. Bunun Efsus-Arabisus'la alakalı kısmı

eserin vesikalar kısmına aslı ve tercümesi ile beraber konulacaktır. İbn-i Adim Halep Eyyubi devletinin tarihçisidir. Veziridir. İki defa (1237-1238) Konya'ya Sultan İkinci Keyhüsrev'in yanına elçi olarak gitmiştir. Elbistan ve Efsus'u görerek yazmıştır. (c. 1, sh. 330-334) Dârulfikir, Beyrut – Lübnan¹.

İslam târihinde şehir târihleri var. Fakat bunlardan baskısı olup hacimli olanı Hamevî'nin'dir.

Hamevî Mu'cemülbûdan adlı eserinde Efsus için şöyle yazıyor:

“Efsus: Tarsus'un süğür beldesi. Ona Eshab-ı Kehf verrakîm beldesi de denir.”

Bu şu demek değil. Efsus Tarsus'a bağlı küçük bir yerleşim yeri, nâhiye. Tam tersine avasım içindeki süğurların Tarsus'a bağlı olduğu dönemde ona bağlı Maraş-Hades gibi bir savunma, bir garnizon şehri. Bu da Abbasiler döneminde. Yukarıda yazdık. Bir dönem Efsus Abbasilerin eline geçmiş. İmar görmüş.

Göksün de (Değirmendere) dâhil kısa dönem süğür garnizon şehri olmuş. Hamevî belli ki o dönemi esas alıyor.

Hamevî Rakîm maddesinde de bunun sahih olanının Rum'da olduğunu söylüyor. Çıktıkları vilâyetin adının Efsus olduğunu Elbistan yanında Rum beldelerinden Efsus'da olduğunu. Ubâdetübñüsâbit'in bunu Rum da gördüğünü yazıyor. (c. 3, sh. 60-62)

Hamevî kitabında Ebsus maddesinde de şunları yazıyor:

“Ebsus Rum nâhiyelerinden Eblüsteyn (Elbistan) yakınlarında harab bir şehrin ismidir. Orada Eshabül Kehf verrâkim vardır. Oraya (şehre) Dakyanus şehri denir. O (şehirde) harâbelerle berâber acâib eserler de vardır.”

Mu'cemülbûdan, Hamevî, c. 1, sh. 73, Dar-i Sâdir, Beyrut¹.

¹ İbn-i Adim 588/1193 târihinde Haleb'de doğar. Hayâtının bir kısmını bölgesinde geçirir. Döneminde iki kerre Konya'ya elçi olarak gider. Tarihi, Anadolu tarihi için en iyi kaynaklardandır. Moğol istilasından sonra Kahire'ye gider. Ömrünü orda tamamlar ve ölür. (660/1262) İbn-i Adim iyi bir tarihçi, muhaddis ve fakihtir.

¹ Hamevi; Bilad-ı Rum'dan alınmış bir esir. Bağdat'a getirilir. Satılır. Onu Asker Hamevî adlı bir tüccür alır. Ona nisbetle de Hamevî denilir.

Hamevî okuma yazma öğrenir. Sâhibine hizmet eder. Serbest bırakılır. Fakat okuma yazmaya alışır. Hem yazar hem ticâret yapar. Sefer eder. Bu ara mevlâsı ölür. Önce

Bir dönemler İbrahim Hakkı Konyalı Târih Hazînesi adlı bir dergide bir yazı yazar. Yazının başlığı “Eshab-ı Kehf’in Mumyaları Bulundu” şeklindedir. Bu kitabda da iktibasları kendinde elyazması bulunan Herevî’nin Elişâratından yapar. Maraşlılar da Eshab-ı Kehf’i yazarken bu yazıyı çok kullanır.

Şimdi o kitabın bizde baskısı var. Eseri Dr. Ali Ömer tahkik etmiş. Mektebetâssekkâfetüddîniyye basdırmış.

Herevî gezmiş. Gezdiği yerleri yazmış. İyi bir âlim. Ancak her şeyden evvel iyi bir seyyah. Önce gezdiği, ziyâret ettiği yerleri Menazilarz adlı yazdığı kitapta toplamış. Sonra da bu kitabı “Elişârat ilâ ma’rifetizziyârat” adlı iktibas yaptığımız bu eserde özetlemiş.

Bizim için çok önemli. Çünkü kitabı okuyup iktibas yaparak değil, görüp, ziyaret ederek yazmış.

Şimdi eserinden iktibasa geçelim:

“Elbelkâ: (Bu adda bir çok yer olup bir de Eshab-ı Kehf beldesinin bir ismidir. Mu’cemülbüldan, Hamevi, c. 1, sh. 489) Kehf ve Rakîm’in olduğu şehirdir. Yanında Umman denilen içinde eski eserler olan bir şehir vardır. (Umman doğru okumaysa Dakyanus şehridir. Yakınında Kehf vardır. Belka toprağındadır. (Hamevi, c. 4, sh. 151. Yanlış okumaysa Rumman’dır. Veya Hurman’dır. Rumman’ı vaktiyle Baybars tahrip ettirmiştir. (675/1277) Geniş bilgi Faruk Sümer’in Yabanlu Pazarı sh. 75-76’nın 31 nolu dipnotunda vardır.) Anlattılar ki bura muhakkak Dakyanus şehridir. Yine denildi ki bu şehir Cebbarların şehridir. Doğrusun Allah bilir. Biz Kehf’i verrakîmi kendisine Ebsus denilen Rum şehri yanında bir Rum beldesinde ziyâret ettik. O (Ebsus) içinde acîb eserler olan bir harâbe (şehirdir). Eblüsteyne (Elbistan) yakındır. Denildi Dakyanus şehridir.

Mağrib de bir yer vardır. (Bahrülmuhit’te anlatılan yer) Endülüs toprağında. Cinânülverd denilir. İçinde Kehf verrakîm vardır. Onun için de ora insanın dediği gibi çürümüş ölümler vardır. Tuleyha içinde denildi Dakyanus vilâyetidir.

Haleb’e, sonra Havârizme gider. Cengiz Han’ın çıkışına kadar orda durur. Sonra Mısır’a, arkasından Haleb’e döner. Ve ölünceye kadar burda ikâmet eder. Ölümü H. 626 M. 1228’dir.

Sahih olan Rum'da olduğudur. İnşallah onun anlatımı gelecektir.”
(Elişârat ilâ ma'rifetizziyârat, Herevî. Mektebetüssikâfe, 1. tabı Kahire, sh. 25-26)

Buna göre Herevî burayı görmüş. Ziyâret etmiş. Mağribde olandan da haberdarmış. Ama ona göre sahii olan Ebsus-Efsus'muş.

Yine Herevî kitabında Kuzey Rum beldelerini tanıtırken Konya, Obrukla beraber Elbistan'ı da tanıtıyor. (sh. 56)

“Eblüsteyn şehri: Ebsus denilen harab şehre yakındır. O (harab) şehre Dakyanus şehri denir. Onda acîb eserler kadîm ma'mûreler vardır. Bu beldenin ğarbinda Kehf vardır. O da aynen Allah'ın kitabında dediği gibidir. Allah onu şu sözüyle vasfetmiştir.

“Güneş doğduğu zaman mağaralarının sağına eğilirken, battığı zaman sol taraftan onları keser, geçerken görürsün. Onlar mağaranın geniş bir köşesinde idiler.” Kehf Sûresi ayet 17.

Kehf verrakîmin zikri evvelen geçti. (Yukardaki Belka maddesi) Bu rivâyetin esas olanıdır. Allah sahîhi daha iyi bilicidir.”

Herevî'nin görüp anlattığına göre Ashab-ı Kehf verrakîm Rum beldesindeymiş. Elbistan'a yakınmış. Şehrin batısındaymış. Allah'ın kitabına tam uygunmuş. Güneş kapısına doğuyor. Çok sürmüyor makaslıyor geçiyormuş. Bu şehirde eskiden kalma ma'mureler olduğu gibi harâbeler de varmış.

Şimdi oturup düşünelim. Efsus'taki mağaranın bundan güzel ta'rifi olur mu. Olmaz. Herevî gerçekten görmüş ve tam târif etmiş¹.

Kazvînî'nin bugüne kadar iki eseri gelmiştir. Biri Acâibûlmahlûkat'tır. Eserin çok sayıda baskısı vardır. Eser kozmoğrafya ile alâkalıdır. İçinde coğrafya ilmi de vardır. Eserin en güzel baskısı bizim bildiğimiz Faruk Said'in tahkîk ve takdîm ettiği Dârulâfâk'ın basdığıdır. (4. baskı, 1981/1401)

İkinci eseri ise “Asârûlbilâd ve Ahbârulibâd”dır. Eserde daha çok yedi iklim üstünden şehirler ve üzerindeki eserlerden bahsedilir.

¹ Herevî: Musul'da Heratlı bir âileden doğar. Gezmeyi sever. Pekçok seyâhat yapar. İstanbul'a frenk ülkelerine gider. Hayâtının sonunda Haleb'e yerleşir. Burda melik Ezzâhir'in kendisi için yaptığı medresede ders verir. Ğayet dindardır. Haleb'te bir ribat yaptırır. 611/1215'te Haleb'te ölür. Ders verdiği medresenin türbesine gömülür.

Moğollar dönemi Anadolu târihi için kitap en büyük kaynaktır. Kitabın çok o kadar baskısı yoktur. Bizdeki baskısı Darü Sâdır, Beyrut baskısıdır.

Kitapta daha çok içinde eser olan şehirler vardır. Mesela Maraş yoktur. Efsus vardır.

Biz bu kitaptan Efsus'la alakalı kısmı hem aynı ile hem tercümesini vesîkalar koyuyoruz. Herkes okusun görsün, hükmünü versin diye.

Unutmayalım bu tarz eser az. Nerdeyse bir elin parmak sayısı kadar. Kitap ayrıca bu bölgeyi de içine almaktadır.

Kitapta Efsus'la alakalı madde: Efsus Rum beldesinin meşhur şehridir diye başlar. Sonu şöyle gelir. “Mağaranın üstüne mescid yaptılar. Bu günü bayram kabul ettiler. Onlar zamanımıza kadar bu haldedir.”

Gerçekte Müslümanlar o bölgeye ilk vardıklarında Hristiyanlardan böyle bir bayramın haberin almışlar. Onlar böyle bir bayramdan bahsetmişler.

Batı kiliselerinde 27 Haziran Yedi Uyurlar Günü'ymüş. Onlara göre bu tarihte yağmur yağarsa yedi hafta boyu yağarmış¹.

Kazvînî Acâibülmahlûkât'ta konuyu Rakîm başlığı altında alır. Özetle verirsek:

Cebelürakîm; Kuran-ı Kerim'de “Yoksa sen Kehf ve Rakîm ehlini bizim ibrete şâyân âyetlerimizden mi sandın” âyeti ile anılmıştır. Rakîm dağdır. İçinde Kehf vardır. Karyedir de denilmiştir. Eshab-ı Kehf oradadır.

Ubâdetübünnüssâmit (R.A.) demiş. Ebû Bekir beni Rum melikine gönderdi. Onu İslama çağırayım. Yürüdüm. Rum beldesine girdim. Bizim için kırmızı bir dağ göründü. Dediler bura Eshab-ı Kehf dağdır. Orda olan kiliseye ulaştık...”

Görüldüğü gibi şehir Rum beldesinde¹. (sh. 208)

¹ Maraş Yollarında, Hasan Reşit Tankut, sh. 120, Ukde, Kahramanmaraş, 2008)

¹ Kazvînî: 600/1203 yılında Kazvin'de doğdu. Orda tahsilini yaptı. Şam'a gitti. Halife Mu'tasım zamanında Irak'a geçti. Kadılık yaptı. Moğollar zamanında da görevini devam ettirdi. 682/1283'de öldü.

Tarihin gördüğü en büyük âlimlerden biri Birûnî'dir. Onun konumuzla alakalı dünya çapında bir eseri vardır. Adı: Asârülbâkiye anilkurûnihâlîye'dir.

Birûnî bu eserinde nasaradan milkâilerin Süryânî ayında yaptıklarını anlatır. Sonra da şöyle der.

“Şunu an (bil) Kehf eshabının şehri Efsus'tur. (Onlar) aziz Kuran'da anılmıştır.” Sonrası devam eder gider¹. Leibzig 1878, sh.310.

İbnülesir elkâmil fittârih'inde Eshab-ı Kehf konusuna şöyle başlıyor:

“Eshab-ı Kehf ismi Dakyus olan melikin günlerinde (yaşadı). İsmine Dekyanus da denir. İsmi Efsus olan Rum şehrinde idiler. Onların melikleri puta tapardı.”

İbnülesir Eshab-ı Kehf'i en iyi veren târihcilerdendir. Bunu onun kurduğu ilk cümleden bile anlamak mümkündür. Çünkü şehri ve yerini çok iyi göstermiştir¹.

(Elkâmil fittârih, İbnülesir, c. 1, sh. 355, Dar-ı Sâdir, Beyrut, 1867 Brill'den tıpkı basım.)

İslam târihinde en büyük isimlerden biri İbn-i Kesir. Târih, tefsir ve hadis uzmanı.

Târihinde önce ihtilafları veriyor. İle Ninova dendi diyor. Sonra da Efsus'a işaretle Bilad-ı Rum'dadır. Kuran-ı Kerim'deki “Medîne”yi açıklarken de ismi Efsus'dur diyor. (c.2, sh. 115, 2. baskı 1977, Mektebetülmeârif, Beyrut)

Tefsirinde ise hem Habîb İbn-i Mesleme ile İbn-i Abbâs'ın Ruma gaza yapıp Kehf'e uğradığından bahsediyor. Hem de Eshab-ı Kehf'in uyandıklarında bir şehre gönderilip o şehrin isminin Efsus olduğunu, bu

¹ Birûnî: 362/973 Harezm'in başşehri Kat'ta doğar. Devrinde var olan bütün müsbet ilimlerle hasseten dinler târihi ile alakalandı. Ağırıklı Harzemşah devletinin emrinde çalıştı. İlmî faaliyetlerde bulundu. Doğu Batı dünyânın en fazla dikkat çeken âlimlerindendir. 440/1048'de öldü.

¹ İbnülesir; 555/1160 Cizre'de doğdu. Musul'da yetişti. Büyük bir tarihçidir. Esdülğâbe fî ma'rifetissahabe adlı eser onundur. 630/1233 yılında öldü.

isimle anıldığını dile getiriyor.¹ (Tefsîrülkuranilazîm, İbn-i Kesir, c. 3, sh. 69, 2. baskı, Dârülkalem, Beyrut.)

13. yüzyılda yaşıyan ve 1267-83 yılları arasında Konya’da görev yapan İbn-i Bîbî Selçuknâme adlı eserinde Eshab-ı Kehf belde, bölgesi ile alakalı şunları yazıyor:

“Durumu arzettikleri zaman Sultan çok sevindi. Bu davranışı ve sözleriyle Melik Muzaffereddin’in ileri görüşlü ve akıllı bir kimse olduğunu anladı. Kögonya ve bağlı yerlennin karşılığı olarak ona Şam hudûdunda bulunan Rammam, Nahir Kali nâhiyeleriyle Eshab-ı Kehf ve Dakyanus’un makamları olan Erbisus’u (Efsus) mülkiyet; Kırşehir de muaf ve müselleme ikta’ olarak verdi.”

(Elevamirüalâiye filumûrılâlâiye (Selçuknâme) Çeviren Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Ankara, 1996.

Harzemşahların sonu Moğol başlangıcı itibâriyle yazılmış eser dikkat edilirse Eshab-ı Kehf’i yerinde beraber haber veriyor.

Mesûdî Mürücüzzeheb’inde şehrin kuzeyde Rum toprağında olduğunu söylüyor. Sonra da Eshab-ı Kehf ehli Rum toprağının Efsus şehri ehliendir diyor.

(Mesûdî, Mürücüzzeheb, c. 1, sh. 328, Dârülfikir, Beyrut.)

Bay Bars (Baybars) M. 1277/675 yılında Anadolu’ya sefer yapar. Hades Akçaderbent, Zillihan üstünden Elbistan ovasına varır. Hunu’nun önünü bulur. Bir Moğol ordusunu orda yener. Kayseriye’ye varır. Onu çağırınlar ortadan kaybolur. Onu Moğol ordusuyla başbaşa bırakır. O da Kayseri’den süratle döner. Moğol ordusuyla onu çağırınları baş başa bırakır.

Onun bu macerası birkaç kitabta var.

Kalkaşendî Subhule’şâde yer veriyor. Burdan Arapça ibâdesini Faruk Sümer alıyor. Türkçeye çeviriyor. Ve Yabanlu Pazarı adlı eserine koymuş bulunuyor. Yayınlıyor.

“Sultanımız efendimiz 1 Zilkâde Cumartesi günü savaş meydânından göçtü. Ve Rumman adıyla tanınan köyün yanına kondu. Bu köy Kehf ve mağara taşı (Rakîm) budur. Kehf’in ve mağara taşının

¹ İbn-i Kesir 700/1300 yılında burada doğdu. Târihte, tefsirde, hadiste söz sahibidir. 774/1373 Dımişk’ta öldü.

Belkâ yöresindeki Husban'a yakın olduğu iddiâsı doğru değildir. Mağaraya yakın bir yerde üzerinde Rûmî veya başka eski bir yazı (Minelhattûlkâdim) bulunan bir sütun vardır.”

(Faruk Sümer, Yabanlu Pazarı, sh. 75, Arapça metin, sh. 118, T.D.A. Vakfı, İstanbul, 1985.)

Kalkaşendî bu metni Kadı Muhyiddîn İbnü Abdüzzâhir'in Erravzüzzâhir fî Sûretelmelikizzâhir adlı şimdi kayıp eserinden alıyor.

Baybars'ın hal tercemesini ve sefer hikâyesini bir de İbn-i Şeddad (ölümü 684/1285) Siretü melikizzâhir adlı eserinde vermiştir. Merhum Şerafettin Yaltkaya bu eserin son kısmını terceme etmiştir. Kitabın tercümesinin adını “Baypars Tarihi” koymuştur.

Kitapta İbn-i Şeddad yola çıkış mâcerâsını verir. Ordu Hades Göksü Akçaderbent geçer. Elbistan ovasını bulur. Tatar ordusuyla karşılaşılır. Savaşılır. Moğollar yenilir. Kaçar. Padişah Kayseriye teveccüh eder.

Öncesi şöyledir.

“Bundan sonra Zilka'denin onbirinci Cumartesi günü kendisi de Kayseriye doğru hareket eyledi. Yolda Ehlûlkehf köyüne sonra Semende kalesine uğradı.” (Baypars Tarihi, sh. 87.)

Aynı konu Zübdetülfikre fî târihilhicre adlı bir eserde yine vardır.

NeşriyyâtüIslâmiyye, Beyrut, sh. 155.

Aynı konu Kalkaşendî'nin Subhule'sâsı'nın modern basımında 170-171. sahifelerde vardır.

(Subhule'sa, Kalkaşendî c.14, Dârülkütübililmiyye, Beyrut. Tahkik: Muhammed Hüseyin Şemseddin.)

Beybars'ın bu yürüyüşü Ubeydî Elmakrızî'nin “Essülûk”unde yine naklediliyor. Tahkik: Abdülkâdir Ata, c. II, sh. 100-101.

Yine aynı kitabın Mustafa Ziyâde tahkîkında c, 1, sh. 625-630, 2. kısım naklediliyor.

Ebu Ubeyde Elbekrî Kitâbülmesâlik velmemâlik'inde diyor:

“Dakyanus altmış sene hükmetti. Nasrânîlerin katlini istedi. Eshab-ı Kehf kaçtı. Onlar Rakîym ehli idi.”

Müneccim Ahmed bin Mûsa andı. Vâsik onu bu iş için Bilâd-ı Rum'a gönderdi. O bilâd-ı Rûma girdi. O Rum beldesinde Rakîm ashabına ulaştı. Buldu.

Büyük Bendesis zamanında Eshab-ı Kehf uyandı. (Kitâbülmesâlik velmemâlik. Ebû Ubeyde Elbekrî, c. 1, sh. 310-314, 463, Dârûlarabiyye, 1992.)

Hacı Bektaş-ı Velî H. 680 senesinde Horasan'ın Nişâbur şehrinde doğar. 773'de Anadolu'da Kırşehir'de vefât eder. Şeyh Lokman-ı Horasânî'nin ve Ahmet Yesevî'nin halîfesidir. Veyâ bunların mürididir. Anadolu'ya gelir. Yeniçeri ocağı kurulurken düâsını eder. Anadolu'ya geldiğinde ilk iş Erbâin çıkarmak için Elbistan Eshab-ı Kehf külliyesine, mağarasına gider. Burda Erbain çıkarır. Yâni burda kırk gün münzevî hayat yaşar. Çile çıkarır.

Bu olayı Abdülbâki Gölpınarlı'nın hazırladığı velâyetnâme'den aynen aktaralım. Okuyalım.

“Bundan sonra hünkar Rum ülkesine yürüdü. Elbistan Eshâb-ı Kehf mağarasına yürüdü. Orada bir Erbain çıkardı. Kayseriye doğru yola çıktı.”

Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli. “Velâyetnâme”, Hazırlayan Abdülbaki Gölpınarlı, sh. 78, İnkılab Kitabevi, İstanbul.

İbn-i Haldun târihinde İncil sahibi Yuhanna'nın Efsus'a uğradığından bahsediyor. Sh. 241.

Sonra da Dakyanus zamanında uyuyan gençlerin Tavdasyos zamanında kalktıklarını, yanlarında bakır bir sandık içinde haberlerinin yazılı olduğu yazıyor. Ona göre Tavdasyos'a bunların haberi gidiyor. Onları talep ediyor. Fakat ölü bulunuyorlar. Onların üzerine bir kilise yapılmasını zuhur günlerinin bayram kabûl edilmesini emrediyor. Sh. 255.

(İbn-i Haldun, Târîh-i İbn-i Haldun, c. 2, sh. 241,255, Dârûlfikir, 2. baskı, 1988, H. 1408.)

Bizim kütüphâne düzenimiz içinde bu tür eserleri çoğaltmak, işlemek, değerlendirmek mümkün. Fakat konuyu fazla uzatmak istemiyoruz.

Bir de Selname gibi Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi gisi kitapları kaynak olarak buraya girdirmek istemiyoruz. Çünkü bunlar olanı

yazıyor. Bu olan vuku' bulmuş bulmamış onun tahkîkını yapmıyor. Gördüğü eser duyduğu rivâyet ne? Hayır şer doğru yanlış onu yazıyor. Hem de olduğu gibi yazıyor.

Neticeyi maddeler hâlinde yazarsak:

1-Önceleri Eshab-ı Kehf'i Müslümanlar vahiyle öğreniyor. O Kuran'a giriyor. Ama Müslümanlar yeri ile alakalı bir şey bilmiyor.

2-Fetihlerle berâber bunun haberi geliyor. Toroslar hudut oluyor. Ötesi Bilâdürrum oluyor. Buraya Müslümanlar güç yetirirse kış yaz sefer yapıyor. Bu seferde meşhur olanlar Muâviye, Habib İbn-i Mesleme gibi bunu haber veriyor. Adı Efsus diyor. Vuku' noktası bura oluyor.

3-Burayı Müslümanlar Hıristiyanlardan öğreniyor. Burda tesis görüyor. Buranın bilgisi iki taraf arasında ortak değer oluyor. Bura her iki tarafca da kutsallaştırılıyor.

Zâten bazı Hıristiyan gurublar bunların zuhur gününü bayram olarak kutluyor. O gün âyinler düâlar yapıyor.

4-Fakat zamanla Efsus zelzele tahrib gibi sebeplerle târih sahnesinden çekiliyor. Büyük şehir olmaktan çıkıyor. Küçülüyor. İslam âleminde şanı şöhreti duyulmaz oluyor.

5-Coğrafya bilgisinin azlığı, sağlam haritacılığın olmaması, mağara mezarların çokluğu, isim okuma zorluğu zemin hazırlıyor. Eshab-ı Kehf'e sahip çıkma olayı başlıyor. Yanlış okuyor, bura diyor. Câhildir, mağara görüyor, içinde cesede muttali oluyor, gönlünden geçiriyor, bura diyor. Bir iki Hıristiyanlar arasında, otuz civarında Müslümanlar arasında makam çıkıyor. Tıpkı Anadolu'da Ökkeşe'nin, Veysel Karanî'nin çokluğu gibi.

6-Yanî ilk asırlar münâkaşasız bura Efsus gözükmüyor. Fakat zamanla sahiplenmeler başlıyor. Arablar arasında yazılmış bir "Eshabülkehf" diye yazılmış kitap var. Yazarı Muhammed Teysir Zabyan. Harika bir çalışma. Kitap konuyu Ürdün'e taşıyor. Fakat başlangıçta aynen bizim dediklerimizi diyor. Bunun Hıristiyanlara göre tamamen, Müslümanlara göre ilk dönem tamamen Efsus'ta olması gerekir diyor. Çünkü ilk haber kuzeyden, Rum ülkesinden, hasseten târihi rivayetler de bunun üstüne. (Dârûli'tişam, 1, baskı, sh, 46-48, 1978-1398)

Fakat sonra şuyu iktisaf dönemi başlıyor. Sahiplenmeler çoğalıyor. Buna da ağırlıklı sebep Roma'nın hâkim olduğu yerlerde mağara mezarların bolluğu. Veya tabii derin içi soğuk mağaralara da cesed koyma alışkanlığı.

7-Anadolu'da rivayetlerin tahlilinden bir Hristiyanlarca ağırlıklı Efsus çıkıyor. Gösteriliyor. Bir de tam bilmek mümkün değil çok uzun kanalları olan, derinliği bulunan bir yer Müslümanlara gösteriliyor. İçinde cesed var. Üstünde mescit yok. Bakan da buna inanmıyor. Bunlar derecesi yüksek papazlar olsa gerekir diyor.

8-Türkler Anadolu'da Eshab-ı Kehf olarak sâde Efsus'a sâhip çıkıyor. Buraya eserler yapıyor. Hizmet için insanlar yerleştiriyor. İlk baştan Vakıflar yaparak buralara gelen misafirlere tesislerin bakımına gelir sağlıyor.

9-Biz sâde vakıflar üstünden Eshab-ı Kehf Efsus'tur deyip isbatına kalkışmıyoruz. Çünkü vakıf doğru eğri bir çok şeye yapılabilir. Ama burda şunu demek mümkün. Türkler buraya çok erken tesisler yapmış. Ribat, mescit, medrese, inziva yeri. Misâfirhâne. Çardak, han vs. Ancak bunları da yaparken bunları buralara gelir olsun diye vakıflar da yapmış. Anadolu'da bu tesisler kadar erken dönem vakıfları olan yer bulmak zor. Çok öyle mümkün değil.

Biz burda öğretmenlik yaparken ihtiyarlar derlerdi.

-Bir zaman bu ovada Eshab-ı Kehf'in vakfı olmayan yer çok azmış.

Yine biz orda öğretmenken şunu gördük. Yakın vilâyetler akın akın buraya ziyârete gelir. Kurban keserlerdi.

10-İslam târihinde nakle bağlı Eshab-ı Kehf esas olduğu gibi müşâhedeye bağlı Eshab-ı Kehf noktası da burasıdır. Herevî İbnüladîm gibi niceleri burayı görüp yazmışlardır.

11-Efsus'un en büyük şanssızlığı târih içinde küçülmesi ve adının da değiştirilerek tanıtımda önünün kesilmesidir. Kendi insanı da Efsus'u tanıtımda tembellik etmektedir. Bilenlere eser yazdırma yoluna girmemektedir.

12-Toprak üstü işâretler mağaranın yönü bakımından Anadolu'da tek Kuran-ı Kerim'deki bilgilere uygun Eshab-ı Kehf mekanı burasıdır. Mağarası yaşamaya müsaittir. Dar ve geniş yeri vardır. İçinde su vardır.

Yönü kuzey batıya olup tam içine güneş vurmaz. Güneş sâde içerinin nemini alır. Mağaranın üstünde geçmişten kalma temeller vardır. Önünde, yanında yıkım sonrası yapılmış mescidler vardır. Mescid malzemeleri eskidir. Mescidin yeniden yapılmasının sebebi buranın zelzele fay hattı üstünde olmasıdır. Burası bir vâdîdir. Sade sırt değildir. Yaşamaya müsâittir. Mağarası tabiidir. Oyulma mağara değildir. Oyulupta içine mezar yeri lahid yapılmış mağara hiç değildir. Diyelim Ürdün-Efes bu tür bir yapıdır. Yani bir çeşit tek veya çok katlı kaya mezarıdır.

13-Burası olayın olduğu zamanın misyonuna uygundur. Olayın olduğu zaman yol ağzı orduların buluşma ve vuruşma yeridir. Muhtemelen Yahûdi yoktur. Sâde putperesttir. Yuhanna'nın buraya uğradığı târihen vakîdir. Pers'in arkasından Bizansın yıkılıp Türk girişi zamanla onun Balkanlara uzanması buranın târihteki fonksiyonunu bitirmiştir.

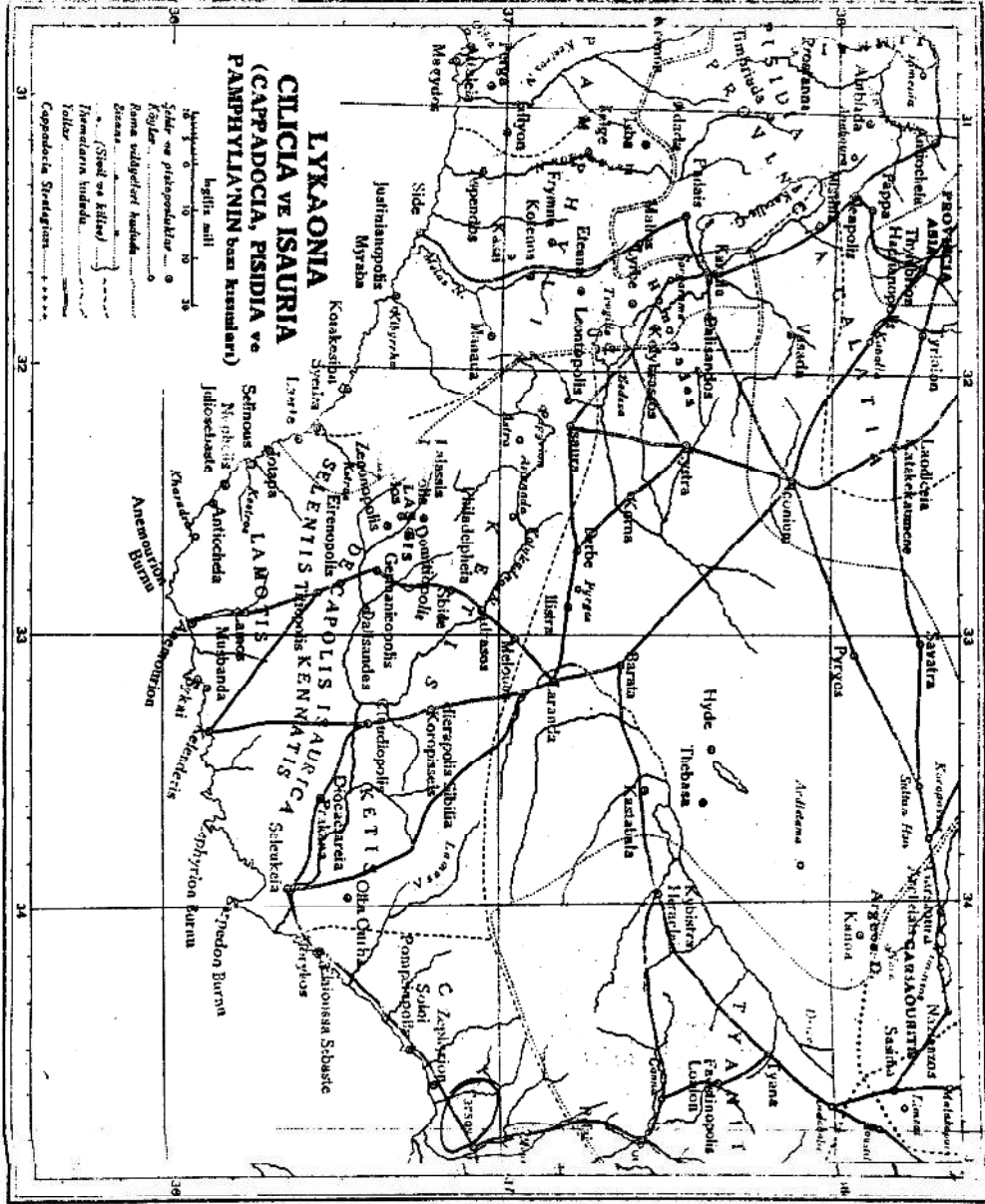
14-Bura halkı kadar dünyâda Eshab-ı Kehf'e sâhip çıkan halk bulunmaz. İsmi verir. Olayı birbirine anlatır ve yaşar.

15-İslam târihinde coğrafyacılık uzun asırlar Batıdan iyidir. Haritalarda yapılmıştır. Fakat son asırlardaki gibi gelişmiş tam yerine oturtulmuş haritacılık yoktur. O bakımdan o haritalarda değil küçük veya küçülen yerleri büyük yerleri bile tam yerinde bulmak mümkün değildir. Buda bir kafa karışıklığı sebebidir.

Netice kanaatımız vukûu itibâriyle Hıristiyan Müslüman Eshab-ı Kehf yeri birdir. Efsus'tur. Şuyûu itibariyle çokdur. O da geç dönemdir. Bu gün de bu iş biraz turistik sebeplerle bazı yerlerde gündemdir.

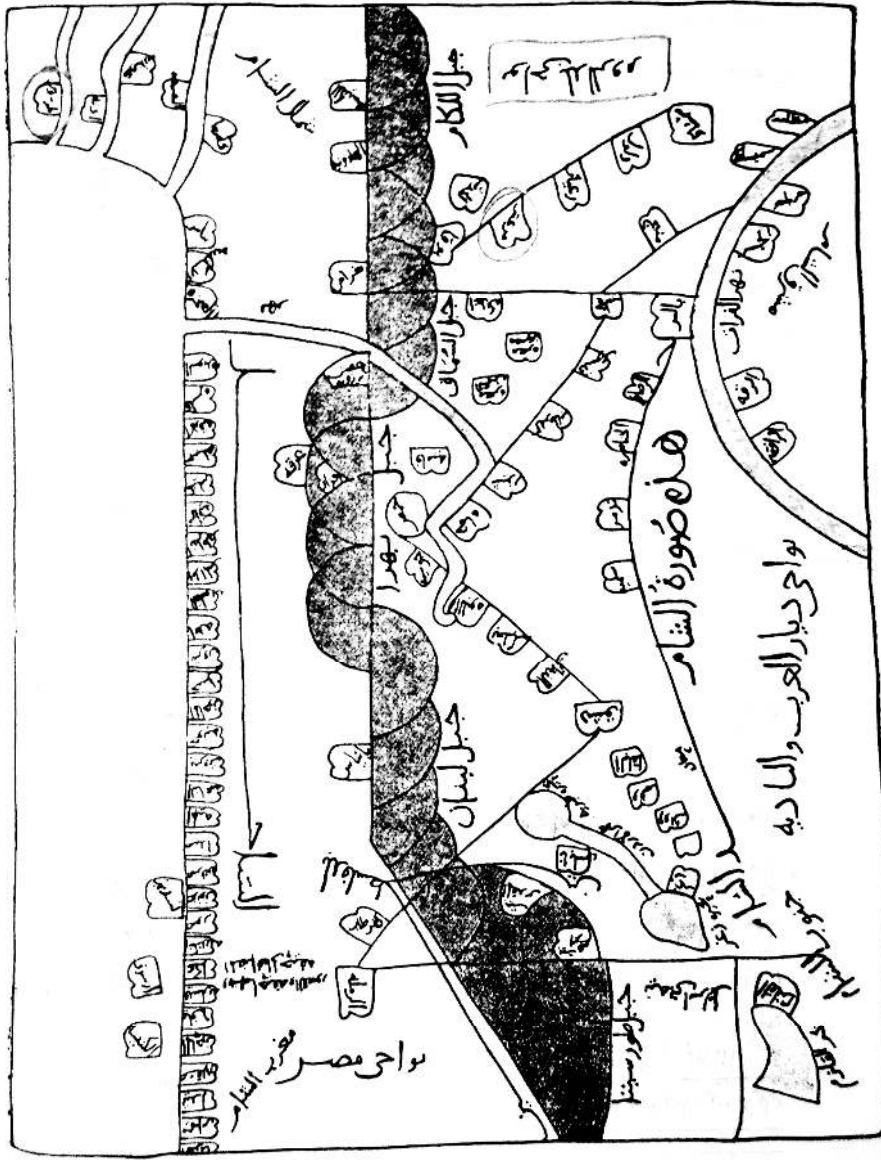
Ve maalesef bunlara ilim adamları da alet olmaktadır. Farklı misalle konuyu kapatalım. İbrâhim (A.S.) ateşe atıldığı yer Ur'dur. Bugün adı var kendi yoktur. Urfa olaya sâhip çıkmaktadır. İsbat için anmalar yapılmaktadır. Maalesef ilim adamları da bu ihtifallara katılmaktadır. Tebliğ sunmaktadır.

Ben söyleyeyim siz anlan. Her şeyin doğrusun Allah bilir. Biz nihâyet rivayetleri değerlendirip bir hüküm netice çıkarıyoruz.

Bu harita Prof. W.M. RAMSAY'ın Anadolu'nun tarihi coğrafisi adlı kitabından alınmıştır.

Bu harita Tarsus ve çevresini antik kent isimleriyle beraber vermektedir.

صورة الشام التي في الصفحة ٤٩ ب من الأصل،

İbn-i Halkalin Kitabü Sûretîlârında Şam diyarının hudutları.
 En altta Mısır. En üstte Tarsus. İç kısımlarda Maraş. Maraş rabandan öte Rum Nahiyeleri

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
X. Dizi - Sayı 19

W.M. RAMSAY

TARSUS
(AZİZ PAVLUS'UN KENTİ)

Çeviren:
Levent ZOROĞLU

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ - A N K A R A
2 0 0 0

Dini, Ladini Tarsus tarihi ile alakalı en kıymetli kitap

TARSUS, TARSUS ADININ MACERASI, TARSUS VE ESHAB-I KEHF

Hamevi'ye göre Tarsus'u Nuh (A.S.)'in torunu kurmuştur. Nesebi şöyledir: Tarsus bin Errûm bin Elyefez bin Sâm İbn-i Nuh. Buna göre Tarsus kurucusunun adını almış bir şehirdir. (c. 4, sh. 28-29) Şehir adı sadece milletine göre yazımda ve teleffuzda değişmiştir. Diyelim Arâmice yazılırken Tarsis yazılmıştır. Romalılar-Bizanslılar Tarsos derken Müslümanlar Tarsus demiştir.

Şehir Toruslara bağlı Bolkar dağlarından doğan Tarsus çayının denize ulaştığı yeredir. Şehir başlangıçta şimdikine göre denize daha yakındır. Bitişğinde bir iç göl vardır. Irmakla beraber denize bağlantılıdır. Ama zamanla göl de dolmuştur. Şehir içme suyunu burdan alır. Şehrin hayâtî varlığı da bu suya bağlıdır.

Kent çok erken dönem kurulur. Klikya sınırları içindedir. M.Ö. yedinci yüzyılda kurulan Klikya krallığının başkentidir. Şehirde Fenike Asur varlığına, idâresine de raslanılır. Şehre İskender de, ya'nî Makedonlar da hâkim olur. İskender ölür. Devleti parçalanır. Selefkiler hâkim olur. Tarsus milattan bir asır önce Romalıların eline geçer. Romalılar zamanında ticâret ve sanatta İskenderiye ile baş eder hâle gelir. Yine milattan önce 171 yılında burda Yahûdi yerleşimi de vâkî olur.

Daha sonra milâdi birinci asırda bu koloni içinden Pavlus'u (Paulus) çıkarır. Roma M.S. 395 senesinde bölünür. Şehir Bizans da kalır. Ordan da 637 yılında Araplara geçer. Fethini yapan komutan pek belli değildir. Meysere bin Mesruk, Ebû Ubeyde veya Halid bin Velid demiştir. 854 yılına kadar Arapların elindedir. Avâsım bölgesidir. Süğur şehridir. Zira külek boğazının ağzındadır. Süğur şehriyken sâkin olduğu dönemler vardır. O dönemde de içinden bir çok âlim ve muhaddis çıkmıştır.

Abbasi devleti varlığını gücünü uzun süre koruyamaz. İçinden vâlilerin, komutanların kurduğu devletler çıkarır. Şehirde çok sürmez bu parçalanma ve za'fiyete binâen Bizanslıların eline geçer. Ermeni prensliği hâkim olur. Selçuklu gelir. Egemen olur. Çok sürmez Haçlı

hakimiyyetine yine Ermeni prensliği idâresine geçer. Memluklu hâkimiyyeti sonunda da Osmanlı hâkimiyyeti gelir. Gerisi ma'lumdur.

Bütün bu târihî seyir içinde Tarsus için yazılabilecek, çizilebilecek vukûât cedveli şöyledir. Özellikler şunlardır.

Tarihte kral yolunun güneye inen bir kolu burdan geçer. Ancak külek boğazını hiçbir ordu mecbûr olmazsa kolay kolay kullanmaz. Zira dardır, diktir. Atlı veya yaya geçilir. Bozuktur, at arabası ile geçilmez. Burdan geçen ordular yol şartları içinde çok zâyât verir.

Tarsus'da kurulan devletler içinde para basanı da vardır.

Târihte Tarsus şu olaylar sebebiyle meşhurdur.

Bir liman kentidir. Târihte gemiler ırmağı kullanarak içerilere kadar girer. İşte târihte Romalı Marcus Antonius ile Klopetra burda buluşmuştur. Hatıralarına binâen Klopetra kapısı vardır. Bu güne kadar da ulaşmıştır.

İskender Pers'e giderken Tarsus üstü gitmiş, burda eğleşmiş, yıkanmış, üşütmüştür. Çok da zor iyi olmuştur.

Mevcut Hristiyanlığın kurucusu Pavlus bura doğumludur. Bura Yahudilerinin içinden çıkmadır. Hangi Hristiyana Tarsus dersiniz o size Pavlus der.

Harun Reşit bir süğur şehri olarak burayı imâr etmiş düşmana karşı her bakımdan güçlendirmiş çayını da ıslah etmiştir.

Halife Memun bir balık tutma mâcerasına bağlı burda hastalanmış ölmüştür. (833) Buraya da gömülmüştür.

Bizans burayı ele geçirdiğinde aşırı zarar vermiş, Müslüman halk koymamıştır.

Kıbrıs Müslümanların elindeyse bağlı olduğu yer Tarsus'dur.

Süğurdur. Avasım bölgesidir. Avasımken ilmî hareketlerle de öne çıkmıştır. Bir ara Abbasiler de Avasımın idâre merkezidir. Sâir süğurlar buraya bağlıdır.

Bir liman kenti olması hasebiyle her zaman ma'murdur. Ticaret merkezidir. Ekonomisi güçlüdür. Önemini yitirmemiştir. Küçülmemiştir. Târihten silinmemiştir. Bilinmiştir. Adını sanını duyurmuştur.

Bu özellikleri ile İslam târihine girmiştir. (Mû'cemülbûdan, Hamevî, c. 4, sh. 28-29, Dar-ı Sâdır, Beyrut.)

(Asârûlbilâd ve Ahbârûlibâd, Kazvinî, sh. 219-220, Dar-ı Sâdır.)

(Buğyetüttaleb fi târîh-i Haleb. İbnüladîm, 1. cüz, sh. 175-187, Dârülfikir/Beyrut.)

Ma'murken surlarıyla da meşhur olan Tarsus Hemdanîlerden Bizansa, Ermenilere geçtiğinde Müslüman halkın başına gelenleriyle de meşhûrdur. Epeyce bir müddet Bizans-Ermeni kontrolünde kalmıştır.

Ama ilk dönem İslam târihlerinde de İslâm öncesi târihinde de Eshab-ı Kehf'iyle meşhur değildir. Adı bile geçmemiştir. Hele hele bazı tefsirlerde geçtiği gibi câhiliyyede yanî İslâm öncesi adı Efsus'ken Müslümanlar adını Tarsus vurmamıştır. Tarsus ayrı diyardır. Efsus ayrı diyardır. Kendi aralarında ad değişimi yaşamamıştır. Tarsus târih boyunca resmen Tarsus, Efsus 1944'e kadar resmen Efsus'dur.

Eğer bazı müfessirler bunu söylemişse coğrafya, târih bilgisinin azlığındandır, yokluğundandır. Birinden duymuştur. Coğrafyası uzaktır. Bir şekil yazmıştır. Adı da büyüktür. Öbürü de skolastik zihniyet büyükler doğru söyler aşılmaz düşüncesiyle tekrâr etmiştir.

Şimdi Tarsus târihini Tarsus isminin mâcerasını nerelerde bulabiliriz. Kaynaklara bağlayalım. Bu yanılığın ortadan kaldıralım.

1-Büyük Larousse, Milliyet, İstanbul, c. 8, 1981.

“Antik adı: Tarsos”dur diyor. Ya'ni cahiliyye dönemi adı Efsus değil Tarsos'dur demek.

2-İslam Ansiklopedisi, (M.E.B.) c. 12, sh. 22, Eskişehir, 1977.

“Tarsus Anadolu'nun en eski beldelerinden biri olmakla kalmayıp eskiden beri kurulduğu yeri ve adını da değiştirmeyen bir şehir olmuştur.”

Yine bu ansiklopediye göre Ashab-ı Kehf olayının Tarsus'ta ortaya çıkışı halk rivâyetidir ve geç dönemdir.

3-Meydan Larousse, Meydan Yayınları, İstanbul, 1990, c. 11, sh. 912.

4-Temel Britanica, İstanbul, 1991, c. 17, sh. 56.

Buna göre Hitit kaynaklarında Tarsa, Âsûrîler zamanı Tarsos, Romalılar zamanı Tarsus'dur.

5-Arşiv belgeleri ışığında Tarsus Târîhi ve Eshâb-ı Kehf, kollektif, İstanbul, 1993.

Bu kitaba göre Tarsus adının mâcerası şöyle:

“Eski Yunan mitolojisine göre Pegacsos yâhut Bellere fontes Klikya ovasında yolunu şaşırması ve Tarsus’un bulunduğu yerde ayağı sakatlanmış olduğundan bu şehre Yunanca ayak tabanı anlamına Tarsos ismi verilmiştir.” (sh. 11)

“Asur kralı Tarkan adından bozulmadır.” (sh. 12)

“Nuh (A.S.)’ın oğlu Yâsef (Leon)’un dört oğlundan birinin adı olup şehri kendi adına kurmuştur.” (sh. 12)

6-En iyi Tarsus tarihi diyebileceğimiz eser:

Tarsus Tarihi Ramsey T.T.K. Ankara, 2000.

“Tarsus’un adı Tevrat’ta Tarşis diye geçer.” (sh. 35)

“Tarsus’un adına sikke basılmış sikkede adı A’rumice yazılmış.” (sh. 42)

“Tarsus’un adı önce Tarsos diye anılıyormuş sonra Tarsus olmuş.” (sh. 9)

Bu kitap Tarsus’un aynı zamanda dînî târihidir. İçinde Eshab-ı Kehf’ten en küçük rivâyet yoktur.

7-Yakın Şark II, Şemsettin Günaltay, Anadolu, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1987.

Eski adı Tars’mış, sonrası Tarsus olmuş. (sh. 29) Demek ki antik (câhiliyye) dönemi Tars’mış, Efsus değilmiş. Tarsus’dan maksad Efsus olmazmış.

8-Eğ ve Yunan Tarihi, Dr. Arif Müfit Mansel, T.T.K., 1971.

456. sahifede İskender’in seferini gösteren bir haritada adı Tarsus’un adı Torrsos diye geçiyor.

9-Anadolunun en eskisini veren çalışmaların en iyilerinden biri.

Veli Sevin, Anadolunun Tarihi Coğrafyası, T.T.K., Ankara, 2001.

Evvela daha kitabın önsözünde Tarsos = Tarsus diye geçiyor. Yani evveli Tarsos, âhiri Tarsus demek.

İlk sahifedeki antik haritada Tarsus diye geçiyor.

8 ve 9. sahifedeki antik kent haritasında yine Tarsos diye geçiyor.

- 10-Yine bir Anadolunun antik dönemi tarih kitabı.
Türkiye'nin Tarihi, Seton Lıoya, Tübitak Yayını, Ankara, 2000.
Kitabın içinde tam onbir yerde Tarsus diye geçiyor. Dizin, sh.
284.
- 11-En iyi eski dönem Anadolu târihi kitabı.
Anadolunun Târihî Coğrafisi, W.M. Ramsay, İstanbul, 1960,
M.E.Basımevi.
Kitapta tam on yerde Tarsos diye geçiyor.
Demek buna göre Tarsus târihte hiç Efsus olmamış. Efsus'tan
kasd Tarsus olamazmış. Bu dil kâidelerine, mantığa aykırıymış.
- 12-En eski dünya tarihlerinden.
Herodot Tarihi, Herodotos, Remzi kitabevi, İstanbul, 1991.
İçindeki tek haritada Tarsos diye geçiyor.
- 13-Şemsettin Günaltay, Yakın Şark IV. II. Bölüm. Romalılar
Zamanında Kapadokya, Ankara, 1987.
Kitabın sonundaki haritada Tarsus diye geçiyor.
- 14-Anadolunun en iyi antik çağ tarihini verenlerden biri.
Strobon, Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap XII, XIII, XIV,
İstanbul, 2005.
Strobon kitabında Tarsus'un antik kent adını Tarsos olarak
veriyor.
Dizinde şöyle yazıyor: "Tarsos. Ovalık Klikyada bir kent." Ve
tam dokuz kerre kitabda Tarsus bu adla geçiyor.
- 15-Anadolu Uygarlıkları, c. 2, Görgel Yayınları, Helenistik
Dönem, Doç. Dr. Mehmet Özsait. (sh. 335) Konulan haritada Tarsos
diye geçiyor. (sh. 342) Helenistik dönem krallıklarını gösteren haritada
Tarsos diye geçiyor.
- Anadoluda Roma Eğemenliği, Doç. Dr. Mehmet Özsait. (sh.
381)'e konulan haritada Tarsos diye geçiyor.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وبه ثقني

باب في ذكر مدينة طرسوس

وهي مدينة قديمة من بلاد الثغور الشامية عظيمة ، وبها كان يقوم سوق الجهاد وينزلها الصالحون والعبيد ، ويقصدها الغزاة من سائر البلاد ، وهي اليوم في أيدي الأرمن من ولد ابن لاون الملعون ^(١) ، وفيها قبر أمير المؤمنين عبد الله تميمي ، واسمها بالرومية تارسين ، وسميت أيضا طرسوس ، فعربت ، وقيل تارسوس بفتح الراء وقيل باسكانها .

أخبرنا أبو اليثمن زيد بن الحسن الكندي قراءة عليه بدمشق قال : أخبرنا أبو منصور موهوب بن أحمد بن محمد بن الخضر الجواليقي قال : أخبرنا أبو زكريا يحيى بن علي الخطيب التبريزي ، ح .

وأخبرنا أبو محمد عبد اللطيف بن يوسف بن علي قراءة عليه بحلب قال : أخبرنا محمد بن خردكس مولى أبي زكريا التبريزي عن مولاه أبي زكريا قال : أخبرنا أبو محمد الدهان اللغوي قال : أخبرنا علي بن عيسى الرماني قال : أخبرنا ابن مجاهد القاري ، قال : أخبرنا أبو العباس ثعلب ، ح .

قال : شيخنا أبو اليثمن : وأخبرنا سعد الخير بن محمد الأنصاري قال : أخبرنا

١ - انظر

Philadelphia History of the Crusades, vol 2, P 636 FF.

- ١٧٥ -

Buğyetüttalep Fî târîh-i Haleb'te Tarsus'a ayrılan bölümün ilk sayfası

Anadolu'da Eski Yunan ve Roma Arkeolojisi, Doç. Dr. Somay Onurkan. 419. sahifede verilen haritada Tarsos gözüktüyor.

16-Bizans Devleti Tarihi, G. Ostrogorsky, T.T.K. 2006, Ankara.

Sh. 576'daki dizine göre kitabda dört yerde Tarsos diye geçiyor. Dizinde de şehir ismi şöyle veriliyor. Tarsus (Tarsos)

Yanî evveli Tarsos, âhiri Tarsus.

Fazla kaynak vererek konuyu sıkıcı hâle getirmiyelim. Kaynağa bağlama işini tamamlayalım.

Yeniden toparlayarak ifâde edersek Tarsus antik çağda Tarsos diye geçiyor. Sonra Tarsus oluyor. Biraz inceliyor. Bunu yerli yabancı tarihçiler tarihlerinde böyle yazıyor, söylüyor. Târîhi herhal önce tarihçiler biliyor. Bu İslam öncesi Tarsos = Tarsus düzeninde gidiyor. İslam döneminde de sürekli Tarsus diye devam ediyor.

Tarsus müfessirlerin dediği gibi câhiliyyede Efsus, İslamla da Tarsus diye geçmiyor. Müslümanlar bu şehre yeni bir ad vermiş bulunmuyor. Bunu böyle diyenler muhtemelen coğrafyayı, şehrin târihini bilmeden söylüyor. Birinin söylediğini yazdığını yazıyor. O yanlış ilk yapan büyükce bir müfessir ki ondan sonrakiler ona güvenip sözü tekrar ediyor. Yazıyor. İktibas yaparken kendini gülünç duruma düşürüyor. Halbuki ayıp oluyor. Ve bununla gerçekte şu ortaya çıkıyor. Müfessirler genelde târih bilmiyor. Kuran-ı Kerim'in târihe bakan ayetlerini açarken hep yaya kalıyor. Tam muvaffak olamıyor. Belki de tarihçiliğe zaman bulamıyor. Tefsir bilmek bütün bir ömrünü alıyor.

Fakat söyliyelim. Haydi eski o kadar bilmiyordu. Kitap el yazmaydı. Zor bulunuyordu. Uzaydan dünyayı seyredip harita yapmak mümkün değildi. Dünya büyüktü. Gezmek zordu.

Ya yeniye noluyor. Dünya küçülmüş. Bilgiye ulaşmak kolaylaşmış. O halde niçin araştırıp yazmıyor.

Eskiler şehir adlarının değişikliğine aşina idi. Zelzele yok eder. Yangın yok eder. Savaş yok eder. Öbürü gelir yerine veya ötesine kurar. Adını verir vermez. Hele hele başa doğru git ilk şehir kuranlar genelde kurduğu şehre adın veriyor.

Kollektif bir Tarsus târihinde şöyle diyor: “Nûh'un torununun adı Leon olduğu, Leon'un da dört oğlu olduğu, birinin adının Ayas, birinin adının Misis, birinin adının Adana ve diğerinin adının Tarsus olduğu,

bunun Rumca da Tarsin, Arapça da Tarsus olduğu ifade edilmekte ve bu şehrin adının da ondan geldiği belirtilmektedir.” (sh. 12-13)

Yani ilk şehir kurucuları genelde hep kurdukları şehre kendi adını verir. Ve bu olay giderek azalır. Tarsus da öyledir.

Peki Tarsus’da Eshab-ı Kehf rivâyeti târihen yok mudur. Elbette vardır. Ama sona doğrudur. Halk rivâyetidir. Yakıştırmadır.

Kaynakları bir tefsirlerdeki yanlış algılamadır. Bir yanlış cümledir. Burdan öte sona doğru Evliya Çelebi seyâhatnâmesi veya Selnâme gibi kitaplardır. Bu tür olanı tesbit edip yazan kitapları kaynak olarak kullanmak doğru değildir. Bunlar bir şeyi yazarken aslı var veya yok diye bakmaz, tahlil etmez, anlatılanı, görüleni yazar. Halbuki aslı vardır veya yoktur.

Hiçbir kaynağı değil bir tek Ramsey’in Tarsus târihini bile bu bakımdan değerlendirmek yeter. Burda Tarsus’la alakalı yok yok. Antik çağın Tarsus’la alakalı her malzemesi var. Ama Eshab-ı Kehf yok.

İbn-i Adim belki târihciler içinde Tarsus’la alakalı en fazla bilgi veren biri. Herşey var kitabının içinde. Birtek satır Eshab-ı Kehf yok. Bu zat Haleb Eyyûbî devletinin veziri. Bu zâtın yazdıkları müşâhede ve mütâlaya bağlı şeyler. (sh. 175-205)

Hatta Tarsus’la alakalı yazmaya şöyle başlıyor:

“Büyük Şam’ın süğur şehirlerinden eski bir şehirdir. Onda (insanlar cihâda sevkolunur. Ona sâlihler âbidler iner. Maksudları başka şehre gazâdır. Şu an melun Leon melûnunun çocuklarının elindedir. Onda emîrülümünün Abdullah Elmemûn’un kabri vardır. Rumda ismi Tarsin’dir. Tariyesus diye de isimlenir. Arapça teleffuzu Ranın fethiyle Tarasus’tur. Ranın sükûnuyla Tarsus da denmiştir.”

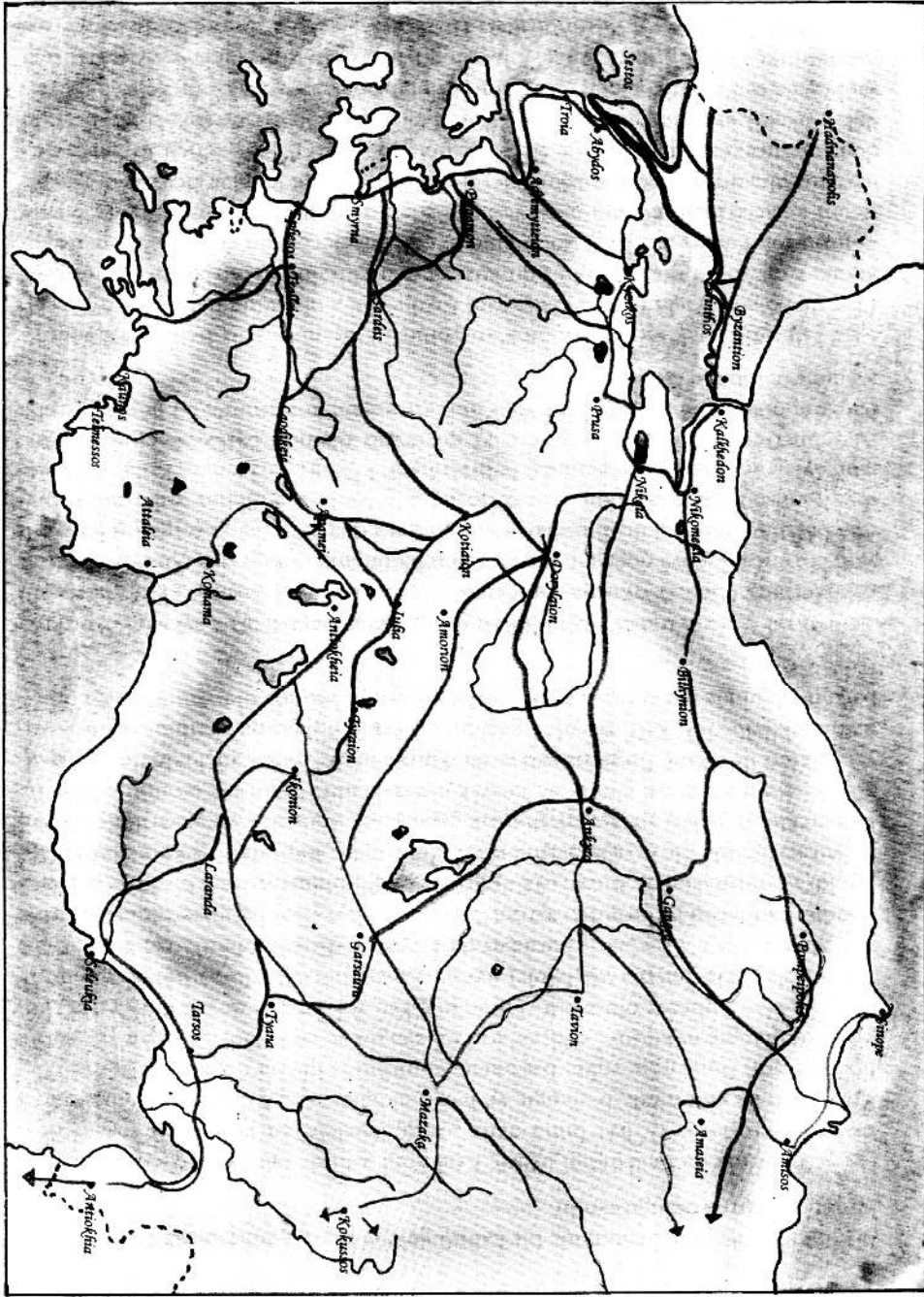
Tarsus’un bütün değerleri târihi bu cümleler içindedir.

İslam âleminde ziyâret yerlerini yazan Herevî Elişârât’ında Tarsus da Eshab-ı Kehf’e hiç yer vermemiştir. Sadece memun’un kabri var, Reşid’in kabri var, İmam Aliyyibn-i Mûsâ’nın kabri var deyip bırakmıştır. (sh. 17)

Biz konuyu Temel Britannice’den aldığımız şu iktibasla tamamlayalım:

“Tarihsel açıdan önem taşıdığına ilişkin kesin bir bulguya raslanmıyor. Kent yakınındaki Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) mağarası çevresi yöre halkı tarafından mesîre yeri olarak değerlendirilir. Kutsal sayılan ve birçok söylenceye konu olan bu mağaranın içindeki derin tünelin kabeye çıktığına inanılır.” (c. 17, Tarsus Maddesi, sh. 56.)

Tarsus süğurdur. İslam aleminden mücâhid gelir. Burdan içerilere cihâda gider. Mal getirir. Satar. Denize bitişiktir. Mal gelir satılır. Bir ara süğurların bağlı olduğu yerdir. Biri padişah mezarı olmak kaydıyla mezarlar vardır. Pavlus’u içinden çıkarmıştır. Ama ondaki Eshab-ı Kehf olduğu inancı her bakımdan yakıştırmadır. Tefsirlerdeki yanlış cümle bile Eshab-ı Kehf’i burdan ziyâde evvelen Efsus’da gösterir. Zira evvelen Efsus’dadır, Rum diyârıdır, der.

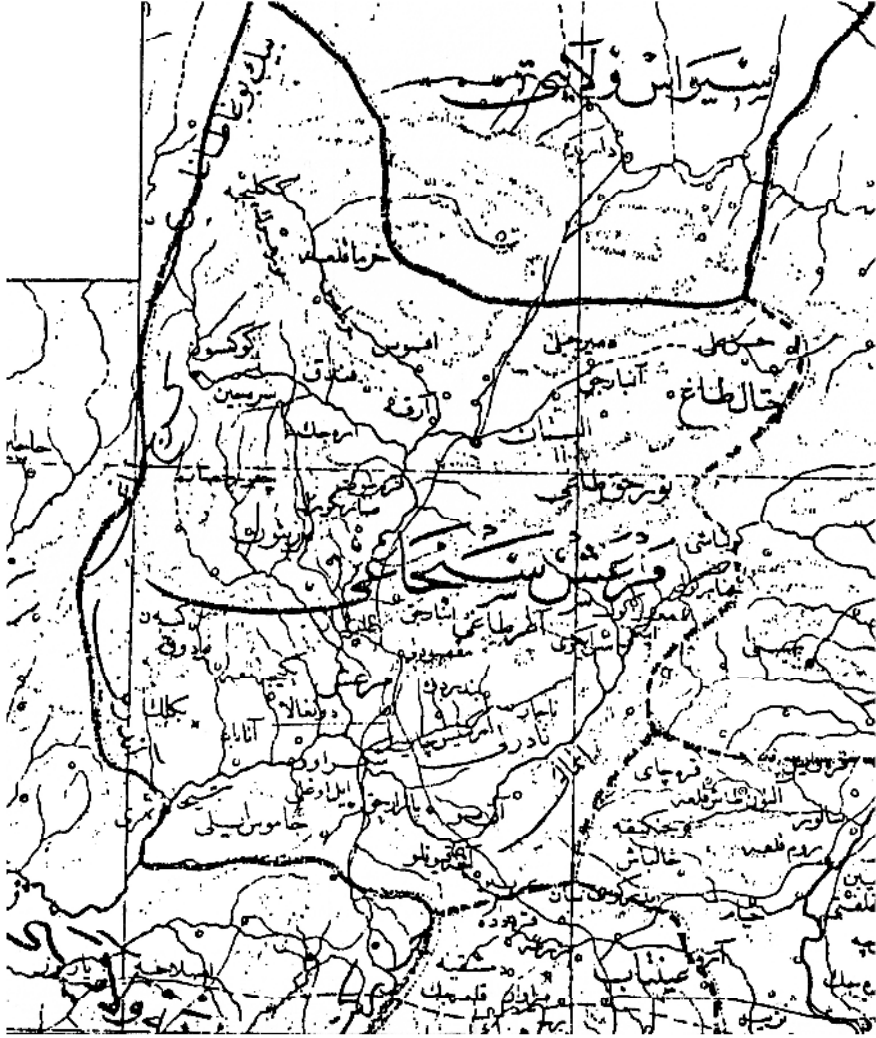

Res. 3 – Küçük Asya'nın belli başlı karayolu sistemleri.

Bu harita Veli Sevin'in Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I adlı kitabından alınmıştır.

حلب و لایق

کیلومتره ۱,۵۰۰,۰۰۰

İçinde bugünkü Afşin kazasının adının Efsus olarak geçtiği Osmanlı Dönemi bir Halep Vilayeti Maraş Sancağı Haritası.

Alındığı Yer: İbnül Cevad Efdalüddin muhtasar islam tarihinden alınmıştır.

ESHAB-I KEHF AÇISINDAN TEFSİRLERDEKİ KAFA KARIŞIKLIKLARI VE SEBEBLERİ

Eshab-ı Kehf konu olarak yazılırken, işlenirken İslam târihinde yazarlara bağlı olarak aşırı kafa karışıklığı olmuş bu da bilgi kirlenmesine yol açmış.

Peki bu ne sebeble olmuş. Önce bunları bir sayalım.

1-Muhakkak Arapça çok gelişmiş bir lisan. Neden dersiniz? Hava sıcak, hava açık. Gördüğünüz en çok şey açık hava ve sıcaklık. Peki bu neye yol açar. İnsan şuurunun alan olarak dile kaymasına, teksîfine. Öyle de olmuş. Dil Araplar arasında çok gelişmiş.

Ancak yazı sistemi gelişmemiş. Yazı sistemi Hz. Peygamberden çok az önce Mekke Kureyş'in idâresindeyken daha yeni şekillenmiş. Sebebi. Ekonomik değer yok. Doğmuşta ancak Mekkelilere, Mekke'nin tüccarlarına mahsus kalmış. Fakat gelişmemiş. Kânûniyyet estetik kazanmamış. Yazılır bir çeşit okunur bir çeşit kalmış. İptidâi kalmış.

Böyle olunca da sâhip olduğu boşluk her zaman sıkıntılara yol açmış. Bu sıkıntıyı izâle için belli bir zaman sonra sıkıntı sıkıntı üstüne binince noktalama koymuşlar. Hareke icâd etmişler. Ancak noktalama zamanla yaygınlaşmakla berâber esire, üstün, ötürü, şedde, sükûn dediğimiz harekeleme pek tutunmamış. Pek kullanılmamış. Bu her alanda okuma hatalarına yol açmış.

Şimdi konumuz açısından Efsus ve Tarsus kelimeleri üstünden bunun örneklerini ortaya koyalım. Sıkıntıyı, sıkıntının nasıl doğduğunu görelim.

Diyelim adam tuttu Osmanlıca Arapça eski harflerle Tarsus yazdı. Siz kelimeyi ilk defa görüyorsunuz. Kelimenin harekesi yok. Bu kelimeyi ilk harfini harekeli kabûl edeceğinizden üç çeşit okuyabilirsiniz. Bunlar: Tarsus, Tırsus, Tursus. Bu okumada ikinci harf sâkin kabûl edildi üç çeşit okuma oldu. Diyelim sâkin kabûl edilmedi. Her iki harfin de harekeli olabileceği kabûl edildi. Dokuz çeşit okuma çıkar.

Bu kelimeyi bırakalım. Efsus kelimesine geçelim. Yine Osmanlıca veya Arapça yazalım.

Bu kelimeyi hiç duymadınız, tanımadınız. Diyelim fâ'da nokta var. Fâ olduğun biliyorsunuz. Birinci harfi ikinci harfe vurdunuz. Üç çeşit okursunuz. İkincisin sâkin kabûl etmediniz. Dokuz çeşit okursunuz.

Asıl felâket ise burdan öte. Kelimeyi yazdınız. Hareke ve nokta koymadınız. Zâten yok ki koyasınız. Veyâ yaygınlaşmadı ki bilip koyasınız. Veya elinize böyle yazılmış bir el yazma geçti. İlk harfi fa zannedersiniz üç çeşit okursunuz. Kaf zannedersiniz üç çeşit. Önleri harekeli kabûl ettiniz dokuzar çeşit. Velhasıl uzar gider. Ama kelimeyi önceden biliyorsanız ki o da bir ihtimal hata yapmazsınız.

Fazla uzatmayalım. İşte bu harf sistemindeki boşluk İslam âleminde bu konuda da başka konularda da sürekli sıkıntı çıkarır. Bu yanlış okuma sıkıntıları da târihlere, tefsirlere akseder. Kafa karıştırır. Bilgi kirlenmesine yol açar.

Bu okumalar bizim konumuz bakımından önemlidir. Zira birbirine yakın bu iki kelime kendi başlarına veya cümle içinde bilmeyenler tarafından bol bol yanlış okunur.

2-Kitablar el yazmadır. Yâ'nî matbaa mahsûlü değildir. Harf sistemli hele hele şimdiki gibi bilgisayar sistemli hiç değildir. Herkesin kendine özge bir yazı şekli vardır. Kimi noktayı uzatır. Kimi iki noktayı kısar. Kimi üç noktayı kavisler. Kimi sini bir çengelli yazar. Kimi üç çengelli yapar. Hele bir de yazan hattat değilse çık işin içinden.

Bütün bunlarda kelimeleri okuma sıkıntısı çıkarır. Okudum zanneden bile yazıya bağlı olarak yanlış okur. Bu durum konumuz açısından çıkan sıkıntılardan bir diğeridir.

3-Konumuz açısından başka bir mesele de coğrafyayı bilmemektir. Bunu önceden de yazdık.

Maraş ve Tarsus hemen hemen aynı yıl fethedilir. (H.637). Efsus-Arabisus ise daha sonra alınır, tahrip edilir. Sefer yolu üstündedir. Fethedilen Tarsus Maraş İslam diyârı olur. Buralara avâsım bölgesi denir. Şehirleri süğur şehri kabûl edilir. Fethedilen Tarsus Roma'nın (Cilicia) vilayeti içindedir. Efsus-Arabisus Kapadokya bölgesindedir. Maraş'sa Ermeniya için başlangıç noktasındadır. Maraş-Malatya-Erzurum'a kadar olan bölgeler Bizans'a bağlı Ermenistan vilâyetleridir. (Dipnot: Bizans ve İslam Fetihleri, Pr Walter e Kaegi, Kaknüs, Tarih,

İst. 2000) Ama Müslümanlar Çukurova Maraş Malatya'yı erken düşürür. Cezîre'yi temâmen fetheder. Ermenistansa zaman alır.

Bu durumu ortaya çıkaranlar sâde Müslümanlar değildir. Bir de Bizansın savunma zorluğu sebebiyle Suriye, Cezire düzlüğünden çekilmesidir. Çünkü o da bu topraklarda millet tabanlı devlet değildir. İmparatorluktur. Daha çok garnizon devlettir.

Zoru görür, yenilir biraz da kendi isteğiyle Bizans Torusların arkasına çekilir. Artık Torusların arkası Anadolu düzlüğü Dârülharbtir. Önü ise güneyden, doğudan dârüislamdır. Arada bir anlaşma yoksa oda oda, tabii daha çok Müslümanlar Bizansın topraklarına girmede talan edip çıkmaktadır. Girip çıktığı bu toprakların adı o gün Diyar-ı Rum'dur. Rum'a girdik, sefer yaptık dedi mi bu daha çok İstanbul'a kadar uzanan Anadolu düzlüğüdür. İçinde Karadeniz, Doğu Akdeniz, Ege bölgesi yoktur. Girip çıkılan yerlerde bellidir.

Arada anlaşma yoksa İslamlar Diyar-ı Rum'a girip talan etmede, esir toplamada sonra da çıkmadadır. Girişte en çok kullanılan yol Hades-Göynük, şimdiki Nurhak'ın az ilerisi Akçaderbent, Efsus-Atlas ovasıdır. Artık buradan öte Kayseri, Ankara, Eskişehir dilediğin yere git. Bu yolun dışında güneyden de bu düzlüklere çıkılmaktadır¹.

Mâalesef çok az tarihçiler daha çok müfessirler Emevî ve Abbasî dönemi coğrafî taksîmatı sınırları, sınırötesi adları bilmemekte, bulduğunu kitaplarına yazarak kafa karışıklığına, bilgi kirliliğine yol açmaktadır.

4-Bu topraklarda Etiler, Romalılar, Bizanslılar vs. ölülerini sert yerleri deşerek gömerler. Kayaları oyar mağara yaparlar. Mağara içinde lahd mezar oluştururlar. Bunu bir kişilik yaparlar, çok kişilik yaparlar. Kat kat yaparlar. Böyle bir yer bulamadılar. Büyük taşlar bulurlar. Müstakil lahd mezarlar yaparlar.

Bu bakımdan bu milletlerin hâkim olduğu yerlerde bol içinde mumyalı mummyasız ölümler bulunan mağaralara raslanır.

¹ Anadolu'da İslam Bizans Mücadelesi, Doç. Şahin Uçar. İşaret, İstanbul. Casim Avcı, İslam Bizans İlişkileri, Klasik, 2003, İstanbul.

Bir de tabîi mağaralar vardır. Bakarsınız, aynı kavmin insanları bu mağaraları da değerlendirir. İçine mumyalı mumyasız ölümler koyar. Gömer veya gömmez.

İşte Eshab-ı Kehf konusu şuyûu döneminde bir de buna bağlı olarak çok çok yaygınlaşır. İnsanlar dîni öğrenir. Din cemiyeti olur. Hâdiseyi bilir. Hadiseyi dinlemek, hisse almak ona zevk verir. Böyle olunca da tabîi gayr-ı tabîi nerde mağara görse aklına mağara ashâbı düşer. O mağaranın üstüne gönlündekini koyar. Eshab-ı Kehf hâdisesini o mekana oturtur.

Bu müslümanlar için geçerli olduğu gibi Hristiyanlar için de geçerlidir. Çünkü onlarda bunun bayramı da vardır. Ancak onlar bu hâdiseye Müslümanlar kadar sahip çıkıp makam olarak yaygınlaştırmamışlardır.

Eshab-ı Kehf'in vukûu noktası her iki din sâliklerince de Efsus-Arabisus olmakla berâber Hristiyanlar da Efes'e kısmen sâhip çıkmışlardır. Ancak orda olan katmanlı bir mezardır. Ortak eser külliyye orda yoktur. Burda oldu diye verdikleri târih geç dönemdir. Sanki birileri çıkmış Deciyus zamanındaki kitâle göre işi uyarlamıştır. Endülüs toprağında Cinânülverd denilen bir yere de ora Hristiyanları bura Eshab-ı Kehf'in makamı demişlerdir.

Ancak psikoloji aynıdır. Olayı yaşamak, toprağı kutsamak hâdiseyi memleketine çekmektir. Hâdiseye merkez-makam yaratmaktır.

5-Bu konuda kafa karışıklığa sebebiyyet veren âmillerden biri de İslam târihindeki skolastik zihniyettir. Bu da daha çok tefsir alanındadır.

Diyelim bir müfessir çıkmaktadır. Ayetleri Hz. Peygamberden gelen rivâyetlerle, esbâb-ı nüzûl, dil kâideleri dâhilinde tefsir usûlü çerçevesinde açıklamaktadır. Buraya kadarı güzeldir. Amennâ ve saddeknâdır. Bu Fahreddin Râzi, Beğavî, Keşşaf gibi büyük müfessirse dediğinin kabul ve tekrarında bir beis yoktur. Tam tersine fâide vardır. Zâten tefsirlerde de müfessirler birbirinden istifâde etmektedir. Tefsirlerinde de kimlerden istifâde ettiğini şerefle yazmaktadır.

Ama konumuz içi, konumuz dışı bir de kötü tarafı vardır. İslâm âleminde tüm yarım üçbin civarında tefsir yazılmıştır. Bunun tüm olanı

ile klasikleşmiş olanı azdır. En büyük müfessirler bile tefsirlerinde 10-20 gibi tefsiri kaynak kullanmaktadır.

Ve maalesef bu tefsirlerde müfessirler Kuran'da tarih ve benzeri gibi konulara girdiklerinde tam muvaffak olamamakta ve çokca konuyu karıştırmaktadırlar. Diyelim Kuran'da târihe bakan âyetler var. Bunlarda konu işlenirken târihcilik gerektirmekte. Târihcilikte onlarca alanlık iş. Durum bu olunca da müfessirler alanları dışındaki konularda muvaffak olamamaktadırlar.

Konumuz açısından söyleyelim. Müfessirlerin çok azı târihçidir. Onlar da rivâyet tarihçisi. Taberi, İbn-i Kesir gibi.

Durum buyken müfessirler büyük bildikleri müfessirlerin rivâyet, esbâb-ı nüzûl, dil kâidelerinin dışında tefsirlerine girdikleri her bilgiyi sanki Allah'ın ayetlerinin tefsirine dâhilmiş gibi almakta tekrâr etmektedirler. Mesela alırken çıkıpta bu tür alanlarda bir Fahreddin Râzi'yi (vs) tenkid etmemektedirler. Belli ki toplumdan, oturmuş zihniyyetten çekinmektedirler. Teâmüle uymaktadırlar. Dışlanırs diyе korkmaktadırlar. Büyükleri olduğundan fazla büyüttükleri için onların ma'nevî baskısı altından çıkamamaktadırlar. Veya onlar karşısında yeterli olamamaktadırlar.

Yirminci asır olmuş hâlâ müfessirler alan dışı konularda bağımsız olamamakta, birbirinden iktibas yapmaktadırlar. Kitab çoğaldı, kültürler birbirini tanır hâle geldi, iç içe girdi deyip dün bilemiyorduk, bugün biliyoruz, okuyalım bu ekler ne derece doğrudur tetkik edelim dememektedirler.

Geçmişteki alan dışı iktibaslara bir misal verelim. O da konumuz dışı olsun.

Diyelim biri çıktı. Zülkarneyn (A.S.)'la Mekadonyalı putperest İskender'i karıştırdı. Bu ola dedi. Bunu şu büyük söyledi. Herhalde bir bildiği var deyip aynen tekrar ediyorlar. Biraz akılları yetse şık rivayet olarak yine koyuyorlar. Gülünç duruma düşüyorlar.

Şimdi burda konuya girelim. Konumuz açısından misâlini verelim.

Tüm tefsirlerin ortaya çıkışı ikinci asrın sonu. Gelişmesi bundan sonra. Rivâyetler yavaş toplanıyor. Dil çalışmaları olgunlaşıyor.

Tefsirler kalınlaşıyor. Tefsiri besleyecek yan konular da giriyor. Yan konular da geliyor.

Önceleri Eshab-ı Khef'in yeri konuşulmuyor. Zira Arap bilmiyor. Yahûdiler sormuş ama kültürlerinde yok onlar da bilmiyor¹. Derken Müslümanlar Suriye'yi fethediyor. Süveys'ten Toruslara kadar düzlüğün fethini tamamlıyor. Bura Şam vilâyeti toprağı diyor. Cezîre'nin İslâm toprağı olması sağlanıyor. Artık Torus içlerine sefer dönemi başlıyor. Bu seferlerde Muâviye, İbn-i Abbas, Habib bin Mesleme gibilerin adları öne çıkıyor. Onlar Hristiyanlardan bu Toros ötesi bölgelerden Ashab-ı Khef'in yeri ile alakalı bilgi ediniyor. Görüyor. Bunları ümmete duyuruyor. Bunun adını veriyor. Efsus diye meşhur oluyor. Bunlar rivayet olarak şöyle naklediliyor. Muâviye, İbn-i Abbas, Mesleme vs. Ruma ğazve için çıktı. Onlar sordu. Onlara denildi. Ashab-ı Khef'in yeri burasıdır. Bu epey süre devam ediyor. Başka yer adı da geçmiyor.

Ama zamanla yukarda saydığımız sebeblere binâen ama Efsus'un tahrîbât görüp küçülmesine binâen, ama o mıntıkada Elbistan'ın doğup adının anılır olmasına binâen, ama benzer isim taşıyan Tarsus'un her bakımdan canlı kalıp isminin çokca anılmasına binâen olaylar oturtulurken kafalar karışıyor. Bilgi kirliliğı ortaya çıkıyor. Târihlerden çok tefsirlere bu mesnedsiz bilgiler giriyor. Tahlilleri yapılmadan giriyor. İstifler oluşuyor. Hiç şöyle olması gerekir denmiyor. Bu bilgi boşlukta mı Târih-i coğrafiye uygun düşer mi düşmez mi diye hiç bakılmıyor.

Şimdi bu konuda bu kafa karışıklığını, bu bilgi kirliliğini örnekliyelim. Hiç muhâkeme yapılmadan nasıl iktibaslar yapıldığını gösterelim.

Zemahşerî (H. 467)'de Harzem'de doğar. (H. 568)'de Cürcan'da vefât eder. İyi bir dildir. Büyük bir müfessirdir.

Önce Keşşaf adını taşıyan tefsîrinde Muâviye'nin İbn-i Abbas'la olan Rum'a gazasından bahsediyor. İşi kuzeye taşıyor. Sonra da şehir için Tarsus diyor. (c. 2, sh. 476)

¹ Bugün de Yahûdi kültüründe Eshab-ı Khef yok. Bu Yusuf Basalel'in Yahûdilik Ansiklopedisi tarandığı zaman görülebilir. (Gözlem, İstanbul, 2001)

Ama dönüyor. Hazreti Ali'den şu nakli yapıyor. Aynen tercümesini verelim.

“Hz. Ali (R.A.)’dan: Onlar (Eshab-ı Kehf) yedi neferdir. İsimleri Yemliha, Mekselinya, Mislinya. Bunlar melikin sağ ashâbıdır. (Sağ tarafında oturur). Sol tarafında ise; Mernuş, Debernuş, Şâzenuş var idi (otururlardı). Melik işlerinde bunlarla istişâre ederdi. Yedincisi çobandır ki onlar Melik’in zulmünden kaçtıkları zaman onlara katıldı. Onların şehirlerinin ismi Efsus, köpeklerinin ismi Kıtmir’dir” (c. II, sh. 478.)

Bakın şimdi önce kuzeyde sefer oluyor. Sonra güneyin şehri oraya taşıyor. Adı da Tarsus deniyor. Sonra da Hazreti Ali’den nakledilen rivâyetle o şehir gene geri Efsus oluyor.

Bu ne demek. Zemahşerî coğrafya bilmiyor. İdârî târîh bilmiyor. Bilsen kuzeyde görülene Tarsus demez. Efsus der. Tezadı farkedir.

Bu ifadelerden galiba biraz şunu demek istiyor. Kaçtıkları zaman Efsus’tu. Muâviye, İbn-i Abbâs. Gördüler görmediler. Şimdi Tarsus.

Geçiyoruz Beğavi’ye:

Seğavî’nin vefâtı H. 516. Tefsirinin adı Meâlimüttenzîl. Kendisi Horasanlı. O bölge insanı.

Beğavî tefsirinde öne kral Dakyanus puta tapmıyanları kese kese Eshab-ı Kehf beldesine indi. Ora Efsus’tur diyor. (c. 3, sh. 145). Sonra bunu Yemliha’nın ağzından bir daha duyuruyor. (c. 3, sh. 149). Uyandıkları zamanın kralı olan Bidrusun olayı yerinde müşâhede için Efsus’a geldiğini haber veriyor. Sonunda paraynan gidip erzak alacağı şehri açıklarken (s. 155) “Denildi, o şehir Tarsus’tur. Tarsus’un ismi câhiliyyede Efsus idi. İslâmiyette onu Tarsus diye andılar, isimlendirdiler” diyor.

Ya’ni evvelen Efsus diye ecnebiler, küffar anardı. Müslümanlar o adı bıraktılar. Tarsus diye isimlendirdiler diyor.

Şimdi soralım:

a) Bu târîh ilmini herhalde ilk defa Müslümanlar icâd etmedi. Evvelinde de vardı. Ecnebiler de yazıyordu. Müslümanlar da bu halkaya sonradan katıldı.

Bu Roma Bizans târîhini yazan İslam öncesi sonrası Tarsus’un adını Efsus diye yazmış bir tane târîhçi var mı? Batı menşe’li Tarsus’un

adını Efsus diye yazmış bir tane târihçi çıkar mı? Batılıların İslam öncesi yazdığı târihlerde Tarsus'un adı Efsus diye geçer mi? Beğavî'nin dediği gibi olsa geçmesi gerekmez miydi?

Adam Allah'tan korkar. Bu şehrin adı çok az teleffuz farkını çık hiç değışmemiş. Bunun adı antik çağda Tarsus, İslam dönemi Tarsus.

b) Bunu Beğavî yazmışsa ya bilememiş, ya benzetmiş. Ya yanlış okumuş, ya kulağına yanlış bilgi gelmiş. Veyâhud Keşşaf'tan düzenleyerek almış. Bölgeyi bilmediği için düştüğü tezadın farkına varamamış.

c) Beğavî mutlaka büyük bir dilci, müfessir. Ama bunu Tarsus'u görmeden yazmış. Neden? Görse yazmaz.

Çünkü Kuran-ı Kerim Eshab-ı Kehf'in yeri ile alâkalı bâzı fizik bilgiler vermiş. Bu ayetlerin içinde mündemiç. Şeran dikkate almamak mümkün değil. Sayalım. Mağaranın sabahta ağzına, önüne güneş doğarken öğle sonu makaslayacak, geçecek batacak. Yani buna göre yüzü kuzey batıya bakacak. Mağaranın yattıkları boşluk (fecve) büyük olacak. Sıhhi olacak.

Güneş sabah akşam içine doğupta akşama kadar vurupda zarar vermiyecek. Sanki güneş içerinin nemini alacak.

İlk günden üstünde meşid yapılacak. Meşid olacak.

Beğavî zamanında Tarsus'u görseydi. Orda bunları göremediği gibi şehirde dahî bu rivâyeti görmeyecekti. Duymayacaktı.

Peki bu vasıflar işâretler Tarsus'ta o gün değil bugün bile var mı? Hayır. Bu Tarsus'u bir Roma kralı mı kurmuş? Hayır. Bu Tarsus Roma kralı mı çıkarmış? Hayır. Hristiyanlarca dini bakımdan Pavlus'un doğum yeri, vatani olmaktan öte bir özelliği mi var? Hayır.

Hadi o bilmedi söyledi. Yazdı. Coğrafyası uzaktı. O gün için dünyâyı gezip bilmek zordu. Coğrafya kitabı azdı. Yakıştırdı yazdı vs.

Ya şimdikine noluyor. Bu ülkede yayınlanmış onlarca Roma-Bizans târihi var. Arkeolojik, antik şehirleri anlatan kitaplar var. Yabancı yerli hangisinde geçmişi verirken Tarsus Efsus yazılı. Veya antik kentken adı Efsus diyor.

Netîce Beğavî Tarsus'u görse bura Eshab-ı Kehf'in mağarası diye yazar mıydı? Hayır. Neden târih bilgisi bir tarafta Kuran-ı Kerim'deki

fizik bulgusu, belirtisi orda yok. Coğrafya kitaba uygun değil. Vâdi yok sırt var. Su yok. Vs.

d)Asıl işin kötüsü ne dersiniz? Tefsirlerdeki bu cümlelerin asırlarca aynen tekrarı. Başka bilgiler de verilirken bu cümlelerin de aynen veya aynı ma'na mazmun dâhilinde verilmesi. Bir bakıma müfessirlerin tahkiksiz tutarsız nakilleri. Tefsirlerine buldukları rivâyetleri koyarak bilgi ambarı hâline getirmeleri. Bilgi coğrafyaya oturuyor mu oturmuyor mu düşünmemeleri.

Şimdi çağları birbirine yakın bir diğer müfessire geçelim. Fahreddin Râzi.

Fahreddin Râzi (H. 543)'de Rey'de doğar. (606)'da Herat'ta ölür. Ortaasyalıdır.

Ehl-i sünnetin bu büyük alimi Tefsir-i Kebir adını almış tefsirinde Eshab-ı Kehf'le alakalı şunları söylüyor: “Keffâlin rivâyetine göre Rum'daymış. Vasık Eshab-ı Kehf'in hâlini bilmek için Rûma nüfûz etmiş. Yanî Efsus'tan çok çok ilerilere gitmiş. Rum meliki onunla berâber yanında bir topluluk görevlendirmiş. Onlar Keffâle bir Eshab-ı Kehf yeri göstermiş. Fakat hile yapmış. Onları yanıltmış. Yine Keşşaf'tan rivâyetle: Muâviye Rûma gaza etmiş. Kehf'e uğramış. (c. 21, sh. 114)

Bakınız bu bilgilere göre Eshab-ı Kehf İslâm diyarında değil Rum diyarındaymış. Bunun orda sahtesi de varmış. Gazvelere gidenler buna şâhid olmuş.

Ama aynı zât tekrar şöyle de diyor. Bu şehre bu gün Tarsus” denir.

Yani Fahreddin Râzi'de birinden okuduğunu aynen yazıyor. Coğrafyayı tanımıyor. Fetihler târihini, ilk dönem idârî bilgiyi bilmiyor. Görmemiş, yazıyor. Afâki yazıyor. Tahlil yapmıyor. Bu bilgide bir tezat var mı yok mu fehmedemiyor. O da diğerleri gibi iyi rivâyet istif ediyor. Kafa karıştırıyor. Bilgi kirliliğine yol açıyor. Kendinden öncekinin yarattığı fasit dâirede dönüyor dolaşıyor.

Mesela Osmanlı'nın çok rağbet ettiği bir tefsir: Hazin Tefsiri.

Hazin-i Bağdadî (H. 678)'de Bağdat'ta doğar. (H. 741)'de Haleb de vefat eder. Büyük bir müfessirdir.

Mecmeuttefâsir içinde bulunan tefsîrinde önce Efsus diyor. (c. 4, sh. 88). Tekrar ediyor yine Efsus diyor. (sh. 90) Sonra da “Denildi o (şehir) Tarsus’dur. O (şehirin) ismi zamânın evvelinde İslamdan önce Efsus”du diyor. (sh. 96)

Bakınız aynı yanlış cümleyi aldığı yere bir de tekrârına binâen güvenerek tekrar ediyor. Buna göre yer Efsus’muş da şimdi Tarsus deniyormuş diyor. Sanki târihciler bilmiyor bunlar biliyor.

Tekrar başka bir örneğe geçelim.

İbnülcevzî (H. 508-597) zâdülmesîr fî ilmittefsîr adlı eserinde “İsmi Deksus’tur. (Herhalde yazım veya okuma hatası yâni Efsus) denilir. O (şehir) elyevm (yani bugün) Tarsus’tur.” (c. 5, sh. 121) diyor.

Bakınız ne güven oda tahkik etmeden tekrâr ediyor. Bir alışkanlığı devam ettiriyor.

Osmanlı insanı bilhassa tarikat meşrepler İsmail Hakkı Bursevî’nin Ruhulbeyân’ını çok okuyor. O da tefsirinde hayret edilecek bir şey önce üç kerre Efsus diyor. (c.5, sh 219, 222, 224).

Bu ara Ruma Muâviye’nin seferinden bahsediyor.Sonunda da aynı cümleyi kullanıyor. “Şehir Tarsus’dur. Cahiliyyede (Tarsus’un) ismi Efsus’du.”

O da güven üstüne aynı cümleyi kullanıyor. Düştüğü tezâdın farkına varmıyor.

Şevkânî (U.H. 1250) Fethulkadîrîn’de “Şehir Deksusdur (yanlış dizim veya okuma. Efsus’tur) O içinden çıktıkları şehirdir. O şehre elan Tarsus denir” diyor. (c. 3, sh. 276). O da güven üstüne cümleyi çok az oynama yaparak tekrar ediyor.

Celâleyn’de aynı cümleyi kullanıyor.

“Denilir ki o şehir elan Tarsus diye isimlendirilmiştir.”

Kurtubî Ahkamûlkuran’ında önce Efsus diyor. Sonra da “Şehrin ismi cahiliyyede Efsus’du. İslâm geldi onu Tarsus diye isimlendirdi” diyor. (c. 10, sh. 375)

Bakınız bu da aynı cümleyi tekrar ediyor.

Alûsî Rûhulmeni’de önce Habib İbn-i Mesleme’nin İbn-i Abbas’la olan ğazvesinden bahsediyor. (c.16, sh. 228) Sonra da “Elan Tarsus denir. İçinden çıktığında adı Efsus”tu diyor. (sh. 230)

Bakınız hem Rum'da olan bir seferden bahsediyor. Olayı Anadolu içine çekiyor. Anadolu içindeki bir şehrin adını veriyor. Sonra da olayı güneye çekiyor.

Fakat ne olursa olsun bir cümle aslı var aslı yok aynen tekrar ediliyor. Tahkik yerine taklid yapılıyor.

Hindistan'ın büyük âlimlerinden biri Sıddık Han. (V.H.1307) Fethulbeyan'ında (c. 5, sh. 426) Rûm'un yanında Efsus'dur. Arab Tarsus der" diyor. Sonra da başka bir yerde "Nisâbûrî'nin dediği gibi Efustur. Bu (Efsus) içinden çıktıkları şehirdir. O da Rum şehirlerindedir. O (şehre) elyevm İslam da Tarsus derler. Efsus da Tarsus'un nâhiyesidir." (sh. 435) diyor.

Çık işin içinden çıkabilirsen. Önce şehir Rum şehri oluyor. Eski adı yeni adı oluyor. Sonra ayrılıyor. Biri birinin nahiyesi oluyor.

Halbuki bu sözlerin çıktığında Tarsus Şam diyarı. Efsus Rum beldesi. Abbasî döneminde az bir dönem Efsus Tarsus'un süğuru.

Netice bu da aynı tekrarları yapıyor. Fakat en fazla karıştıranı oluyor.

Türkçe olarak kullandığımız Tıbyan tefsîrinde önce Efsus diyor. (c. 3, sh. 4,5,6,7) Sonra da (sh. 10) aynen:

"Anın ismi elan Tarsus'dur. Zaman-ı câhiliyyetde Efsus'du" diyor.

Bakınız târihi yanlış tarîhî cümle ile aynen tekrar ediliyor.

Tıbyan'la beraber basılmış Mevakib tefsirinde ise iki kerre Efsus derken (c. 3, sh. 6-7) sonra da:

"Bu dirhemle birinizi şu Medîne'ye, ya'ni Efsus'a şimdi ismi Tarsus'dur" diyor.

Böylece aynı cümle yine tekrar ediliyor.

İşin garibi son Osmanlıca tefsir olan Hulasatülbeyan'da Vehbi Efendi yine benzer cümleyi kullanıyor. (c. 9, sh. 145, Osmanlıcası)

Bazan da bu cümleyi Kassascılar kullanıyor. Meselâ Seâlibi (Kasasûlenbiya sh. 231-234, Mısır) da önce Efsus'da diyor. Cümlesi de aynen şöyle:

“Rum toprağında arzında bir şehir. Ona Efsus denir.” Sonra da “O (şehir) Tarsus da denir. O Tarsus’un ismi câhiliyyede Efsus’du. İslama gelince Tarsus diye isimlendirildi.” diyor.

Dikkat buyurun isimlendirildi diyor.

Nişancı Paşa Mirat-ı Kainat’ında (c. 1, sh. 314-325) defalarca Efsus derken sonra da o da “Efsus dedikleri Tarsus’dur” diyor.

Fazla uzatmıyalım. Bizim kütüphânemizdeki tefsir örnekleri kullanarak bunları birkaç kerre katlamak mümkün.

Bizim söylemek istediğimiz müfessirler birbirlerinin tefsirini hiç tahkik etmeden kullanıyor. Müfessirler tefsirde muvaffak oluyor. Ona şüphe yok. Ama Allahın ayetlerinin târihe, tabîata bakanlarının yorumunda muvaffak olamıyor. Bakınız görüyorsunuz birbirinden alıyor. Tahkik etmeksizin tekrar ediyor. Tahkiksiz bilgi alıyor, istifliyor. Bunların tenkîdini yapamıyor. Târihi coğrafyaya oturtamıyor. Kafalar karışıyor. Bilgi kirleniyor.

Yukardan aşağıya gördüğümüz tefsirlerde belli bir zaman sonra biri yanlış bilgi ihtiva eden bir cümle kullanıyor. Öbürü bunun târihî ve coğrâfî şartlarını dikkate almadan tekrar ediyor. Zirâ büyük müfessirdir diyor, güveniyor. Bu sözü tekrar edenleri Keşşaf, Beğavî, Râzî vs diyor. Her şeyi bilir, her yazdığı doğru olur zannediyor. Böylece tekrara bağlı bir yanlışlar zinciri doğuyor.

Ancak hiç mi târihi coğrafyaya oturtan çıkmıyor. Bazan da çıkıyor. İşte Elmalılı. Hak Dini Kuran Dili’nde çok güzel tahliller yapıyor. (c. 4, sh. 3217-3244 arası.)

Mâdem Rum diyarında seferler esnâsında görülmüş. Habib İbn-i Mesleme, Muâviye, İbn-i Abbas ve başkaları bundan haber vermiş. O zaman güney fethedileli çok olmuş. İslam diyarı, Şam diyarı diye anılır olmuş. O halde kuzeyde olması gerekir diyor Elmalılı Hamdi Yazır. Çok az bazı hatalar yapmakla beraber İbnülesir ve Hamevi’den aldığı bilgiler dâhilinde Elbistan’a bağlı Efsus’da olması da gerekir diyor.

Fakat en güzel tahlilleri Kuzey Afrikalı bir âlim müfessir İbn-i Aşur “Ettahrîr vettenvir”inde yapıyor. (c. 7, sh. 258-306). Bunun Kuzeyde Rum ülkesinde olması gerekir diyor. Efsus’un adını veriyor. Müslümanlar Yunan şehri Efes’e sefer yapmadı diyor. Sefer yolundaysa Elbistan Efsus’ta olması gerekir diyor. Mübarek tefsirini

Kuzey Afrika'da yazıyor. Ama târihi coğrafyaya da çok güzel oturtuyor.

Fakat ne olursa olsun bu tefsirler önce olayı çıkış noktasından Efsus'a veriyor. Bazan Efsus'u İbn-i Aşur gibi önce Ebsus diye yazıyor. Bu da doğrudur. Sanki burda ittifak ediyor. Doğrudan Tarsus demiyor. Doğrudan Tarsus diyen birkaç tâne. Onlar da rivâyete yer vermeyen Medârik ve Kadî Beyzâvî gibi kısa tefsirler.

Fakat sonradan kanaatımız büyüğe güven dahilinde şehir ismini Müslümanlar değiştirdi. Câhiliyye ismini bıraktı. Câhiliyye ismi târihte kaldı. Yerine yeni bir isim buldu. O da Tarsus ismi oldu. Bununla andı. Bununla yeniden şöhret buldu demeye getiriyor.

Bunları maddeler haline getirirsek bu işin şöyle olması gerekiyor. Târihi ve fizikî malzemeler bizi buna götürüyor.

1-Fetih tarihlerine bakarsak Emevi-Abbasi dönemi Müslümanlar Şam düzlüğünü fethediyor. Adına Şam vilâyeti diyor. Bunun bir ucu sanki Süveyş bir ucu toruslar. Şimdiki Güneydoğu Anadolu Cezire vilayeti diye geçiyor. Bunun üstü Ermenistan. Torusların arkaları Bizans'ın elinde olanları diyar-ı Rum. Torusa güneyden ve güneydoğudan bitişik yerler avasım bölgesi, şehirleri süğür beldesi. Garnizon şehirler.

2-Asırlarca seferler bu diyar-ı Rum'a çok az Ermeniya'ya yapılmış. Geçitlerden geçiliyor. İstanbul'a kadar gidiliyor. Şehirler alınıyor. Tahrip ediliyor. Dönülüyor. İşte görülen yerler bu yollarda. Bu seferlerde ise en fazla kullanılan yol Hades Akçaderbent yolu. Çünkü ordu geçişine en müsâit geçit. Burdan geçiliyor. Elbistan ovasına düşülüyor. Artık engelsiz nereye gidersen git.

İşte ilk Müslümanlar Eshab-ı Kehf olayının vuku' bulduğu mekana ilk defa bu yolda şâhid oluyor. Bunu Hristiyanlar Müslümanlara gösteriyor. Haber veriyor. Müslümanlar burada eser görüyor. Sonra buraları kesinkes aldığıında kendiler de burada eserler yapıyor. Kesintisiz bura Eshab-ı Kehf vuku' noktası olarak kalıyor. Müslümanlar bura yıkıntıya uğrayıp yeniden eser inşa ettiklerinde Hristiyanlara âit malzemeyi yeni yaptıkları eserlerde yine kullanıyor.

Buranın adı alındığında Arabissus iken onu Müslümanlar Efsus olarak telaffuz ediyor. Bu isim bütün bir Arap-Türk İslam târihinde

aynen kullanılıyor. Haritalara konuluyor. Coğrafya kitaplarına geçiyor. Ta 1944'de isim Afşın'a dönüştürülüyor.

3-Müslümanlar Tarsus'u erken dönem fethediyor. Adını da değiştirmiyor. Sâde Tarsos'u Tarsus yapıyor. Bu tarihte müselleme. Bu bir kerre muhtemelen Keşşaf'la veya Keşşaf dönemi tefsirlere ibâre olarak giriyor. Ondan sonra da körbazarı tekrar ediliyor. Bunu tekrar edenler bunu görüpte yazmıyor. Muhtemelen içasya da tefsir yazanlar bu lafı türediyor. Tefsirlerine yazıyor. Sonra da cümle çok az oynamalarla tekrar ediliyor. Bir de coğrafi uzaklık buna sebep oluyor.

Halbuki Abdülaziz dönemine kadar burda tek târihi eser yok. Ne Hristiyanlar, ne Müslümanlar buraya eser yapmamış. Mağara yaşamaya müsâit değil. Yer vadiye benzemiyor. Daha çok sırta benziyor. Kuran-ı Kerim'deki fizik işaretler burda yok. Yapılan cami mescidin ötesinde, uzağında.

Yanî bunu yazan müfessirler bu coğrafyayı görseler mümkünü yok yazmazlar.

4-Başta doğru gidersek şehirleri hep şahıslar kurmuş. Bunlarda genelde şehre adlarını vermiş. Bu isim bazan gitmiş, bazan değişerek gitmiş.

Bazan da şehir yıkılmış. Hâli kalmış. Sonra biri gelmiş. Oraya yeniden şehir kurmuş. Ya adını vermiş. Ya eski adıyla anılmış. Vs.

Eskiler bunlara alışık. Bazan da zamanla bir adı daha olmuş. Çevreden misal verelim. Hısn-ı Hasîn – Adıyaman. Arabisus – Efsus. Halk isim Yarpuz. Diyar-ı Bekr – Âmid – Diyarbakır. Bunlar da buna göre târihlerde yazılı. Öyle müphem şeyler değil.

Başta da söyledik bu cümle dâiresinde yanlış yapanlar varsa da şaşırmadan doğru yazan da var. İşte Sanânî, Taberî, İbnülesir, İbn-i Kesir, Ebülleys Essemkandî veya en başta İbn-i Abbas gibi.

Semerkandî'ninkini misal olarak verelim. Taberî'nin tefsirinin Eshab-ı Kehf'le alakalı kısmını temâmiyle tercüme ederek vesikalar kısmına koyuyoruz. Çünkü ilk mütemmim tefsirlerden.

“Ta ki ol kalle Eshab-ı Kehf şehrine geldi ki Efsus derler.” (c. 1, sh. 865)

“Bir yiğide uğradı. Dedi ki ya yiğit iş bu şehrin adı nedir. Ol yiğit dedi ki bu şehrin adı Efsus'dur.” (c. 1. sh. 870)

Son dönem Arablarda yazılmış ve tutunmuş bir Kasasülkuran var. Yazarları: Câ'dülmevlevî, Ebulfazl İbrahim, Muhammed Becâvî, Seyyid Şehhâne (Mektebetütticâriyye. Mısır. M. 1969 – H. 1389, 11. basım.)

Sözü ondan aldığımız iktibasla bitirelim:

“Efsus Tarsus’un süğur beldesi. Denilir ki o süğur beldesi Eshab-ı Kehf beldesidir.”

Yani Tarsus süğurların bağlı olduğu yerken Maraş, Haruniye, Hades gibi Efsus’ta Tarsus’a bağlı bir süğur beldesi nahiyesi gibi değil. Diyelim bir merkeze bağlı eyalet şehri gibi.

Feth târihleriyle alakalı okunabilecek kaynak kitaplar:

Zeynî Dıhlân-Fütühâtül İslâmiyye, iki cild, Matbaa-i Mustafa, Mısır, H. 1354.

E’sem Elkûfî, Kitabül Fütûh, sekiz cild, Dârünnedve, Beyrut/Lübnan, 1. baskı.

İbn-i İma’d, Sezeratüzzeheb, beş cild, Dar-ı İbn-i Kesir, Dımışk, 1986-1406.

Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefa, Osmanlıcası 12 cild, Kanaat Kütüphanesi, Derseâdet, 1331.

Zehebî, Tarîhulislam, Dârülkitâbülarabiy, 1987-1400, 1. baskı.

Fütûhuşşam, Vakıdî, iki cild, Dârülkütübililmiyye, Beyrut/Lübnan, 1997-1417.

Fütühulböldan, Belâzûri, Dârülkütübililmiyye, Beyrut/Lübnan, 1983-1403.

Elkamil Fittârih, İbn-i Esir, onüç cild, Dar-ı Sâdır, 1979-1399.

İntişar-ı İslam Tarihi, Arnold mütercimi Halil Halid, Sebilürreşad Kütüphanesi, Yeni Matbaa, İstanbul, 1343.

Târîhuttaberî, Taberî, onbir cild, Dâr-i Süveydan, Beyrut/Lübnan.

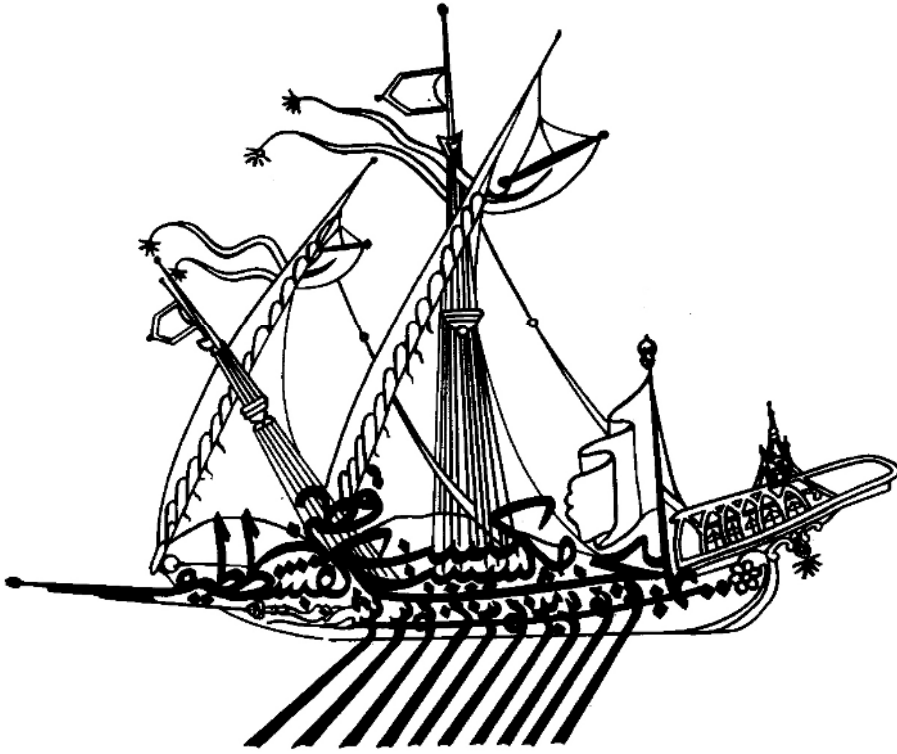
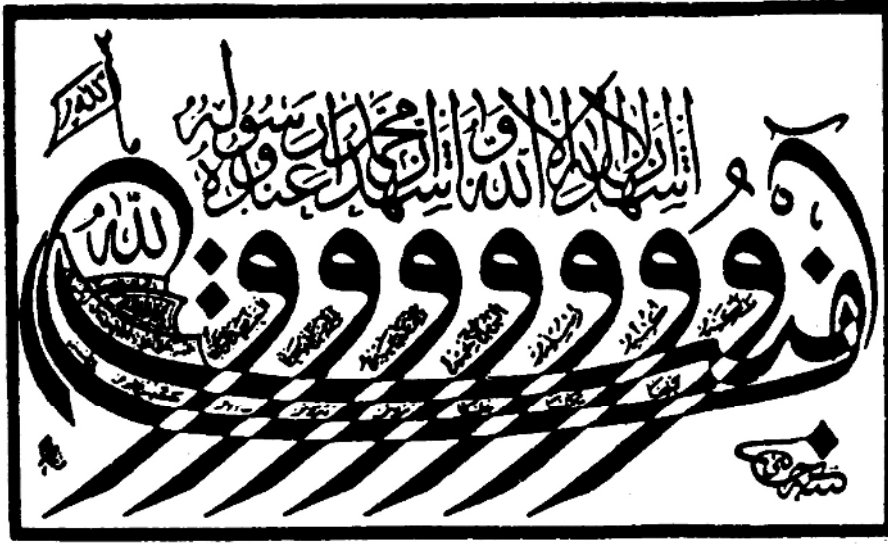
Halife b. Hayya’t, Halife b. Hayyât Tarihi, çeviren Abdülaziz Bakır, Ankara, 2001.

İslamın Yayılışı, Rubert Montran, çeviren İsmet Kayaoğlu, A.Ü.İ.F. yayını, Ankara, 1981.

İbnülcevâd Efzalüddin, Muhtasar İslam Tarihi, 1. cild, Kader Matbaası, 1327.

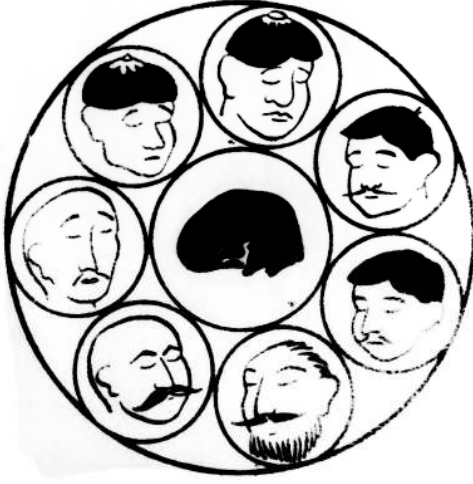
- Hasan İbrahim Târihulislam, dört cild, Kahire, 2001-1422.
İslam Târihi, Sabri Hizmetli, Ankara, 2001.
Bu başlıkta kullanılan tefsirler:
- 1-Kurtubî, Ahkâmülkuran, Vezâretüssekafe, Kahire, 1967-1387.
 - 2-Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, T.C.D.İşleri Neşriyatı, Matbaa-ı Ebüzziya, İstanbul, 1935.
 - 3-Muhammed Vehbî, Hülasatülbeyan fî tefsîrilkuran, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası.
 - 4-İbn-i Aşur, Ettahrir vettenvir, baskı yeri yok.
 - 5-Alûsî, Ruhulmeânî, Darüihya, Beyrut.
 - 6-Fethulkadir, Şevkanî, Dârülfikir.
 - 7-İsmail Hakkı Bursevî, Tefsir-i Rûhulbeyan, elmektebetülislâmiye.
 - 8-Tıbyan ve Mevâkib Tefsiri, Alem Matbaası, İstanbul, 1378.
 - 9-Semerhandi, Tefsirülkuran Tercemesi, İbn-i Arapşah, Osmanlıca, baskı tarihi yok.
 - 10-Taberi, Câmiulbeyan, Dârülma'rife, Beyrut, Matbaa-i Kübra, 1328.
 - 11-Fethulbeyan, Sıddık Han, Matbaa-i Asıma, Kahire.
 - 12-İbnülcevzî, Zâdülmesîr, Elmektebetülislamiyye, 3. baskı, 1984-1404.
 - 13-Mecmauttefâsir, Dört tefsir, Kazî Beyzâvî, Hazin, Neseffî, İbn-i Abbas, Matbaa-i Amire, H. 1319.
 - 14-Zemahşerî, Keşşaf, Dârülma'rife, Beyrut/Lübnan.
 - 15-Celâleyn, Matbaatülislamiyye, 1955-1374.
 - 16-Begavî, Tefsîrülbegavî, Dârülma'rife, Beyrut/Lübnan, 2. baskı, 1987-1407.
 - 17-Fahredden Râzî, Tefsir-i Kebir, Dârülfikir, 1. baskı, 1981-1401.

Eshabü'l Kehf'in adları yazılı gemi şeklinde kitâbe (XVI. yüzyıl)

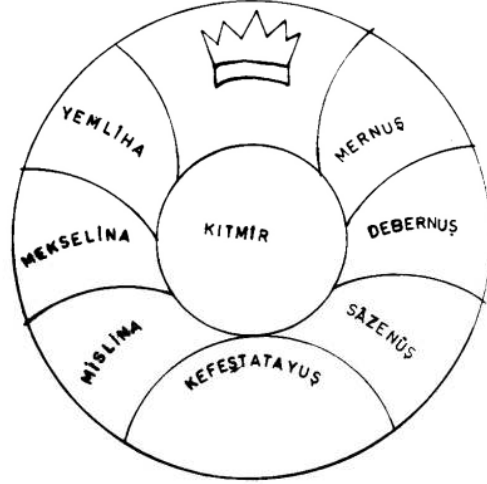

Üzerinde Eshabü'l Kehf'in adlarının yazıldığı gemi (XVII. yüzyıl)

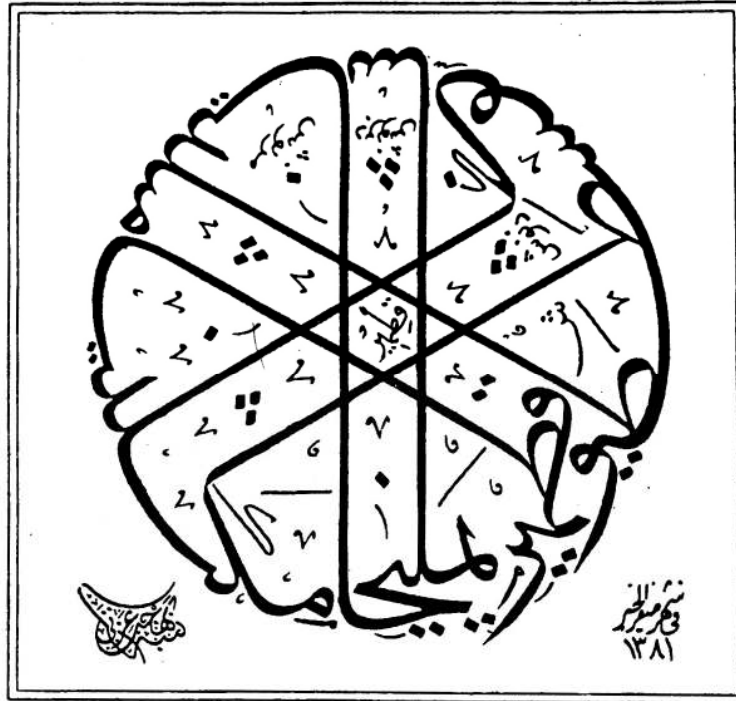
RESİMLİ ESHÂB-I KEHF MÜHRÜ

ASHAB-I KEHF'İN İSİMLERİ

Ortasında Kitmirin kenarlarında Eshâb-ı Khef'in adları yazılı olan levha

KEHF SÛRESİNİN VE ESHAB-I KEHF İSİMLERİNİN HAVASSI

Geçmişte yazılmış sûre havassıyla alakalı kitaplarda Kehf sûresi ile alakalı aynen şu ifâdeler kullanılıyor:

“Sûre-i Kehf’i kim Cuma günü bir kerre okusa öbür Cumaya kadar cümle kazâlardan ve belâlardan Hak teâlâ saklayıp fitne-i âhir zamandan ve Deccal şerrinden emîn ve sıhhat ve âfiyet i’tâ ve ihsân eder.”

Seyyid Süleyman Hüseyinî Kenzülhavas’ında (c. 3, sh. 38) Şemsülmeârif’den alınma bir Sûre-i Kehf riyâzetini yazıyor.

Muhammed Hakkı Nâzilli Hazînetülesrar adlı eserinde Esmâ-i Eshâb-ı Kehf hakkında şunları yazıyor. (Matbaa-i Muh. Âtîf, sh. 67)

“Eshab-ı Kehf isimlerinin havassı hususunda müfessirlerin sözleri, vârid olmuş sahih hadisler.

İmam Nisâbü’rî İbn-i Abbas (R.A.)’dan naklen diyor ki: Eshab-ı Kehf’in isimleri bir şey dilemek, bir şeyden kaçmak (sakınmak) için yararlıdır.

Yangını söndürmek için bir çaputa yazılır. Ateşin ortasına atılır. Ağlayan çocuklar için (yazılır) beşikteki yastığının altına konulur. Ziraatı korumak için bir kağıt üzerine yazılır. Bir ağacın üstüne asılarak tarlanın ortasına, içine dikilir. Humma için müselles yapılır. Baş ağrısını gidermek, zenginlik ve mevki taleb etmek, hünkar huzuruna varmak için bir kağıda yazılır, sağ uyluğa bağlanır. Zor doğumlarda kadının sol uyluğuna (yazılır) bağlanır. Malı muhâfaza için, geminin batmaması için, dövülmek ve öldürülmekten korunmak için (isimleri yazılır) kullanılır. Allah doğrusunu daha iyi bilir.”

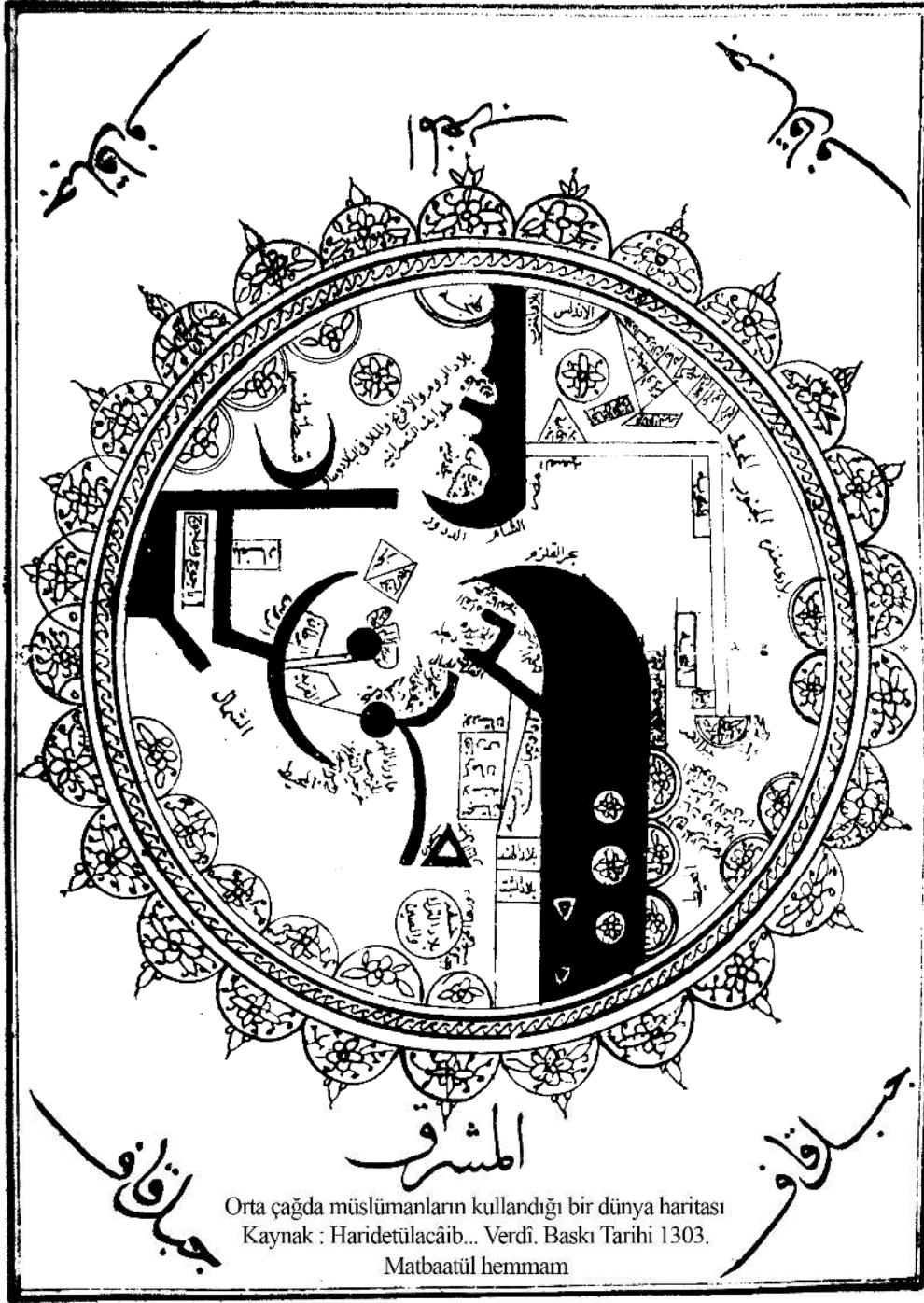
“Hadiste geldi. Resûlullah (S.A.V.) dedi. Çocuklarınıza Eshâb-ı Kehf’in isimlerini öğretin. O isimler bir evin kapısı üzerine yazılsa ev yanmaz. Eşyanın üzerine yazılsa çalınmaz. Binek üzerine yazılsa suya batmaz.”

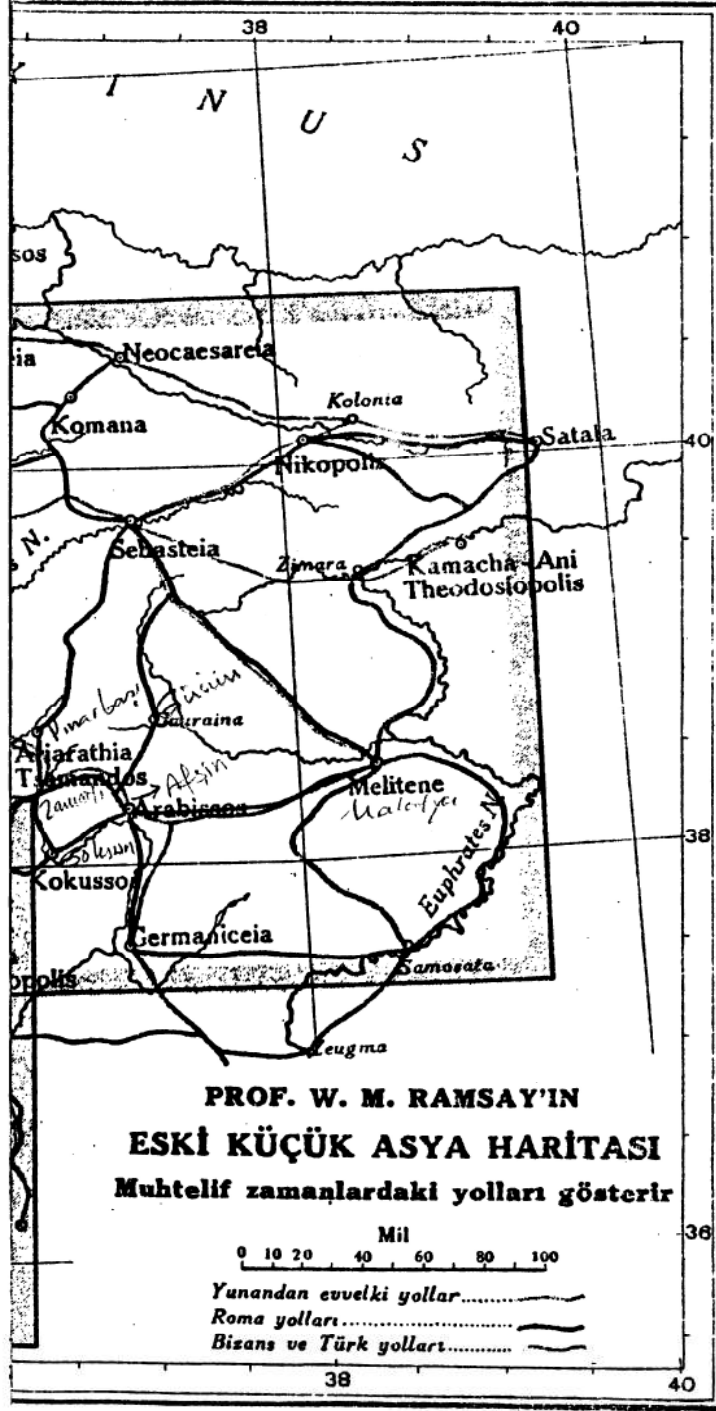
“Ebû Said Muhammed Müfti Elhâdim dedi ki; Ben rüyamda Eshab-ı Kehf’i gördüm. Onlara dedim ki uğur ve bereket getirir umuduyla ism-i şeriflerinizi yazıyoruz. Fakat te’sirini göremiyoruz,

bulamıyoruz. Bana dediler ki; Bizim isimlerimizi dâire şeklinde yazacaksınız. Kıtmir'i ortasına koyacaksınız.”

Eshab-ı Kehf isimlerinin binek üstüne yazıldığında batmıyacağı inancı bizde gemilere, gemilerdeki malzemelere Eshab-ı Kehf isminin yazılmasına yol açmıştır. (F. Sümer, Eshab-ı Kehf, T.D.A.V., sh. 66, İstanbul)

Biz kitabın vesikalar bölümüne Eshab-ı Kehf isimlerini mühür halinde Türkçe, Osmanlıca koyacağız. Gemi halinde yazılanı, resimlerle ortaya çıkarılmışını bunlara ilâve edeceğiz.

BATILILAR – HRİSTİYANLAR ESHAB-I KEHF'E NERDE DİYOR

Muhammed Teysir Zibyan Ehlülkehf adlı eserinde mesihlerin ve müsteşriklerin Eshab-ı Kehf'e alakalı rivâyetlerini topluyor. Ve bütününün bunu Anadolu'da Efsus'a bağladıklarını yazıyor. (Sh. 43-45)

Biz bu bölümün aslını ve tercemesini kitabın vesikalar kısmına koyuyoruz.

Bunların içinde de hasseten Luis Masinyun'u öne çıkarıyoruz.

Luis Masinyun'un bu te'yidini de Elmalılı Hamdi Yazır'ın düşüncelerini ekleyerek Fahri Gökcan Kuran-ı Kerim'e göre Eshâb-ı Kehf adlı makalesinde naklediyoruz. (Prof. Dr. Tayyib Okiç Armağanı, Ankara Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Fahri Gökcan, Kuran-ı Kerim'e göre Eshab-ı Kehf kıssası, sh. 131-148)

Anladığımız kadarıyla bunlar da bizim gibi düşünüyor. Zira Hristiyanlar uzun asırlar Eshab-ı Kehf'in vukû noktası olarak Arabisus – Efsus'u görüyor. Bu yeri, bu noktayı Müslümanlara tanıtıyor. Uyanışlarının bayramını yapıyor. Bu sâhiplenme tanıtım Rumlar bu topraklardan temâmen çekilinceye kadar devam ediyor.

Ne zaman Rumlar bu yerlerden temâmen Batıya çekiliyor. Burada Eshab-ı Kehf'e sâhiplenme Türk'e kalıyor. Ancak onların başlangıçta uzun asırlar sâhiplenmeleri kitaplarda kalıyor.

Onlar makâmı Efes'e taşıyor. Ancak şu da muhakkak. Hristiyanlar da Eshab-ı Kehf'e sâhip çıkma duygusu zamanla azalıyor. Müslümanlarda ise çoğalıyor, azalmıyor.

Faruk Sümer Eshâbülkehf adlı eserinde bu konuda Alman âlimi Fr. Babinger'i öne çıkartıyor. Ondan nakiller yapıyor. Nakilde de XVII. Asra kadar buranın ağırlıklı ziyâret yeri olduğunu yazıyor.

(Eshâbülkehf, Yedi Uyurlar, Prof. Dr. Faruk Sümer, sh. 70, T.D.Ar. Vakfı, İstanbul, 1989)

Ali Afşaroğlu "Eshab-ı Kehf ve Râkim" adlı eserinde konuyu daha güzel derliyor, toparlıyor. Dr. Franz Babinger'in makalesini büyük nisbette aynen veriyor. (Erkam Matbaası, İstanbul, 2000)

Biz bu makaleyi burdan iktibasla kitabın vesikalar bölümüne aynen koyuyoruz.

Metodik düşünen bu zâtlar – Batılılar sıralarsak şunları öne çıkarıyor.

1-Çıkış noktası Arabisus-Efsus'dur. Bu XVII. Asra kadar ağırlıklı böyle devam ediyor. Sonra kayma oluyor.

2-Biz de sâhiplenenlerin dikkat çekmediği şeylere dikkat çekiyor. Buna göre mağaranın vâdide olması, yaşanılır olması gerekiyor. Çünkü bu âyet bir tabîat üstünde gerçekleşiyor. Ve bu zâtlar bu yerde ölüpde 309 yıl sonra uyanmıyor. Ya? Önce uyuyor. 309 yıl bu uyku devam ediyor. Sonra uyanıyor. O halde yatılan mağaranın sıhhî olması gerekiyor.

Halbuki Tarsus ve İspanya – Gırnata şehrindeki mağaralar çok uzun ve nemli. Değil 309 yıl üç gün bile uyuyarak bir insanın yaşamasına mü'sâit bulunmuyor. Belki ölüleri mumyalayarak koysanız oluyor, ama dirinin yaşamasına müsâit şartlara sâhip gözüküyor. Zâten içinde içecek bir suya da raslanmıyor.

Ürdün'deki ve Efes'deki tabii mağaradan ziyâde yapma mağaraya ya'nî Romalılardan kalma büyük kaya mezarlarına benziyor. Bunlarda bir vâdide değil, bir sırtta, bir sırtın başlangıç noktasında yer alıyor. Bunlar içine sığınıp yaşanacak yere, yerlere benzemiyor.

Halbuki Kuran-ı Kerim'deki anlatım ve târihî rivâyet dikkate alınırsa çoban onları sığınıp yaşayacakları bir mağaraya götürüyor. Bir rivâyet onlar orda onbeş gün gibi yaşıyor. Veya hiç olmazsa varır varmaz uyumuyor. Bir müddet vakit geçiriyor. Düâlar ediyor.

Buna göre mağaranın yaşanılır, tabii olması gerekiyor. İhtiyaçlarını karşılar bir mekan olması icab ediyor.

Kuran-ı Kerim'e göre mağaranın bir de dar bölümü olacak ki dar bölümünde değil de geniş bölümünde uyuyorlar. Güneş sabahleyin içine değil de ağzına doğuyor. Uzun zaman ağzında eğleşmiyor. İçerisine girmiyor. Sanki içerisinin nemini alıyor. İçerisine girmesi tehlikeli gözüküyor, görülüyor. Sonra üstünden aşır batıyor.

Buna göre mağaranın fizik şartları onların sağ, sağlam kalmasında artık nisbeti bilinmez rol oynuyor. Ortam, şerâit sağlıyor. Zemin yaratıyor.

Bu Őerâitse sâde Efsus'daki maĝarada bulunuyor. Önündeki mescidi yok kabûl edip düşünün, buna aynen uyuyor. Buranın ĝayet havalı ve nemsiz olması gerekiyor. İçinde suyu da var. İnsanın yaşyabilmesi için bütün Şartları taşıyor.

Eṣhabü'l-Kehf

KEHF SÛRESİNİN FAZÂİLİ İLE ALÂKALI HADİS-İ ŞERİFLER

Kehf sûresinin fazâili ile alakalı bazı hadis-i şeriflerin meâlleri şöyledir:

Eb'idderdâ'dan, o da Nebi'den;

“Kim Kehf sûresinin evvelinden on âyet ezberlerse Deccâl'in fitnesinden kurtulur.”

Müslim, Ebû Davud, Neseî, Tirmizî.

Ebidderdâ'dan, o da Nebî'den;

“Kim Kehf sûresinin son on âyetini okursa Deccâl'in fitnesinden kurtulur.”

İmam Ahmed, Müslim, Neseî.

Aynı Hadis-i Şerif Nesei'de;

“Kim Kehf sûresinden on ayet okursa...” vardır.

Neseî Sünen'inde Sevban'dan ihraç etmiştir;

“Kim Kehf sûresinin sonundan on âyet okursa o Deccâl'in fitnesinden korunmuş olur.”

Bu Hadis-i Şerifler Kehf sûresinin evvelinden ve âhirinden kim on âyet okursa onun Deccâl'in fitnesinden korunacağını bildirir.

Hâkim rivâyet etmiştir. İsnâdı sahihtir. Nebi'den; “Kim Cuma günü Kehf sûresini okursa onun için iki Cuma arası bir nûr yakılır.”

Özetlersek Cuma günü gece gündüz Kehf sûresini okursa onun için müjde vardır. Buna göre iki cüma arası günâhı affolacaktır. Kıyâmet günü ona ışık olacaktır. Onunla ka'be arasını ışık kaplıyacaktır. Sema ile arz arası bir nûr verilecek kabir azâbından kurtulacaktır.

Onun için İslâm âleminde Cuma günleri Kehf sûresi okuma âdeti vardır. Adeti şahıslar götürdüğü gibi câmilerde de sürdürülmüştür.

Yine bu sûre okunduğunda kişiyi Deccâl'in fitnesinden koruyacağına dâir Hadis-i Şerifler de vardır.

Ka'b'dan, o da Nebi'den (S.A.V.),

“Kim bu sûreyi okursa sekiz gün bütün fitneden ma'sumdur. Bu sekiz günde Deccâl çıkarsa Allah onu onun fitnesinden korur.”

Semüretübnü Cüdebeden, o da Nebi'den (S.A.V.);

Dedi ki:

“Kim korunma amaçlı Kehf sûresinden on âyet okursa, ona Deccâl'in fitnesi zarar vermez.”

Vâhıdî kendi isnâdıyla Ebidderdâ'dan rivâyet etti. O da Nebi'den (S.A.V.). O dedi. “Kim Kehf sûresinin evvelinden on âyet ezberledi sonra Deccâl'ı idrak etti. Deccâl ona zarar veremez. Kim de Kehf sûresini baştan aşağı ezberledi. Onun için Kıyâmet gününde nûr olur.”

Saidilhadremi'den. Dedi: “Kim sûre-i Kehf'i indirildiği gibi okursa sonra da Deccal çıkarsa ona musallat olamaz. Ona bir yol bulamaz.”

İbn-i Hibbab'dan. Rasûlullah (S.A.V.) dedi:

“Kim Kehf sûresinin sonundan on âyet okudu Deccâl'in fitnesinden korunur.”

Kehf sûresini okuyanları Cenab-ı Allah'ın Deccâl'in fitnesinden koruyacağına dâir daha bir çok hadîs-i şerifler var. Biz bunlardan bazılarını buraya aldık.

Deccâliyet Hakkında Az Bir İzahat:

Deccâliyet geçmiş asırlarda şahs-ı ma'nevî olarak alınmış. Ümmeti dalâlete düşüren yanlış fikirler, akımlar olarak algılanmış. Ümmet şîâdan çok çektiği için şîadır denmiş.

Geçmişte keşifle bunun bir çağı da vardır denmiş. Buna bir çağ tahsis edilmiş. Yanlış fikirler doğar, bunlar kitleler çıkarır. Onlar da bir şahsın önderliğinde siyâseten iktidar olur denmiş. Rivâyetlerle keşifler birleştirilmiş. Siyâseten iktidar yapacak büyük deccal kabûl edilmiş.

Deccâl hem Hristiyanlar hem Müslümanlar arasında çıkar. Müslümanlar arasında çıkanın iktidarı az aşağı, az yukarı bir asır sürer denmiş.

Sonra da dindarlar çalışır. Çabalar. Dindar kitleler çıkarır. Lider çıkarır. Onlar da siyâseten iktidar olur. Yeni bir medeniyet kurar. Dünyâ İslâmın getirdiği tekliflerin haklılığını anlar. Ona yönelir. Haçlar kırılır. Domuzlar öldürülür. Nasrâniyet çöker.

Buna da Mehdiyyet çağı denir. Bu çağda imanı kurtaran her hareketi ortaya çıkaran Mehdî olduğu gibi bunları siyâseten iktidar yapan da en büyük Mehdi'dir denmiş.

Bundan ötesi de Çin yürür. Ortadoğuyu bulur. İsrâil ortadan kalkar. Vs. Sonra da kıyâmet kopar diye rivâyetler naklolunmuş.

Yine Yedi Uyurlar'ın kalkacağı, bunların Mehdi'yi teyid edeceği naklolunmuş.

Bundan da şu anlaşılmış.

Deccâliyet çağında Eshab-ı Kehf'in yattığı topraklardan, düzlüklerden müsbet insanlar çıkar. Mehdiyyet çağına geçişte faydaları olur. Hatta denmiş ordu oluşturacak kadar kitle de verir. Din nerden battıysa ordan yeniden çıkar. Yitik her zaman yittiği yerde bulunur.

Velhâsıl Eshab-ı Kehf'in âhir zamanda uyanması da böyle yorumlanmış.

Kehf sûresini okumak insanı Deccâliyyet fitnesinden koruduğu gibi Kehf sûresi deccâliyyet çağında insanlara bir strateji de sunabilir. Bir târihi de, bir kaderi de hatırlatabilir.

Çünkü Roma nasıl maddeci sömürgeci ise yirminci asrın despot devletleri de o derece maddeci, ilmiyyeci, evrimci ve sömürgecidir. Onlar o gün sömürürken nasıl mazlum insanlar halklar yaratıyorsa bunlar da bugün mazlum insanlar, halklar yaratmaktadır.

O zaman nasıl güçlü putsa, puta yakınsa şimdi de güçlü puttur. Puta yakındır. Onların sokakları nasıl güçlülerin putlarıyla doluyorsa bunların da sokakları da öyle güçlülerin putlarıyla doludur. Onlar nasıl kendilerinin iktidârını teyid eden bir din, düşünce peşindeyse bunlar da öyledir. Onlar güçlüye itâatı şart sayıyorsa bunlar da sayıyor. Tenkid kabul etmiyor. Toplumu hiçe sayıyor. Devleti kurucu irâdeye itâat diyor başka bir şey demiyor. Onlar kışla devletiyse bunlar da kışla devleti. Hatta bunlara göre bütün bir ülke kışla. Onlar dünyayı soymayı, kendileri halkları için hak görüyorsa bunlar da görüyor. Onlar Mısırlı eksin diksin İtalya'yı doyursun diyorsa bunlar da geri kalmış ülkeler bizi doyursun bize tüketim alanı olsun diyor. Sorgulayanı anarşist diyor üstüne gidiyor.

Tevhide bağlılık bunlara mukâvemetin yolu, programı gözüktüyor. Tevhide bağlıların müsbet hareket edip muhabbet fedâisi

gibi davranıp onların yumuşak karnını değerlendirip sabretmesi gerekiyor. Kendi içinden muallel devletlerin kendi kendini yiyip çökeceğini, öleceğini bilmesi icâb ediyor.

Ve bir de Eshab-ı Kehf'in düâsını etmesi “Ya Rabbi bize kendi indiniden rahmetini ihsan et. Ve lutfunla bize yardım et. Ve düşmanımızdan bizi kurtar. Ve bizim amelimizden bize hidâyet et. Ve salah hazırla ki biz anınla maîşet edelim. Ve matlûbumuz olan rızâna vasıl olalım.” Amin.

Kaynakça:

1-Vehbe Zühaylî, Ettefsîrilmünir, c. 15, sh. 199-200, Dârülfikir / Dımişk, 1991 – 1411.

2-M.Teysir Zabyan, Ehlülkehf, sh. 19-20, Dârûli'tisam, 1978-1398.

3-İbn-i Kesir, Tefsirülkuranilazim, c. 3, sh. 63, Dârûlkalem / Beyrut.

YEDİLER KASİDESİ

Hakkında ma'lûmat bulunmayan, hangi çağda yaşadığı bilinmeyen Efsus'lu Derviş İsmail'in Eshab-ı Kehf'i anlattığı şiiri:

Şol Ashab-ı Kehf'in yücedir şanı
Zikreder Kur'an'da ol Yüce Gani
Yemliha cümleinin sevgili canı
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu⁽¹⁾.

Hak'ka kul olmadan cevher bulunmaz
Mekselina gibi bir er bulunmaz
Baha vermeyinen satın alınmaz
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu.

Mislina'nın misli bulunmaz imiş
"Bileyim de" dersin bilinmez imiş
Hak'kın hikmetine erilmez imiş
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu.

Mernuş'u görenin gözü kamaşır
Bedir gibi doğmuş ay'a yaraşır
Elim sunsam Emirli'ye ulaşır⁽²⁾
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu.

⁽¹⁾ Çobanpınarı; Efsus (Afşın) Ashab-ı Kehf mağarası yolu üzerindedir.

⁽²⁾ Emirli; Ashab-ı Kehf mağarası civarında bir köy.

Debernuş'un başında var külâhı
Nasıl methedeyim o güzel mah'ı
Alnına berk vurmuş nûr-ı İlahî⁽³⁾
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu.

Hemen arslan heybetlidir Şâzenuş
Cennet-i Âlâ'da eder bâde nûş
Vasfını edenler olurlar bîhuş
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu.

Yediler makamı sağı Elbistan
Kefeştatayuş ta yedinci sultan
Cennet-i Âlâ'da tuttular evtan
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu.

Önceden Kıtmîr'i kayırmadılar
Sonra kendilerden ayırmadılar
Anı Dakyanus'a duyurmadılar
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu.

Derviş İsmail de söyler bu sözü
Yüreğimde yansın bu aşkın közü
Yarın mahşer günü unutmaz bizi
Ziyaret kılmağa geldim "Hû" deyu
İndim Çobanpınarı'na su deyu.

⁽³⁾ Berk; (yerel sözcük) sert. Berk vurmuş: Kuvvetle vurmuş.

KISSA-I ESHÂB-I KEHF

Yaşar ALPARSLAN

Bir hikâyem var ki sus,
Hikâye yeri Efsus

Anlatam sana şöyle,
Aslı da zâten böyle.

O Efsus denen şehir;
Yaşamış bir çok devir.

Roma, Bizans, Selçuklu.
Dulkadirli, Bozoklu.

Osmanlı arkasından,
Cumhûriyet şansından.

Efsus'un altı düzlük,
Bağlık, Bahçelik, güllük.

Üstü dağ sıra sıra,
Merası yanısıra.

Az önünden gider yol,
Her tarafa, pek çok kol.

Pers'e giden her yolcu,
Arar bu yolda ucu.

Burdan iner güneye,
Güneyden Sûriye'ye.

Geçer burdan kervanlar,
Yolcu yolak insanlar.

Müsâit ova, dağ, taş,
Yapmaya kavgâ, savaş.

Efsus: Yerleşim yeri,
Zor çıkar bir benzeri.

Kırkbin hâne oturur,
Etrâfında muhkem sur.

Geçimleri zirâat,
Çeşit çeşit iş, sanat.

Efsus da çıkmış “Büyük”
İsmi tutmuş yer ve gök.

Olmuş devlet sâhibi,
Bizans'a kral gibi.

Efsus'un yeri güzel,
Vâr olalı lemyezel.

Ancak bitmez vartası,
Zîrâ yollar ortası.

Her târihte bu böyle,
Yunan, Rum, Emeviyye.

Fakat ni'mete külfet,
Olur burda çok âfet.

En başında zelzele,
Harple gelen velvele.

Şehri batırır bunlar,
Durmadan akan kanlar.

Efsus şehri put yapar,
Put alır, puta tapar.

Süsler her yeri putla,
Hak'ka perde: Tâğutla.

Cansız ma'bud eder,
Kör yolda yürür, gider.

Puthânesine gelir,
Put önünde eğilir.

“Kral” der başka demez,
Yedirir ona, yemez.

Onu çok güçlü görür,
Yalar, kral tükürür.

Kralın kaderinde,
Yaşar, ölür emrinde.

İştihakları: Şehvet,
Yemek, içmek ve lezzet.

Giyer teskîn ararlar,
Servete bel bağlarlar.

Yaşarlar ruhsuz hayât,
Bilmezler ikrâm, hayrât.

Nedir nebî, ne Allah,
Eşi olmayan ilah.

Allah ki esmâsı var,
Müdebbir; verir karar.

Vârı yoktan vâ eder,
Bir müddet karâr eder.

Tattırır sonra memât,
Memât sonrası hayât.

Anlaşılan şirk burda,
Bina kurmuş ard arda.

Önce varmış Yunan'lı,
Sonra olmuş Roma'lı.

Ardarda gelen te'yid,
Şirki eylemiş tezyîd.

Yaşanılan deniyyet;
Rûhu yok medeniyet.

Hukemâ şöyle dedi,
- Bu günün bir çeşidi.

İşte bu yer: Efsus'a,
Mukaddese, nâmusa,

Zaman birinci asır,
Mîlâdiye münhasır.

Bir gün birisi gelir,
Bir hamamda eğlenir.

Anlatır gelenlere,
Gelip de gidenlere.

Dinleyin der, Allah bir,
Her şeyi bilir, muhbir.

Ne yorulur, ne yılar,
Yaratır, kâim kılar.

Şu kâinât kitâbı,
Onun “kün” (ol) hitâbı.

Her şey olmuş, olmakta,
Takkîrini bulmakta.

Putsa nefsinden âciz,
Buyurun edin ta'ciz.

O halde bu putlara,
Tapmayın tâgutlara.

Tapacak varsa Allâh,
Hak ma'bud bir tek ilâh.

Rab'bini edip vekil,
Anlatmış birçok şekil.

Bilinmez kimdir bu zât,
Yapmış böyle teblîğât.

Nereden etmiş hicret,
Nereye etmiş rihlet.

Havâriden biri mi,
Bir Allah'ın eri mi?

İhtimal ki Nasârâ,
Evvellerden ğurabâ.

Göstermeden bir direnç,
İnanmış bir gurup genç.

Mutlak arkası da var,
İmanda kılmış karar.

Demişler mü'min olduk,
Tatmin olduk, durulduk.

Gençler imişler eşrâf,
Çalkalanmış tüm etrâf.

Herkes herkese demiş,
Böyle hâl görülmemiş.

Çiğnendi ecdât dîni,
Oturduğu zemîni.

Nolacak bunun sonu,
Kimbilir, çözer bunu.

Böyle böyle geçmiş gün.
Biraz zor, yüzler ölgün.

Derken bir haber çıkar,
Dakyanus denen barbar.

Çıkmış Pers'e sefere,
Tam bir zâlim, kefere.

Gelecek yakın zamân,
Tutacak burda mekân.

Az çok burda duracak,
Ne var ne yoksa soracak.

İhtiyâcın görecek,
Düşman izin sürecek.

O zaman anlatırız,
Ne yapacak anlarız.

O versin hükmü buna,
Düzen girsin yurduna.

Ya'nî o günkü kral,
Ad önemsiz hisse al.

Ve çıkmış gelmiş bir gün,
Dakyanus denen mel'un.

Kurulmuş otağ, ocak,
Sorulmuş sorulacak.

Verilmiş haber hemân,
Geçirilmeden zemân.

Denmiş kralım burda,
Sana bağlılar zorda.

Soylulardan altı genç,
Bize gösterir direnç.

Ederler putlara lâf,
Taşımaz derler evsâf.

Başına konsa bir şey,
Ona diyemez bir hey.

Derler kudretleri yok,
Kula nusratları yok.

Birinden almışlar ders,
Bizlere düşerler ters.

O biri de yok bugün,
Buradaydı daha dün.

Şaşırdık ne yapalım,
Hangi yola sapalım.

Siz söyleyin ne idek,
Ne yöne doğru gidek.

Bunlar zâde çocuğu,
Gül dalı, tomurcuğu.

Çoğalır, düzen gider,
Çoğalır ezen gider.

Kral demiş ki varın,
O gençleri çağırın.

Getirin huzûruma,
Bakalım bir duruma.

Sözü böyle edicek,
Getirmişler hemencek.

Kral demiş onlara,
Yol açmadan zarara.

Feverândan kaçarak,
Sulh yolunu açarak.

Yazıklar olsun size,
Getirdiniz söz bize.

Bir Allah diye diye,
Putu bırakmak niye.

Putlar ecdât mîrâsı,
Dînimizin esâsı.

Olmasa da nesebi,
Millî birlik sebebi.

Ele güne övüne,
Taptık dünden bugüne.

Bu iş böyle gitmeli,
Gitmeli, seyretmeli.

Başka şeye gelemem,
Budur arzum, dilemem.

Giderim Ninova'ya,
Ordumla atlı yaya.

Sizi atmayım hapse,
Düşmeyin kötü hisse.

Onlar da cevap vermiş,
Mukâbele söz dermiş.

Yerde gökte yok ilah,
Varsa sâde tek Allah.

O da bunların Rabbi,
Nebî verir haberi.

Biz ona tapıyoruz,
Çok iyi yapıyoruz.

Senin ilâhın sana,
Benim ilâhım bana.

O her şeyin sâhibi,
Sevenin musâhibi.

Bakar kul yoldan sapmaz,
Kurda kuşa yem yapmaz.

Yol açar yolcusuna,
Bakarak korkusuna.

Ayrılrılar giderler,
Kaderi seyredeler.

Zaman zamânı örter,
Sefer de, yol da biter.

Döner yine uğrarım,
Sizi ta'kip karârım.

Bulursam sizi bu hâl,
Yaşamamız zor, muhâl.

İşte gücüm, askerim,
Sizi asar keserim.

Dakyanus yola çıkar,
Gençler üzülr korkar.

Derler dönerse n'olur;
Hayâtımız son bulur

Düşerler sıkıntıya.
Uğrarlar yıkıntıya.

Yaşarlar kayğ, keder,
Olurlar diye heder.

Kesilirler göz kulak,
Dönmeye kala ramak.

Nihayet denir gelir,
Yolcu, yolak gözlenir.

Gençler düşer telâşa,
Gelecek şeye başa.

Gelirler bir araya,
“Pınarbaşı”nda yaya.

Konuşur, konuşurlar,
Danışır, anlaşrlar.

Çıkalım derler şurdan,
Şehri kuşatan surdan.

Çıkarlar berâberce,
Bir yoldan uzun ince.

Yürürler yavaş yavaş,
Gökler bulut yerler taş.

Her taraf ağaç, çalı,
Yolları tutmuş dalı.

Giderler böyle epey,
Yol alarak peyderpey.

Derken bakarlar biri,
Çoban bundan geliri.

Güder önünde sürü,
Geçmiş bununla ömrü.

Yanında köpek durur,
Sürüyü güder, korur.

Yaradan'ın adına,
Selâm verirler ona.

Selâmı duyar çoban,
Sorar onu almadan.

Bu nasıl selâm şekli,
Bir yeni isim ekli.

Nedir Allah söyleyin,
Nesidir kimin, neyin.

Bilmiyor ya öteyi,
Orda çalan besteyi.

Derler halkın fâikı,
Yerin, göğün Hâlikı.

Varır ona dilekler,
Dön der, döner felekler.

Herşey onunla kâim,
Devreder döner dâim.

Benzeri yoktur, birdir,
Hem Alîm, hem Habîr'dir.

İşte sordun cevâbı,
Budur işin âdabı.

Çoban der ki anladım,
Benim de şudur adım.

Ya peki siz kimsiniz,
Kimin neyi, nesiniz?

Derler ki biz burdanız,
İnanmış nâçardanız.

Bağlanınca kuddûs'a,
Ters düştük Dakyanus'a.

O bize mühlet verdi,
Mühlet de sona erdi.

Dönün dedi tevhit'den,
Öte fikri: Vaîdden.

Tapın dedi putlara,
Dünyâlık tâgutlara.

Biz de tapmadık, kaçtık,
Buralara ulaştık.

Bilmeyiz netmeliyiz,
Nereye gitmeliyiz.

Çoban der hele durun,
Bir arzûm var buyurun.

Mâdem ki Allah Hâlik,
Her şeyde âmik, sâik.

Öyleyse düâ edin,
Şu sürüyü taş edin.

Ben de diyem doğrudur,
Yol varsa o da budur.

Demişler hemen olur,
Diler “O”, yerin bulur.

Etmışler hemen düâ,
Olmuş, istek, iddiâ.

Sürü kesilmiş taşa,
Hepsi bir baştan başa.

Çoban görmüş inanmış,
Uykudaymış uyanmış.

Demiş artık biz biriz,
Allah yolunda eriz.

Çıkalım yukarıya,
Birazcık daha, yaya.

Orda bir mağara var,
Kalmaya uygun karar.

Gizleniriz orada,
Hepimiz bir arada.

Korktuğumuzdan “Rahîm”,
Bizleri kılsın selîm.

Atmışlar biraz ye'si,
Peki demişler hepsi.

Tevhid dâvâsı işi;
Çobanla yedi kişi.

Olmuşlar yola revân,
Eğleşmeksizin hemân.

Yerlerinden kalkmışlar,
Ama birde bakmışlar.

Köpekte peşlerinde,
Ayrılmaz içlerinde.

Kovmuşlar hayvan gitsin,
Ayrılısın, kopsun, yitsin.

Gelmesin peşlerinden,
Ve çıksın içlerinden.

Ancak direnmiş hayvan,
Verseler dahî ziyan.

Hatta denir söylenmiş,
“Allah” demiş dillenmiş.

Demiş biz de biliriz,
Rabbülâlemin deriz.

Zikrederiz sürekli,
Hâl diliyle, yürekli.

Beni de katın size,
Yaşayalım biz bize.

Şaşırarak hâlete,
Olan şeye, hikmete.

Vermişler ona emân,
Peki demişler hemân.

Köpeğin adı: Kıtmîr,
Haber veriyor, Habîr.

Gariblik tasasında,
Ağaçlar arasında.

Yürümüşler bir karar,
Uğramışlar bir pınar.

İçmişler buradan su,
Düşünerek Efsus'u.

Yurttan kopmak ne zor şey,
Can çıkarır peyder pey.

Bu suyu çoban bilir,
Yer yer burda eğlenir.

Tabîatın koynunda
Hür askısı boynunda.

Pençesine kurtların,
Bırakarak yurtların.

Az daha yürümüşler,
Mağarayı görmüşler.

Bir tabî saraya,
Varmışlar mağaraya.

Yerler kaya, gök kaya,
Girmişler mağaraya.

Yerleşmişler yerlere,
Uygunsa artık nere.

Mağarada var bir su,
Yok susuzluk korkusu.

Ancak erzakları az,
Varsa da çok az, biraz.

Ediyorken dâimâ,
Her hâl içinde düâ.

Koru Rab'bim diyerek,
Rahmetin dileyerek.

İşlerin dolu sırla,
Bir kurtuluş hazırla.

Sen koyarsın kânûnu,
Gelsin şu işin sonu.

Düşmeden felâkete
Çıkalım selâmete.

Yedisi yedi yerden,
Noksansız hepsi birden.

Şerrinden Dakyanus'un,
Dakyanus kâbûsunun.

Olacaklar sırada,
Uyurlar bir arada.

Bakın ki o an dehre,
Dakyanus girer şehre.

Sorar ilk iş bunları,
Ne haldedir sonları.

Getirin der yanıma,
Han'ıma, eyvanıma.

Fakat ararlar ki yok,
Uç bucak şehri pek çok.

Kral kızar bu hâle,
Bu işteki ihmâle.

Derken nerde gizlenir,
Bulunurlar izlenir.

Denilir şuradalar,
Şu halde aradalar.

Kral der ora nice,
Gidelim berâberce,

Çıkarlar başta kral,
Bulurlar uyur bir hal.

Bir mağara içinde,
Kuru, sert bir zeminde.

Gençler arka tarafta,
Bir hizâ gibi safta.

Köpek öne uzanmış,
Ayak önde abanmış.

Onlardan biraz kopuk,
Bir adım, birkaç topuk.

Yattıkları yer geniş,
Müsâit tutmaya iş.

Kral bu hâle bakar,
Allah'tan ürker, korkar.

Bu halde iken biri,
Sunar ona tedbîri.

Der ki kralım emret,
Dıvar yapalım, seyret.

Şimdi şurda buranın,
Ağzına mağaranın.

Aç kalırlar ölürlər,
Çatlarlar sürünürler.

Yapılırsa bir dıvar,
Mağara olur mezar.

Kral peki yapın der,
Dıvarla kapatın der.

Emir gelir yerine,
Dönerler yerlerine.

Ancak orda bir mü'min,
Bir levha eder te'min.

Bir şeyle onu kazar,
Bunların adın yazar.

Ne yaptılar ne oldu,
Hayatları son buldu.

Kimse görmeden bunu,
Atar içeri onu.

Hak da'va kalmaz akîm,
Levhanın adı: Rakîm.

Güneş batır, doğar ay,
Zamanla uyur olay.

Yıllar yılı kovalar,
Olur çağlar, asırlar.

Nesiller gelir geçer,
Nesiller konar göçer.

Uyur gençler içerde,
Tabanı taştan yerde.

Bilmezler ne olmakta,
Ne gidip ne kalmakta.

Kış mı olur yoksa yaz,
Havalar açık, ayaz.

Köpek uyur bir halde,
Zannedersin cidalde.

Atmış gibi ağını,
Uzatmış ayağını.

Gençler yatar arkada,
Biraz öte yakada.

Bir sol bir de sağ yana,
Ama her hal yan yana.

Dönderen yüce Allah,
Yerde gökte, Sultan Şah.

Göndererek meleğin
Gelsin yine dileğin.

Mağara kapısına,
Güneş doğar bir suna.

Kışta yazda yol seçer,
Batarken üstten geçer.

Yaradan vermiş karar,
Güneş vermiyor zarar.

Böyle böyle geçer gün,
Yemeden bir tek öğün.

Olağanüstü olay,
Kul olana hisse, pay.

Ta'rife yok nihayet,
Zîra manzara dehşet.

Kafayı yere vursun,
Onlar uyusun dursun.

Devir döner bu ara,
Geçmiş olur kadavra.

İnananlar çoğalır,
İktidar olur, kalır.

Unutulur putçuluk,
Benzer, şucu buculuk.

Bilinirken tek umut,
Kalmaz hiçbir yerde put.

Döner yüzler Mevlâ'ya,
Kelime-i ulyâya.

Kaybolur nice sırlar,
Geçer biter asırlar.

Bu arada bir nice,
Doğar fikrî bilmece.

Bu her dînin kaderi,
Baş ağrısı, hederi.

Nitekim aynen öyle,
Burda da olmuş böyle.

Denmiş ne ola kabir,
Ordan ötesi haşır.

Meydan olacak nasıl,
Ruh mu, beden mi asıl?

Orda ruh mu yaşanır.
Ruh, beden mi kuşanır.

Olmuşlar fırka, fırka,
Olmuşlar halka halka.

Kral demiş ruh, beden,
Ötelerde ebeden.

Rab'bimiz buna kâdir,
O fa'aldır, Hâlik'dir.

Ba'zılar da dermiş rûh,
Bürhan istemez, vuzûh.

Ruh yaşanır cennette,
Cehennemde: Mihnette.

Zirâ beden yok olur,
Yokluklarda kaybolur.

Aklın esas alarak,
Arasatta kalarak.

İşte böyle fırkalar,
Ortaya dehşet salar.

Vâli bundan usanmış,
Dünyânın sonu sanmış.

Bunalmış bu işlerden,
Kötüye gidişlerden.

Öyle olurmuş anki.
Çıkış ararmış sanki.

Der imiş; Rab'bim felâh,
Yoksa olmayız iflâh.

Yeriz birbirimizi,
Yüzeriz derimizi.

Uyurken yedi uyur,
Dışarda durum budur.

Velhâsıl bir yer zahmet,
Bir yerde ona hikmet.

Yâhut kaderin eli,
Peşindeki emeli;

Yaratarak unsurlar,
Geleceği hazırlar.

Şer hayrı göze verir,
Kitâba, söze verir,

Dedirtir “Hayır güzel”,
Değişmez ebed, ezel.

Bitirir vazîfesin,
Kaybolur mutlak, kesin.

Bir batır bir görülür,
Dünyâda doğar, ölür.

Akan şey zamân, suyken,
Görünen durum buyken.

Bir gün orda bir çoban,
Oralara muhibban.

Yıkayım şurayı der,
Gecikmeden hemen er.

Yapısına bakarak,
Yapmak için sığınmak.

Yıkar biraz bir miktar,
İnsan çıkacak kadar.

Yer karanlık gök bakır,
Korkar sonra bırakır.

Düşününce bir fayda,
Yağmur yağar gün ayda.

Mal koyacak içine,
Yanına, çevresine.

Alsın getirsin azık,
Helâlından bir rızık.

Fakat hayra yol açar,
Hiç durmaz ordan kaçar.

Temiz olsun mutlakâ,
Bize gerek ittikâ.

İşte o an uyurlar,
Uyurken uyanırlar.

İşte gümüş bir para,
Dikkat etsin ağıyara.

Bitecek ya bu çile,
Hâlık'ın izni ile.

Görür zulüm yaparlar,
Huylarıdır, saparlar.

Başlarlar konuşmaya,
Birbirine sormaya.

Yemliha çıkmış yola,
Bakarak sağa sola.

Ne kadar kaldık burda,
Uykuda bir arada.

Fakat şaşırılmış kalmış,
Rûhu başka hâl almış.

Biri demiş tam bir gün,
Uykuda geçti öğün.

Çünkü değilmiş çevre,
Gördüğü en son devre.

Biri demiş o kadar,
Olmadı geçen miktar.

Hiç tanıdık sîma yok,
Şaşmış kalmış, olmuş şok.

Biri de demiş bilir,
Herşeyi bilen Muhbir.

Yaşadıkları varta;
Raslamamış bir puta.

Saç uzun tırnak uzun,
El görünür sonsuzun.

Garip, şaşkın aramış,
Bir fırın görmüş, varmış.

Sonra denmiş, Yemliha,
Çıksın şehre bir lemha.

Uzatmış ona para,
Fırsat bulup bir ara.

Demişkine ekmek ver,
Tut elini çabuk, er.

Adam alıp nazara,
Bakmış, eski bir para.

Demişkine bu da ne?
Yoksa yoksa hazine?

Buldun bunu verirsin
Zenginimiş birisin.

Bak bu para çok eski,
Harcanamaz bir teki.

Geçti çoktan zamanı,
Yok bunun hiç imkanı.

Putperestti o kral,
Ederdi nâsı idlâl.

İktidar devri bitti,
Bir târih oldu gitti.

Doğru de günah alma,
Bu para ondan kalma.

Dere tepe arayı,
Nerden buldun parayı.

Şimdiki kiral mü'min,
Âdil, insafı, emin.

Haydi getir bir îzah,
Bulmak istersen felâh.

Şaşırsa da Yemliha,
Çıkmış biraz feraha.

O da başlamış orda,
Bir usulda, kararda.

Bulmuşken insanları,
Îzâha olanları.

İnanır, inanmazlar,
Kantar yâhut kanmazlar.

Şaşırmış dinleyenler,
Ağlayıp inleyenler..

Söz bitmiş kalabalık;
Bakışmış alık, alık.

Almışlar Yemliha'yı,
Toplanan büyük sayı.

Götürmüşler vâliye,
O perişan hâliyle.

Combul cemâat toplu,
Cümlesi Allah kulu.

Söyleyip memûruna,
Çıkmışlar huzûruna.

Demişler durum böyle,
Ne'deceksen sen söyle.

Anlatır akıl almaz,
Anlatır akıl kalmaz.

Kral demiş ki anlat,
Yapa yapa izâhat.

Yemliha izahâta,
Başlamış tarta, tarta.

Yüreğinde heyecân,
Dudağına düşmüş cân...

Anlatmış olanları,
Uyuyup kalanları.

Koymamış eksik taraf.
Anlatmış etraf, etraf.

Vâli dinlemiş durmuş,
Yüreği güp güp vurmuş.

Eğip yere başını,
Akıtmış göz yaşını.

Sonra gitmiş secdeye,
Şükretmiş bu müjdeye.

Anlamış ki bu zâtlar,
Yıllarınan yatmışlar.

Ne ölmüşler açlıktan,
Ne kalmakta açlıktan,

Duracak kadar akıl,
Üçyüz, bir de dokuz yıl.

Vali demiş ki bakın,
Akı almaz ahmakın.

Alır aklını esâs,
Eder hep onu ihsâs.

Tabîatı elverir,
Kendi kendine verir.

Kânun, kânun der durur,
Başlatır ve durdurur.

Göremez ötesini,
Duyamaz nefesini.

Halbuki şu ki bâdir,
Allah her şeye kâdir.

Kânun koymak sünneti,
Hilkatteki sîreti.

Koyar kaldırır onu,
Ta'yin eder her sonu.

Müsebbibülesbâb "O",
Mukallibülelbâb "O".

Evvel de “O”, Âhir'de,
Bâtın'da “O”, Zâhir'de.

Yaratır hiç durmadan,
Binler şekil sormadan.

Ruh beden olsa da çün,
Zorluk yok onun için.

Yaratır ister böyle,
Yaratır ister şöyle.

Ha burada dünyâda,
Ha ötede ukbâda.

Kendi tecrübeni say,
Hemi de daha kolay.

Çok yapan kolay yapar,
Hem de gözünü kapar.

Gör, kulak ver şu sese,
Ne ki rûha elbise.

Akılda ona örnek,
Bir de onunla bilmek.

Hilkat hakîkatı bu,
Zuhûr: sanki akan su.

Sürekli yeni örnek,
İç içe ilmek, ilmek.

Son söz el üstünde el,
Odur dâim müseccel.

İşte hazır misâli,
Canlı halde timsâli.

Yaşamışlar burada,
Bir şekil mağarada.

Âdet dışı bir hayât;
Ne hayât ne de memât.

Yazsın bir yere kâtip,
Mâ'na maddeye gâlip.

Görür bunu insanlar,
Bugün yârin zamanlar.

Dediğini dediğe,
Taşı koyar gediğe.

İnsanlar demiş doğru,
Gerekmez sorgu, soru.

Kâdirmiş Rab herşeye,
Bizimkisi seyyie.

Yaratırmış ruh, beden,
Bugün yârin ebeden.

Görür bilir ki herkes
Artık bu cidal; abes.

Gerçekte durmuş gavğa,
Edilen fitne ilgâ.

Cemiyet olmuş birlik,
Kurulmuş düzen, dirlik.

Sevinmiş barışmışlar,
İç içe karışmışlar.

Vali demiş ki kalkın,
Konuşmayı bırakın.

Gidelim mağaraya,
Kutlu mekan: Saraya.

Bir insan seli, tûfan,
Çıkılmışlar yola toptan.

Tekbirler getirerek,
İhsanlar götürerek.

Yüreklerde deverân;
Eden tek şey heyecân.

Varmışlar kutlu yere,
Çıkar gibi mimbere.

Yemliha demiş: Durun,
Biraz şöyle buyurun.

Siz değil de önce ben,
İçeri varam, girem.

Haber verem onlara,
Neler olmuş bu ara.

Heyecan çekmesinler,
Yıkılıp çökmesinler.

Demişler peki sen gir,
Anlat olanı bir bir.

Sevinsinler, çıksınlar,
Olanlara baksınlar.

Yemliha önce girmiş,
Selâmlarını vermiş.

Demişler hani ekmek,
Geciktin bu ne demek.

Yoksa bir şey mi oldu,
Yerimiz mi duyuldu?

Zâten duymuşlarmış ses,
Olmuşlarmış tek nefes.

Yemliha bir îmanla,
Yüksekten heyecanla.

Anlatmış işi baştan,
Ürkütmeden yavaştan.

Dinlemiş şaşırılmışlar,
İçlerin taşırılmışlar.

Demişler bu ne ni'met,
İlâhî lutuf, hikmet.

Rab'bim vermiş bizlere,
Göstermeden gözlere.

Korumuş bizi şerden,
Zâlim kıral beşerden.

İnanmış nesil, ümmet,
Bulacak bizle izzet.

Bilecek adlarımız,
Edecek yâdlarımız.

Kıyâmet kopana dek,
Hepimiz bir bir, tek tek.

Bu topraklar mukaddes,
Çıkardı işte bir ses.

Daha daha çıkarır,
Günler son deme varır.

Velev hak din kaybolsun,
Müminin yüzü solsun.

Arar da bulur onu,
Gelmez hak dinin sonu.

Şükür Rahîm olana,
Kerîm, Selîm olana.

Onu aşan olamaz,
Aranır bulunamaz.

O korur zarar gelmez,
O korur kaddâr gelmez.

Denilmiş yedi uyur,
Çıkmaz orda oturur.

Derler burda kalalım,
Allah'a yalvaralım.

Alsın canımız burda,
Çıkmadan daha şurda.

Edip ona ilticâ,
Ederler niyâz, ricâ.

Allah alır canların,
İsmi kalır onların.

Krala haber gider,
Gelir o da seyreder.

Bakar ölmüşler artık,
Sırtüstü tek tek yatık.

Şükretmiş Yaradan'a,
İsmi ana ana.

Zamanında olan iş,
Kulaklara gelmemiş.

Ne mutlu demiş bana,
Nâil oldum ihsana.

Şereflendim mutluyum,
Allah'dan umutluyum.

Bir de demiş çıkarlar,
Cemiyete bakarlar.

Yaşarlar içlerinde,
Bir müddet illerinde.

Ne kadarsa mukadder,
Yaşar, ölürler birer.

Cesetleri alınır,
Bir çeşit mumyalanır.

Konurlar sandukaya,
Saklanır mağaraya.

Yıllarca burda kalır,
Ve zamâna dayanır.

Edinilir ziyâret,
Aranılır inâyet.

Türk'e geçinceye dek,
Bu da Selçuklu demek.

Târihler böyle yazar,
Nakletsek fazla uzar.

Âdetullah husûsu,
Dedirtir bu doğrusu.

Vali vermiş ki emir,
Emir ki keser demir.

Bir mescid yapın hemen,
Gece gündüz demeden.

Mağaranın üstüne,
Kulların hizmetine.

Etsinler orda kulluk,
Bulsunlar ni'met, bolluk.

Bura kutsal bir mekân,
Kullara sağlar imkân.

Oldu ya burda olay,
Toprakta alır bir pay.

Edilmiş emir te'yid,
Yapılmış hemân mescid.

Mihraplı, sütun başlı,
Müzeyyen, kesme taşlı.

Her asır yeri olmuş,
İbâdet eden bulmuş.

Yıkılmış onarılmış,
Yıkılmış, parça kalmış.

Direnerek dnlere,
Ulaşmış bu günlere.

İşlenmiş mihrp taşı,
Sütunlar, sütun başı.

Olunca ‘‘Yedi uyur’’,
Dinlerce ma'lum, meşhur.

Varmış gibi bir yariş,
Bir çok yer sâhip çıkmış.

Üç beş değil, onlarca,
Tarihlerde yıllarca.

Meselâ İspanya'da,
Filistin'de, Asya'da.

Afrika'da, Tarsus'ta,
Efes yahut Efsus'ta.

Ancak şu ki ilim, kl,
Efsus'tadır ihtimâl.

Zîra olay zamanı.
Bir dînin doğum nı.

Bu din mutlak nasr,
Peyęamberi de İsa.

Çünkü bu din ilk asır,
Zulüm görmüş münhasır.

Girmemiş Almanya'ya,
Güney, Kuzey, Rusya'ya.

Olmamış Afrika'da,
Ortadoğu Asya'da.

Olmuşsa olmuş bir tek,
Anadolu'da gerçek.

Bir de hizsı yerde
Demeyin artık nerde.

O da sarp yerlerinde,
Vdler içlerinde.

Buna misal Klikya
Veyâhut Kapadokya.

Zira başta ormanlık,
Derin vâdi, kayalık.

Yer altında şehir yap,
Ma'buduna rahat tap.

Koru, korun düşmandan,
Düşman olan insandan.

Yaşa kendi başına,
Kimse çıkmaz karşına.

İnananını eğit,
İş yürüt, merkez muhit.

Olsa bile ta'kîbât,
Çok da olmaz zâyiât.

Demek var yok Klikya,
Müsâit yer, coğrafya.

Veyahut benzer yerler,
Artık ona ne derler.

Nitekim ilk bu yayda,
Kilise var Hatay'da.

Demek başlangıç güney,
Fakat büyüme kuzey.

Havâîler dolaşır,
Buralara ulaşır.

Klikya'da bir Efsus,
Bir de değişmez Tarsus.

Bu olayda anılır,
İnanılır, sanılır.

“Yedi uyur” yaşadı,
Uyudu, öldü, kaldı.

Ancak olmaz Tarsus'ta,
Delil yok bu hususta.

Var denen şeyse garip,
Delil olmaz çürük ip.

Gûya denmiş ki Tarsus,
Evvelen idi Efsus.

Küfürde adı buydu,
İslam iken de şuydu.

Halbu ki doğru değil,
Tarsus denen şehir, il,

Anılmış bütün zaman,
İsmi gâvur, müslüman,

Sâbit tarîhen, ilmen,
Tarsus olarak aynen.

Devletler şemasında,
Mekadon, Roma'sında.

Hattâ hattâ bâhusus,
Şehri kuran ilk “Tarsus”.

Vermiş ismini şehre,
Duyulmuş böyle dehre.

O da Nûh'un torunu,
Zamânın en derûnu.

Sonra mescid orada,
Yeni yapı arada.

Eskiden kalma değil,
Yıkılmış bulma değil.

Yakın zaman eseri,
Mağara değil yeri.

Yine güneş azına,
Mağaranın ağzına.

Doğmaz sabahta aslâ,
Velevkine farazâ.

Sonra bilmez adını,
Halk ederek yâdını.

Vurmaz çocuklarına,
Mesela, Mekselina.

En mühimi Nasârâ,
“Yedi Uyur'u” aslâ.

Burda bilmemiş, bilmez,
Merâk edip eğilmez.

Halbuki mağaranın,
Kahramanı onların.

Sâhibi asıl onlar,
Çağlar, bütün zamanlar.

Sonra halk da orada,
Nasıl çıkmış burada.

“Yedi Uyur” denen şey,
Sorsan sana der ki, “Bey!”.

Görmüş biri rü'yâdâ,
Ve bulunmuş ifşâda”.

İşte böyle duyulmuş,
Kabul görmüş uyulmuş.

Sonra zamanla bir tek,
Bura sanmışlar gerçek.

Halbuki rü'yâ zâhir,
Delil olamaz bâhir.

İşte başlangıç böyle,
Delil değil çok öyle.

Şuda var, bir yolu var,
Zor geçer ordu pek dar.

Pers'e de gitmez ucu,
Yer bitirir pabucu.

Zirâ yürek yarası,
Yalçın dağlar arası.

Sâde iner güney'e,
Hitâb eder yöreye.

Sonrası yüksek dağlar,
Yolların ucun bağlar.

Tarsus meşhur Pavlus'la,
Nasârâ da hususla.

Irmağıyla suyuyla,
Soğuk suyun huyuyla.

Memun burada ölmüş,
Bu toprağa gömülmüş.

İskender burda çimmiş,
Üşütmüş, zor dirilmiş.

Bir de Şam'ın suğuru,
Sâde bunlar gurûru.

Ama Efsus öyle mi?
Durumu hiç böyle mi?

Hayır, evvelâ Efsus,
Kayda değer bâhusus.

Nasârâca bilinir,
Yazılır, söylenilir.

Eshab-ı kehfê şehir,
Eshab-ı kehfê kabir.

Yine ilk müslümanlar,
Demiş bu has insanlar.

İlk dört asır boyunca,
Kehfin ismin duyunca,

Kitaplarda, şifâhen,
Meseleyi izâhen.

Bu yer Anadolu'da,
Ankara'nın yolunda.

İslam yurdundan ırak,
Küffâr yurdu bir toprak.

Gördü nice elçiler,
Nasâra gösterdiler.

Biri de Muâvi'ye,
Söylemiş gördüm diye.

Nakledeni Kazvînî,
Abdulrezzak, Taberî.

Aynı asır Mesleme,
Gördüm demiş müslime.

Herevî çok yer gezmiş,
Efsus'ta diye yazmış.

Hem de görüp gözüyle,
Teyîd edip sözüyle.

Sonra sonra bu yeri,
Alır İslam askeri.

Ama savaş nihâyet,
Bir de zelzele, âfet.

Yokken eşi, benzeri,
Yıkar bu güzel şehri.

Şimdi bu şehre varın,
Bulun bir kul arayın.

Deyin ne “Yedi uyur”,
Bildiğin bize duyur.

Anlatır sana onu,
Olayın başı sonu.

Şurası “koyun taşı”,
Şurası “Pınarbaşı”.

Şurası “Atlas dağı”,
Atlas sermiş otağı.

Hamammış şurası da,
Konakmış burası da.

Sanki hârita koyar,
Yerler gösterir sayar.

O âleme giderek,
İşâretler ederek.

Yine varın bu şehre,
Bakınız isimlere.

İki isimden biri,
Uyurların benzeri.

İnsanlar sâhip çıkar,
Târihle yatar, kalkar.

Yaşar, yaşatır onu,
Vazife bilir bunu.

Yine burda mağara,
Bakın varın karâra.

Gezin için çevresin,
Dağın, taşın deresin.

Güneş doğar ağzına,
Hasseten de kışına.

Mağara görür doğu,
Işık alır hep çoğu.

Sonra makaslar geçer,
Kendine mecrâ seçer.

Kur'an'daki tâ'rife
Uyar, uygun tavsife.

Yine yapılmış mescid,
Kur'anı eden te'yid.

Mağaranın üstünde,
Etrâfında semtinde.

Rûm'un belli yapısı,
Mihrap, sütun, kapısı.

Daha başka yapılar,
Etrafı süsler, kaplar.

Oğuz'dan, Selçuklu'dan,
Dulkadir; Bozoklu'dan.

Bir de varsa da Efes,
Bundan sonra gelmiş ses.

Belli Efsus düşünce,
Böyle doğmuş düşünce.

Gidince orta yerler,
Çekilmiş Nasrâniler.

Hâlî kalmış buralar,
Doğmuş mâlî yaralar.

Batıya edip hicret,
Kurmuşlar başka devlet.

Oturmuşlar, konmuşlar,
Bunlara yer bulmuşlar.

Yakın olunca isim,
Benzetmiş ba'zı kesim.

Ederseniz laf pek çok,
Rivâyet var tesis yok.

Türk yapmamış bir eser,
Müzeyyen nefes keser.

Kazarsan çıkıyormuş,
Her kim ise buyurmuş.

Uzatmadan konuda,
Ekliyelim şunu da.

Filistin'de olamaz,
Zîrâ muhît bulamaz.

Çünkü burda Yehûd var,
Romalı'ya gammazlar.

Arâzide zaten düz,
Göz önü, gece, gündüz.

Mümkün değil saklanmak,
Yakalanmak, aklanmak.

Öyleyse yakıştırma,
Olayı karıştırma.

Nerde gördün mağara,
Düşünmeden de bura.

Olmaz sonra Filistin;
Her târihte tanır din.

Zirâ yeri ocağı,
Peygamberler bucağı.

Şonra girse dahî şirk,
Olmamış sâde müşrik.

Sözle böyle bilinir,
Neticeye gelinir.

Bugün Efsus'un adı,
“Afşin”, Selçuk evlâdı.

İsim yeni bulunma,
Fâtihinden konulma.

Fazla söz rûha ezâ,
Maraş'a bağlı kazâ.

“Yedi Uyur” mübârek.
Hepsi, her biri tek tek.

Sûre var adlarına,
Kur'an'da yâdlarına.

Kim okur cuma günü,
İhyâ eder ömrünü.

Afvolur günahları,
Aydınlanır ruhları.

Sordular öyle indi,
Bilinmezdi, bilindi.

Zülkarneyn'le bir de rûh,
Rûha gelmemiş vuzûh.

Tevrat'ta da öyledir,
Akla sınır böyledir.

“Yedi uyur” kıssası,
Bâriz, açık hissesi.

Maddeci fikir dünyâ.
Baştan aşağı hülyâ.

Mahkûmdur yıkılmağa,
Çökmeye, yok olmağa.

Hiçbir şey yoktur sâik,
Olsun kendine Hâlik.

Herşeyin ötesi var,
Planı, bestesi var.

Elbet bağlamaz mevsûk,
Hâlik'ı hiçbir mahlûk.

O diler icrâ eder,
O diler ibrâ eder.

Ana defter yanında,
Yazar siler ânında.

Yaratır binbir çeşit,
Çorak veyâhüt münbit.

Uzatmayalım kelâm,
Hayırlısı vesselâm.

Doğrusun Allah bilir,
Kul nihâyet eğlenir.

Delil der aklı yatar.
Ya çıkar yahut batar.

Gün gelir Deccâl çıkar,
Halkı fitneye sokar.

Kendisi, fikriyyatı,
Evsafı zikriyyâtı.

İdlâl eder tüm nâsı,
Koymaz ecdât mirâsı.

Kurar baskı devleti,
Halka yapar salveti.

Bir asır sürer bu hal
Çabuk görür izmihlâl.

Fakat çıkarak mehdî,
Olur o halka dâî.

İşin şu ki önemi,
Kapatır o dönemi.

Ayrıca kehfın halkı,
Mehdîde görür hakkı.

Verirler ona asker,
O da olur muzaffer.

Sonra İsâ da iner,
Ümmetin görür, döner.

Tâbi'olur Mehdî'ye,
Uğraş küffarla diye.

Tebliğle, savaşarak,
Nasâra'yı aşarak,

Yıklarlar deniyyeti,
Ruhsuz medeniyyeti.

Tıpkı “uyurlar” gibi,
Öne vererek kalbi.

Kurarlar yeni dünya,
Dışı nûr, içi ziyâ.

Kapanır bir sahîfe:
İslam varır hedefe.

Ümmet olur yeknesak,
Güç güce edip ilhak.

Çok kültür olur bir hiç,
İslâmiyyet kalır dinç.

Bu kıyâmet öncesi,
Bu rûhun gücü, sesi.

Koymuş Allah bir maksad,
Yaşasın ölsün ilhad.

Kendi şartı içinde,
Avrupa, Asya, Çin'de.

Başarısız kalarak,
Bozguna uğrayarak.

İnsân için müdellel,
İlhad kemâle engel.

Bir rivâyet uyurlar,
Yeniden uyanırlar.

Bağlanırlar Mehdi'ye,
O pâk nesil: Nâdiye...

Köpek hâriç yedisi,
Ya'ni tümü, hepsi.

Hattâ hacda yaparlar,
Sa'y ederler, koparlar.

Zîrâ yapmamışlar hac,
Hac'ları bundan intac.

Köpekse olacak tek,
Cennette kâin köpek.

Salavâtım Nebî'ye,
Kureşi'ye, ümmî'ye.

Hamdim ise Tanrı'ma,
Dünyâ, ahret yârıma.

İnşâallah “Uyur'a”,
Adlarımız duyura.

İki âlem yerinde
Altında üzerinde.

Tanıştıra bizleri,
Kabul edip sözleri.

Bize Şâfi'olalar,
Dostluk kurup kalalar.

VESİKALAR BELGELER

AFŞİN ESHAB-I KEHF RİBATI VE MEDRESESİ*

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI

Kahramanmaraş'ın Afşin İlçesi'nin 7 km. kuzeybatısında yer alan *ribat* ve *medrese*, buradaki külliyenin elemanları olarak inşa edilmiştir¹. Yapı topluluğu, Antik Çağ'dan beri kutsal sayılan Eshab-ı Kehf veya Eshabü'l-Kehf adıyla tanınan kayalık bir tepenin yamacındaki mağaranın çevresine yapılmıştır². Mağaranın içinden

* Bu çalışma, "I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi" ne bildiri olarak sunulmuştur. Bkz. ÖZKARCI, Mehmet, "Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi", **I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, -Bildiriler (11-13 Ekim 2000 - Konya)-**, II, Konya, 2001, s. 153-170, 537-552.

¹ Afşin, stratejik bakımdan önemli yol güzergâhı üzerinde bulunduğu için ve burada yer alan Eshab-ı Kehf'ten dolayı önemini tarih boyunca korumuştur. Özellikle Roma Dönemi'nden itibaren önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Afşin'in bilinen en eski adı kaynaklarda *Arabissos* veya *Arabsus* şeklinde geçmektedir. Bu isim Roma, Bizans ve Anadolu Selçuklu dönemlerinde kullanılmıştır. Muhtemelen Selçuklular'ın son dönemlerinde de *Efsus* adı ile tanınmaya başlamıştır. Daha sonra Afşin, Dulkadir Beyliği döneminde *Yarpuz* adını almış ve Osmanlı Tapu Tahrir Defterleri'ne ise *Efsus* ve *Yarpuz* isimleriyle kaydedilmiştir. XVI. yüzyılda Elbistan Kazası'nın Orta Niyabet Nahiyesi'ne bağlı olan Efsus daha sonra nahiye olmuş, 1944 yılından itibaren Maraş'a tâbi bir ilçe merkezi haline getirilerek *Afşin* adını almıştır. Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir Defteri*, Nu.=402, s.1187-1188; W.M.Ramyas, *The Historical Geography of Asia Minor*, London, 1890, s.271; R.Yinanç-M.Elibüyük, *Maraş Tahir Defteri (1563)*, II, Ankara, 1988, s.631; R.Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, XX (1988), s.313; F.Sümer, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, İstanbul, 1989, s. 4,9; A.Firikçi, *Afşin'in Kuruluşu ve Gelişmesi*, Ankara, 1994, s.26.

² Eshab-ı Kehf, Bizans devrinde olduğu gibi, Selçuklular'ın fethinden sonra da Hıristiyanlar ve Müslümanlar tarafından kutsal bir mekân kabul edilerek önemli bir ziyaret yeri olmuştur. Türkçede *mağara arkadaşları*, *mağara yaranı* ve *mağara dostları* anlamına gelen Eshab-ı Kehf, iki kelimedenden oluşan arapça bir tamlamadır. Eshab-ı Kehf, Hıristiyanlar tarafından *yedi uyurlar* adı ile bilinmektedir. Terim olarak da; Roma döneminde Dekyanus'un zulmünden kaçarak bir mağaraya sığınan ve Kur'an-ı Kerim'e göre mağarada 309 yıl uyuyup, Allah'ın izniyle uyandıktan sonra tekrar vefat eden Yemlihâ, Mislina, Mekselinâ, Mernûş, Debernûş, Şaznûş, Kefestatyûş isimlerinde inançlı yedi genç ile köpekleri Kıtımır'i ifade etmektedir. Bu terimin yüklendiği anlamlar tarih boyunca Hıristiyan ve İslâm dünyasında Eshab-ı Kehf konusunu canlı tutmuştur. Olayın öneminden dolayı Kur'an-ı Kerim'in XVIII. sûresine *Kehf* adı verilerek; 9-26 arasındaki âyetler Eshab-ı Kehf'e tahsis edilmiştir.

çıkan su, ziyaretçiler tarafından zemzem ayarında mübarek kabul edilmektedir. Hem Hıristiyanlar, hem de Müslümanlar tarafından kutsal mekânlardan biri olarak bilinen Eshab-ı Kehf mağarasına birçok ziyaretçi gelmekteydi. Bunların ihtiyaçlarının karşılanması ve konaklamalarının sağlanması için, Anadolu Selçuklularının Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey tarafından 1215-1233 yılları arasında ribat, cami ve handan oluşan külliye inşâ ettirilmiştir (Resim:1). Daha sonra külliye Dulkadir Beyliği (1337-1522) döneminde medrese, mescid, buk'a ve Paşa Çardağı ismiyle bilinen yapılar ilâve edilmiştir. İnşâ edilen yapıların onarımının yapılması ve buraya gelen misafirlerin ihtiyaçlarının karşılanması için oldukça zengin vakıflar yapılmıştır. Külliye, önemli bir ziyaretgah olması yanında, aynı zamanda çevrenin ticaret, ilim ve kültür merkezi olmuştur³.

Kur'an-ı Kerim ve diğer kaynaklarda anlatılan bu kıssanın hangi mağarada geçtiği kesin olarak bilinmediğinden dolayı, Anadolu'da Afşin, Efes ve Tarsus'un dışında Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının bir çok yerinde sayısı 33'ü bulan bazı mağaralara Eshab-ı Kehf denilmiştir. Fakat birçok Müslüman tarihçi, tefsirci ve coğrafyacı, Eshab-ı Kehf mağarasının kuvveti bir ihtimalle Afşin'deki mağara olduğu konusunda birleşmişlerdir.

Bu müelliflerin en meşhurlarından biri olan İbnü'l-Adim, 1237-38 yıllarında Halep Eyyübi Meliki'nin veziri olarak Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhusrev'in yanına giderken Efsus'a (Afşin) uğramıştır. İbnü'l-Adim, Eshab-ı Kehf'i ziyaret ettiğini ve buradaki eserleri gördüğünü ifade ederek, Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen yerin burası olduğunu belirtmektedir. Buradaki cami, tekke ve kervansarayın da Maraş sahibi tarafından yaptırıldığını zikretmektedir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. M.Sertoğlu, "Ashab-ı Kehf (Mağara Yaranı) Vakıflarına Dair Orijinal Bir Belge", *Vakıflar Dergisi*, X (1973), s.129-132; R.Yinanç, *a.g.m.*; s.311-319; F.Sümer, *a.g.e.*; Y.Baş, *Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Elbistan ve Eshab-ı Kehf Vakıfları*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 1996, s.108-118; İbnü'l-Adim, *Bugyetü'l-Taleb fi Târîhi Haleb*, I, Neşr: Seyyal Zekar, Darü'l-Fikr, Beyrut (Baskı Tarihi Yok), s.230-234

³ Eshab-ı Kehf Külliyesi, bir kervanyolunun üzerinde olmadığı hâlde, kutsal sayılan mağaranın önünde yer aldığı için; Tahrir Defterleri'ndeki kayıtlarda ayrı bir statüye tâbi tutulduğu anlaşılmaktadır. Arşiv belgelerinde, Eshab-ı Kehf'te panayır ve pazar kurulduğu belirtilerek, burada *kıst-ı bazar* ve *bac-ı bazar* vergilerinin uygulandığı kayıtlıdır. Bu bilgiler ışığında Eshab-ı Kehf'in ticaret bakımından hareketli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bkz. M.H.Yinanç, "Maraş Emirleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, Sene: 15, Nr.: 8 (85), 1341, s.91; İ.Altınöz, *Dulkadir Beylerbeyliği'nin*

Bu çalışmamızda; Türk sanatında kendi grubunda orijinal tek örnek olmasına rağmen yeterli bir şekilde incelenmeyen “ribat” ile bugüne kadar yayınlarda isminden de pek bahsedilmeyen “medrese” yi mimarî ve süslemeleri yönünden tanıtacağız⁴.

Dıştan iki katlı görünüşe sahip olan yapının alt katı *ribat* olup, ince yönü taştan inşâ edilmiştir. Üst katın ise tuğla malzemeyle *medrese* olarak Dulkadir Beyliği döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır (Çizim: 1-3; Resim: 1).

I- RİBAT

a) Mimarî :

Külliyenin odak noktasını oluşturan ribat, cami ile han arasında yer almaktadır (Resim: 1) Yapı, taçkapının üstünde yer alan inşâ kitabesine göre, Ramazan 612 H./Aralık 1215 M. tarihinde Anadolu Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) döneminde Maraş Emîri Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır⁵. Ribatın mimarını bilemiyoruz.

Teşekkülü ve Gelişmesi; İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s.84-85

⁴ Türk sanatında önemli bir yeri olan *ribat* ve *medrese*, bugüne kadar mimarî ve süslemeleri yönünden ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir. Eshab-ı Khef Külliyesi’nden ilk defa M.Halil Yinanç bahsederek, yapıların genel durumları hakkında kısaca bilgi verip bilim dünyasının dikkatini çekmiştir. Daha sonra Tahsin Özgüç ve Mahmut Akok, ribat, cami ve hanı çizim ve fotoğraflarla destekleyerek, mimarî ve süsleme özelliklerine pek temas etmeden ana hatlarıyla tanıtmışlardır. Bazı sanat tarihi yayınlarında yer alan bu külliyeyle ilgili bilgilerin orijini de yukarıdaki araştırmacıların verdikleri bilgilere dayanmaktadır. Ayrıca bazı araştırmacılar, arşiv belgelerine dayanarak külliyeledeki medresenin varlığından bahsetmişler, fakat bunun nerede ve hangi yapı olduğunu zikretmedikleri gibi, günümüze gelip gelmediğinden de bahsetmemişlerdir. Bkz. M.H.Yinanç, “Maraş Emirleri”, s.92-93; T. Özgüç, “Elbistan Ovası’ndaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazısı”, *Belleten*, XII/45 (1948), s.229;

T.Özgüç-M.Akok, “Afşin Yakınındaki Eshab-ı Khef Külliyesi”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II,1957 (1958), s.77-92, O.Aslanapa, *Türk Sanatı*, II, İstanbul, 1980, s.170-173; H.Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarîsi*, Ankara, 1986, s.67; R.Yinanç “Eshab-ı Khef Vakıflar”, s.312-313.

⁵ Bazı yayınlarda ribatın 610 H./1213 M.yılında inşâ edilerek, tipik Bizans kışlası olduğu ve taçkapısının da Anadolu Selçukluları döneminde eklendiği belirtilmiştir.

İnşâ kitabesinde “*Ribatü'l-Mübârek*” ismiyle bahsedilen yapı, arşiv belgeleri ile yayınlarda “*Eshab-ı Kehf Ribatı*”, “*Eshab-ı Kehf Zâviyesi*” ve “*Çilehâne*” adlarıyla geçmektedir. Ribat, İslâmiyet’in ilk dönemlerinde, sınır boylarında cihad ve gazâ için gönüllü savaşan gâzilerin yaşadıkları müstahkem mevkilere denmekteydi. XI. yüzyıldan itibaren bu işlevlerini kaybedip tasavvufi bir niteliğe bürününce hânikâh, zâviye ve tekke mânâsını ifade etmeye başlamıştır⁶. Eshab-ı Kehf Ribatı da, “hânikâh (zâviye)” amacıyla yapılmış olup, Osmanlı arşiv belgelerinde “Eshabü'l-Kehfü’ş-Şerif Zâviyesi” olarak geçmektedir⁷. Ribat, oldukça sağlam bir şekilde inşâ edilmiş olup vâdi ve ovaya hâkim bir alana yapılmıştır. Yapının plân şemasında ve araziye yerleştirme düzeninde, hem sınır boylarında savunmaya yönelik yapılan ribatların, hem de hânikâhların (zâviye) etkilerini görebiliyoruz. Ayrıca ribat, külliyein ilk elemanı olup hânikâh, mescid, medrese ve han fonksiyonlarını bir arada sürdüreceği şekilde tasarlandığı anlaşılıyor. Yapı, burada ikâmet edenlerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde inşâ edilmiştir. Ribat, kendi grubunda Anadolu Selçuklu mimarîsinden günümüze ulaşan en erken tarihli yapılardan biridir.

Günümüze bazı onarımlar görerek gelen ribat, orijinal özelliklerini büyük ölçüde muhafaza etmektedir. Külliyein bilinen ilk onarımı Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey (1480-1515) zamanında olmuştur. Bu hükümdar ribatın üstüne medresesini inşâ ettirirken, külliyeindeki bazı yapıları tamir ettirmiştir⁸. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla külliye, 1320 H./1902 M.⁹ ve 1328 H./ 1910

Bkz. Anonim, *Cumhuriyetin 50. Yılında Kahramanmaraş İl Yıllığı*, Ankara, 1973, s.162.

⁶ Ribatlar konusunda daha geniş bilgi için bkz. F.Köprülü, “Vakfa Ait Tarihî İstılahlar: Ribat”, *Vakıflar Dergisi*, II (1942) s.267-278; M. Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul,1977, s.170-178; A.Y.Ocak, “Zâviyeler: Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme”, *Vakıflar Dergisi*, XII (1978), s.247-269; İ.Numan, “İlk Devir Sufi Merkezlerinin Mahiyetleri ve Mimarîlerinin Menşei Hakkında”, *Vakıflar Dergisi*, XIX (1985), s.31-48; G. Marçais, “Ribat” mad., *İslam Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1993, s.734-737.

⁷ R.Yinanç-M.Elübüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, II, Ankara, 1988, s.834.

⁸ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Defter Nu.: 590, Sahife:107, Sıra Nu.: 98.

⁹ M.H.Yinanç, “Maraş Emirleri”, s. 93.

M.¹⁰ yıllarında da onarım görmüştür. Ribatın örtü sistemi 1940'lı yıllarda büyük ölçüde yıkılmış vaziyette olup bu durumunu 1963 yılına kadar sürdürmüştür (Çizim: 4-6; Resim: 2-3). Yapı, 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım programına alınarak 1963'de restore edilmiştir¹¹. Bu tamirde örtü sistemi aslına uygun olarak yeniden yapılmış, iç mekândaki döşeme taşları ile duvarlarda, taçkapıda ve mihrapta aşınan taşlar yenilenmiştir (Çizim: 7-9; Resim: 2-9).

Ribat, doğu batı doğrultusunda eğilimli bir kayalık alanın düzlenmesiyle oluşturulan bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Yapının batı cephesi kısmen kayalar içine oyularak yerleştirilmiştir. Ribatın inşâsında tamamen sarımtrak renkte ince yonu taş malzeme kullanılmıştır (Resim: 4).

Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen ribat, dıştan yaklaşık 16.00 x 20.40 m. ölçülerindedir. Dışa kısmen kapalı olan yapı; güney cephesinde muhteşem taçkapı, kuzey cephesinde küçük bir giriş açıklığı, doğu cephesinde ise üç payanda ve üç pencereyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır (Çizim: 1-3; Resim: 4-5). Ribat, doğu-batı doğrultusunda eğilimli bir alan üzerine inşâ edildiği için doğu cephesi dikdörtgen kesitli üç payanda ile desteklenmiştir. Payandalar cephe duvarından dışa 0.75 m. çıkıntı yapmakta ve iç mekânı aydınlatan pencereler, payandaların arasına yerleştirilmiştir (Çizim: 7, Resim: 4).

Ribata, güney cephenin ortalarında açılan 6.25 x 8.60 m. ölçülerinde mukarnas kavsaralı taçkapıdan girilir. Oldukça zengin taş bezemeye sahip olan taçkapını Anadolu Selçuklu mimarisinde oldukça önemli bir yeri vardır. Taçkapı cepheden ortalama 1.35 m., yukarı ise 1.90 m. çıkıntı yapmakta ve cepheye oranı 1/2.3'tür. Ayrıca taçkapının 2/2.75 oranında yapıldığı görülür (Resim: 4). İç mekâna 2.33 x 2.40 m.

¹⁰ Maraş Sancağı Evkaf Memurîyeti tarafından Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin tamirat mutemedi Sıdkı Efendi'ye gönderilen 10 Teşrinievvel 1328/23 Ekim 1912 tarihli tezkireden, yapının tamir edildiğini öğreniyoruz. Bkz. Y.Baş, *Zulkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Elbistan ve Eshab-ı Kehf Vakıfları*, s.135.

¹¹ T.Özgüç, "Elbistan Ovası'ndaki Tetkik Gezileri...", *Belleten*, s.229; T.Özgüç-M.Akok, "Afşin Yakınındaki Eshab-ı Kehf Külliyesi", s. 77; *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Dosya Nu: 46.02.01/1.

ölçülerinde basık kemerli esas giriş açıklığından girilir. Ayrıca taçkapının ekseninde ve kuzey cephenin ortalarında 1.21 x 1.75 m. ölçülerinde söveli ve lentolu bir kapı açıklığına daha yer verilmiştir. Bu kapının, ribatın 4.50 m. kuzeyinde yer alan cami ile bağlantı sağlamak amacıyla açıldığı anlaşılıyor (Çizim: 1,5; Resim: 5).

Yapının plân düzenlemesi, tesbit edebildiğimiz kadarıyla, Türk mimarîsinde tek örnektir. İç mekân, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş olup 13.94 x 17.96 m. ölçülerindedir. Taçkapıdan, orta sahna girilir. Yapının plânı; boydan boya birbirine paralel uzanan iki sahnın ile batı tarafta orta sahna açılan mescid, iki eyvan ve beş küçük hücreden (çilehâne) oluşur (Çizim: 1,7-9). Sivri beşik tonozlarla kapatılan sahnınlar ikişer takviye kemeriyle desteklenmiş ve orta sahnın 3.30 x 17.96 m., doğu sahnın ise 2.94 x 17.37 m. boyutlarındadır (Resim: 6-7). Doğu sahnın yanlarda duvar payelerine, ortada dikdörtgen kesitli iki payeye istinad eden üç sivri kemerle orta sahna açılmaktadır. Bu kısmın zemini, orta sahnından 0.65 m. yüksekte tutularak, kuzey duvarına 0.32 x 0.77 x 1.82 m. ölçülerinde ocak nişi, doğu duvarına da üç pencere açılmıştır (Çizim:6, Resim:7). Ebatları birbirinden farklı olan pencereler içten sivri kemerli, dıştan dikdörtgen kesitli olup, ortadaki diğerlerinden daha geniş ve daha farklı yapılmıştır. Pencereler doğrudan vâdi ve ovanın güzel manzarasına açılmaktadır (Resim: 4). Doğu sahnın, ribattaki dervişlerin ikâmet, eğitim ve öğretim yapmaları amacıyla düzenlendiği anlaşılıyor.

Doğu sahnın bulunduğu kısım iki katlı yapılmıştır. Bodrum katına orta sahnın güneydoğu tarafında yer alan on basamaklı taş merdivenle inilir¹². Bodrum katına 1.19 x 1.95 m. ölçülerinde hafif sivri kemerli bir açıklıktan girilir. Kuzey-güney doğrultusunda boydan boya sivri beşik tonozla kapatılan 2.60 x 17.27 m. ölçülerindeki mekânın, tonoz kilit taşına kadar olan yüksekliği 2.50 m.'dir. İç mekânın aydınlığı, doğu duvarında açılan içten 0.35 x 0.64 m. dıştan 0.14 x 0.42 m. ölçülerinde dört adet hafif mazgal pencereyle aydınlatılmıştır

¹² Bazı kaynaklarda bodrum katından, "yeterli mağarası" olarak bahsedilmektedir. Bkz. Anonim, "Kahramanmaraş" mad., *Yurt Ansiklopedisi*, VII, İstanbul, 1982-1983, s.5735; O.Aslanapa, *Türk Sanatı*, II, İstanbul, 1984, s.173.

(Çizim: 2,6-7; Resim: 8-9). Bodrum katının depo ve servis mekânı olarak tesis edildiğini düşünmekteyiz.

Orta sahnın batı tarafı ise, daha farklı bir düzenlemeye sahip olup iki bölümden oluşur. Kuzey kısım bir mescid, bir eyvan ve bir hücreden (çilehâne) meydana gelir. Kuzey-güney doğrultusunda sivri beşik tonozla örtülen 3.10 x 7.54 m. ölçülerindeki mescid, yanlarda duvarlara, ortada dikdörtgen kesitli payeye istinat eden iki sivri kemerle orta sahna bağlanmaktadır. Mescid kısmı, orta sahnın zemininden 0.65 m. yüksekte tutulmuş ve kible duvarına mukarnas kavsaralı taş mihrap yapılmıştır. Mescide dikey olarak uzanan sivri beşik tonozlu eyvan 3.00 x 3.10 m. ölçülerindedir. Eyvanın güney tarafına ise 0.60 x 0.88 m. boyutlarında basık kemerli giriş açıklığına sahip, 1.25 x 1.25 m. ölçülerinde bir hücre (çilehâne) yerleştirilmiştir (Çizim: 1, 5,8-9; Resim: 10-12). Bu kısmın eğitim-öğretim ve ibadet etmek amacıyla yapıldığı anlaşılıyor.

Güney bölüm ise, orta sahna dikey olarak uzanan 2.80 x 6.83 m. ölçülerinde sivri beşik tonozlu bir eyvan ile, eyvanın kuzey ve güney taraflarına simetrik olarak yerleştirilen dört hücreden (çilehâne) oluşur. Sivri kemerli birer kapıyla eyvana açılan beşik tonozlu hücrelerin ebatları 1.30 x 1.76 m. ilâ 1.85 x 2.84 m. arasında değişmektedir (Çizim: 1,8-9; Resim: 13). Kaynaklara göre, bu mekânlarda dervişler çile çekerek velîlik mertebesine ulaşıyorlardı¹³. Eyvanın güneş tarafı iki katlı inşa edilmiştir. Bu kısımda yer alan iki hücrenin örtü sistemleri, diğer hücrelerinkinden daha alçakta tutularak, üst kısmına boydan boya 2.40 x 4.90 m. ölçülerinde sivri beşik tonozlu bir mekân yapılmıştır (Çizim:9). Üst kata, güney cephenin batı tarafında yer alan ve zeminden yüksekte tutulan basık kemerli 0.64 x 0.95 m. ölçülerinde kapıdan girilir. Kapıya, arazinin topografik yapısından dolayı hafif rampalı bir yoldan çıkılarak ulaşılır (Resim: 14). Bu hacmin tonozun

¹³ *Vilayetnâme* adlı eserde, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Kırşehir'e giderken Afşin Eshab-ı Kef Ribatı'ndaki hücrelerden birinde 40gün oturarak çile çektiği bildiriliyor. Ayrıca M.H.Yinanç, bu ribatta muhtelif tarikatların zâviyeleri olmakla beraber, yapının Kadîri şeyhinin idaresi altında bulunduğunu zikretmektedir. Bkz.M.H.Yinanç, "Elbistan"mad. *İslam Ansiklopedisi*, IV, İstanbul, 1988, s.226; F.Sümer, *Eshübü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, s.46-47.

kilit taşına kadar olan yüksekliği 2.20 m. olup ribatın iç mekânıyla bağlantısı, doğu duvarında orta sahna açılan dikdörtgen kesitli bir pencereyle sağlanmıştır (Resim: 15-16). Üst katın, ribatın şeyhi için yapıldığını sanmaktayız. Bu pencereyle hem iç mekân aydınlatılmış, hem de şeyh efendinin ribattaki dervişleri kontrol ettiği anlaşılıyor. Üst kat, orta sahnin zemininden 3.75 m. yüksek tutulmuştur.

Ribat dıştan tek katlı olmakla beraber, iç mekânda kademeli olarak üç katlı bir düzenlemenin varlığı göze çarpmaktadır (Çizim: 6,9).

b) Süsleme :

Yapı genelinde sade inşâ edilmekle beraber, dikkati çeken taş bezemeler taçkapı ve mihrapta görülür.

Taçkapı :

Ribatın güney cephesinin ortasına açılan mukarnas kavsaralı âbidevi taçkapı, boş yüzey bırakılmadan çeşitli motiflerle dekore edilmiş ve bitkisel süslemelere yer verilmemiştir. Motifler alçak kabartma oyulmuştur. Kapıda aşınan taşların bazıları onarımlar sırasında yenilenmiştir. Taçkapı, düz silme ve çeşitli süslemelere sahip bordürlerle kuşatılmıştır (Çizim: 10-11; Resim: 17-20). Silme ve bordürler dıştan içe doğru kısa basamaklarla hafifçe kademelenmektedir. Taçkapı, en dışta plâstik etkide işlenmiş yarım sekizgen yıldızlardan ibaret bir bordürle sınırlandırılmıştır. Bunu düz içbükey silme ve yine yarım sekizgen yıldızlardan oluşan plâstik ikinci bordür takip eder. Ana bordür, temelde sekiz kollu yıldızlardan gelişen geometrik bezemeyle süslenmiştir. Sadece bu bordür taçkapıyı üç yönden kuşatarak, diğer bordürlerle âhenkli bir çerçeve meydana getirmiş ve üst kısmı kısmen tahrip olmuştur. Bordürlerdeki motifler ince yivlerle zenginleştirilmiştir (Resim: 17-18).

Köşe sütunceleri kare kesitli olup ön yüzleri sekiz kollu yıldızlardan gelişen geometrik motiflerle bezenmiştir. Sütunce başlıkları ise yüzeysel olarak işlenen üç sıra mukarnasla hareketlendirilmiştir (Çizim: 11; Resim: 17).

Kavsara, örgülü basit geometrik geçmelerle bezenen sağır sivri kemerle kuşatılmıştır. Kemerin üst kısmındaki süslemeler yer yer tahrip

olmuştur. Kavsara kemerinin üst kısmına enine dikdörtgen mermer inşâ kitabesi yerleştirilmiştir. Kavsara köşelikleri simetrik olarak geometrik motiflerden ibaret çeşitli rozetlerle dekore edilmiştir (Çizim: 11; Resim: 17).

Taçkapının kavsarası cepheden ikiz kenar üçgen görünümünde olup, sekiz mukarnas sırasından meydana gelir (Resim: 17). Mukarnaslar birbirlerinden farklı biçimlerde yelpaze şeklinde unsurlanmış ve alt sıradaki mukarnasların aralarına simetrik olarak iki rozet ile sepet kulpu kemerli dört sathî niş yerleştirilmiştir. Ortadaki nişlerden birinin içine, ayakta elleri iki yana açık bir şekilde işlenmiş yaklaşık 0.15 x 0.30 m. ölçülerinde bir insan figürü yerleştirilmiştir. Figür sathî bir rölyef halinde ve şematik olarak yapıldığı için neyi sembolize ettiği pek anlaşılammakla beraber, ribata gelenleri içeriye davet eden bir derviş olabileceğini düşünüyoruz (Resim: 19).

Esas giriş açıklığının basık kemerinin cephesi; üstten üç şerit halinde basit geçme motifleriyle, ortada zikzak dalgalı yivlerle, altta ise ok ucu şeklindeki girintilerden oluşan desenlerle dekore edilmiştir (Resim: 17).

Taçkapıda giriş açıklığının iki yanına simetrik olarak mukarnas kavsaralı 0.29 x 0.96 x 2.18 m. ölçülerinde birer mihrabiye yapılmıştır. Mihrabiye nişleri altı kenarlı olup, kavsaralar yüzeysel işlenen beşer sıra mukarnasla dolgulanmış ve kavsaranın köşeliklerine simetrik olarak birer gülbezek işlenmiştir. Nişler, yandan iki, üstten üç şerit halinde basit geometrik geçme motiflerinden ibaret bir bordürle sınırlandırılmıştır. Ayrıca bordür ile kavsara arasındaki yüzeyler sathî nişlerle hareketlendirilmiştir. Mihrabiyelerin üst kısımlarına üçer sıra mukarnasla bezenen konsol yerleştirilmiş, konsolların alt taraflarındaki yüzeyler ise bitkisel ve geometrik karakterli iki şeritle bezenmiştir. Ayrıca geometrik desenler ince yivlerle zenginleştirilmiştir (Çizim: 8, Resim: 17,20).

Taçkapı, boş bırakılmamışçasına geometrik motiflerle bezenmiş, fakat geometrik süslemelerinin yoğunluğu kitabe ve figürlü süslemeyle kısmen giderilmeye çalışılmıştır. Taçkapı, bezeme ve biçim açısından Selçuklu mimarîsinde önemli bir yere sahiptir.

Mihrap :

İç mekânın monotonluğu, mescid bölümünde yer alan mukarnas kavsaralı taş mihrap ile giderilmeye çalışılmıştır (Resim: 10). Mihrap geometrik süslemelerle dekore edilmiş ve motifler alçak kabartma olarak oyulmuştur. Mihrapta aşınan taşlar onarımlar sırasında yenilenmiştir.

Mihrap, 3.10 x 4.10 m. boyutlarındadır. Genişlikleri farklı iki bordür ve bir silmeyle üç yandan kuşatılmıştır. Mihrap dıştan ok ucu motifiyle, daha sonra içbükey silmeyle hareketlendirilmiştir. Ana bordür, çok kollu yıldızlardan gelişen geometrik desenle süslenmiştir (Resim: 12).

Sekiz kenarlı mihrap nişi, 0.37 x 0.93 x 1.80 m. boyutlarındadır. Köşe sütunceleri profil silmeli olup başlıklar birer gülbezekle süslenmiştir. 0.83 m. yüksekliğindeki kavsara, birbirlerinden ince yatay silmelerle ayrılan dört mukarnas sırasından meydana gelir. Küçük, derin ve yüzeyleri yelpaze dilimli yuvaların dizilişinde kenarlardan tepeye doğru bir toplanma görülür. Kavsaranın köşelikleri, rozet motifleri ve ana bordür gibi geometrik desenlerle dekore edilmiştir (Resim: 12).

Mihrapta, döneminin bir özelliği olarak, tamamen geometrik motiflere yer verilmiştir.

İnşâ Kitabesi :

Taçkapının üst kısmına yerleştirilen inşâ kitabesi, yaklaşık 0.60 x 3.20 m. ölçülerindeki mermer levha üzerine sülüs hat ile üç satır olarak yazılmıştır (Resim: 21).

1- *Bismillâhirrahmânirrahîm. İnnemâ ya'muru mesâcidallahi men âmene billâhi ve'l- yevmi'l-âhiri ve ekâme's-salat.*

2- *Emere bi-imâreti hezih'r-ribati'l-mübârek fî eyyâmi's-Sultân el-gâlib şâhinşâh el-a'zam mâliki rikâbi'l ümem sübulü's-selâtin el-'Arab ve'l-'Acem 'izzü'd-dünya ve'd-dîn*

3- *Ebü'l-feth Keykâvus bin Keyhusrev burhân emîri'l-mü'minîn el-emîr, el-isbahsalar el-eceli'l-kebîr, el-âlim, el-âdil, nasarahullâh el-muhtâc ilâ rahmetillâhi Ebû Ali el-Hasan bin İbrâhîm es-Sultân fî't-târih şehr-i Ramazân senete isney 'aşere ve sitte mi'e.*

[Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlarım. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve namazı dosdoğru kılan kimseler imar ederler¹⁴. Bu mübarek ribatın yapılmasını; galip sultan, şahların şahı, yüce, milletlerin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dinin ve dünyanın seçkin kişisi, fetihlerin babası Keyhusrev qğlu Keykâvus zamanında, müminlerin emîri, büyük komutan, âlim, adaletli -Allah kendisine zaferler nasip eylesin- Allah'ın yardımına ve rahmetine muhtaç Sultan İbrahim'in oğlu Ebû Ali el-Hasan 612 yılının Ramazan ayında emretti].

İnşâ kitabesine göre ribat, Ramazan 612 H./ Aralık 1215 M. tarihinde Anadolu Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykâvus zamanında Maraş Emîri Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır¹⁵.

II- MEDRESE

Ribatın üst katında tuğla malzemeden inşa edilen ikinci bir yapı bulunmaktadır (Çizim: 4,7-8; Resim: 1,4). Günümüzde “misafirhane” şeklinde bilinen bu yapının, “medrese” olarak yapıldığı anlaşılıyor¹⁶.

¹⁴ Tевbe Sûresi, âyet: 18.

¹⁵ Maraş, II. Kılıç Arslan tarafından 1168-1178 yılları arasındaki bir tarihte Emîr Hüsameddin Hasan Bey'e iкта olarak verilerek burada “Uç Beyliği” kurulmuştur. Hüsameddin Hasan Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu Nusretüddin Hasan Bey Maraş Emîri olmuş ve 1234 yılında öldürülene kadar yarım asır kadar bu görevde kalmıştır; 1185-1234 yılları arasında Maraş Emîri olduğu anlaşılıyor. İbn Bibi'nin ifade ettiği gibi Nusretüddin Hasan Bey, çok meşhur bir emirdir. Fakat sahip olduğu toprakların azlığına rağmen diğer Selçuklu ümerâsı gibi hırsa kapılmamış ve devamlı devletin menfaatleri doğrultusunda hareket etmiştir. Nusretüddin Hasan Bey'in nüfuzu I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) zamanında doruğa çıkmış ve sultanı tahta çıkaracak kadar itibar sahibi olmuştur. Fakat I. Alâeddin Keykubâd tarafından sebebi belli olmayan bir olaydan dolayı 1234 yılında idam ettirilmiştir.

Nusretüddin Hasan Bey'in Eshab-ı Kehf Külliyesi'nden başka eserine rastlamıyoruz. Fakat onun, Ermeni ve Haçlı seferleri ile tahrip olan Maraş'ı imar ettirdiğini kaynaklar belirtmektedir. Bkz. M.H. Yinanç, “Maraş Emirleri”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, Sene: 14 Nr.:6 (83), 1340, s.346; O.Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993, s.286,311; İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l Ala'ıye*, I, Çev.: M.Öztürk, Ankara, 1996, s.133.

¹⁶ T.Özgüç ve M.Akok, ribatın iki katlı yapıldığını belirterek, üst katın mahiyeti anlaşılamayacak kadar tahrip olduğunu kaydetmişlerdir. O. Aslanapa, sadece ribatın iki katlı olduğunu ifade ederek, üst katın mimarî özelliğinden ve fonksiyonundan

Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey (1480-1515), 906 H./1500-1 M. ve 14 Muharrem 916 H./ 24 Nisan 1510 M. tarihli arapça, vakfiyelerinde, Eshab-ı Kehf'te medrese inşâ ettirdiğini belirterek bu yapısına oldukça zengin vakıflar yapmıştır¹⁷. Alâüddeve Bey'in oğlu Şահrah Bey, babasının hükümdarlığı zamanında Receb 897 H./ Nisan 1492 M. tarihinde tanzim ettirdiği arapça vakfiyesinde, Eshab-ı Kehf Medresesi'ne bir köyün malikânesinin yarısını vakfettiğini belirtmektedir¹⁸. 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri'nde yapıdan "Eshabü'l-Kehfü'-Şerif Medresesi" ismiyle bahsedilerek, Alâüddeve Bey tarafından yaptırıldığı kayıtlıdır¹⁹. Bu bilgilere göre medresenin, Alâüddeve Bey tarafından 1480-1492 yılları arasında inşâ ettirildiği anlaşılmaktadır.

bahsetmemiştir. F.Sümer ise, ribatın ikinci katının oldukça ferah olduğunu ve burasının külliye'nin mütevellî ve ailesine mahsus olabileceğini belirtmiştir. Bkz. T.Özgüç-M.Akok, "Afşin Yakınındaki Eshab-ı Kehf Külliyesi", s. 79; O.Aslanapa, *Türk Sanatı*, II, İstanbul, 1984, s.170; F.Sümer, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, s.48.

Bazı araştırmacılar ise, ribatın 60.00 m. kadar güney tarafında yer alan hanın (kervansaray), orijinalinde medrese olarak yapıldığını ileri sürmüşlerdir. R.Yinanç; medresenin nerede olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, kervansarayın medrese olarak kullanılmış olmasının muhtemel olduğunu ifade etmiştir. Y.Baş, bugün kervansaray olarak bilinen yapının, esasında medrese olarak ilk defa 1233 yılında Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırıldığını, Alâüddeve Bey'in ise 1500'li yıllardan önce burayı bazı ilâvelerle tamir ettirerek faaliyete geçirdiğini belirtmiştir. T.Özgüç ve M. Akok; hanın plân bakımından bir handan ziyade medreseyi andırdığını, fakat sağındaki uzun ahırın bu yapının handan başka bir şey olamayacağını açıkça gösterdiğini kaydetmişlerdir. H.Gündoğdu ise, külliye içerisinde yer alan medresenin, bugün nerede olduğunu anlayamadığını belirtmiştir. Bkz. T.Özgüç-M.Akok, *a.g.m.*, s.84; H.Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarîsi*, Ankara, 1986, s.67; R.Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", s.313; Y.Baş, *Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Elbistan ve Eshab-ı Kehf Vakıfları*, s.125.

¹⁷ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Defter Nu.: 590, Sayfa: 107, Sıra Nu.:98; *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Defter Nu.: 1966, Sayfa:150, Sıra Nu.:166.

¹⁸ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Defter Nu.:594, Sayfa: 207, Sıra Nu.:151.

¹⁹ R.Yinanç- M.Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, II, Ankara, 1988, s.632-633.834-835.

12 Mayıs 1876 tarihli Maraş Şer'iyeye Sicili'nde medresenin müderrisi vefat edince yerine başka müderris atandığı belirtiliyor²⁰. Ayrıca 1324 H./1906 M. tarihli Halep Vilâyeti Salnâmesi'nde medresenin, caminin yanında olduğu kaydedilmiştir²¹. Arşiv belgelerine göre yapı, 1906'lı yıllara kadar faaliyetini sürdürmüştür.

Alâüddevele Bey'in medreseyi, külliyeinin bulunduğu alanın yetersiz olmasından ve arazinin topografik yapısından faydalanarak, ribatın üstüne yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ribat taş, medrese ise tuğla malzemeden inşa edilerek, ribatın üzerine binen ağırlık hafifletilmeye çalışılmıştır (Resim:4).

Medrese, ribat ile beraber 1940'lı yıllarda tahrip bir durumda olup, sadece bazı duvar kalıntıları ayakta kalmıştır (Çizim:4-6; Resim;2-3)²². Ribat ile birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1960 yılında onarım programına alınarak, 1963'de restore edilmiştir. Bu tamirde batı duvarı sarımsak renkte ince yonu taştan, diğer duvarlar ise tamamen tuğla malzemeden yapılmış, iç mekânın zemini de taş ile döşenmiştir. Bu onarımlarda medrese, ahşap kirişleme görüntüsü verilen beton dam ile kapatılmıştır. Beton kirişlere de, ahşap rengi verilmeye çalışılarak kırmızıya boyanmıştır. Fakat medresenin orijinalinde ahşap kirişlemeli düz toprak dam ile örtüldüğünü sanmaktayız. Yapı en son 1989'da tamir edilerek, ahşap doğramalar yenilenmiş, iç duvarlar sıvanarak badana edilmiştir.

Medrese bugün fonksiyonunu kaybetmiş olup, uzak yerlerden Eshab-ı Kehf'i ziyarete gelen misafirlerin ikametine tahsis edilmiştir.

Medresenin cümle kapısı batı cephede açılmış olup buraya, ribatın kuzey tarafından otuzüç taş basamaklı merdivenle, güney taraftan da arazinin topografik yapısından faydalanarak hafif rampalı yoldan ulaşılmaktadır (Resim: 4-5,22). Yapının monotonluğu; kuzey, güney ve doğu cephelerdeki üç dilimli tuğla pencereler ile yine

²⁰ R.Hurç, *233 Nolu Şer'iyeye Siciline Göre Kahramanmaraş'ın Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1292-1295/1876-1878)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1995, s.53.

²¹ *1324 Tarihli Halep Vilâyeti Salnâmesi*, s.925.

²² T.Özgüç, "Elbistan Ovası'ndaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazısı", *Bellekten*, s.229; T.Özgüç-M.Akok, *a.g.m.*, s.77-92.

tuğladan yapılan kirpi saçaklarla giderilmeye, çalışılmıştır. Ayrıca batı cepheye üç adet taş çörtten yerleştirilmiştir (Çizim: 7-9; Resim: 4-5,22).

Medrese hafif çarpık plânlı olup, dıştan yaklaşık 14.00 x 19.40 m. boyutlarındadır. Yapı, kapalı avlulu ve bir eyvanlı medreselerin plân şemasına göre tasarlanmıştır. İç mekâna, batı cephenin ekseninden 1.90 m. güney tarafa kaydırılan 1.36 x 1.70 m. ölçülerinde basık kemerli cümle kapısından girilir. (Çizim: 3,8; Resim: 22). Kapıdan önce 3.97 x 4.30 m. boyutlarında eyvan görünümündeki giriş hacmine, buradan da yaklaşık 4.20 x 13.20 m. ölçülerinde sofaya geçilir. Aynı zamanda avlu vazifesi gören sofanın aydınlığı, kuzey duvarında açılan küçük bir mazgal pencere ve odaların pencerelerinden gelen ışıkla aydınlatılmaya çalışılmıştır. (Resim: 23). Bu mekânın doğu, batı ve kuzey kenarlarına toplam altı oda yerleştirilmiştir. Birer kapıyla sofaya açılan odaların ebatları, 2.70 x 4.30 m. ilâ 2.80 x 8.65 m. arasında değişmektedir. Batı taraftaki iki odanın pencereleri olmamakla beraber, diğerlerinde sayıları bir ilâ üç arasında değişen üçer dilimli pencerelere yer verilmiştir (Resim: 4-5). Ayrıca doğu taraftaki üç odanın içinde ocak ve dolap nişleri bulunmaktadır (Resim 24). Medrese, öğrencilerin eğitim-öğretim ve ikâmet etmelerine uygun bir özellikte plânlanmıştır. Yapı sade bir şekilde inşâ edilmiştir.

Vakfiye:

Eshab-ı Kehf Külliyesi'ne (1215-1233) yapının bânisi Nusretüddin Hasan Bey'den başlayarak, Anadolu Selçuklu, Dulkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti zamanında oldukça zengin vakıflar yapılmıştır. Nusretüddin Hasan Bey, başta ribat (hânikâh-zâviye) olmak üzere külliyedeki diğer yapıların ve buraya gelen ziyaretçilerin masraflarının karşılanması için, "Atlas Yazısı" ismiyle bilinen Efsus (Afşin) ovasındaki arazinin çoğunu külliyesine vakfeylemiştir²³.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubâd, külliyeye üç buçuk köy, dört mezra vakfetmiştir. I. Alâeddin Keykubâd'ın vakıfları, Dulkadir Beyliği ve Osmanlılar döneminde de devam ettirilmiştir.

²³ M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", s. 93.

Başbakanlık Arşivi'ndeki 932 H. / 1525-26 M. tarihli belgede; külliye'nin yıllık gelirinin 38.125 akçe olduğu kayıtlıdır²⁴.

Dulkadir Beyliği döneminde Eshab-ı Khef Külliyesi'ne, eskilerine ilâve olarak, yeni vakıf gelirleri tahsis edilmiştir. Alâüddevle Bey'in oğlu Şahruh Bey, babasının hükümdarlığı zamanında Receb 897 H./ Nisan 1492 M. tarihinde tanzim ettirdiği arapça vakfiyesinde; Kayseri Kazası'na tabi Barsama (Çavuşağa) Köyü malikanesinin gelirinin yarısını Eshab-ı Khef Medresesi'ne vakfetmiştir. Şahruh Bey, bu gelirden yevmiye olarak müderrise 15 dirhem, bevvab ve talebelere ise 10 dirhem verilmesini şart koşmuştur²⁵. Alâüddevle Bey, 906 H./1500-1 M tarihinde tanzim ettirdiği arapça vakfiyesinde Eshab-ı Khef'te inşâ ettirdiği medresesine; dört köy, dört mezra, Efsus (Afşin) Köyü'nün yarısını ve Eshab-ı Khef pazarının bac vergisini vakfettiğini belirterek, dört cemaatı da Eshab-ı Khef'e yapacakları hizmet karşılığında vergiden muaf tutmuştur. Vakfiyede, vakıf gelirlerinden medresenin müderrisine yıllık 3000 gümüş dirhem para ile 8 ölçek buğday ve talebeye 1000 dirhem para verilmesi gerektiği belirtilmektedir²⁶.

Alâüddevle Bey'in 14 Muharrem 916 H./ 24 Nisan 1510 M. tarihli arapça vakfiyesinde, Efsus (Afşin) Köyü'nün yarısı Eshab-ı Khef Medresesi'ne vakfedildiği zikredilmektedir. Ayrıca medreseye atanacak müderrisin, Maraş ulemâsından olması, aklî ve naklî ilimlere sahip olması, akl-ı selim olması, şarap içmekten uzak, tatlı sözlü, güzel ahlâklı ve gözlerinde hastalık olmaması gerektiği belirtilmektedir²⁷.

Osmanlılar döneminde Eshab-ı Khef ribatı ve medresesinin gelirleri topluca Eshab-ı Khef vakfı içinde gösterilmiştir. Eshab-ı Khef vakıflarını oluşturan köy, mezra, yaylak, cemaat v.s.'nin toplam geliri; 1525 yılında yapılan tahrir esnasında 38.125 akçe, 1527 yılı tarihinde

²⁴ M. Sertoğlu, "Ahsab-ı Khef (Mağara Yaranı) Vakıflarına Dair Orijinal Bir Belge", *Vakıflar Dergisi*, X (1973), s.131-132.

²⁵ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Defter Nu.: 594, Sayfa: 207, Sıra nu: 151.

²⁶ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi* Defter Nu.: 590, Sayfa: 107, Sıra Nu: 98.

²⁷ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Defter Nu.: 1966, Sayfa: 150, Sıra Nu.: 166

72.589 akçe ve 500 kilo buğday, 1563 yılındaki tahrirde ise 44.616 akçe olduğu kayıtlıdır²⁸.

1854-1857 yılları arasında Eshab-ı Kehf vakıfları, Hameyn vakıfları idaresine bağlanarak vakfın geliri 16.299 kuruş ve 20 paradır²⁹. Evkaf Nezareti'nin 1327 H./1909 M. tarihli kayıtlarında ise, vakfın geliri 4951 kuruş olarak görülmektedir³⁰.

DEĞERLENDİRME

Eshab-ı Kehf ribatı ve medresesi, külliye elemanları olup Antik Çağ'dan beri kutsal sayılan mağaranın yanına inşa edilmiştir. Külliye'nin ilk yapısı olan ribat 1215'de Anadolu Selçukluları döneminde, daha sonra ribatın üstüne yapılan medrese ise 1480-1492 yılları arasında Dulkadir Beyliği zamanında yapılmıştır.

Eshab-ı Kehf Ribatı, hânîkâh (zâviye) statüsünde inşa edilmiş olup kendi grubunda Anadolu Selçuklu mimarisinden günümüze ulaşan en eski tarihli örneklerden biridir. Ayrıca üst katında yer alan medresesiyle de ayrı bir özelliğe sahiptir; Türk sanatında alt katı ribat, üst katı medrese olan yapı tipiyle karşılaşmıyoruz. Ribatta bâtinî ilimler, medresede ise zâhirî ilimlerin okutulduğu anlaşılıyor.

Ribat kelimesi arapçadır. İslâm sanatında VIII. yüzyıldan itibaren inşa edilmeye başlanan ribatlar, genellikle sınır boylarında stratejik önemi olan yerlerde kurulmuş müstahkem mevkiilerdir. Bilhassa ilk zamanlarda cihad ve gazâ için gönüllü savaşan gâziler burada toplânlılar; düşman hücumu karşısında müdafaasız yerlerde yaşayan civar halkı da buralara gelip sığınarlardı. Ribatın etrafı savunma duvarıyla çevrilerek tek kapıdan girilirdi. Kuşatma duvarlarının içinde kalan alanda muhafızların barınacağı bina, mescid, hamam, ahır, ambar ve gözetleme kuleleri bulunurdu. X. yüzyılın sonlarına doğru İslâm dünyasında siyasî ve sosyal şartlara bağlı olarak fütuhatçı cihad ruhu zayıflayıp, tasavvufî hareketler yoğunlaşmaya başlayınca zamanla bu yapılar tasavvufî bir niteliğe bürünmüştür.

²⁸ Y. Baş, *a.g.t.*, s.139.

²⁹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Evkaf Defterleri Tasnifi*, Nu.: 15721, s. 55-a.

³⁰ Y. Baş, *a.g.t.*, s. 155.

Böylece ribatlar askerî hüviyetlerini kaybederek, bir şeyhin idaresi altında toplânan dervişlerin ilim, zikir ve ibadetle meşgul oldukları hânîkâh, zâviye ve tekke mânâlarını ifade etmeye başlamıştır³¹.

Şehir, kasaba ve köylerde veya yollar üzerinde kurulmuş olan zâviyeler, hem belli bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin yaşadığı, hem de gelip geçen yolcuların bedava misafir edildiği dinî ve sosyal muhtevalı yapılardır. İslâm dünyasında bu eserler XIV-XV. yüzyıla kadar zaman ve mekâna göre; zâviye, ribat, hânîkâh, buk'a, savmaa, düveyre, müseycid, mihrap ve medrese gibi değişik isimlerle anılmışlardır. Anadolu Selçukluları döneminde ribat kelimesi seyrek kullanılmakla beraber, daha çok hânîkâh ve zâviye terimlerine rastlanır. Osmanlılar zamanında ise ribat kelimesi hemen hemen kaybolarak zâviye, tekke, dergâh, âsitâne ve imaret terimlerine yer verildiği görülür³².

XI.yüzyılda Mâverâünnehir bölgesinde arap ribatları askerî mahiyetlerini kaybederek önce hânîkâh (zâviye) ve sonra kervansaraya dönüşmüştür. Askerî arap ribatının hânîkâh haline gelmesi aslında Orta Asya'daki Türklerin durumuna ters düşecek bir manzara göstermez. Yapılan araştırmalar, Budist manastır teşkilâtı ile İslâm'daki tarikat teşkilâtı arasında bazı kurumsal benzerliklerin olduğunu ortaya koymuştur. Hânîkâh-zâviye, bilindiği gibi dinî ve sosyal muhtevalı yapılardır. Aynı şekilde Budist manastırlarının da başlıca görevi Keşiş Budistlere ve yolculara barınacak yer sağlamaktır. Budist manastır teşkilâtının bünyelerinde toplântı yerleri, kiler, yemekhane ve hamam gibi üniteler mevcuttur. Bu külliyeler (Vihar-Vihara-Buyan) vakıf yoluyla inşâ edilmiştir³³. Araştırma sonuçları, Budizmin Orta Asya'da Türkler arasında yaygın bir din olduğunu ve Türkler tarafından da

³¹ F. Köprülü, "Vakfa Ait Tarihi İstılahlar: Ribât", *Vakıflar Dergisi*, II (1942), s. 268-271;

G. Marçais, "Ribât" mad., *İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1993, s. 734-736.

³² A.Y.Ocak, "Zâviyeler: Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi*, XII (1978), s. 249; S. Uludağ, "Hankah" mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVI, İstanbul, 1997, s.43.

³³ E.Esin, "Muyanlık, Uygur Buyan Yapısından (Vihara) Hakanlı Muyanlığına (Ribât) ve Selçuklu Han ile Medresesine Gelişme", *Malazgirt Armağanı*, Ankara, 1972, s. 83-91.

Budist külliyyeler inşâ edildiğini ortaya çıkarmıştır. Türklerin İslâmiyeti kabul edince bu tür yapıların “ribat” şeklinde yapıldığı sanılıyor.

Türk sanatında ribat, hânîkâh ve kervansaray terimleri çok karışmış ve birbirlerinin yerini almaya başlamıştır. Bu terim, “ribat-hânîkâh (zâviye)” ve “ribat-kervansaray (han)” olmak üzere iki grup halinde yayılmıştır. Önceden “hânîkâh-zâviye” anlamını taşıyan ribatlar, XI.yüzyıldan itibaren “kervansaray-han” mânâsı ile eş tutulmaya başlamıştır. Özellikle Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu dönemlerinde inşâ edilen kervansaraylara genellikle “ribat” isminin verildiği görülür³⁴. Bu terim Anadolu’ya da geçerek, bazı Selçuklu hanlarının inşâ kitabelerinde “ribat” ismine rastlanılmaktadır³⁵. Dikkat çekici en önemli hususlardan biri de Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi’nde yer alan hânîkâh (zâviye) ve hanın inşâ kitabelerinde, her iki yapının ismi “ribat” şeklinde geçmektedir. Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı (hânîkâh), tesbit edebileceğimiz kadarıyla, Anadolu’da “ribat” ismiyle zikredilen kendi grubunda tek orijinal örnektir.

Gerek hânîkâh (zâviye), gerekse kervansaray amacıyla inşâ edilen ribatlar, gelir getirmek için yapılmayarak, dinî düşünceden hareketle daha çok sosyal amaçlı bir hayırda bulunma zihniyetinin esas olduğu görülür.

Kaynaklara göre Türkler Anadolu’ye gelmeden önce “hânîkâh (zâviye)” türünde birçok yapı inşâ etmişlerdir. Anadolu’da zâviyelerin yapılması, Anadolu’nun iskânı, Türkleşmesi ve Müslümanlaşması konusu ile paraleldir. Zâviyeler ilk devirlerde bir iskân unsuru olmuşlar

³⁴ F.Köprülü, *a.g.m.*, s.273-274; M.Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul, 1977, s.170-179; Q.Aslanapa, “Ribat” mad., *İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1993, s.737.

³⁵ Anadolu Selçukluları döneminde inşâ edilen hanlardan 10 (on) tanesinin inşâ kitabesinde “ribat” kelimesi okunmaktadır. İslâm dünyasında ve özellikle Maverâünnehir’de fetih amaçlı kışla ve karakollar olarak kullanılan ribatlar, bu fonksiyonlarını Anadolu Selçuklu kervansaraylarında da sürdürmüşlerdir. Kaynaklarda, özellikle hudutlara yakın kervansarayların muharebe zamanında eski askerî ribâtların vazifesini gördüğü belirtilmektedir. Bkz. M.K.Özergin, “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, XV/20 (1965), s.141-170; O.Turan “Selçuklu Kervansarayları”, *Selçuklular ve İslâmiyat*, İstanbul, 1971, s.111; M.Cezar, “Türk Tarihinde Kervansaray”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (Ankara 11-15 Ekim 1976)*, II, Ankara, 1981, s.933.

ve İslâmiyetin yayılmasında en önemli rolü oynamışlardır³⁶. Anadolu'ya özellikle XIII.yüzyıl başlarından itibaren vuku bulan göçlerle değişik tasavvuf mekteplerine bağlı şeyh ve derviş grupları gelmiştir. Böylece zâviyelerin sayılarının hızla çoğaldığı görülür. Şeyhler devletten yardım alarak zâviyeler açıyorlardı. Ayrıca Selçuklu sultanları ve devlet adamlarının yaptırdıkları zengin vakıflarla donatılmış zâviyeler şehirleri dolduruyordu. Her zâviye, kendi mensup olduğu tasavvuf sistemi gereğince dinî tasavvuf eğitim işini ele almaktaydı. Medreselerin çeşitli imkânsızlıklar yüzünden o devirde henüz yeteri kadar ülkenin her tarafına nüfuz edemeyişi sebebiyle, dinî eğitim alanında doldurulması gereken büyük bir boşluk meydana geliyordu; zâviyeler Anadolu Selçukluları döneminde bu açığı da kapatıyorlardı³⁷.

Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı (1215), külliyeinin ilk elemanı olup hânîkâh, mescid, han ve medrese görevlerini bir arada sürdürdüğü anlaşılıyor. Ribatın fonksiyonlarını; bir şeyhin idaresi altında dervişlere tasavvufî bir eğitim vermek, mescid vazifesi görmek, Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden olan bölgede Müslüman iskânına öncülük etmek, kutsal mağarayı ziyarete gelenleri misafir etmek ve çevredeki insanlarla iyi ilişkiler kurarak onların eğitim ve öğretimlerine yardımcı olmak şeklinde sıralayabiliriz. Çünkü külliye içinde yer alan han 1233 yılında, medrese ise 1480-1492 yılları arasında inşâ edilmiştir. Ribat, burada ikâmet edenlerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde plânlanmıştır. Eshab-ı Kehf Ribatı, doğu-batı doğrultusunda eğimli bir kayalık alanın düzlenmesiyle oluşturulan bir zemin üzerine inşâ edilmiştir. Yapının doğu cephesi üç payanda ile desteklenmiştir (Resim:2-4). Ribat oldukça sağlam bir şekilde inşâ edilmiş olup plân şemasında ve araziye yerleştirme düzeninde, hem sınır boylarında

³⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Ö.L.Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, II (1942), s.279-386; A.Y.Ocak, *a.g.m.*, s.254-261.

³⁷ A.Y.Ocak, “Selçuk ve Osmanlı Dönemi Tekkelerinde Dinî ve Tasavvufî Eğitime Genel Bakış”, *Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye: I.Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981 Ankara)*, Ankara, (B.Tarihi Yok), s.74-75; A.Y.Ocak-S.Farûkî, “Zâviye” mad., *İslâm Ansiklopedisi*, XIII, İstanbul, 1993, s.470.

savunmaya yönelik yapılan ribatların, hem de hânîkâhların etkilerini görebiliyoruz. Eshab-ı Kehf Ribatı'nın plân şeması, Türk mimarîsinde tek örnektir. İç mekân; kuzey-güney doğrultusunda boydan boya uzanan birbirine paralel beşik tonozlu iki sahnın ile batı tarafta orta sahna açılan mescid, iki eyvan ve beş adet hücreden (çilehâne) oluşur (Çizim:1; Resim: 6-7,10-13). Doğu sahnın bulunduğu kısım iki katlı yapılarak, beşik tonozla örtülen bodrum katına taş basamaklı merdivenle inilir (Çizim: 2; Resim: 8-9). İç mekânın güneybatı tarafında yer alan iki hücrenin (çilehâne) örtü sistemleri diğer mekânlarından daha alçakta tutularak, üst katına boydan boya beşik tonozla örtülen bir hacim yapılmıştır. Ribatın şeyhi için yapıldığını sandığımız bu hacmin, iç mekân ile bağlantısı bir pencereyle sağlanmıştır (Resim: 15-16). Ribat dıştan tek katlı olmakla beraber, iç mekânda kademeli olarak üç katlı bir düzenlemenin varlığı göze çarpar.

XI. yüzyıldan önceye ait erken devir ribatlarının (hânîkâh-zâviye) hemen hepsi ortadan kalktığı için, mimarî özellikleri yeterince aydınlanamamıştır. Anadolu'da inşâ edilen hânîkâhların plânları incelendiğinde, bu yapıların bir tarikatın ibadet ve biçimi ile kurulduğu yere bağlı olarak uygun bir şemada yapıldıkları görülür. Bundan dolayı bütün hânîkâhlar için geçerli bir plân şeması belirleme imkânımız yoktur. Fakat Anadolu'da XIII. yüzyılda inşâ edilen hânîkâh ve zâviyeler, tasarımları açısından genelinde kapalı avlu-eyvan bileşiminden oluşan bir şemayı paylaştıkları görülür. Bu yapı tipi, özellikle Anadolu'da gelişen medrese mimarîsiyle benzerlik göstermekte ve bir anlamda ortak bir kaynaktan geliştikleri anlaşılmaktadır. Bu özellikteki yapılara; Aksaray Melik Mahmud Gazi Hânîkâhı (XIII. yüzyılın başları), Afyon Boyalıköy Hânîkâhı (XIII. yüzyılın ilk çeyreği), Konya Sahip Ata Hânîkâhı (1279) ve Tokat Ebu's-Şems Hânîkâhı'nı (1288) örnek olarak verebiliriz³⁸.

³⁸ M.Akok, "Konya'da Sahip-Ata Hangah, Caminin Rölöve ve Mimarîsi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIX/2 (1972), s.5-38; S.Eyice, "Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneklerinin Temsilcisi Olan Bir Eser: Boyalıköy Hangahı", *Türkiyat Mecmuası*, XVI (1971), s.39-56; M.Sözen vd., *Türk Mimarîsinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul, 1975, s.113; B.Deniz, "Aksaray-Melik Mahmud Gazi Hangâhı (Darphane) Kazısı-1993 (Önrapor)", *Vakıflar Dergisi*, XXV (1995), s.151-152; M.B.Tanman, "Hankah" mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVI, İstanbul, 1997, s.45.

Afşin Eshab-ı Khef Ribatı, Anadolu'da hânikâh (zâviye) tipi yapıların ilk örneklerinden biridir. Bu yapıda eyvanlı şemanın esintileri görülse de, daha çok Anadolu'da XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde inşâ edilen boyuna üç sahnalı hanların plân şemasına göre tasarlandığı dikkati çekmektedir³⁹. Ribat genel çerçevede boyuna üç sahnalı oluşmaktadır; sadece batıdaki sahnın eyvan, mescid ve hücre (çilehâne) şeklinde bölümlenmiştir. Yan sahnalar, orta sahnadan daha yüksek tutulmuş, orta sahnın giriş mekânı (koridor), diğerleri ise ikâmet etmeye ayrılarak temizliğe dikkat edilmiştir (Çizim: 1; Resim: 6-8,10-12). Aynı özellikler hanlarda da görülmektedir. Ayrıca ribatın doğu cephesi de hanlarda olduğu gibi, payandalarla desteklenmiştir (Resim: 4)⁴⁰. Yapı şehir dışında inşâ edilmesi nedeniyle dışa kapalıdır. Bu tür eserlerin barınma gibi fonksiyonlara da sahip olması, emniyet açısından yapının dışa kapalı olarak inşâ edilmesini zaruret haline getirmiştir.

Eshab-ı Khef Ribatı'nın mukarnas kavsaralı âbidevî taçkapısı, güney cephenin ortasına yerleştirilmiş olup Anadolu Selçuklu sanatında oldukça seçkin bir yeri vardır. Giriş açıklığının iki yanında simetrik olarak mukarnas kavsaralı birer mihrabiye bulunur (Çizim: 10-11; Resim: 17-20). Cephe duvarından dışa ortalama 1.35 m. yukarı ise 1.90 m. çıkıntı yapan taçkapı, 6.25 X 8.60 m. ölçülerindedir. Ön cepheye oranı 1/2.3'tür. Ayrıca taçkapının 2/2.75 oranında yapıldığı görülür.

XII. yüzyılın sonu ve XIII. yüzyılın başlarından itibaren, 1220 yılına kadar taçkapı genişliklerinin ön yüze oranları 1/5 civarındadır. I.Alâeddin Keybubâd döneminde (1220-1237) ise bu oran 1/4 olmaktadır⁴¹. Eshab-ı Khef Ribatı, o dönemde inşâ edilen cami, medrese ve han gibi yapılara göre daha küçük boyutlu olduğu için cephe oranına dikkat edilmediği görülmektedir.

³⁹ Kapalı kısımları üç sahnalı oluşan boyuna dikdörtgen plânlı hanlara; Altınapa Hanı (XIII. yüzyılın başları), Kızılören Hanı (1206), Kuru Çeşme Hanı (1210) ve Kadın Hanı'nı (1223) örnek olarak verebiliriz. Bkz. İ.İlter, *Zarihi Türk Hanları*, Ankara, 1969, s.6-14.

⁴⁰ Anadolu Selçuklu kervansaraylarının fonksiyonları konusunda bkz. A.T.Yavuz, "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekân-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara, 1992, s.253-264.

⁴¹ Z.Bayburtluoğlu, "Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni", *Vakıflar Dergisi*, XI (1976), s.92.

Anadolu Selçuklu taçkapıları genelinde 2/3 oranında yapılmıştır; yani taçkapının genişliği 2, yüksekliği 3 birim uzunlukta inşâ edilerek taçkapının yüzeyi 6 kareye bölünmüştür⁴². Eshab-ı Kehf Ribatı'nın taçkapısı bu orana yaklaşmakla beraber, biraz basık tutulmuştur. Aynı şekilde Sivas Buruciye (1271-72), Sivas Çifte Minareli (1271-72) ve Erzurum Çifte Minareli (XIII. yüzyılın sonları) medreselerinde de, yan kanatlar hariç tutulursa, taçkapıların 2/3 oranından çok az basık olduğu görülmektedir⁴³.

Eshab-ı Kehf Ribatı'nda taçkapının kavsarası, yelpaze biçiminde unsurlanan sekiz mukarnas sırasıyla dolgulanmıştır (Çizim: 11; Resim: 17). Anadolu Selçuklu dönemi erken devir taçkapılarında mukarnaslar, genellikle yelpaze biçiminde yivlerle bezenerek yedi veya dokuz yatay sıra halinde düzenlenmiştir. Taçkapı bütün yönleriyle Anadolu Selçuklu taçkapılarının özelliklerini taşımaktadır.

Eshab-ı Kehf Ribatı'nın taçkapısı, boş yüzey pek bırakılmadan tamamen geometrik motiflerle dekore edilerek, üç yönden çeşitli bezemelere sahip silme ve bordürlerle kuşatılmıştır (Resim: 17-20). Süsleme programı bakımından I.Alâeddin Keybubâd dönemi (1220-1237) taçkapılarıyla büyük benzerlik göstermektedir. Özellikle Niğde Alâeddin Camii'nin (1223) doğu taçkapısında rastlanılan geometrik bezemelerin bazılarında daha önce Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı'nın taçkapısında yer verildiği görülür. Bu taçkapı, süsleme kompozisyonu bakımından kendisinden sonra yapılan taçkapıları etkilemiş olmasıyla oldukça önemlidir.

Ayrıca Eshab-ı Kehf Ribatı'nın taçkapısında bir insan figürüne yer verilmiştir. Kavsaranın alt sırasında yer alan sathî nişlerden birinin içine, ayakta elleri iki yana açık bir şekilde işlenmiş yaklaşık 0.15 x 0.30 m. ölçülerinde bir insan figürü yerleştirilmiştir. Figür sathî bir rölyef halinde ve şematik olarak yapıldığı için neyi sembolize ettiği pek anlaşılacakla beraber, ribata gelenleri içeriye davet eden bir derviş olabileceğini sanıyoruz (Resim:19).

⁴² Z.Bayburtluoğlu, *a.g.m.*, s.78.

⁴³ Bu konuda bkz. R.H.Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir, 1982.

Orta Asya'da insan ve hayvan figürleri daima sembolik amaçlarla işlenmiş ve atlı göçebe kültürünün şamanizme bağlı inanç dünyasının kozmolojik, astrolojik ve mitolojik simgeleri olmuştur. X.yüzyıldan itibaren kütle halinde İslâmiyeti kabul etmeye başlayan Oğuzlar'da Şaman kültürünün etkileri büyüktür. Müslüman olan Türklerde Şamanizm geleneklerinin çoğu, İslâm dininin şartıymış gibi sürüp gelmiştir.

Eshab-ı Kehf Ribatı'ndaki figüre benzer ayakta insan kabartmalarına; Karatay Hanı (Kayseri-Malatya/1241), Amasya Bimarhânesi (1308-9)⁴⁴ ve Niğde Hüdavent Hatun Türbesi'nin (1312-13) taçkapılarında rastlamaktayız.

Eshab-ı Kehf Medresesi (1480-1492), külliyeinin bulunduğu alanın yetersiz olmasından ve arazinin topografik yapısından faydalanarak, ribatın üstüne sonradan yapılmıştır. Ribat taş, medrese ise tuğla malzemedен inşa edilerek, ribatın üzerine binen ağırlık hafifletilmeye çalışılmıştır. Medresenin cümle kapısı batı cephede yer alır. Kapıya, ribatın kuzey tarafından taş basamaklı merdivenle, güney taraftan da arazinin topografik yapısından faydalanarak hafif rampalı yoldan ulaşılır (Resim: 4-5,22). Kapalı avlulu medreseler grubuna giren yapı, hafif çarpık plânlıdır. Cümle kapısından önce eyvan görünümünde giriş mekânına, buradan da avlu vazifesi gören sofaya geçilir. Sofanın doğu, batı ve kuzey kenarlarına farklı ebatlarda toplam altı oda yerleştirilmiştir (Çizim: 3; Resim: 2, 22-24). Medrese, öğrencilerin eğitim-öğretim ve ikâmet etmelerine uygun bir özellikte tasarlanmıştır. Eshab-ı Kehf Medrese, ribatın üstüne sonradan yapıldığı için, ribatın boyutuna göre plânlanmıştır. Türk medrese mimarîsinde bu yapının plânına benzer örneklerle karşılaşmıyoruz. Fakat Eshab-ı Kehf Medresesi'nin kapalı avlulu tek eyvanlı medreselerin plân şemasına göre tasarlandığı görülür⁴⁵.

⁴⁴ H.Gündoğdu, *Türk Mimarîsinde Figürlü Taş Plâstik*, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1979, s.482; A.Taşçı, "Selçuklu Mimarî Süslemesinde Alçı ve Taş Kabartma İnsan Figürlerinin Köken ve Gelişimi", *Vakıflar Dergisi*, XXVII (1998), s.52.

⁴⁵ Medreseler konusunda bkz. A.Kuran, *Anadolu Medreseleri*, I, Ankara, 1969; M.Sözen, *Anadolu Medreseleri, -Selçuklu ve Beylikler Devri-*, I-II, İstanbul, 1970,1972.

ESHAB-I KEHF VAKIFLARI

Prof. Dr. Refet YİNANÇ

Mağara Yârânı veya Yedi Uyurlar denen Eshâbü'l-Kehf (Ashab-ı **Kehf**). **Roma İmparatorluğu devrinde Hıristiyanlığı kabul eden fakat putperestler tarafından ta'kibata uğratılan** kişiler ve onların menkıbesi olup Kur'-an'da da zikredilir¹.

Menkıbeye göre, Diyar-ı Rum'un bir şehrinde Hıristiyan olan birkaç genç, putperest hükümdarı Dakyus (Dakyanus)'un ta'kibatına uğrayarak şehirden kaçarlardı. Yolda rastladıkları bir çoban ve Kıtmir adlı köpeğini de yanlarına alarak içinde su bulunan bir mağaraya sığınıp uykuya dalarlardı. Putperest hükümdar bu gençleri yakalamak için maiyeti ile mağaranın önüne kadar gelirse de köpekten korkup içeri giremez. Mağaranın kuzeye bakan girişini duvarlarla ördürüp geri şehre döner. Aradan çok zaman geçer. Bir gün bir sürü sahibi mağaranın girişindeki duvarı yıktırıp buraya koyunları için bir ağıl yaptırır. Ancak uyuyan gençleri gören olmaz. Uykudan uyanan gençler henüz tehlikede oldukları zannı ile korkup içlerinden birini şehre ekmek almaya gönderirler. Oysa aradan 309 yıl geçmiş, bu süre içinde de putperestler Hıristiyan olmuştur. Ekmekçiye verilen bir paradan, bir zamanlar aranan gençlerin ortaya çıktıkları anlaşılır. Devrin hükümdarı ölümden sonra vücutların da ruhlar gibi girileceği inancını doğrulayan bu olaya çok sevinir. Mağaraya dönen genç ve arkadaşları yeniden uykuya dalıp sıralanırlar. Mağaranın bulunduğu yere daha sonra bir kilise yaptırılır.

Bu rivayete göre, putperest hükümdarın Deçyus (249-251) ve Hıristiyan hükümdarın da II. Teheodosyus (408-450) olduğu tahmin edilmektedir.

Diğer bir rivayete göre ise Havariler'den biri Efsus şehrine gider. Şehirde puta tapıldığı için bir hamamda tellaklık yaparak gençleri Hıristiyan olmaya teşvik eder. Bir gün hükümdarın oğlu hafif meşreb bir kadınla hamama girerken Havâri kendisine bunun doğru olmadığını anlatır ve bu fikrinden vazgeçirir. Başka bir defasında ise sözünü dinletemez. Ancak Tanrı günahkârların her ikisini de helak eder. Olayı duyan hükümdar Havari'nin tutuklanmasını ister. Havari, Hıristiyanlığı

¹ Kur'an, Kehf Suresi, Ayet' 10-26.

kabul eden gençlerle kaçıp yolda rastladıkları bir çoban ve köpeğini de yanlarına alarak şehrin yakınındaki bir mağaraya sığınır. Macera diğer menkıbede anlatıldığı gibi sonuçlanır. Gençlerin sayısı rivayetlere göre 3 ile 13 arasında değişir².

Çin'den İspanya'ya kadar 33 yerde Eshab-ı Kehf 'e atfedilen yer mevcuttur³. Tarihi kaynaklar daha çok Efsus ve Efes şehirlerini kaydederler. Efsus adının kaynaklarda Arabisus, Arabsus, Arbsus ve Ebsus şeklinde kaydedildiği görülür: En son Efsus şeklini alan şehrin adının yazış ve telaffuz benzerliği yüzünden Efesus ve Tarsus ile karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim aşağıda sunacağımız belgeler ve vakıf kayıtları Selçuklular ve Osmanlılar zamanında da Eshab-ı-Kehf'in yerinin Efsus yani bugünkü Afşin olarak bilindiğini ortaya koymaktadır. Asırlarca Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan Efesus (Selçuk), Tarsus ve Amman ile ilgili tahrir ve evkaf defterlerinde Eshab-ı-Kehf'e ait hiç bir kayda rastlanmamış olması da bu hususu teyid etmektedir. İslâm dünyası kadar Hıristiyan dünyası için de kutsal bir yer olan Eshab-ı-Kehf Mağarası'nın artık kesin bir şekilde Afşin'de olduğunu kabul ve ilan etmek gerekmektedir.

1- Eshab-ı-Kehf'de Selçuklu ve Dulkadirli Eserleri:

Bizans devrinde olduğu gibi Selçuklu fethinden sonra da bir ziyaretgâh haline gelen Efsus, Eshab-ı-Kehf Mağarası bitişiğinde bulunan kilise harabeleri üzerine Maraş valisi Nusretüddin Hasan tarafından XIII. yüzyıl başlarında bir ribat ve bir cami yaptırılarak vakıf tesis edilmiştir⁴. Kitabelerinin kaydına göre, bu eserlerden ribat, İzzeddin Keykûvus devrinde 612 (1215) yılında, cami ise Alaaddin Keybubad zamanında 630 (1233) tarihinde inşa edilmiştir⁵.

Selçuklulardan sonra bölgede bir beylik kurmuş olan Dulkadir Oğulları, Nusretüddin Hasan Bey'in vakıflarını yenileyerek tamir ettirdikleri eski tesislere yenilerini ilave etmişlerdir. Dulkadir

² A.J. Wensinck, Eshâbüлкеhf, İsl. Ans., C. IV, s.371-372.

³ L.Massignon, Opera Minora, C.III. s. 151-159; Kış F.Gökcan, Kur'an-ı Kerim'e göre Ashab-ı Kehf kıssası, Tayyib Okic Armağanı, s. 131-146.

⁴ Mükremin Halil Yinanç, Elbistan, İsl. Ans., C.IV, s. 226-227.

⁵ M.H. Yinanç, Maraş Emirleri, TTEM, sayı 84, s. 91-92.

Beylerinden Süleyman Bey Eshab-ı Kehf'de bir bina (buk'a) yaptırmış, oğlu Alaüddevle Bey bu binayı ta'mir ettirip burada ayrıca bir medrese inşa ettirmiş⁶. Rüstem Bey'in kızı olan zevcesi Şems Hatun da bir mescid yaptırmıştır. Mescid'in kitabesi Ramazan 905 (Mart 1500) tarihini verdiğine göre⁷ medrese de aynı tarihlerde inşa edilmiş olmalı. Zira Alaüddevle Bey ile kendisinden önceki Dulkadır beylerinin yaptırmış olduğu tesisleri kaydeden vakfiyesi 906 (1501) tarihlidir⁸.

Eshab-ı Kehf'de Dulkadırlar'a ait tesbit edebildiğimiz son eser Şehsuvar oğlu Ali Bey'in veziri Minnet Çelebi Mescidi'dir. Kitabesinin kaydından anlaşılacağı gibi Minnet Çelebi İbn Kaba Naib adıyla meşhurdu. Bundan dolayı halk arasında bir zamanlar Kaba Naib Mescidi adıyla da tanınmış olan Mescid, Kanuni Süleyman devrinde 937 (1531) yılında inşa edilmiştir⁹.

Dulkadır Beyliği devrinde cami, mescid, medrese, ribat ve zaviyeler ile bir külliye haline gelen Eshab-ı Kehf tesislerine eskilerine ilâve olarak yeni vakıf gelirleri tahsis edilmiştir¹⁰.

⁶ Alâüddeve Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter no. 590, s.122.

⁷

1. عمرت هذا القبة الشريفة سيده الخواتين شمس خاتون بنت رسم في ايام دولة الملك العادل علا الدوله بن (سليمان) ...
2. دلقادر هو نصره رمضان سنة خمس وتسعمائة

⁸ Dulkadir Beyleri'nin yaptırmış olduğu vakıf abideler, yayına sunmuş olduğumuz Dulkadir Beyliği adlı eserimizde tanıtılmıştır.

⁹

1- بنى وعمر هذا المسجد الجديد مع حجراته الثلث التي تحية لروح المغفور المرحوم بنت جليلي
2- المشتهر بآين قبائيب الذي هو اعظم وزراء على بك بن شهوار بك ذى القادر
3- وذلك البنا وقع وتم في ايام السلطان الاعظم سلطان سليمان بن سلطان سليم خان
4- من ال عثمان في اواخر ذى القعدة المبارك من سنة سبع وثلاثين وتسعمائة

Kitabelerin metinlerini merhum Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ın Eshab-ı Kehf'i ziyareti sırasında not ettiği küçük bir defterden almış bulunuyoruz.

¹⁰ Bu külliye günümüze sadece bir cami, bir ribat ve bir kervansaray kalmış olup bu eserler restore edilmiştir. Cami mağaranın tam önüne kilise harabesi üzerine yapılmış ve bir çok kez ta'mir görmüştür. Dulkadırliler'e ait kitabeler caminin tamir kitabesi ile Paşa Çardağı denen yandaki kısma ilave edilmiş olan mescidin kitabeleridir. Ayrıca ribat içinde de bir mescid vardır. Ribat içinde aynı zamanda muhtelif tarikatların zaviyeleri bulunuyordu. Medresenin nerede olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber kervansarayın medrese olarak kullanılmış olması muhtemeldir.

Daha sonra Osmanlı padişahlarının beratları ile yenilenen ve devam ettirilen vakıf gelirlerini Dulkadirli hükümdarı Alaüddeve Bey'in 906 (1501) tarihli vakfiyesi ile tahrir defterleri içinde rastladığımız kayıt ve belgelerden tesbit etmiş bulunuyoruz¹¹.

II- Vakıf Gelirleri :

1-Eshab-ı-Kehf ve pazarının bacı, 1565 yılında Eshâb'ül-Kehf'ten 215, pazarından elde edilen yıllık gelir ise 1200 akça kaydedilmiştir. Aynı yılda burada 3'ü mücerred (bekâr) olmak üzere 33 nefer vergi nüfusu vardı. Eşleri ve çocukları ile 1565'de Eshabı-Kehf'de yaklaşık 150 kişi yaşıyordu.

2-Efsus Köyü'nün yarısı Eshab-ı-Kehf'deki cami ve zaviyeye vakfedilmiştir. XVI. yüzyıl tahrir defterlerine Yarpuz adıyla da kaydedilmiş olan Efsus, 1565'te 172'si müzevvec (evli), 122'si mücerred (bekâr) olmak üzere 294 vergi nüfusu olan bir köydü. Evli vergi nüfusu ortalama 5 kişilik bir aile kabul edildiğine göre 1565 yılında Efsus'ta (172 x 5= 860 + 122) 982 nüfus yaşıyordu. Efsus Köyü'nün diğer yarısı ise burada bulunan Dede Baba Zaviyesi'ne vakfedilmiştir. Efsus'un yıllık geliri vakfa dahil olan sekiz değirmen ile birlikte 18.552 akçe idi.

Prof.Dr. Tahsin Özgüç've Mahmut Akok Kervansarayın bir handan ziyade medreseyi andırdığını belirterek "kervansarayın ticarî ehemmiyeti olan bir abide olmadığını, ana yola sapa bir yere, dinî maksatla yani mukaddes mahallî âileleriyle ziyaret edip orada bir müddet kalan insanların ikametine tahsis edilmiş bir anıt olduğunu, planıyla Selçuklu kervansaraylarından ayrıldığını, kendine has yeni bir tipi temsil ettiğini" ileri sürmüşlerdir. (Yıllık Araştırmalar Dergisi II, Ankara 1958, s.77-91)

¹¹ Alaüddeve Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. no.590, 8.122; Maraş Tahrir Defteri, Başbakanlık Arşivi, No. 402, s.l 181*-1193; Maraş Tahrir Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, No. 108.V.4Ö7-414. Yayma hazırladığımız bu sonuncu defter A.U. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde baskıdadır.

XVI. yüzyılda Elbistan kazasının Orta niyâbet nâhiyesine bağlı olan Efsus, daha sonra nahiye olmuş 1944 yılından itibaren Maraş'a tabi' bir ilçe merkezi haline getirilerek Afşin adını almıştır.

3-Efsus'da bulunan boyahaneden elde edilen 3855 akçe.

4-Nişanid Köyü. Bugün adı Başüstü olan köyün 1565 te 35 i mücerred olmak üzere 110 vergi nüfusu yıllık 5645 akçe geliri vardı. Köy halkı Eshab-ı-Kehf'e hizmet mukâbili vergiden muaf tutulmuştur.

5-Büyük Sevin Köyü. 1565'te 8.6 vergi nüfusu 3111 akçe geliri vardı.

6-Küçük Sevin Mezraası'nın gelirinin yarısı (178 akçe).

7-Aşık Kilisesi Köyü. 1565'te 3 mücerred olmak üzere 16 vergi nüfusu 1426 akçe geliri vardı.

8-Kaya Pınar Köyü. Alaüddevle Bey Vakfıyesinde adı Pınarbaşı olarak kaydedilen köyün mezkûr tarihte 2'si mücerred olmak üzere 18 vergi nüfusu 1762 akçe geliri vardı.

9-Çoban Pınarı Köyü. Afşin ile Es-hab-ı-Kehf arasında bulunan ve menkıbede sözü edilen çobana atfen bu adı alan köyün 8 vergi nüfusu 433 akçe geliri vardı. Köyde bulunan ve vakfa dahil olan 13 değirmenden biri Alaüddevle Bey'in zevcesi Şems Hatun'a âitti.

Günümüzde Afşin'in içme suyu buradan temin edilmektedir.

10-Kışlacık Köyü. 2'si mücerred 7 vergi nüfusu 550 akçe geliri vardı.

11-Kara Kaya Mezraası, geliri 332 akçe idi.

12-Çanakçı Mezraası, geliri 518 akçe idi.

13-Arab Yurdu Mezraası, geliri 160 akçe idi.

14-Ovacık Ardıç Mezraası, geliri 240 akçe idi.

15-Resul Hacı yaylakları (Ağçe pınar, Eynel ağaç ve Orgacık), gelirleri 50 şer akçeden 150 akçe idi.

16-Saruca Eyne Beği Çiftliği, geliri 200 akçe idi.

Ayrıca bu yörede Sakin (25 i mücerred 72 nefer), Ağçe koyunlu (7 si mücerred 13 nefer), Döngelili tâifesine tâbi' Sarubaş (2 si mücerred 12 nefer) ve Boynu Yoğunlu (5 i mücerred 21 nefer) cemaatleri Eshabü'l-Kehf'e hizmet mukâbili vergiden (avâriz-ı dîvaniye

ve tekalif-i örfiyeden) muaf tutulmuşlardır. Cemâatlardan elde edilen hâsıl 3158 akçe idi.

17-Kayseri'nin Koramaz nahiyesine bağlı Parsama Köyü. Bu köyün mâlikanesinin tamamı Eshabü'l-Kehfteki medreseye vakfedilmiştir. Bugün adı Çavuşağa olan köyün 1565 de 96 nefer vergi nüfusu vardı¹².

III- Vakfın Mütevellileri:

Eshab-ı-Kehf müderrisleri ile zâviye şeyhleri arasında XVIII. yüzyıl ortalarında çıkan bir ihtilaf sonunda taraflar hakkında verilen kararın aşağıda sunacağımız bir suretinden ve Maraş Tahrir Defteri'ne düşülen kayıtlardan Eshabü'l-Kehfteki cami, zaviye ve buka'nın vakıf mütevellisi ve şeyhlerinin 724 (1324) yılından beri Emir Hüsameddin bin es-Seyyid Hüseyin-el-Hüseyin et-Tirmizi'nin ahfadından olduğunu öğreniyoruz. Seyyid Hüseyin Tirmizi bize Mevlana Celâleddin Rûmi'nin hocası Seyyid Burhaneddin Tirmîzi'yi hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi Burhaneddin Tirmizi, Mevlana'ya dokuz yıl müridlik yaptıktan sonra Kayseri'ye gitmiş ve tahminen 1241 yılında orada vefat etmiştir¹³. Vakfın ilk mütevellisi Emir Hüsameddin'in babası Hüseyin, seyyid unvanı ve Tirmizi nisbeti dolayısıyla, Mevlânâ'nın hocası Burhaneddin Tirmizi neslinden olmalı. Bu takdirde Burhaneddin Tirmizi'nin ölümünden sonra evlatlarının zaviyedarlık ve mütevellilik görevleri ile kutsal bir yer olan Eshab-ı-Kehf'e yerleşmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Alaüddevle Bey Eshab-ı-Kehf Medresesi müderrisine yıllık 3000 gümüş dirhem para ile 80 mud hinta (buğday), Müderris yardımcısına 3000 dirhem para, camiin müezzinine ise 75 Halebî akçe tahsis etmiştir.

1565'te Eshab-ı-Kehf müderrisleri Abdülaziz oğlu Mevlâna Ali Fakih ile Muhiddin oğlu Yakub Halife ve kardeşi Yusuf idi. Camîin imamı Aydoğmuş oğlu Ali Fatih, hatibi ise Aydoğmuş oğlu Ümmet idi.

¹² Kayseri Tahrir Defteri, TKA, No. 136, s. 132., Defterde köyün Alaüddevle oğlu Şahruh Beg vakfi olduğu kaydedilmiştir.

¹³ Abdülbâki Gölpınarh, Mevlânâ Celâleddin, İstanbul 1959, s.45-46

1166 (1752) yılında Medresenin müderrisleri Mehmed Zeki ve Ahmed idi. Zâviyenin mütevellileri ise Seyyid Hüseyin Tirmizi neslinden Seyyid Yahya, Seyyid Osman, Seyyid Ömer ve Seyyid Ahmed idiler.

Eshab-ı-Kehf Medresesi'ne sadece Kayseri'de Parsama Köyü tahsis edilmiş olduğu halde, müderrisleri Mehmed Zeki ve Ahmed aynı yerdeki cami, zaviye ve buk'aya vakfedilen köylerin ve mezraaların medrese vakfından olduğunu iddia ederek zaviye vakfına müdahale etmişler, Fakat 1143 (1730) yılında yapılan mahkeme sonunda Maraş naibi müderrisler için men-i müdâhale kararı vermiştir. Bu karara rağmen müderrisler iki yıl sonra 1145-(1732) südde-i saadete müracaat ederek "vakfiyede zaviye kaydının olmadığını, esasen Eshab-ı-Kehf'in medreseden başka zaviyesi bulunmadığını" ileri sürerek Haremeyn Defteri'nde fetva ile terkin edildiği halde Hâkûni Defteri'ndeki kaydın da ref ve terkinini istemişler ve buna da muvaffak olmuşlar. Üstelik 1156 (1743) yılında müderrislerden Mehmed Zeki, Kayseri kadısı olan babası vasıtasıyla uydurma bir vakfiye ihdas edip haksız yere vakıf gelirlerine tasarruf etmeye devam etmiştir.

Zaviyedarlar ile müderrisler arasındaki ihtilaf daha sonraki yıllarda da devam etmiş nihayet 1164 (1752) yılında Elbistan naibi huzurunda yapılan duruşmada müderrislerin ellerinde vakfiye olmadığı anlaşıl原因 olarak tekrar men-i müdahale kararı verilmiştir. Müderrislerin cebren vakfa müdahale etmek istemeleri üzerine tahkikat derinleştirilince vakfın 723 (1323) yılında yapıldığı Eshabi'l-Kehf'teki zaviye şeyhliğinin Seyid Hüseyin Tirmizi evladlarına şart edildiği, hatta 1090 (1679) yılında Osmanlı Padişahı IV. Mehmed'in bu hususta ferman verdiği, vakfın Darüssaade Ağası Yusuf Ağa'nın arzı ile Haremeyn (Mekke ve Medine) Muhasebe Defteri'ne kaydedilerek Selatin Vakfı olarak nezarete ilhak edildiği anlaşılmıştır.

BA.Nr. 402, S.I180-(Belge.1)

Zikr olan evkaf-ı Eshab-ı Kehf-i şerifi merhum ve mağfur Sultan Alaaddin vakf idüib serbestlik tarikiyle tasarruf olunmasın şart idüip sonra ümera-i Dulkadiri vali olunduklarında her karar-ı sabık vakf i

yeti mukarrer ve muhakkak tutup lemessükler virüh badehu Alaüddeve ve Ali Beg merhum dahi takarrünameler virüp tasarruf idermiş. Bu veçhile tasarrufları ehl-i vukuf ve ayan-ı memleket ve vilayet şehadetiyle sübut bulup defler-i 'cedid-i hâkâni de yine ol veçhile kayd olundu. Ve Alaüddeve Beg merhum Çoban Pınarı nam mevzi halt ve muattal olub ve ma'ruf ve meşhur olan Eshab-ı Kehf'in adadından olan Çoban-ı mârufun koyunları otağı ve kendimin menzili olub, kenduler Dakyanos'dan kaçub taleb-i hazret-i bari aleyhim idüklerinde Efsus nam şehirden kalku zikr olan Çoban Pınarına gelüb mezkur Çoban-rahme lehlu anda bulub ol dahi koyunları hafızı olan Kıtmir'i bile alub ol Kehf-i Şerife müteveccih olduklarından sonra mezhur Çoban Pınarı hali ve muattal olmağın saadet-i şerefiveden fahrü's saadat merhum ve mağfur leh Seyyid Hüseyin el-Hüseyinî'ye merhum Alaüddeve Beg yurt tarihiyle virüp ve mahsulünden Eshab-ı Kehf-i Şerif müezzini olan kimesneye her senede yetmiş beş Halebi akçe virmek izzete eline temessük virüb. ol dahi içinde evceğizler idüp ve bağçecikler idüp. İhya ve imaret idüp. hamam bina eylemiş. İla hazi'l yevm merhum-ı mezkûrın emlâki ve evladı ve ensabı içinde sakin olub, haricden bi vech-i mine'l vücuh kimesne dahi ve taarruz ide gelmiş almayub, Ali Beg merhum dahi mukarrer tutub. haliya yine ol veçhile kayd olundu Ve Resul Hacılı yaylaklar ol cemaatin yaylaklarıdır. Rüsundan kimesne nesne virmezler. kendilere mahsus yaylaklardır. Ve sair evkaf dahi altı ma sabık maktui'l kadem ve makruri'l kalem vakfa tasarruf olunu gelmiştir. Yine ol veçhile kayd olundu^(*).

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi No. 108, s. 409.-
(Belge.2)

^(*)Başbakanlık Arşivi'inde 998 numarada kayıtlı defter içinde bulunan bu kayıt daha önce Sayın Mithat Sertoğlu tarafından yayınlanmıştır. (Ashab-ı Kehf Vakıflarına dair orijinal bir belge, VD, sayı X, s. 129-132). Ancak aynı kayıt bazı küçük ifade farklılıkları ve bir cümle fazlası ile yine Başbakanlık Arşivinde 402 nolu Maraş Tahrir Defteri içinde yer almıştır. (S.1180). 998 numarada bulunan kayıt, bu defterden ihtisar edilmiştir. Bu bakımdan hem kaydın aslını vermek hem de farkları belirtmek için metni aynen vermeyi uygun bulduk. Sayın Sertoğlu metinde geçen Efsus'u sondaki sin (x) harfi kısa yazıldığı için Efsun, Halebi akçesini Çelebi akçesi, defterde kayıtlı Yarpuz adını da ye (x) harfinin altında bir nokta fazla olduğundan Parpur şeklinde okumuştur. Altı çizili kısımlar yayınlanmış olan metinde yoktur.

Maraş kazasına tabi Elbistan'da vaki Alaüddevele bina ve vakf eylediği Eshabü'l kehfü's-Şerif medresesi müderrisleri olan kıdvetü'l ulemai'l muhakkikin Mehmed Zeki ve Ahmed-zide ilmihima-südde-i sa'adete arzihal idüb vakıf-ı mumaiyleh evkafı karyelerinden Orta Niyabet nahiyesinde Efsus nam-ı diğer Yarpuz nam karyesinin nısıf mahsulü ile sair kurasının mecmu-ı mahsulünün öşrin vakfiye-i mamulün binasında evlad-ı zükûrdan mütevellî olanlara ve maadasın medrese-i mezburede müderris olanlara şart idüb kadimü'l eyyamdan şart-ı vâkif üzre zabt oluna gelüb Eshabü'l kehf'in medrese'den başka zaviye ve eser-i binası olmadığından gayri Mahülüm bihasında dahi zaviye tahrir olunmayayub lakin defter-i hâkânide mugayir-i vakfiye-i mamulün biha Efsus karyesinin nısıf vakf-ı cami ve zaviye-i Eshabü'l Kehfü's-Şerif ve nısıf-ı aheri vakf-ı zaviyeyi Dede Baba tahrir olunduğuna binaen bundan akdem Hasan ve Fazlı nam kimesneler evladdan değil iken evladdan Hüseyin bir tarik ile Haremeyn muhasebesine Eshabü'l Kefh medresesi deyü kayd etdirmeleriyle Medrese mahsûlüne' mahsulü olmak üzere müdahale ve bundan akdem Anadolu kazaskeri huzurunda mürafaa-ı şer' olundukda vakfiye-i mamulün biha mucebince² kaydı mukaddes ve hilaf-ı Vakfiye-i mamulün biha idüğü müsebbet ve hüccet-i şer'iyeye nazar olunub ve defter-i Hâkanî de vakfiyeye mugayir kayd tahrir olunsa vakfiyeye amel olunur deyu fetvayı şerife verilmekle mazmun-ı vakfiye ile zabt olunmak üzere ferman-ı âlî sadır ve mucebince amel olunub lakin mezburan Hasan ve Fazlı'nın oğulları hâlâ mütevellî olmalarıyla medrese-i mezbure mahsûlünü fuzuli zabt ve vakf-ı mezbûr darüssaade ağası nezaretinde olmağla Haremeynü'ş.-Şerifeyn müfettişi senedatlarıyla ahali mahzarı ve kadısı arzına bade'n nazar vukû ilam ve Esha-bü'l Kehfü's-Şerif ve zaviyesi kaydı vakfiyeye mugayir olmağla zaviyedarlık kaydı terkin sâlefüz zikr Efsus karyesinin nısıf mahsulü kur'anın mahsulünün öşrü evladdan mütevellî olanlara maadası medrese-i mezkurede müderris olanlar tarafından zabt ve tasarruf itdürülüb tarafeyne hilaf-ı vakfiyeye ve Hüccc-i şecer'iyeye bir dürlü müdahale ve muaraza itdürülmemek için müderris olanların yedlerine müceddeden berat-ı şerif verilüb lakin defter-i hâkânide olan zaviye kaydı sehven terkin olunmamağla ref' ve terkin olunmak için defter-i mufassala şerh verilmek babında inayet rica ve Haremeyn'de olan

zaviye kaydı fetvayı şerife ve nâzir-ı vakf arzıyla terkin ve defter-i hâkânide sehven terkin olmamağla mukaddema Haremeyn-i şerifeyn ilamı ve nâzir-ı vakf arzlarına bila nugayir vakfiyye defter-i hâkânide fasid olan zaviye kaydı dahi tevliyetil muhtaç olduğu iftiharü'l emacid Reisü'l küttabdâme ilmuhu defter-i mufassalı getürdüb mugayir vakfiye defter-i hakânide fasid olan zaviye kaydı ref ve terkin olunmak için kaleminle şerh viresin deyü varid olan emr-i ali mucibince şerh verildi. Fî 21 Rcccb sene 1145

Gafere el-Fakir Ahmed et-tevkit el-Vezir

Tapu ve Kadastro Gn. Md. Arşivinde 108 nolu defter içine konmuş karar suretinin metni:

Mefârirü'l-sadâtü'l-kiram Seyyid Yahya ve Seyyid Osman ve, Seyyid Ömer ve Seyyid Ahmed -zidet şerefehu-südde-i saadete arzuhal idüb Maraş Sancağında Orta Niyabet nahiyyesinde Efsus nam-ı diğer Yarpuz sakinlerinden ve es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin el-Hüseynî et-Tirmizi evladından olub nahiye-i mezburede vâki Eshabü'l-Kehfü's-Şerif evkafından yalnız Efsus nam-ı diğer Yarpuz nam karyenin nısfı Dede Baba Zaviyesine meşrut ve nısf-ı aheri cami-i şerifin, kura ve mazâri Eshâbü'l-Kehfü's-Şerîf Zaviyesine meşrut ve tevliyet, evladiyyet ve meşrutiyet üzere üç yüz seneden berü ila haza elan defter-i hakani mucibince tasarruf ve amel olunub, ve nahiye-i mezburede vaki' Eshâbü'l-Kehfü's-Şerîf Medresesi için Kayseriyye Sancağı'nda Koramaz nahiyesinde Parsama nam karyenin tamamı malikanesi meşrut-ı vakf olub bir dürlü dahl olunmak icab etmez iken haliya medresei mezbûr müderrisleri Mehmed Zeki ve Ahmed hilâf-ı defter-i hakani zaviye-i mezbure evkafına taarruz itmeleriyle kırk üç tarihinde Maraş naibi Ahmed huzurunda mürâfaa-yı şer olunub muarızlardan men'i birle yedlerine ilam ve asitaneye geldiklerinde defter emini ilamıyla emr-i alışan sâdır ve Mehmed Zeki Beg'in babası Ahmed elli altı senesinde Kayseriyye kadısı olmak hasebiyle bir müzevver vakfiye ihdasın ve bir neferiyle defter-i hâkâniye kayd ve mahallin tevkii kalemiyle tashih ve üç yüz seneden berü âdet-i kadimelerine halci ve defter-i hâkâni'de ve gerek Harameyn'de bunların zaviye kaydiyesi Eshâbü'l-Kehf eser-i binası yokdur deyü terkin iddirüb ve altmış dört senesinde Elbistan naibi huzurunda mürâfaayı şer' ve mezburenin yedlerinde ma'mülün

bihâ vakfiye olmadığı zahir olmağla muarızları men'i birle, bunların ycdlerine hüccet-i şer'iyye virmekle inayet rica ve Maraş Sancağı' nda Orta Niyabet Nahiyesi'nde evkâf-ı buk'a-ı Eshabü'l-kehf maa cami deyu yazıldığı, mahallinde on sekiz bin beş yüz akçe yazar karye-i Efsus nam-ı diğer Yarpuz nısfı Eshabü'L-Kehf ve nısf-ı aheri Dede Baba Zaviyesi vakfi mecmû'l-meremmet ve lâzım olan hizmetini idüb muarıza etmeyeler deyu, kura ve mezari-i saire ile defter-i evkâfda muharrer kalemiyle başka, ve Kayseriye Sancağı'nda Koramaz Nahiyesi'nde Parsama Karyesi malikanesi dahi vakf-ı Medrese-i Eshâbü'l-kehf deyu, ol dahi defter-i mufassalda muharrer kalemiyle başka tahrir olduktan sonra, vâkıf Orta Niyabet Nahiyesi'nde marû'z-zikr evkafını, vakfiye-i binasında evlâd-ı zükûrundan müteveli olanlara ve maadasın müderrislere şart ve kadimden zabt olun gelüb ve Eshâbü'l-Kehf Zaviyesi'ni ve eser-i binası olmayub vakfiyede zaviye tahrir olmamış iken, mugayir-i vakfiye defter-i hâkânîde nısfı Zaviye-i Eshâbü'l-kehf ve nısf-ı aheri Zaviye-i Dede Baba deyu tahrir ve defter-i hâkânîde olan kayd fasiddir deyu iki nefer müderrisler iltiması ve Reisü'l-küttâb-ı esbâk ilamı kırk beş tarihinde defter-i hâkânîde olan zaviye kaydı tevkii kalemiyle ref ve terkin, ve şerh virildiği defter-i hâkânîde ve tarihi şerhden iki sene mukaddem müderrisler evkâf-ı mezkûre mütavellileriyle niza ve sâdır olan emr-i âli mucibince mahallinde şeran murafaa müderrislerin iddialarını mübeyyen vakfiye-i ma'mülün-bihâ taleb olundukda asl-ı vakfiye-i ma'mülün-bihâ ibrazında aciz ve iraddan eyledikleri bir kıta sûret-i vakfiye-i ma'mülün bihâ olmayub, hak mütevelliler yedinde olduğu Maraş Naibi Maraş Beylerbeyisine badel-ifham arz, ve kuyudatı defterhânedен bade'l-ihrâç, "*evkaf-ı buk'a maa cami ve Zaviye-i Eshabül-Kehf ve mezkurül-Kadîm cemaatler dahi hizmetkaran-ı makâm-ı mezbur*" deyu muharrer kalemiyle tahrir, ve medrese vakfı dahi Kayseriyye Sancağı' nda olduğundan defter emini arzuhal mucibince kırk üç tarihinde maliyeden emr-i şerif verildiği dahi Haremeyn muhasebesinde der kenar olunub, ve eshâb-ı arzuhal cazze-i kiramdan merhum es-Seyyid Şeyh Hüseyin el-Hüseyini et-Tirmizi evlâdından üç yüz seneden mütecaviz buk'a ve cami ve zaviyenin meşihat ve tevliyetine eba an.ced berat ile mutasarrif ve medrese vakfı Kayseriyye'de iken müderrisinden Mehmed Zeki'nin babası mukaddema Kayseriyye kadısı iken bir müzevvir sûret-i vakfiye

peyda ve cami ve zaviye ve buk'a vakfı için medresenindür deyu nazar ve, inde'l-mürâfaa asl-ı vakfiye-i ma'mülün-bihâ kadir olmayub o gaibi hallak olduğu veç-i meşrûh üzere bade'l-i'lâm defter emini arzı mucibince emr-i şerîf verilmiş iken mezburlar memnu' olmayub kuvvet-i irtîşa ile vakfının defter-i hâkânîde mukayyed mahalli medrese vakfı olmak üzere tashih ve terkin ve müşarü'n-ileyh hazretlerinin buk'a ve câmi-i şerif ve zaviyesini ibtal ve vakfı tağyir ve kadr-i külli itmeleriyle mezkûrların hilâf-ı şart-i vakıf ve kadimi ve defter-i hâkânîye muhalif şerhleri yine tevkit kalemiyle ref ve terkin ve ber mucib-i defter-i hâkânî-i kadîmisi üzere zabt itdürülmesi için kıdvetü'n-nüvvâbü'l-müteşerri'în Maraş kazası naibi mevlânâ-zide ilmihu-dahi başka arz ve hicret-i seniyye-i sultanü'l-enbiya aleyhi efdalü's-salât ve's-selâmın yediyüz yirmi dördüncü senesi tarihiyle müverrah sabık-ı selatin-i Zülkadiriyye'den ibraz eyledikleri bir kıt'a bcrâtdar meşihat-ı zaviye-i münir ki Eshâbü'l-Kehf ve'l-kiram Rıdvan Allahu Teala aleyhim ecmaîn siyadet- penah Şeriat-intibah el-Emir Hüisameddin bin es- Seyyid el-Hüseynî et-Tirmizi hazretlerine meşruta kılıldığı mezkur ve müserrah ve bin doksan tarihinde güzîde-i selâtin-i Osmaniyân'dan cennet mekân firdevs-i işan merhum ve mağfurileyh Sultan Mehmed Han bin Sultan İbrahim Han Gazi hazretlerinin tuğrayı garrâlarıyla ma'nun bir kıt' a ferman dahi zaviye-i mezbure şeyhliği ve kitabet ve cibayeti ve darüssadetü's-şerîfe ağası müteveffa Yusuf Ağa'nın arzı ile müceddeden Haremeynü's-Şerîfeyn Muhasebe'sine kayıt ve nezaretlerine ilhak ve maliyeden verilen berât ve badehu tevârih-i muhtelifeler ile ita' buyurulan üç kıt'a minvâl-ı meşrûh üzere olan bazı nahak beratlar ibraz etmeleriyle bu suretde vakf-ı mezbur vakf-ı kadîm olub hîn-i tahrirde muharrer-i vilâyet esna-i tahririnde vâkıfının vakfiyesi ibraz olunmadığından buk'a ve cami-i şerîf ve zaviye vakfını dahi başka tahrir ve defatir-i evkaf ve mufassala sebt. ve tahrir ve hîn-i tahrirden kırkbeş tarihine gelince ber mucib-i defter-i hâkânî verilen bir fermân-i şerîf ile zabt olunagelmiş iken müderrislerin ezkadîm buk'a ve cami-i şerîf' ve zaviye vakfını ref ve terkin ve medrese vakfı olmak üzere bâhatt-ı tevkîî şerh verdirmeleri gadri mucib hallerinden ve şart-i vâkıfa mugayir ve kuyudat ve secnedatları müderrislerin inhalarına muhalif ve bu babda hak ve hukuk ile eshâb-ı arzuhal yedlerinde olduğu berevat ve

AFŞİN ASHAB-I KEHF VAKIFLARI

Prof.Dr. Ahmet EYİCİL

Bizans, Selçuklular ve Dulkadir Beyliği devrinde Ashab-ı Kehf çevresinde dini, sosyal ve eğitime yönelik vakıf eserler yapılmış ve bunların yaşaması için vakıf gelirleri tahsis edilmiştir. Yedi Uyurlar olarak da ifade edilen Ashab-ı Kehf'e XIII. yüzyılda mescit, tekke ve misafirhane yapılmıştır. Bu eserler tarihi değerlerinden başka sanat değeri olan abidelerdir.¹

Bu eserlerin en önemlisi Selçuklu Devleti'nin Maraş Valisi (Emiri) Nusreddin Hasan Bey (1203-1233) tarafından XII. Yüzyıl başlarında bir ribat ve bir cami yapılmıştır.² Emir Nusreddin Hasan Bey'in babası İbrahim Bey ile dedesi Hüsametdin Hasan Beyler de Maraş emirliği görevinde bulunmuştu. Bu bölge II. Kılıç Aslan tarafından onlara yurtluk-ocaklık olarak verilmişti. Nusreddin Hasan Bey, I. Sultan Keyhüsrev devrinden itibaren Maraş Emiri olarak hizmet etmiştir.³ Gıyaseddin Keyhüsrev 1211 yılında ölünce yerine Hasan Bey'in önerisi üzerine büyük oğlu İzzeddin Keykavus geçirilmiştir. Bu husus onun ne kadar itibarlı olduğunu göstermektedir.⁴

¹ Faruk Sümer, "Ceridler", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Aralık 1988, sayı 24, s.1.

² Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", **Vakıflar Dergisi** sayı 20, 1988, s.312.; Mükremim Halil Yinanç, Elbistan, İslam ansiklopedisi, C.IV; Ahmet Firikçi, **Afşin'in Kuruluşu ve Gelişmesi**, Ankara 1994, s.28.

³ Nusreddin Hasan Bey Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev yanında mevki ve itibar kazandı. Sultan Keyhüsrev'in 605 (1209) senesinde Kilikya Ermeni Kralı Lifon'a karşı olan seferinde maiyetinde bulundu. Sultan Gıyaseddin bu sene içinde Maraş'a geldi. Halep hükümdarı Melik zahir Gazi Bin Selahattin Yusuf'a haber göndererek Ermeni Kralı'nın üzerine yürümek niyetinde olduğunu bildirerek kendisinin de bu sefere katılmasını teklif etti. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, 14. Sene, numara 83, sayı 6, 1 Teşrin-i sani 1340, s. 347.

⁴ Sümer, **age.** s.141. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, 14. Sene, numara 83, sayı 6, 1 Teşrin-i sani 1340, s. 348.

Nusreddin Hasan Bey 1203'ten1233 tarihine kadar,⁵ yani 30 sene Maraş Emiri görevinde kaldı.⁶ Ancak 1234'te Sultan Alaaddin Keykubad tarafından öldürüldü.⁷

Nusreddin Hasan Bey 1215-1233 tarihleri arasında⁸ Ashab-ı Khef önünde bulunan kilise harabesi üzerine cami, kervansaray ve ribattan oluşan büyük bir külliye yaptırdı.⁹ Bu tesisin korunması, burada hizmet edenlerin geçimlerini ve ziyaretçilerin gerekli masraflarını karşılamak için Atlas Yazısı adıyla bilinen Afşin arazisindeki köylerin çoğunu vakfetti.¹⁰ Ayrıca Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad tarafından

⁵ M.Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, 15. Sene, numara 85, sayı 8, 1 Mart 1341, s. 90.

⁶Nusreddin Hasan Bey 630 (1232) senesine kadar Maraş Emirliğinde kaldı. Sultan Keykubad 631 (1234) senesinde, Mısır Sultanı Melik Kamil'in Anadolu'ya tecavüzü üzerine bütün ordusuyla karşılamaya gitti ve Akça Derbent'te bütün Mısırlıları geri çekilmeye mecbur etti. Maraş valisi Nusreddin Hasan Bey bilinmeyen bir sebepten dolayı bu sırada öldürüldü. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, 15. Sene, numara 85, sayı 8, 1 Mart 1341, s. 91.

⁷ Mükrimin Halil Yinanç, **a.g.m.**

⁸ Akgündüz, **Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Khef**, İstanbul 1993, s.419.

⁹ Sümer, **age.** s.39.

¹⁰ Ashab-ı Khef de bulunan kitabelerden yalnız ikisi Nusreddin Hasan adınadır. Birincisi: Ashab-ı Khef'in güney tarafındaki çile hane kapısındaki mahkûk kitabedir. Bu kitabe şöyledir. Bismillahirrahmânirrahîm. İnnema ya'muru mesacidallahi men amene billahi vel-yevmil-ahiri ve ekamessalate. Emera bi- iamareti hazihirribatil-mübareki fi eyyamis-sultanil-ğalib şehinşahil-izami maliki rikabil-ümemi seyyid-i-sselâtinil-Arabi vel-Acemi İzzüdünya ved-din ebü'l-feth Keykavus bin Keyhüsrev bürhane emirül müminine el emir-i sipehsalar el-acilül- kebir el-alimül-adil nassarahullahul-muhtace ila rahmetillahi Ebu Ali El-Hasan Bin İbrahim Es-Sultani. Fit-tarih-i şehri Ramazan senete isna aşere ve sitte miete. "Türkçesi: Bağışlayan ve yarlıgayan Allah'ın Adıyla. Allah (c.c.)'ın mescitlerini sadece Allah(c.c)'a, ahiret gününe ve namaza inananlar yaparlar. Bu tekkenin (ribat) yapılmasını, Galip Sultan Ulu Şehinşah milletlerin sahibi Arap ve Acem sultanlarının efendisi ve dinin kudreti, Fatihler fatihi emirü'l-mü'minin burhani, Keyhüsrev oğlu Keykavus zamanında ulu, yüce, bilgili, adil emir ve kumandan – Tanrı'nın yardımına ve rahmetine muhtaç-Sultana mensub İbrahim oğlu Ebu Ali Hasan Emretti. Bu altı yüz on iki yılının Ramazan ayında (1215 Ocak ayı veya 1216 Şubatı) tamamlandı.

İkincisi: Ashab-ı Khef'in tekkesi kapısındaki kitabedir. Bu kitabe 1320 tarihinde tamirat esnasında duvar içinde bulunarak yeniden inşa olunan kapının

vakıf gelirleri tahsis edildi. Kitabelerindeki kayda göre ribat, İzzeddin Keykavus devrinde 612 (1215) yılında ¹¹ cami Alaaddin Keykubad zamanında 630 (1233) tarihinde inşa edilmiştir.¹²

Selçuklulardan sonra bölgede kurulan Dulkadiroğulları, Ashab-ı Kehf vakıflarını yenileyerek tamir ettirdikleri gibi eski tesislere yenilerini ilave ettirdiler. Dulkadir beylerinden Süleyman Bey, Ashab-ı Kehf'te bir buka (zaviye orta dereceli okul) yaptırdı. Süleyman Bey'in oğlu Alaüddeve Bey (1480-1515), babasının yıkılmış olan bukası ile birlikte ilave ve değişikliklerle misafirhane olarak kullanılan kervansarayı tamir ettirdi ve Mart 1500'de bir medrese yaptırdı.¹³ Rüstem Bey'in kızı Şems Hatun da 1501'de bir mescit yaptırdı. Şehsuvar Ali Bey'in veziri Minnet Çelebi Mescit'i Dulkadir Beyliği'nin eseridir ki Kaba Nayip Mesciti ¹⁴adıyla tanınan bu mescit Kanuni Süleyman devrinde (1531'de) inşa edildi.

Nasırüddin oğlu Süleyman Bey, Ashab-ı Kehf'teki kümbet, mescit ve medreseyi tamir ettirdi. Pınarbaşı köyünü, Neşait, Resülhacılı, Küçük Subi, Büyük Subi, Çanakçı Avşar mezarlarını, Ceritli, Boyunuyoğunlu ve Ebu Leyla Cemati'nı, Efsus Köyü'nün yarısını,

üzerine konulmuştur. Bu kitabe de şöyledir. Emera bi-imaretir-ribati fi- eyyamis-sultanil-muazzam alaüddünya ved-din Ebül-feth Keykubad bin Keyhüsrev nasırü emirülmüminin ala emri melikil-ümera Nusreddin Hasan bin İbrahim eazallahü ensarehu fi-senete selasin ve sitte miete. "Türkçesi: Bu ribatın inşasını dünya ve dinin yücüsü Ulu Sultan Fatihler fatihi ve Emirü'l-mü'minin'in yardımcısı Keyhüsrev oğlu Keykubad devrinde beylerbeyi İbrahim oğlu Nusreddin Hasan'ın emri üzerine – Tanrı ona yardımını güçlendirsin- altı yüz otuz üç yılında yapıldı. Halil Yinanç, Maraş Emirleri, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, 15. Sene, numara 85, sayı 8, 1 Mart 1341, s. 92-93. Sümer, **age**. s.43-44.

¹¹ **1324 (1906) Tarihli Halep Vilayet Salnamesi**, s. 493.

¹² Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", **Vakıflar Dergisi** sayı 20, 1988, s.312., Yaşar Baş, "Afşin'de Eshab-ı Kehf Vakıfları", **Türkler Ansiklopedisi**, c. 7, s. 287, Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, 1563 c. 1. Ankara 1988, s. 37-38.

¹³ Mehmet Özkarcı, "Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi" **Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi, Bildiriler**, C. II, Konya 2001, s. 161.

¹⁴ **1324 (1906) Tarihli Halep Vilayet Salnamesi**, s. 494.

bunların bütün şeri (yasal) haklarını, örfi vergilerini ve Ashab-ı Kehf'in Pazar vergisini serbest bir şekilde vakıf etti.¹⁵

Dulkadir Beyliği devrinde camii, mescit, medrese, ribat ve zaviyelerle külliye haline gelen Ashab-ı Kehf tesislerine eskilerine ilave olarak yeni vakıf gelirleri ayrıldı.¹⁶ Yine Dulkadir Beyliği zamanında da önceden yapılmış bulunan vakfiyeler devam etti.¹⁷ Nusreddin Hasan Bey, Ashab-ı Kehf külliyesinin harap olmaması için Afşin'in civarındaki köy ve ekinliklerin çoğunu vakfetti. Alauddevle ve Ali Beyler de Eshab-ı Kehf vakıflarının¹⁸ gelirlerini artıracak kararnameler çıkardı.¹⁹

Bölge Osmanlılar tarafından 1515'de fethedildikten sonra 1525'de yapılan ilk yazışmada, Ashab-ı Kehf'e tahsis edilen vakıf gelirlerinin, Selçuklu Sultanı I.Alaaddin Keykubad vakfiyesinde belirtilen serbestlik üzere kullanılmasının şart olduğu belirtildi.

Alauddevle Bey I.Alaaddin Keykubad'ın vakıflarını bazı ilave ve değişiklikler yaparak devam ettirdi. Onun oğlu Şahruh Bey tarafından da Ashab-ı Kehf'e vakıflar yapıldı.

Alauddevle Bey'in 1500-1510 tarihli vakfiyelerine göre Pınarbaşı (Kaya Pınar) Nişanid (Başüstü), Efsus'un yarısı, Sevin-i Sağır (Küçük Sevin), Sevin-i Kebir (Büyük Sevin) ve Resul Hacı köyleri ile Çanakçı, Avşar Mezrası, Cerid, Boynuyoğunlu, Ebu Leyli Cemaatı'nın vergi geliri, Ashab-ı Kehf'in Pazar vergisi Alauddevle Bey tarafından Ashab-ı Kehf'e gelir olarak vakfedildi. Alauddevle Bey'in oğlu Şahruh Bey'de²⁰ 1492'de Kayseri'nin Parsama Köyü'nün gelirini Ashab-ı Kehf Medresesi'nin hoca, öğrenci ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için vakfetti. Ali Bey (Şehsuvaroğlu) ve Osmanlılar

¹⁵ **Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakfiye Defterleri**, Defter no 590, sayfa 122.

¹⁶ Refet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, Ankara,1989,s. 123-124; Ferhat Başdoğan, **Kıbrıs Seferinde Zülkadriye (Maraş) Eyaleti**, Askeri Tarih Bülteni, Şubat 1991, sayı 30, s.30.

¹⁷ M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri" , **TTEM**, (1341) XV, C.VIII, s. 85, s.91-93.

¹⁸ Ramazan Hurç, **233 Nolu Şeriye Sicillerine Göre Kahramanmaraş'ın Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1292-1295/1876-1878)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995, s.57.

¹⁹ BA.TTD, nr.402, s.1180,1188, 1186; BA. TTD, nr.998, s.4790.

²⁰ Refet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, Ankara 1989, s.85, 96.

zamanında Ashab-ı Kehf vakıflarına dokunulmadı. Bilakis Ashab-ı Kehf Vakıf arazileri üzerine yeni köyler ve mezralar kurularak vakıf gelirleri arttırılmaya çalışıldı.²¹

Osmanlılar tarafından Afşin ve çevresi fetih edildikten sonra XVI. yüz yıl boyunca buranın üç defa tahriri yapıldı. Haremeyn vakıflarına mülhak²² olarak belirtilen Ashab-ı Kehf vakıflarını oluşturan köy, mezra, yaylak ve cemaatin vergi gelirlerinin toplamı 1525 de 38.125 akçe, 1527 de 72589 akçe ve 500 kilo buğday ve 1563 yılında ise 44616 akçe idi.

Maraş Beylerbeyine 1834 tarihinde gönderilen hükümde Afşin Ashab-ı Kehf vakıflarının isimleri ve bunların gelir miktarları ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buranın zaviyedarlık görevini Seyyit Elhaç Hüseyin, Seyyit Mehmet, Seyyit Mustafa, Seyyit Osman ve Emir Seyyit Ömer'in yaptığı bildirilmiştir. Ayrıca Ashab-ı Kehf vakıflarının gelirlerine Elbistan voyvodaları tarafından el konulduğundan, vakıf mütevellisi olan Seyit Elhaç Hüseyin'in Maraş Meclis-i Şer'e intikal ettirmiştir.

Bu problemin çözümü için Maraş ahkam Defteri'nde kayıtlı bulunan dört numaralı hüküm ile gereğinin yapılması ve vakıf gelirlerinin belirtildiği gibi amaçlarına uygun bir şekilde kullanılması emredilmiştir.²³

Osmanlı Devleti'nin yöneticileri, Afşin'de bulunan Ashab-ı Kehf zaviyedarlarına (küçük tekke şeyhi) çok önem verdiğiinden burada görevli olanların desteklenmesini istedi.²⁴ Bunun üzerine Sadrazamlık makâmı, 1859'da ferman ile buranın şeyhi Mustafa Sıtkı Efendi'ye Bursa rüusunu (rutbe-paye)²⁵ verdi.²⁶

²¹ VA, VKD, nr. 590, s. 107; BA, VKF nr. 9/7; Baş, a.g.m., s. 294; Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, C. 2, Ankara 1988, s. 632-633.

²² Hurç, a.g.t., s.191; **233 Nolu Maraş Şeriye Sicili**, no 68.

²³ B.O.A., Maraş Ahkam Defteri, Defter no 5, Hüküm no 4, Sayfa 4-6.

²⁴ B.O.A., A.MKT:NZD., Dosya no 274, Sıra no 63.

²⁵ İlmiye rütbesi, paye, Sadrazamlık makâmından yazılı belge ile verilen küçük rütbe., Şemsettin Sami, Kamus-ı Türki, Dersaadet 1317, s. 674.

²⁶B.O.A., A.MKT:NZD., Dosya no 270, Sıra no 2, Tarih 19 R. 1275- 23 Şubat 1859.

a. Vakfedilen Köyler

1. Çağılğan Köyü: Vakıf araziler üzerine Ali Bey zamanında kurulan bir köydür. 1525'te yıllık geliri 1465 akçe idi.

2. Çoban Pınar Köyü: Afşin ve Ashab-ı Kehf'e 3 km. mesafededir. Afşin'in içme suyu buradan karşılandığı gibi Emirli Köyü'nün bahçe ve tarlalarını da sulamaktadır.²⁷ Dakyanus'un zulmünden kaçan Ashab-ı Kehf gençlerinin çoban ile karşılaştığı yerdir. Menkıbede sözü edilen ve çobana atfen bu adı alan bir köydür.²⁸ Toplam geliri 620 akçedir. Köyde bulunan ve vakfa dahil olan 13 değirmenden biri Alaüddevlle Bey'in eşi Şems Hatun'a aittir.²⁹

3. Efsus Köyü: Köyün yarısı Ashab-ı Kehf'e, yarısı da Afşin'deki Dede Baba Zaviyesi'ne vakıf edilmiştir. 1563'te köyün geliri 18552 akçe idi. XXI. yy.da Elbistan kazasının orta niyabet nahiyesine bağlı olan Efsus Köyü daha sonra nahiye oldu. 1944 yılından itibaren Maraş'a bağlı bir ilçe haline getirilerek Afşin adını aldı.³⁰

4. Ashab-ı Kehf Merkezi: 1527'de geliri 255 akçe idi. Pazar vergisi kasap ve sebzeçilerden 1600 akçe, boyahaneden 800 akçe, değirmenden 360 akçe, Ali Bey Hamamı'ndan 120 akçe, ekmek ve saire için 500 kilelik tahıl, çırak mahsulü 1500 akçe, resm-i kil adı ile 1000 akçelik vergi geliri vardı.³¹

5. Kayapınar (Pınarbaşı) Köyü: Alaüddevlle Bey vakfiyesinde adı Pınarbaşı olan bu köyün geliri 1563 de 1762 akçe idi.³²

6. Kışlacık Köyü: Alaüddevlle ve Ali Bey'in verdiği kararnamelere göre vakfedilen bu köyün 1563'de geliri 550 akçe olup vergi nüfusu 7 idi.³³

7. Nişanıt Köyü: Bugün adı Başüstü Köyü olan bu yerin 1565'te 110 vergi nüfusu ve yıllık 5645 akçe geliri vardı. Buradaki köylüler

²⁷ Sümer, **age**.s.70.

²⁸ Refet Yinanç, a.g.m., s.313; Akgündüz, **age**. s.420.

²⁹ Baş, a.g.m, s. 295.Refet Yinanç, **a.g.m.**, s. 313, Baş, a.g.m, s. 295.

³⁰ Yinanç, Elibüyük, **a.g.e**, s. 632.

³¹ Baş, **a.g.m.**, s.295.

³² Yinanç, Elibüyük, **age**. s. 634.

³³ Aynı yer

ödemeleri gereken çift vergisi karşılığında Ashab-ı Kehf külliyesinin odun ihtiyacını karşıladılar. Bununla birlikte külliyenin diğer hizmetlerini de yaparlardı.

8. Sevin-i Kebir (Büyük Sevin) Köyü: 1563'te 86 vergi nüfusu ve 3111 akçe vergi geliri vardı.³⁴

9. Aşık Kilisesi Köyü: 1563'te 16 vergi nüfusu ve 1426 akçe geliri vardı.³⁵

b. Mezralar

1. Küçük Sevin Mezrası, geliri 178 akçe; 2. Karakaya Mezrası, geliri 332 akçe; 3. Çanakçı Mezrası, geliri 518 akçe; 4. Ağacasu Mezrası, geliri 1440 akçe; 5. Arap Yurdu Mezrası, geliri 160 akçe; 6. Armut Alanı Mezrası, geliri 272 akçe; 7. Belveren Mezrası, geliri 280 akçe; 8. Çanakçı Afşar Mezrası, geliri 518 akçe; 9. Naib Hasan Mezrası, geliri 242 akçe; 10. Ovacık Ardıç Mezrası, geliri 240 akçe idi. 11. Nişanıt Köyü'nün ekinliği olarak kullanılmakta olan Sarıkaya Mezrası.³⁶

c. Yaylaklar

1. Resul Hacılı Yaylakları: 1527'de geliri 460 akçe idi. Bunun yanı sıra Çukurpınar yaylağı, Ağacapınar, İnal Ağaç ve Uğracık yaylakları vardı ve her birinin geliri 50 akçe idi.

2. Taht-ı Karlan Yaylağı: Kayapınar Köyü ve Armut Alanı mezrasına bağlıydı. Yaylağın sadeyağ üretiminden 100 akçe vergi geliri vardı.³⁷

d. Cemaatler

Ashab-ı Kehf külliyesine hizmet etmekle görevli cemaatler, burada bedenen hizmet etmek ve külliyenin diğer ihtiyaçlarını görmekle görevliydi. Görevlerini ihmal edenlerden bu vazife alınır başkasına

³⁴ B.O.A. Maraş Ahkam Defteri, defter no 5, hüküm no 4, sayfa 4-6; BA, TTD, nr. 402, s. 1185; BA, TTD, nr. 998, s. 480; BA, TTD, nr. 419, s. 332, 324; Yinanç, Elibüyük, *age.* s.634.

³⁵ B.O.A., Maraş Ahkam Defteri, defter no 5, hüküm no 4, sayfa 4-6; Refet Yinanç, *a.g.m.*, s. 313.

³⁶ B.O.A., Maraş Ahkam Defteri, defter no 5, hüküm no 4, sayfa 4-6; BA.TTD, nr.402, s.187,189, Yinanç, Elibüyük, *age.* s. 634, 637; Yinanç, *a.g.m.*, s. 313.

³⁷ B.O.A., Maraş Ahkam Defteri, defter no 5, hüküm no 4, sayfa 4-6; BA.TTD, nr.419, s.326; Yinanç, Elibüyük, *age.* s. 637, Baş, *a.g.m.*, s. 297.

verilirdi. Hizmetleri karşılığı olarak onlardan, avarız-ı diniye (dini vergi) ve tekâlif-i örfî (örfî vergi) vergisi alınmazdı. Ağca Koyunlu, Cerit ve Sarıbaş Cemaati yaptıkları hizmetler dışında her sene sütlerinden faydalanılması için 40 keçiyi Ashab-ı Kehf külliyesine teslim ederlerdi.³⁸

1. Ağcakoyunlu Cemaati: Ashab-ı Kehf'e hizmet etmekle sorumlu olan cemaatin vergi geliri 1563'de 269 akçe idi. Bu cemaate mensup 13 vergi hanesi vardı.³⁹

2. Boynuyoğunlu Cemaati: Alaüddeve Bey'in vakfiyelerinde Ashab-ı Kehf'e hizmet etmek amacıyla vakıf edilmiş bir cemaattir. 1563 yılında 21 vergi nüfusu olan bu cemaatin 461 akçe geliri vardı.⁴⁰

3. Cerit Cemaati: Aslında Ağcakoyunlu ve Sarıbaş cemaatleri Cerit Cemaati'ne bağlıydı, fakat daha sonra ayrıldı. Bu cemaat Ashab-ı Kehf'e hizmet etmekle mükellefti. 1563'te vergi nüfusu 72 olan bu cemaatin yıllık geliri toplam 1177 akçe idi.⁴¹

4. Sarıbaş Cemaati: Döngelili taifesine bağlı olan bu cemaat Ashab-ı Kehf'e hizmet etmekle sorumlu tutulmuştur. 1563'te 12 vergi nüfusu olan bu cemaatin yıllık vergi geliri 292 akçe idi.⁴²

Ashab-ı Kehf vakıflarının 1563'den sonra 1807 tarihine kadar gelirlerinin neler olduğu kaydedilmemiştir. 1807'de Elbistan Kaymakâmının, Ashab-ı Kehf vakıflarına müdahale etmesi sonucunda vakıfların gelirleri zamanla azalarak ortadan kalkmıştır.⁴³

Ashab-ı Kehf vakıfları 1850-1857 yılları arasında Harameyn Vakıfları idaresine bağlandı. Dört yıllık vakıf geliri 16299 kuruş 20 para idi. 1863'te vakıfların yeniden tespiti yapıldı. Ancak bu yeni

³⁸ BA.TTD, nr. 998, s. 480; VA, TTD, nr. S. 187,188; BA, TTD, nr. 419, s. 320-332; Yinanç, Elibüyük, **age.** s.438-439.

³⁹ BA.TTD, nr. 419, s. 321; Yinanç, Elibüyük, *age.* s. 438.

⁴⁰ Yinanç Elibüyük, **a.g.e.**, s. 639; BA.TTD, nr.402, s.187; BA.TTD, nr.998, s.480; VA, TTD, nr. 419, s. 322; Baş, **a.g.m.**, s.298.

⁴¹ Yinanç- Elibüyük, **age.** s. 638; Baş, a.g.m., s. 298.

⁴² BA.TTD, nr.402, s.1188; BA.TTD, nr.419, s.312; Yinanç, Elibüyük, **age.** s. 638, Baş, **a.g.m.**, s. 298, Yinanç, **a.g.m.**, s. 314.

⁴³ B.O.A., **Maraş Ahkam Defteri**, defter no 5, hüküm no 4, sayfa 4-6; Baş, **ag.m.**, s. 298; BA, Cevdet Evkaf, nr. 18198.

listede Ashab-ı Kehf vakıflarının adı yer almadı. Evkaf nezaretinin 1909 tarihli bütçesinde vakıf geliri 4951 kuruştı. 1913 tarihinde Maraş sancağına ait vakıfların tespiti için yapılan listede yine vakfın adı yer almadı.⁴⁴

EK

Maraş Efsus (Afşin) Ashab-ı Kehf Hakkında Belge⁴⁵

Mer'aş beğler beğisi paşa dame ikbalehuye ve orta Niyabet naibine hükümki

Mer'aş sancağında orta niyabet nahiyesine tabi' nefis-ü ashabül kehf-üş şerife ve resmi bennâk ve mücerredân ve ğayrı rüsûmâtı ve karye-i savend ve karye-i sevin-i kebir ve karyelerinin mahsûlât ve müteveccihatı nısfı ve cami' ashabül kehf-üş şerife ve efsun karyesinin nısf hasılatı cami' ashabül kehf-üş şerife vakfi mezkûr efsun karyesinin ve nısf-ı ahir hasılatı baba zaviyesi vakfi ve sevin-i sağır mezrasının nısf mahsulâtı ashabül kehf-üş şerife vakfi ve nısfı diğeri mahsûlâtı ve rüsûmâtı kadîmesi üzre mutasarrıf tarafından tasarruf olına geldüğü ve kaya pınar ve aşık kilisân ve çoban pınarı ve kışlacık karyelerinin mahsûlât ve bad-ı heva ve ğayrı müteveccihatları ve yaylakha-i resul hacılı ve tahtında muharrer yaylak akçe pınar ve yaylak inal ağaç der nezd-i çukur pınar ve yaylak urgacık ve çiftlik-i saruca eyne beği ve mezra'-ı arab yurdu ve mezra'-ı ovacık ve ardıc ve an cema'at-i cerid ve an cema'at-i akça koyunlu ve cema'at-i saru baş tabi' taife-i döngelülü ve yine an cema'at-i cerid ve cema'at-ı boynuyoğunlu hizmetkaran-ı makâm-ı ashabül kehf-üş şerife deyü ber-mucib-i tashih-i rüsûmâtları nısf ve cami' ashabül kehf-üş şerife vakfi didüğü defter-i hâkânîden ve ashabül kehf-üş şerife vakfının tevliyet ve zaviyedarlığına şüreka-i saire ile mutasarrıf olan seyyid el hac Hüseyin ve seyyid mehmed veledân seyyid mehmed ve seyyid mustafa ve seyyid Osman ve mir seyyid ömer salif-üz-zikr kula mezari' ve yaylak ve cema'at ve çiftlik

⁴⁴ BA, EV, nr. 15721, s. 55-a; BA, EV, nr. 16762; BA, İrade Evkaf, nr. 7; Baş, a.g.m., s. 298.

⁴⁵ Beş numaralı Maraş Ahkâm Defterinde Bulunan 4 numaralı ve Haziran 1834 tarihli belge. B.O.A. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), **Maraş Ahkam Defteri**, defter no 5, hüküm no 4, sayfa 4-6.

ile sevin-i sağır mezra'sının nısfı şüreka-i saire ile ve karye-i efsus el mezbûreyi dede baba zaviyesi vakfı ve keزالık şüreka-i saire ile ashabül kehf-üş şerife vakfı canibinden ve cânib-i vakf-ı şerife 'âid mahsûlât ve rüsûmâtı kanun ve defter mucebince ahz ü kabz murad eylediklerinde Elbistan voyvodaları taraflarından zabt ve müdahale ve ta'arruzdan hali olmadığın ve merkumun mukaddimen ba 'arz-ı hal lede-l- inha vel istid'a kuyûdât defter-i hâkânîden ba'del ihrac defter emini sabık 'arzıyla ikiyüz otuz üç senesi evasıt-ı Cemazilahiresinde sadır olan emr-i şerifim ihrac olunub el-haletü hazihi vakf-ı mezbûr mütevellisi merkuman seyyid mehmed ve esseyyid el hac Hüseyin Mer'aşda meclis-i şer'ıye varub ber vech-i muharrer emr-i şerifim sadır olmuşiken bu esnada ba'zı kesân taraflarından muğayir emr-i ali hareket olunmakta olduğu beyanı ile ol babda emr-i şerifim sudurı begaretinde oldukları 'an bâ i'lam arizasına inha olunmakdan nâşi defterhâne-i 'amiremde mahfuz defter-i evkafa müraca'at olındıkda orta niyabet nahiyesine tabi' an evkâf nısfı ashabül kehf -üş şerife şerefallhü teala maa' cami' diyü yazıldığı mahalin tahtında neferân-ı aded ile nefsi-i ashabül kehf -üş şerife ve hasıl tahtında resmi bennak ve resm-i Mücerredan yekûn maa' ğayruhu ikiyüz otuz beş akçe ve bac-ı bazar vakf-ı ashabül kehf-üş şerife fî sene bin ikiyüz akçe ve tahtında neferân-ı aded ile ve karye-i nişanid vakf-ı ashabül kehf-üş şerife ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir yekûn maa' ğayruhu bin altıyüz kırk beş akçe mezbûr karye halkı makâm-ı şerife hizmet idüb bu mukabelede 'avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellemlub vechen minel vücuh kimesne mu'araza eylemez deyü mukayyed bulunmağın 'alâ mekana kayd olındı ve yine tahtında neferân-ı aded ile karye-i efsus nam-ı diğeri yarpuz nısfı vakfı cami' ashabül kehf-üş şerife ve nısfı ahir vakfı zaviye-i dede baba ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir yekûn maa' ğayruhu on sekizbin beşyüz elli iki akçe mezkûr karyenin nısfı ashabül kehf -üş şerifin vakfı ve nısfı ahiri dede baba zaviyesinin vakfı olub mecmu'-ı rüsûmu vakfa tasarruf olunub vakı' bu akçe evvelden ide geldikleri üzre sarf idüb vesair lazım olan hizmetini idüb ve bu mukabelede 'avarız ve bedel viregelüb haricden vechen minel vücuh kimesne mu'araza eylemeyüb sin be sin olmağın ala mekana kayd olındı ve yine tahtında neferân-ı aded ile karye-i sevin-i kebir ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir yekûn maa' ğayruhu üçbin yüz onbir akçe ve

yine tahtında mezra'-i savend-i sağır nısfı irad vakf-ı ashabül kehf-üş şerife ve nısf-ı diğır rüsum tımar ve rüsumı hacılı zira'at idüb ve hasıl tahtında hınta ve rüsumha-i hisse vakfı ashabül kehf-üş şerife ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir ve bad-ı heva yekûn maa' ğayruhu bin ikiyüz yigirmi altı akçe ve yine tahtında neferân-ı aded ile karye-i çoban pınarı vakfı ashabül kehf-üş şerife ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir ve bad-ı heva yekûn maa' ğayruhu dörtyüz otuz üç akçe ve yine tahtında neferân-ı aded ile karye-i kışlacık vakf-ı ashabül kehf-üş şerife ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir ve bad-ı heva yekûn maa' ğayruhu beşyüz elli akçe yine tahtında mezra'-i kara kaya tabi' mezbûr vakf-ı ashabül kehf-üş şerife ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir yekûn maa' ğayruhu üçyüz otuz üç akçe ve mezra'-i sayakcı tabi' vakfı mezbûr ashabül kehf-üş şerife hacılun halkı zira'at ider ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir yekûn maa' ğayruhu beşyüz onsekiz akçe ve yine tahtında yaylakha-i resul hacılı tabi' evkaf-ı mezbûr tahtında yaylak akça pınar der nezd çukur pınar elli akçe ve kışlak inal ağaç der nezd mezbûr ol mikdar akçe ve yaylak-ı urgacık tabi' mezbûr ol mikdar akçe ve yine tahtında çiftlik-i saruca eyne beyi tabi' mezbûr vakf-ı ashabül kehf-üş şerife ve hasıl anil galle ikiyüz akçe ve yine tahtında mezra'-ı 'arab yurdu sevinlü zira'at ider vakf-ı mezbûr ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir maa' gayr yüz ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir yekûn maa' ğayruhu ikiyüz kırk akçe ve yine tahtında neferân-ı aded ile cema'at-ı cerid hizmetkâran ashabül kehf-üş şerife ve hasıl tahtında hınta ve şa'ir yekûn maa' ğayruhu bin yüz altmış yedi akçe ve yine tahtında neferân-ı aded ile an cema'at-ı akça koyunlu hizmetkâran-ı makâm-ı şerife ve hasıl tahtında rem-i bennak yekûn maa' gayruhu ikiyüz on altı akçe ve yine tahtında neferân-ı aded ile cema'at-ı saru baş tabi' ta'ife-i döngelölü hizmetkâran-ı makâm-ı mezbûr ve hasıl tahtında resmi bennak ve bad-ı heva yekûn maa' gayruhu ikiyüz altmış tokız akçe ve yine tahtında neferân-ı aded ile an cema'at-ı cerid el mezbûr an hizmetkâran-ı makâm-ı mezbûr ve hasıl tahtında resmi bennak ve bad-ı heva yekûn maa' gayruhu dörtyüz toksan sekiz akçe ve yine tahtında neferân-ı aded ile cema'at-ı boynuyğun an hizmetkâran-ı makâm-ı mezbûr ve hasıl tahtında resmi bennak ve bad-ı heva yekûn maa' gayruhu dörtyüz altmış bir akçe zıkr olınan cema'atler ashabül kehf-üş şerifin hizmetkârları olub cemi' avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden

mu'af ve müsellemlerdir diyü defter-i atikte mukayyed olmağın maa' malikane kayd olındı işbu cema'atlerin rüsûmâtı evvela mezbûrun vakıf defterinde ashabül kehf-üş şerife vakf kayd bulunmağın ber mucib defter-i vakf mufassal defteri dahi tashih olına diyü bin yigirmi beş tarihinde bâ hatt-ı tevki'i tashih olmuştır ve der kenarda muharrer orta niyabet nahiyesine tabi' sevin-i sağır nam mezra'dan ikiyüz onsekiz akçe yazar hisse-i tımar nısfı hububat maa' rüsûmun icmale virdirmek tahriratlı kaydının cevabı der kenarda mastûr bulunmağın bu takdirde bir muktezayı defter-i hâkânî salif-üz zikr nefsi-i ashabül kehf -üş şerife el mezbûrenin resmi bennak ve mücerredân ve an rüsûmâtı ve bac-ı bazarın muhasebe-i müteveccihatı ve karye-i nişanid ve karye-i sevin-i el mezbûrelerin mahsûlât ve müteveccihatları nefsi ve cami' ashabül kehf -üş şerife vakfı tarafından ve karye-i efsus el mezbûrenin dahi nısf hasılatı cami'-i ashabül kehf -üş şerife vakfı tarafından ve nısf-ı ahir hasılatı dede baba zaviyesi vakfı tarafından ve mezra'-i sevi-i sağır el mezbûrenin nısf mahsûlâtı ashabül kehf -üş şerife vakfı tarafından ve nısf-ı diğer mahsûlât maa' rüsûmâtı kadimesi üzre mutasarrıfı tarafından ve karye-i kaya pınar el mezbûrenin mahsûlâtı ve karye-i aşık kilisan ve karye-i çoban pınarı ve karye-i kışlacık el mezbûrelerin dahi mahsûlât ve bâd-ı heva an müteveccihatı ve mezra'-i kaya ve mezra'-i sayakar çiflikât halkı ziraat ider ol mezbûrelerin dahi mahsûlât ve an müteveccihatları ve yaylakha-i resul ve hacılı tahtında muharrer yaylak ağça hudud çukur pınar ve yaylak-ı inal ağaç hududunda mezbûr yaylak urgacık el mezbûrelerin dahi müteveccihatları ve çiftlik-i saruca eyne beyi el mezbûrenin anil galle hasılatı ve mezra'-i 'arab yurdu sevinlü zira'at ider ve mezra'-i ovacık ardıç el mezbûrelerin dahi mahsûlât ve an müteveccihatları ve an cema'at akça koyunlu ve an cema'at-ı saru baş tabi' ta'ife-i döngelölü ve yine an cema'at-ı cerid el mezbûr ve boynuyoğunlu an hizmetkâran-ı makâm-ı hazret-i kehf-üş şerife el mezbûrelerin dahi ber mucib-i tashih-i rüsûmâtları ber minval-i muharrer kal'-a ve cami' ashabül kehf-üş şerife vakfı tarafından zabt olınmak iktiza eyledikçe iftihar-ül ibrahim edhem zide ulûvvühu ba'de l arz emin muma ileyhin arzı mucebince divan-ı hümâyûnumdan emri-i şerifim ısdârını bil fi'il baş defterdarım olan iftihar mir ali zide ulûvvühu bâ takrir-i ifade itmekle iltizamat hakkında kararkir olan nizâm-ı müstahsene şurûtı mucebince mer'aş eyaletinin defter-i

iltizâmâtı lede't-tebli' vakfi mezbûr olınan iltizâmâta dahil olmadığı i'lam olunmuş olmakdan naşi bu makule eyalat ve elviye dahillerinde ka'in iltizâmâtları şimdiye kadar dahil-i defter olamayanların bundan böyle dahi vülât ve mutasarrıfın taraflarından zabt ve iltizamına ra'bet olunur ise yine sahibleri mahallerinde mevcut olduğu halde bedel-i sabıkları ve hasılatı gadriden ari olacak vechile tahkik ve yahud vakıf bir sene mutasarrıflarına zabt ve ta'yin ile kimesnenin hasılatının zahire ihracına i'tina olunarak ana göre bedel-i sabık i'tibarıyla kapu kethüdaları taraflarından zabt ve der uhde olunmak için keyfiyeti bâ tahrirât ve i'lam der sa'adetime inhâ olunmak ve taleb ra'bet olunmadığı suretde ashabı taraflarına zabt ve ta'şir itdirilüb canib-i ahirden hilaf-ı defter-i hâkânî bila sened vakı' olan müdahalenin ve vakı' hususına mübaderet kılınmak irade-i seniyyem muktezasından olmağla ber vech-i muharrer amel ve hareket eylemek babında.

Fi evasıt sa (Safer) sene 1250 (1834 Senesi Haziran ayı ortaları)

TARSUS* (Eski adları: Tarse, Tarza, Tarzil, Tarzoy, Tarsis, Tars, Julyopoli, Parsenya).

Gözlüküle'de yapılan kazılar sonunda Tarsus'un ilk sakinlerinin Hititler olduğu ortaya çıkar. Tarsus'a ilk saldırı, Asurlulardan gelmiştir. (M.Ö. 1255-1270). M.Ö. 386-333 yıllarında Pers, M.Ö. 333'te Büyük İskender tarafından zaptedildi. Daha sonra İran ve Romalılar, Kilikya'ya saldırıya başladılar. Sık sık el değiştiren Kilikya, Romalıların elinde kaldı (M.Ö.66). Eyalet merkezi olan Tarsus'un toprakları, Pompelus tarafından Roma lehine daraltıldı. Pompelus, Tarsus'dan ilham alarak Pompelopolis (Viranşehir)'i yaptırdı. M.Ö.44 yılında Marcus Antonius Tarsus'a geldi ve şehre büyük olanaklar tanıyarak onu Anadolu'nun başkenti yaptı. Şehri baştan başa imar etti. Antonius, Mısır Kraliçesi Kleopatra ile dillere destan olan aşkını, Tarsus'ta yaşadı. Kleopatra ve kendi adına Tarsus'ta sikkeler yaptırdı. İmparator Tiberius zamanında Tarsus kısa bir süre Kappadokia Krallığı'nın eline geçti. Ancak Romalılarca geri alındı. 637 yılında şehir, Ebu Ubeyde (Meysare b. Marsuk) tarafından alındı. Emeviler, Tarsus'u Bizans sınırındaki diğer şehirlerle birlikte tahkim ettiler. Daha sonra şehir, Emeviler ve Abbasiler devrinde Araplar ve Bizanslılar arasında el değiştirdi. 830 yılından sonra şehir, Müslümanlar için önemli bir kale ve ticaret kenti olarak gelişti. Selçuklular, Adana ve Tarsus'u aldılarsa da şehir 1097 yılında Haçlılar tarafından ele geçirildi. Bu dönemde Tarsus Antakya Prenslğine bağlı idi. Bir süre sonra yeniden Bizans'a geçti.

Şehir, 1137'de İmparator İoannes II. Komnenos tarafından geri alındı. Fakat III. Levon'un oğlu Toros III. Bizans ordusunu yenerek Kilikya'nın bir bölümüne hâkim oldu. Şehir daha sonra Memlûklar, Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları beyliklerinin yönetimine geçti. XV. Yüzyılda, Karamanlılar ve Osmanlılar, Adana ovasını almak istediler, fakat Tarsus 1516 yılına kadar Memlûkların elinde kaldı. Yavuz Sultan Selim aynı yıl Kölemenler'in eğemenliğine son verince

* Bu başlık altındaki Tarsus maddesi Pars Tuğlacı'nın Osmanlı Şehirleri adlı kitabından alınmıştır. Yazıda Tarsus'un Antik Dönem adları sayıldığı gibi bütün bir tarihi de eksiksiz verilmiştir. (Milliyet Yayınları – İstanbul 1985)

Adana Bölgesi, Osmanlılara geçti. Bölgenin yönetimi, Ramazanoğulları soyuna verildi. 1571 yılında Kıbrıs eyaletine, sonra Kaptanpaşa eyaletine bağlandı. 1832 yılında Osmanlı ordusu yenilince, İbrahim Paşa (Mısır Hidivi), Adana Bölgesi'ni istila etti. Adana eyaleti muhasıllığı İbrahim Paşa'ya verildi (1833). 1840 yılında tekrar Osmanlılara geçti ve Adana vilayetine bağlandı. Tarsus-Mersin demiryolu açıldı. 1888 yılında şehir Mersin'e bağlandı.

XIX. yüzyıl sonunda, Mersin vilayetinin bir kazası durumundaydı. Şehrin ticarî hayatı oldukça gelişmişti. Adana-Mersin demiryolunun önemli istasyonlarından biri olan Tarsus şehri, aynı zamanda büyük bakır madenlerine sahipti ve bakır buradan pazarlanırdı (1894).

Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransız işgaline uğrayan Tarsus, 5 Ocak 1922'de işgalden kurtuldu. Bugün İçel iline bağlı ilçe merkezi şehirdir.

Önemli bir kültür merkezi olan şehrin güneydoğusunda Gözlükule hüyükünde yapılan araştırmalar sonucu, Neolitik, Kalkolitik, Eski Bronz, Son Bronz, Demir, Helenistik Roma ve Türk-İslam çağlarına ait birçok buluntular ve yerleşim alanları ortaya çıkarılmıştır.

Tarsus'ta bulunan Selçuk ve Osmanlı dönemi eserleri şunlardır:

Eski Cami, kiliseden camie çevrilmiştir. İçindeki Ermenice kitabelerden, camiin 1102 yılında, oğulları tarafından Kral Osin adına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. 1379 veya 1415 yılında Tarsus'u alan Ramazan Bey'in oğlu Şahabeddin Ahmed Bey, kiliseyi camie çevirerek içindeki kitabeleri kaldırmıştır. 26x70x17 metre boyutlarında olup, doğu ve batı yönlerinde birer mekân arzeden ve doğuda bir apsisi bulunan camie bir de minare eklenmiştir. Binanın dışında bir levha üzerine yazılmış, Türkçe bir kitabe vardır. Kalın ve yüksek duvarları, iç bölümü geniş dışa bakan tarafı dar ve derin pencereleri, büyük ve kalın sütunları ile ilgi çekici bir yapıdır.

Ulu Camii, Ramazanoğullarından Pirî Paşa'nın oğlu İbrahim Bey tarafından 1579 yılında yaptırılmıştır. İç mekân iki sıra sütunla uzunluğuna üç salona ayrılmış olup, sütunları sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Minberin mermer korkulukları oyma tekniğinde, Hataî ve Rumî tezyinatla süslenmiştir. Mahfili taşıyan sütunlar stalaktiflidir.

Bayrampaşa Kervansarayı'nın yapımına (Çakıd Han), IV Murad'ın sadrazamı Bayram Paşa tarafından, Anadolu'yu İstanbul'a bağlayan üç yoldan biri olan sol kol üzerinde ve Adana Gülek arasında 1637 yılında başlanmıştır. 1650 yıllarında mâmur bir durumda iken, XVII. Yüzyılda Bayrampaşa Hanı olarak bilinmekteydi. XVIII. Yüzyılda, hanın yakınında bulunanÇakıd suyundan dolayı Çakıd Hanı adını aldı. 25 Mayıs 1729 tarihli keşifte, hanın içinde ve dışında 25'er ocak olduğu, hana ait eklentilerden bir cami, bir fırın, kuyu ve ambarlar bulunduğu saptanmıştır. 28 Temmuz 1729 tarihinde yapımına başlanan onarımın kısa sürede tamamlanması için bina emiri Ömer ile uyum içinde çalışma konusunda Adana Kadısı'na emir gönderilmiştir.

XVIII. yüzyıl ortalarında bir onarımdan daha geçtiği anlaşılan han hakkında dolaylı da olsa en son belge 1865 tarihlidir. Buna göre, hanın şenlendirilmesi için etrafında bazı oymakların yerleştirildiği, zamanla köy haline gelen bu bölgeye "Bayramlı" (Bugün: Sağlıklı köyü) adı verildiği bilinmektedir.

Ayrıca bu hanı işletmek üzere kiralayanlara ait 1819 tarihli bir belge de mevcuttur. Bu yapının temel kalıntıları günümüzde de görülmektedir.

Bu yapılardan başka Tarsus'ta Mehmed Efendi tarafından bir medrese (1765) yaptırılmış. Mahmud Paşa Vakfı'ndan olan hamamın onarımı yapılmış (1875). 1896 yılında Nur Camii onarılmış, 1907 yılında ise Mustafa Ağa Mescidi yeniden yaptırılmıştır.

بُعَيْبُ بْنُ إِطْرَابِ فِي تَارِيخِ حَلَبَ

صنفه
ابن العديم

الصاحب كمال الدين عمر بن أحمد بن أبي جرادة

الجزء الأول

محققه وقدم له
الدكتور سهيل زكار

دار الفكر
طبع في بيروت - لبنان

باب في ذكر عرسوس

وهي مدينة قد ذكر أنها من ثغور الشام ، وبعضهم لم يشتها فيها لأنها من ور
الدرب داخلة في بلاد الروم ، ولهذا أخرجت ذكرها لوقوع الاختلاف في كونها من
الثغور الشامية ، ولم أر إسقاط ذكرها بالكلية لأنه قد نقل أنها منها ، ويقال لها
أربسوس وأفسس وأرب سوس وعربسوس ، وهي مدينة درقيانوس ، ودخل
هذه المدينة وقد اجتزت إلى زيارة أصحاب الكهف ، وهم في جبل قريب منها ، وانسحب
قد خربت أسوارها (١٢٢ - ظ) وبقيت آثارها وبعض حيطانها قائم وبعضها قد
هدمه الهادم ، وبها الآن سكان من الأرمن وأسواق دائرة ، والناحية المسكونة من
هذه المدينة قرية عامرة .

وذكر يحيى بن معين في التاريخ قال الأصمعي : سألت عبد الملك بن صالح عن
عذب سوس ، فقال : إنما هي عرب سوس قرية من قرى الشام أنا بها عارف .

وذكر ابن خرداذبة أن أصحاب الرقيم في عمل من أعمال الروم يسمى
ترقيسيس وفيه من الحصون أفسيس في رستاق الأواسي ، وهي مدينة أصحاب
الكهف وذكر أنه قد قرىء في مسجدهم كتاباً بالعربية بدخول مسلمة بلاد
الروم (١) .

كتب إلينا أبو الفتوح نصر بن أبي الفرج بن علي الحصري من مكة شرفها الله
أن أبا عبد الله محمد بن العباس بن عبد الحميد الحراني أخبرهم قال : أخبرني

١ - المسالك والممالك لابن خرداذبة ، ١٠٦ .

التقيب أبو الفوارس طراد بن محمد بن علي الزينبي قال : أخبرنا أبو الحسن
 حد بن علي بن الحسن بن البادا قال : أخبرنا أبو محمد عبد الله بن إسحق
 نخراساني قال : أخبرنا عم أبي علي بن عبد العزيز قال : أخبرنا أبو عبيد القاسم بن
 سلام قال : حدثنا يزيد بن هرون عن هشام بن حسان عن ابن سيرين أن عمر بن
 الخطاب استعمل عمير بن سعيد أو سعد ، شك أبو عبيد ، على طائفة من الشام ،
 قدم عليه قدمة فقال : يا أمير المؤمنين إن بيننا وبين الروم مدينة يقال لها عَرَب
 سوس وإنهم لا يخفون على عدونا من عوراتنا شيئاً ، ولا يظهرونا على عوراتنا ،
 فنل له عمر : فإذا قدمت فخيرتهم بين أن تعطيتهم مكان (١٢٣ - و) كل شاة شاتين ،
 ومكان كل بعير بعيرين ، ومكان كل شيء شيتين ، فإن رضوا بذلك فأعطهم وخربها ،
 فإن أبوا فانبذ إليهم ، وأجلهم سنة ثم خربها ، فقال : اكتب لي عهداً بذلك ، فكتب له
 عهداً ، فلما قدم عمير عليهم عرض عليهم ذلك ، فأبوا فأجلهم سنة ثم أخرجها .

قال أبو عبيد فهذه مدينة بالثغر من ناحية الحدّث يقال عَرَب سوس وهي
 معروفة هناك ، وقد كان لهم عهد فصاروا إلى هذا ، وإنما عمر عرض عليهم ما عرض من
 الجلاء وأن يعطوا الضعف من أموالهم لأنه لم يتحقق ذلك عنده من أمرهم ، أو أن
 مكثت كان من طوائف منهم دون إجماعهم ، ولو أطيقت جماعتهم عليه ما أعطاهم من
 ذلك إلا القتال والمحاربة .

وقد وقع في غير هذه الرواية عن طراد قال : أخبرنا أبو الحسن بن البادا قال :
 أخبرنا أبو علي حامد بن أحمد الهروي قال : أخبرنا علي بن عبد العزيز أخبرنا بذلك
 أبو إسحق إبراهيم بن عبد الواحد بن علي بن سرور المقدسي وأبو الفرج عبد الرحمن
 بن نجم بن عبد الوهاب الحنبليان فيما أجازاه لي ، وقد سمعت من كل واحد منهما
 بدمشق قالوا : أخبرتنا الكاتبة شهدة بنت أحمد بن الفرج بن عمر الآبري قالت :
 أخبرنا التقيب أبو الفوارس طراد بن محمد بن علي الزينبي قال : أخبرنا أبو الحسن

أحمد بن علي بن الحسن المعروف بابن البادا قال : أخبرنا أبو علي (١٢٣ - ظ)
حامد بن أحمد الهروي قال : أخبرنا أبو الحسن علي بن عبد العزيز البَغَوِي قال :
أخبرنا أبو عبيد القاسم بن سلام فذكره بإسناده مثله ، وإنما وقع الاختلاف من أبي
الحسن بن البادا لأن أبا علي الهروي المذكور في هذا الإسناد الثاني وأبا محمد
الخراساني المذكور في الإسناد الأول^(١) لأبي عبيد الذي هذا الحديث منه عن علي
ابن عبد العزيز ، وسمعه أبو الحسن بن البادا عنهما جميعاً ورواه لطراد الزينبي عنهما
فرواه لطراد عن ابن البادا عن أبي علي ، ومرة عن ابن البادا عن أبي محمد والله أعلم .
وعُمير المذكور في الحديث هو عُمير بن سعد بن شُهَيْد بن قَيْس بن النعمان
الأوسي الأنصاري ولاء عمر بن الخطاب رضي الله عنه حمص وقنسرين ، وكان من
أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وسنذكره في حرف العين في موضعه من
كتابنا هذا إن شاء الله تعالى .

أنبأنا عبد الصمد بن محمد القاضي عن أبي الحسن علي بن المسلم السلمي
قال : أخبرنا أبو القاسم بن أبي العلاء قال : أخبرنا أبو نصر بن الجندي قال : أخبرنا
أبو القاسم بن أبي العقب قال : أخبرنا أبو عبد الملك القرشي قال : حدثنا محمد بن
عائذ قال : قال الوليد : حدثنا غير واحد من سمع هشام بن حسان أن محمد بن
سيرين حدثه أن عمير بن سعد كان يعجب عمر بن الخطاب ، فكان من عجبه به يسميه
نسيج وحده ، وبعثه مرة على جيش من قبل الشام (١٢٤ - و) فقدم مرة وافداً
فقال : يا أمير المؤمنين إن بيننا وبين عدونا مدينة يقال لها عرب السوس يُطلعون عدونا
على عوراتنا ويفعلون ويفعلون ، فقال عمر : إذا أتيتهم فخيرهم أن ينتقلوا من مدينتهم
إلى كذا وكذا ، وتعطيهم مكان كل شاة شاتين ، ومكان كل بقرة بقرتين ومكان كل
شيء شيتين ، فإن فعلوا فأعطهم ذلك ، وإن أبوا فأنفذ إليهم ، ثم أجلبهم سنة ، فقال :
١ - الاموال لأبي عبيد القاسم بن سلام ، ط . القاهرة ١٩٦٩ ، ص ٢٤٦ -
٢٤٧ .

يا أمير المؤمنين اكتب لي عهدك بذلك ، فكتب له عهده ، فأرسل إليهم فعرض عليهم ما أمره به أمير المؤمنين ، فأبوا فأجلهم سنة ، ثم نابدهم ، فقيل لعمر : إن عمير قد خرب عرب السوس وفعل وفعل ، فتغيظ عليه عمر ، ثم إنه قدم بعد ذلك وافداً ومعه رهط من أصحابه ، فلما قدم عليه علاه جالدرقة ، وقال : خربت عرب السوس ، وهو ساكت لا يقول له شيئاً ، ثم قال لأصحابه : مئيرنسين مئيرنسين ضعوا برانسكم ، قال عمير برانسكم شكلكم أمهاتكم ، إنكم والله ما أتم بهم ، فوضعوا برانسهم ، فقال عمر : شعمنين شعمنين ضعوا عفاتكم ، قال عمير : ضعوا عماكم فإننا والله ما نحن بهم ، فقال مكمنين مكمنين ضعوا كمائكم ، فقال عمير : ضعوا كمائكم فإذا عليهم جمام ، فقال عمر أما والله الذي لا إله إلا هو لو وجدتكم مصلحين لرفعت بكم الخشب ، ثم إن عمير دخل على أهله فاستأذن عليه عمير ، فدخل فقال : (١٣٤-ظ) يا أمير المؤمنين اقرأ عهدك إلي في عرب السوس ، فقال عمر : رحمك الله فهلا قلت لي ذلك وأنا أضربك ، قال كرهت أوبخك يا أمير المؤمنين ، فقال عمر : غفر الله لك ، ولكن غيرك لو كان .

أخبرنا أبو الحسن محمد بن أحمد بن علي قال : أخبرنا أبو محمد القاسم ابن علي بن الحسن قال : أنبأنا الفقيه أبو الحسن السلمي ، وأخبرنا أبي عنه قال : حدثنا علي بن محمد الفقيه قال : أخبرنا أبو نصر محمد بن أحمد بن هرون قال : أخبرنا علي بن يعقوب بن ابراهيم قال : أخبرني أحمد بن ابراهيم قال : حدثنا محمد بن عائذ قال : قال الوليد : ورأيت خلف درب الحدث مدينة حين أشرفنا على قباقر ناحية ، فسألت عنها مشيخة من أهل قنسرين فقالوا : هذا عرب السوس مدينة أنسطاس التي غدرت ، فأتاها عمير بن سعد ، فقاتلهم وخربها ، فهي خراب الى اليوم .

وقريب من هذه المدينة جبل فيه الكهف الذي ذكره الله في كتابه ، وجاء في

التفسير أن عربسوس هي المدينة التي قال الله تعالى فيما قصه في كتابه الكريم :
« فابعثوا بورقكم هذه الى المدينة فلينظر أيها أركى طعاما فليأتكم برزق منه
وليتلطف » (١) .

وزرت هذا الموضوع فوجدته على الصفة التي أخبر الله تعالى في كتابه
الكريم : « وترى الشمس اذا طلعت تزاور عن كهفهم ذات اليمين واذا غربت
تقرضهم ذات الشمال وهم في فجوة منه » (٢) وقد بني على الموضوع بناء عظيم
حسن واسع لمن يقصده من الزوار ، ووقف عليه وقف ، ورتب لهم ضيافة بناه
صاحب مرعش .

وأنا أبو القاسم بن رواحة عن أبي طاهر الحافظ عن أحمد بن محمد بن
الآبوسي عن أبي الحسين بن المنادي قال : ومدينة أصحاب الكهف من عمل الروم
في رستاق الأواسي ، والكهف في جبل بانجلوس ، وقرى في مسجدهم كتاب
بالعربية : يدخل مسلمة بلاد الروم ، ويفتح أربع حصون . (١٢٥ - و) .

* * *

١ - القرآن الكريم ، سورة الكهف الآية : ١٩ .
٢ - القرآن الكريم ، سورة الكهف الآية : ١٧ .

"Buğyetü't-Taleb fî Tarihi'l-Haleb" adlı eserden

ARABİSÛS HAKKINDA

Arabîsûs, Şam sınırında bir bölgede bulunmaktadır. Bazı alimler, Arabîsûs'un Rum diyarındaki (Anadolu toprakları) geçidin arkasında yer alması nedeniyle Şam'a sınır olmadığını ifade etmişlerdir. Bu şehrin Şam sınırında olup olmadığı tartışmalarından dolayı Arabîsûs ile ilgili bilgileri sona aldık. Ancak Arabîsûs'un Şam sınırında olduğunu iddia eden alimler de olduğundan dolayı, bu şehri, Şam konusu içerisinde ele alınmasının uygun olacağını düşündük.

Bu şehrin değişik adları vardır, Bunlar; Ebs, Efsûs, Erebisûs, Arabîsûs'dur. Burası, Dakyanûs'un hüküm sürdüğü şehirdir. Arabîsûs, Ashâbü'l-Kehf'in ziyaret mahalli olmuştur. Ashâbü'l-Kehf, Efsûs'a yakın bir dağda bulunmaktadır. Şehrin surları yıkılmış ve bazı izlerini taşıyan parçalar kalmıştır. Duvarların bir kısmı kendiliğinden bir kısmı ise bazı insanlar tarafından yıkılmıştır. Şehirde Ermeniler vardır. Burada işlek bir çarşı bulunmaktadır. Bu meskûn bölge, imarlı ve gelişmiştir.

Yahyâ b. Muîn, "et-Târih" adlı eserinde el-Asmaî'nin şöyle dediğini nakleder: "*Abdullah b. Sâlih'e Azbsus'u sorduğumda, bana bu şehrin adının "Arabîsûs" olduğunu ve kendisinin bu şekilde bildiğini söyledi*".

İbn Hurdazbeh de şu bilgilere yer verir: Ashabu'r-Rakîm (Ashâbü'l-Kehf) Rum şehirlerinden olup, "Terkasis" olarak adlandırılmıştır. Rumların, Rustâku'l-Evâsî bölgesinde Efsis (Efsûs) kalesi yer almaktadır. Burası, Ashâbü'l-Kehf'in şehridir. Ashâbü'l-Kehf mahallinde bulunan mescitte Arapça olarak şöyle yazılıdır: دخول مَسَلْمَة بلاد الروم (Mesleme'nin Rum diyarına girişi).

Ebü'l-Fütûh Nasr b. Ebi'l-Ferec b. Ali el-Hısrî⁴⁶, Mekke'den bize yazdığı mektupta şu bilgilere yer verir: Ömer b. Hattâb, Umeyr b. Said'i (ya da Sad) Şam bölgesinde bir şehre vali tayin etmişti. Umeyr valiliğe başladıktan kısa bir süre sonra Hz. Ömer'e gelerek şöyle söyledi: "*Ey*

⁴⁶ Konu yorumları ile ilgili rivayet silsilesi çok fazla olduğundan, çeviride silsilenin ilk kaynağındaki zatın adı verilmiştir. (Çev. Notu)

Müminlerin emiri! Bizimle Rum diyarı arasında Arabisûs adında bir şehir var ki buranın halkı Rumlara, bizim özel işlerimizi haber veriyorlar ve onlara karşı da bize yardımcı olmuyorlar". Hz. Ömer de ona şu talimatı verdi: "Onların yanına git ve bir koyunun yerine iki koyun, bir devenin yerine iki deve ve her şeyin yerine iki şey vermeyi teklif ederek oradan başka bir şehre gitmelerini teklif et. Onlar buna razı olurlarsa bunları onlara ver. Daha sonra şehri harap et. Razi olmazlarsa onları şehirden çıkar. Ancak bir yıllık süre ver daha sonra orayı harap et". Umeyr, Hz. Ömer'e, "Bana bir ahitname ver" dedi. O da Umeyr'e ahitname verdi. Umeyr, şehir idaresine bu teklifi götürdü ama onlar bunu kabul etmedi. Umeyr de bir yıl onlara mühlet verdi daha sonra onları şehirden çıkardı.

Ebû Ubeyd, Arabisûs hakkında şu bilgileri kaydetmiştir: Arabisûs olarak isimlendirilen bu şehir, Hades (Göynük) tarafında tanınmış sınır bir şehirdir. Onlar Hz. Ömer tarafından gönderilen bir ahitnameyi kabul etmişlerdir. Hz. Ömer bu ahitnamede onların şehirlerini terk etmeleri karşılığında sahip oldukları şeyin iki katı verileceği vaadinde bulunmuştu. Ancak anlaşmaya uyulmamıştır. Anlaşmayı bozanlar ise sadece bir grup insandır. Anlaşmanın yaptırımı savaştı. Ancak anlaşmayı bozan sadece bir grup olduğundan savaş değil şehrin terk edilmesi yaptırımı uygulanmıştır.

Yukarıda bahsi geçen Umeyr, Umeyr b. Sad b. Şüheyd b. Kays b. en-Numan b. el-Evsî, el-Ensârîdir. Ömer b. el-Hattâb onu Hıms ve Kınnesrîn'e vali tayin etmiştir. Umeyr, sahâbedendir. Kitabımızın "A-y-n" maddesinde Umeyr'den söz edeceğiz.

Abdüssamed b. Muhammed el-Kadî de Arabisûs ile ilgili şu rivâyetlere yer verir; Hz. Ömer, Umeyr'i çok beğenirdi. Bundan dolayı ona "nesicü vahdehû" derdi. Onu, ordu komutanı olarak Şam tarafında bir bölgeye gönderdi. Umeyr, Hz. Ömer'e gelerek şunları söyledi: *"Ey Müminlerin emiri! Bizimle düşmanımız arasında Arabisûs adında bir şehir var ki buranın halkı düşmanımıza karşı sırlarımızı haber veriyor, yapabilecekleri kötülükleri yapıyorlar". Hz. Ömer de ona şu talimatı verdi: "Onların yanına git ve bir koyunun yerine iki koyun, bir devenin yerine iki deve ve her şeyin yerine iki şey vermeyi teklif et. Onlar buna razı olurlarsa bunları ver. Razi olmazlarsa onları şehirden çıkar. Ancak bir yıllık süre ver". Umeyr, Hz. Ömer'e, "Bana bir ahitname ver"*

dedi. O da Umeyr'e ahitname verdi. Umeyr, şehir idaresine Hz. Ömer'in teklifini götürdü ama onlar bunu kabul etmedi. Umeyr de bir yıl onlara mühlet verdi daha sonra onları şehirden çıkardı. Sonraları Hz. Ömer'e Umeyr'in Arabisûs'u tahrip ettiği bildirilince, O, bu duruma çok kızdı. Umeyr bir grup arkadaşı ile Hz. Ömer'in yanına geldiği bir anda ona, "*Arabisûs'u tahrip ettin ha!*" dedi. Ancak Umeyr, sustu ve bir şey söylemedi. Bunun üzerine Hz. Ömer onu kırbaçladı. Daha sonra Hz. Ömer Umeyr'in arkadaşlarına hitaben serzenişte bulundu ve kıyafetlerini çıkarmalarını ve başlarını açmalarını emretti. Onların saçlarını uzun görünce şöyle dedi. Eğer saçlarınızı tıraş edilmiş olarak görseydim size sopalatırdım. Hz. Ömer daha sonra mekanına gitti. Umeyr de arkasından huzuruna vardı ve şöyle söyledi: "*Ey müminlerin Emiri! Arabisûs hakkında bana verdiğiniz talimatnameyi okur musunuz*". Hz. Ömer, durumu fark etti ve "*Allah sana merhamet etsin, sana vurmadan önce benim böyle bir emrim olduğunu söyleseydin ya!*" dedi. Umeyr de "*Ey müminlerin Emiri! Sizin kusurunuzu ortaya koymayı uygun görmedim*". Hz. Ömer de "*Allah seni bağışlasın senin yerine arkadaşlarından biri söyleseydi*" dedi.

Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Ali'den rivâyete göre el-Velid şöyle söyler: Hades'in (Göynük) arkasında Kubâkîb nehrine baktığımızda bir şehir görülür. Kinnesrin halkının tecrübeli yaşlılarına bu şehri sorunca, onlardan şu cevabı aldım: "*Burası hain Anastas'ın şehri, Arabisûs'tur. Buraya Umeyr b. Sad gelerek onlarla savaşmış ve orayı tahrip etmiştir*".

Arabisûs şehrinin yakınında bir dağ vardır ki bu dağda Kuran-ı Kerim'de zikri geçen Ashâbü'l-Kehf'in sığındığı mağara vardır. Tefsir kitaplarında Arabisûs şehrine şu ayetle atıfta bulunulmuştur. "*Birinizi şu para ile şehre gönderin, baksın hangi yiyecek daha temiz ise ondan size yiyecek getirsin, fakat çok dikkatli davransın, sakın sizi birisine sezdirmesin!*"⁴⁷.

Ben, bu mekanı ziyaret ettim ve Allah'ın şu ayette bildirdiği şekilde burasını gördüm. "*Güneşin, doğduğu zaman mağaralarından sağa doğru eğildiğini, battığı zaman da sola doğru onlara dokunmadan geçtiğini görürsün. Onlar mağaranın geniş bir açıklığı*

⁴⁷ Kehf, 18/19.

içerisindedirler"⁴⁸. Mağaranın yanına ziyaretçiler için oldukça büyük bir bina yapılmıştır (mescit0). Burası Ashâbü'l-Kehf için vakf edilmiştir. Maraş Valisi de gelen ziyaretçilere yemek ziyafeti vermektedir.

Ebü'l-Kasım b. Revâda da Ashâbü'l-Kehf ile ilgili şöyle söyler: *"Ashâbü'l-Kehf'in bulunduğu şehir, Rustâkü'l-Evâsî bölgesinde Rumlara ait bir şehirdir. Kehf (mağara) ise "Bencilüs" dağındadır. Asahabü'l-Kehfin bulunduğu mahalledeki mescitte Arapça şöyle yazılıdır. يدخل مسلماً بلاد الروم ويفتح أربع حصون*

(Tercüme • Yrd.Doc.Dr. M. Akif ÖZDOĞAN)

⁴⁸ Kehf, 18/17.

آثار البلاد وأخبار العباد

تصنيف الأمازيغ

زكريا بن محمد بن محمود القزويني

دارصادر
بيروت

أفسوس

مدينة مشهورة بأرض الروم ، وهي مدينة دقيانوس الجبار الذي هرب منه أصحاب الكهف ، وبين الكهف والمدينة مقدار فرسخين ، والكهف مستقبل بنات نعش لا تدخله الشمس ، فيه رجال موتى لم يتغيروا وعددهم سبعة : ستة منهم نيام على ظهورهم ، وواحد منهم في آخر الكهف مضطجع على عينه ، وظهره إلى جدار الكهف ، وعند أرجلهم كلب ميت لم يسقط من أعضائه شيء ، وهو باسط ذراعيه بالوصيد كافتراش السباع ، وعلى الكهف مسجد يستجاب

فيه الدعاء ، يقصده الناس ، وأهل المدينة يرون بالليل على الكهف نوراً عظيماً ، ويعرفون أن ذلك النور من سكان الكهف .

وكان من بداية أمرهم ما حكى وهب بن منبه أن سليمان بن داود ، عليه السلام ، لما قبض ، ارتدّ ملك الروم إلى عبادة الأصنام ، ودقيانوس أحد قواده رجح أيضاً معه ، ومن خالفه عذّبه بالقتل والحرق والصلب . فاتفق أن بعض الفتيان من أولاد البطارقة خرجوا ذات يوم لينظروا إلى المعذّبين من الموحّدين ، فقدر الله هدايتهم وفتح أبصارهم ، فكانوا يرون الرجل الموحّد إذا قتل هبطت إليه الملائكة من السماء وعرجوا بروحه ، فأمنوا ومكثوا على ذلك حتى ظهر أمر إسلامهم . فأرسل الملك إلى آبائهم وعتب عليهم بسبب إسلام أولادهم ، فقالوا : أيها الملك ، نحن تبرأنا منهم شأنك وشأنهم ! فأحضرهم الملك وقال لهم : لكم المهل ثلاثة أيّام ، وإني شاخص في هذه الأيّام من البلد ، فإن وجدتكم في اليوم الرابع عند رجوعي مخالّفين لطاعتي عذبتكم عذاب من خالفني ؛ فلما كان اليوم الثالث اجتمع الفتية وقالوا : إننا يومنا هذا هو وليته ، وعزموا على الهرب في تلك الليلة ، فلما جنتهم الليل حمل كلّ واحد شيئاً من مال أبيه وخرجوا من المدينة يمشون ، فمرّوا براعي غنم لبعض آبائهم فعرفهم فقال : ما شأنكم يا سادتي ؟ فأظهروا أمرهم للراعي ودعوه إلى التوحيد ، فأجابهم فأخذه معهم .

وتبع الراعي كلبه ، فساروا ليلتهم وأصبحوا على باب كهف دخلوا فيه وقالوا للراعي : خذ شيئاً من الورق وانطلق إلى المدينة ، واشتر لنا طعاماً فإن القوم لا علم لهم بخروجك معنا . فأخذ الدراهم ومضى نحو المدينة وتبعه كلبه ، وكان على باب المدينة صنم لا يدخل أحد المدينة إلّا بدأ بالسجود لذلك الصنم قبل دخوله ، فبقي الراعي متفكراً في السجود للصنم ، فألهم الله الكلب ان عدا بين يديه حتى دخل المدينة ، وجعل الراعي يعدو خلفه ويقول : خذوه خذوه ! حتى جاوز الصنم ولم يسجد . فلما انتهى إلى السوق واشترى بعض حوائجه

سمع قائلاً يقول : ان راعي فلان أيضاً تبعهم . فلما سمع ذلك فرح وترك
استتمام ما أراد شراؤه ، وخرج من المدينة مبادراً حتى وافى أصحابه فأخبرهم
بما كان من أمره . فأكلوا طعامهم وأخذوا مضاجعهم فضرب الله على آذانهم .
فلما رجع الملك أخبروه به . فخرج يقفو آثارهم حتى انتهى إلى باب
الكهف ووقف على أمرهم فقال : يكفيهم من العذاب أن ماتوا جوعاً ! فأهلك
الله دقيانوس وأنزل على باب الكهف صخرة وبعث إلى أهل ذلك العصر ثلاثة
عشر نبياً ، فدعوا الناس إلى التوحيد ، فأجابهم إلى ذلك خلق كثير ، وكان الملك
الذي أحيا الله الفتية في أيامه موحداً . فلما كانت السنة التي أراد الله فيها احياء
الفتية ، انطلق رجل من أهل المدينة وأقام بذلك المكان يرعى غنمه ، فأراد أن
يتخذ لغنمه حظيرة فأمر أعوانه بتنحية الصخرة التي كانت على باب الكهف ،
فعند ذلك قام الفتية كمن يبيت ليلة صافية الألوان نقيه الثياب ، ورأوا كلبهم
باسطاً ذراعيه بالوصيد ، وكان ذلك بعد ثلاثمائة سنة بحساب الروم ، وزيادة تسع
بحساب العرب ، لأن حساب الروم شمسية وحساب العرب قمرية ، يتفاوت
في كل مائة سنة ثلاث سنين .

وكان انتباههم آخر النهار ودخولهم أول النهار ، فقال بعضهم لبعض : كم لبثتم؟
قالوا : لبثنا يوماً أو بعض يوم ! لأنهم رأوا الشمس غير غاربة فقالوا بعض يوم ،
فلما نظروا إلى طول شعورهم وأظافرهم قالوا : ربكم اعلم بما لبثتم . فقالوا
لراعي : إنك أتيت البارحة بطعام قليل لم يكفنا ، فخذ شيئاً من هذا الورق
وانطلق إلى المدينة واشتر لنا طعاماً ! فانطلق خائفاً حتى أتى باب المدينة وقد أزيل
عنه الصنم ، ثم دخل المدينة وجعل يتطفتح وجوه الناس فما كان يعرف أحداً .
فانتهى إلى سوق الطعام ودفع إليه الورق فردّه عليه وقال : هذا عتيق لا يروح
اليوم ! فناوله ما كان معه وقال : خذ حاجتك منها . فلما رأى صاحب الطعام
ذلك همس إلى جاره وقال : احسب ان هذا قد وجد كترأ ! فلما رأهما يتهامسان
ظن أنهما عرفاه فترك الدراهم وولى هارباً ، فصاح به الناس أن خلوه فإنه

•••

وجد كترآ ، فأخذوه وانطلقوا به إلى الملك فأخبروا الملك بأمره والدرهم ، فتركه الملك حتى سكنت روعته ثم قال : ما شأنك يا فتى ؟ أخبرني بأمرك ولا بأس عليك ! فقال الفتى : ما اسم هذه المدينة ؟ قالوا : افسوس . قال : وما فعل دقيانوس ؟ قالوا : أهلكه الله منذ ثلاثمائة سنة ! فأخبرهم بقصته وقصة أصحابه . فقال الملك : أرى في عقل هذا الرجل نقصاناً ؛ قال الراعي : إن أردت تحقيق ما أقول انطلق معي إلى أصحابي لتراهم في الكهف ! فركب الملك وعامة أهل المدينة فقال الراعي : إن أصحابي إذا سمعوا جلبة الناس يخافوا ، فأذن لي أيها الملك حتى أتقدم وأبشرهم . فأذن له فتقدم حتى انتهى إلى باب الكهف ، فدخل عليهم وأخبرهم بهلاك دقيانوس وظهور الإسلام ، وأن القوم في ولاية ملك صالح ، وها هو قد أقبل إليكم ومعه عامة أهل المدينة . فلما سمعوا ذلك كبروا وحمدوا الله ، ووافاهم الملك وأهل المدينة . والملك سلم عليهم وسألهم عن حالهم وعانتهم . وعامة الناس سلموا عليهم ، فبادروا بذكر قصتهم حتى إذا فرغوا من ذلك نحرّوا موتى . فبنوا على الكهف مسجداً ، واتخذوا ذلك اليوم عيداً ، واتهم على حالهم إلى زماننا هذا .

٥٠١

Zakariya' b. M. b. Mahmud
al-QAZWINI
ATAR al-BILAD

Dar SADER, publishers

P.O.B. 10

BEIRUT, Lebanon

ASARÜ'L-BİLÂD

EFSÛS

Efsûs, Rum diyarının (Anadolu) meşhur şehirlerindedir. Burası, Ashâbü'l-Kehf'in zalim Dakyanus'un baskısından kaçtığı şehirdir. Kehf (mağara) ile Efsûs arası iki fersahtır. Mağara, küçük ve büyük ayı yıldız takımının (benâtü naş) bulunduğu yöne baktığından buraya güneş girmez. Mağarada şekilleri değişmemiş ölüye benzer bir tarzda uyuyan yedi insan bulunmaktadır. Bunların altısı, sırt üstü uyumakta, biri ise mağaranın sonunda sağ tarafı üzerine uyumaktadır. Sırtı ise mağaranın duvarına yaslıdır. Ayak uçlarında ise ölü vaziyette ama bedeni bozulmamış bir köpek vardır. Köpek kollarını yırtıcı hayvanın avının beklerken aldığı pozisyon gibi ön tarafa uzatmış bir vaziyette durmaktadır. Mağarada bir mescit vardır ki buraya gelip dua edenin duasının kabul edileceği beklentisi hakimdir. Şehir halkı geceleyin burada kuvvetli bir ışık görür ve bu ışığın Ashâbü'l-Kehf'den yansıdığına inanırlar.

Vehb b. Münebbih'ten gelen rivâyete göre Ashâbü'l-Kehf olayının başlangıcı şöyledir; Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman vefat edince Rum kralı dinden irtidat ederek puta tapmaya başladı. Kralın komutanlarından Dakyanus da aynı şekilde irtidat etmişti. Dakyanus, kendisine muhalefet edenlere ölüm, ateşe atma ve asma gibi eziyet türlerini uygulamıştı. Rum hanedanından olan bir grup genç bir gün eziyet gören müminlerin durumuna görmek için yola çıktılar. Allah da onlara doğru yolu gösterdi ve gözlerini dinin ışığına karşı açtı. Bu gençler, Allah'ın izniyle müminlerin öldürülme anında onların ruhlarını gökten melekler inerek tekrar göğe çıkardıklarını görebiliyorlardı. Dakyanus, bu gençlerin babalarına haber göndererek oğullarının dine teslim olmaları hususunda onları azarladı. Babaları da Dakyanusa, *"Kralımız, bizim konu ile ilgimiz ve haberimiz yoktur"* dediler. Bunun üzerine Dakyanus, gençleri yanına getirtti ve onlara: *"Size üç gün süre veriyorum. Bu süre zarfında ben şehirde olmayacağım, üç gün sonra döndüğümde emrime itaat etmezseniz, bana karşı geleni cezalandıracağım"* dedi. Üçüncü gün olunca gençler toplandı ve "bugün ve gecesinde kaçmalıyız" dediler. O gece kaçmaya karar

verdiler. Gece olunca her biri babalarının paralarından bir miktar yanlarına alarak yaya şehirden çıktılar. Babalarına ait koyun çobanına uğradılar. Çoban da onları tanıdı ve onlara "efendim durumun nedir?" dedi. Onlar da durumu anlattılar ve onu tevhide davet ettiler. O da daveti kabul etti. Gençler de onu yanlarına aldılar.

Çobana köpeği de iştirak etti. Geceleyin yürüdüler, sabaha karşı mağaranın kapısına geldiler ve mağaranın içine girdiler. Çobana "şu parayı al ve şehre git. Bize yiyecek bir şeyler al. Halk senin bizimle çıktığını bilmiyor" dediler. Çoban da köpeği ile beraber şehre gitti. Şehrin kapısında bir put vardı. Bu puta secde etmeden kimse şehre giremezdi. Çoban puta secde edip etmeme konusunda düşünceye daldı. O anda Allah köpeğin koşmasını ilham etti. Köpek birden anda koşmaya çoban da onu takip etmeye başladı. Bu arada "köpeği yakalayın" diye de bağıyordu. Nihayet şehre girdiler böylece puta secde etmeden sınırı geçtiler. Çarşıya varıp bazı ihtiyaçları alırken "Falan çoban da gençlere katılmış" diye bir ses duydu. Çoban korkup diğer alacaklarını tamamlamadan hemen orayı terk etti. Şehri hemen terk edip arkadaşlarının yanına vardı ve onlara durumu anlattı. Onlar çobanın getirdiği yiyecekleri yediler ve oraya uzandılar. Allah da onları uykuya daldırdı.

Dakyanus, şehre dönünce, kendisine gençlerin kaçtığı haber verildi. O da onları bulmak için derhal yola çıktı ve nihayet mağaranın kapısına geldi. Mağaranın kapısından içeri girmekten vazgeçti ve şöyle söyledi. "Burada açlıktan ölmeleri, işkence olarak onlara yeter". Allah da Dakyanus'u orada helak etti. Mağaranın kapısına bir kaya indirdi. Allah bu millete on üç nebi gönderdi. Onlar, halkı tevhide davet ettiler. Peygamberlerin davetine insanların çoğu icabet etti. Allah'ın, gençleri ölüm uykusundan uyandırdığı zamandaki kral da tevhid ehlilendi. Allah'ın gençleri ölüm uykusundan uyandırdığı sene şehirden bir adam mağaraya doğru geldi ve burada koyunlarını otlatmak istedi. Koyunları için ağıl yaptırmayı düşündü. Mağaranın kapısındaki kayayı kaldırmak için yakınlarından yardım aldı. O anda mağaradaki gençler ölüm uykularından kalktılar. Adeta onlar güzel bir gece geçirmişler ve elbiseleri de tertemiz görünüyordu. Köpeklerinin de ön ayaklarını uzatmış bir halde gördüler. Ölüm uykuları Rum takvimine göre üç yıl, Arap takvimine göre ise üç yüz dokuz yıl sürmüştür. Zira Rumi takvim,

güneş hesabına göre, Arap takvimi ise ay hesabına göre yapılıyordu. İki takvim arasında her yüz yılda üç gün farklılık oluşuyordu.

Onlar günün sonunda olduklarını mağaraya sabahleyin geldiklerini düşünüyorlardı. Birbirlerine kaç gün kaldıklarını sordular. Bir gün ya da daha az şeklinde cevap verildi. Çünkü güneşin henüz batmadığını fark etmişlerdi. Ancak saçlarının ve tırnaklarının uzunluklarına bakınca kaç gün kaldıklarını Allah daha iyi bilir, dediler. Çobana sen dün bize az yiyecek getirmiştin "şu parayı al, şehre git ve bize yiyecek al", dediler. Çoban korkarak mağaradan ayrıldı nihayet şehrin kapısına geldi. Şehrin girişinde daha önceki putun olmadığını gördü. Sonra şehre girdi. İnsanlara bakıyordu ancak kimseyi tanıyamadı. Çarşıya vardı, alacağı yiyecekler için parayı uzattı. Ancak dükkan sahibi "*bu para eski ve şu an tedavülde değildir*", dedi. Ancak o, olan parasını verdi. Dükkan sahibi "tamam istediğini al" dedi. Dükkan sahibi durumu komşusuna fısıldadı ve şöyle söyledi: "*Bu adamın büyük bir hazine bulduğunu zannediyorum*". Çoban ikisinin fısıldayarak konuşmasından kendisini tanıdıklarını düşünerek paraları bırakıp, orayı terk etti. Dükkan sahibi insanlara seslenerek adamın büyük bir hazine bulduğunu bildirdi. Çobanı yakaladılar, kralın huzuruna çıkardılar ve çobanın yanındaki dirhemlerden bahsettiler. Kral adamın korkusunun dinmesi için onu bir süre yalnız bıraktı. Bir süre sonra kral, "çobana durum nedir? korkma durumunu anlat" dedi. Genç, krala "bu şehrin adı nedir?" dedi. "*Efsûs*" olduğu söylendi. Genç adam, "Dakyanus'a ne oldu" dedi. "Allah onu üç yüz sene önce helak etti" denildi. Çoban da Dakyanus'u ve Ashâbü'l-Kehf olayını anlattı. Kral, bu adamın aklında eksiklik hissediyorum, dedi. Bunun üzerine çoban "söylediklerimi tahkik etmek isterseniz, sizi arkadaşlarımla (Ashâbü'l-Kehf) yanına götüreyim siz de onları görürsünüz", şeklinde cevap verdi.

Kral ve şehir halkının çoğu binitlerine binerek mağaranın yanına geldiler. Çoban, krala, "*arkadaşlarım kalabalığı görürse korkar, bu yüzden önce ben gireyim ve onlara müjde vereyim*", dedi. Kral da çobana müsaade etti, çoban mağaraya girdi ve onlara Dakyanus'un helak olduğunu ve İslam'ın yayıldığını, halkın, salih bir kralın idaresinde yaşadığını söyledi. Daha sonra "İşte kral kapıda ve yanında da halk var!" dedi. Mağara arkadaşları duyduğu şeylerden dolayı tekbir

getirip, Allaha hamd ettiler. Kral onlara selam verdi onlarla kucaklaştı. İnsanlar da onlara selam verdi. Başlarından geçen olayları anlatır anlatmaz ölü olarak yere yığıldılar. Kral da mağaranın yanına mescit inşa ettirdi. Bu gün, bayram ilan edildi ve günümüze kadar da sürdü.

(Tercüme • Yrd.Doc.Dr. M. Akif ÖZDOĞAN)

جَامِعُ الْبَيَانِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ

تَأَلِيفُ

الِإِمَامِ الْكَبِيرِ وَالْمُحَدِّثِ الشَّهِيرِ مِنْ أَطْبَقَتِ

الْأُمَّةِ عَلَى تَقَدُّمِهِ فِي التَّفْسِيرِ

أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ جَرِيرِ الطَّبْرِيِّ

الْمُتَوَفَّى الثَّلَاثِينَ هِجْرِيًّا رَحِمَهُ اللَّهُ وَأَنَا بِهِ

رِضَاهُ آمِينَ

« قد جرت فيهن السنون الاجراز » يقال أجرز القوم اذا صارت أرضهم جزا وجرزواهم أرضهم اذا كانوا نباتها كله في القول في تاويل قوله تعالى (أم حسبت أن أصحاب الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجبا) يقول تعالى ذكره لنبيه محمد صلى الله عليه وسلم أم حسبت يا محمد أن أصحاب الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجبا فان ما خلقت من السموات والارض وما فهم من العجائب أعجب من أمر أصحاب الكهف وحتى بكل ذلك ناشئة على هؤلاء المشركين من قومك وغيرهم من سائر عبادي * وبصو الذي قلنا في ذلك قال أهل التأويل ذكر من قال ذلك حدثني محمد بن عمرو قال ثنا أبو عاصم قال ثنا عيسى وحدثني الحرث قال ثنا الحسن قال ثنا ورقاء جميعا عن ابن أبي نجيح عن مجاهد أم حسبت أن أصحاب الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجبا قال محمد بن عمرو في حديثه قال ليسوا عجبا بأعجب آياتنا وقال الحرث في حديثه بقولهم أعجب آياتنا ليسوا أعجب آياتنا حدثنا القاسم قال ثنا الحسين قال ثنا حجاج عن ابن جريح

عن

عن مجاهد قوله أم حسبت أن أصحاب الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجباً كانوا يقولون هم
عجب حدثنا بشر قال ثنا يزيد قال ثنا سعيد عن قتادة قوله أم حسبت أن أصحاب
الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجباً يقول قد كان من آياتنا ما هو أعجب من ذلك حدثنا ابن
جديد قال ثنا سلة عن ابن إسحق أم حسبت أن أصحاب الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجباً
أي وما قدر وامن قدر فيما صنعت من أمر الخلائق وما وضعت على العباد من عجيبي ما هو أعظم
من ذلك * وقال آخرون بل معنى ذلك أم حسبت يا محمد أن أصحاب الكهف والرقيم كانوا من
آياتنا عجباً فإن الذي آتيتك من العلم والحكمة أفضل منه ذكر من قال ذلك **حدثني محمد بن**
سعد قال ثنا أبي قال ثنا نفي عمي قال ثنا نفي أبي عن أبيه عن ابن عباس قوله أم حسبت أن
أصحاب الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجباً يقول الذي آتيتك من العلم والسنة والكتاب أفضل
من شأن أصحاب الكهف والرقيم وإنما قلنا ان القول الاول أولى بنا ويل الآلة لان الله عز وجل
أنزل قصة أصحاب الكهف على نبيه احتجاباً بها على المشركين من قومه على ما ذكرنا في الرواية عن
ابن عباس إذ سألوها عنها اختصاراً منسباً له بالحواب عنها صدقه فكان نفر بعهم يتكذبهم بما هو
أوكد عليهم في الحجّة مما سألوها عنهم وزعموا أنهم يؤمنون عند الاجابة عنه أشبهه من الخبر عما أنتم
الله على رسوله من النعم وأما الكهف فانه كهف الجبل الذي أوى اليه القوم الذين قص الله شأنهم
في هذه السورة وأما الرقيم فان أهل التأويل اختلفوا في المعنى به فقال بعضهم هو اسم قرية أو واد
على اختلاف بينهم في ذلك ذكر من قال ذلك **حدثنا محمد بن بشر قال ثنا يحيى بن**
عبد الأعلى وعبد الرحمن قالانا ثنا سفيان عن الشيباني عن عكرمة عن ابن عباس قال زعم
كعب أن الرقيم القرية **حدثني محمد بن سعد قال ثنا نفي عمي قال ثنا نفي أبي**
عن أبيه عن ابن عباس أم حسبت أن أصحاب الكهف والرقيم قال الرقيم واد بن عسفان وأيلة
دون فلسطين وهو قريب من أيلة **حدثنا أبو كريب قال ثنا ابن ادريس قال سمعت أبي**
عن عطية قال الرقيم واد **حدثنا بشر قال ثنا يزيد قال ثنا سعيد عن قتادة قوله أم**
حسبت أن أصحاب الكهف والرقيم كما تحدثت أن الرقيم الوادي الذي فيه أصحاب الكهف **حدثنا**
الحسن بن يحيى قال أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا الثوري عن سماك بن حرب عن عكرمة
عن ابن عباس في قوله الرقيم قال زعم كعب أنها القرية **حدثنا الحسن بن يحيى قال أخبرنا**
عبد الرزاق قال أخبرنا ممر عن ابن أبي يحيى عن مجاهد في قوله الرقيم قال يقول بعضهم
الرقيم كتاب تينانهم ويقول بعضهم هو الوادي الذي فيه كهفهم **حدثت عن الحسين بن الفرج**
قال سمعت أبا معاذ قال ثنا عبيد بن سليمان قال سمعت النخعي يقول أما الكهف فهو غار
الوادي والرقيم اسم الوادي * وقال آخرون الرقيم الكتاب ذكر من قال ذلك **حدثنا علي قال**
ثنا عبد الله قال ثنا معاوية عن علي عن ابن عباس قوله أم حسبت أن أصحاب الكهف
والرقيم يقول الكتاب **حدثنا أبو كريب قال ثنا ابن ادريس قال ثنا نفي عمي عن ابن قيس**
عن سعيد بن جبير قال الرقيم لوح من حجارة كتبوا فيه قصص أصحاب الكهف ثم وضعوه على
باب الكهف **حدثني يونس قال أخبرنا ابن وهب قال قال ابن زيد الرقيم كتاب ولذلك الكتاب**
خبرهم في حجة الله عن ذلك الكتاب وعما فيه وقرأ ما أدرك ما علمون كتاب مرقوم يشهد المقر بون
وما أدرك ما يحين كتاب مرقوم * وقال آخرون بل هو اسم جبل أصحاب الكهف ذكر من
قال ذلك **حدثنا الفاسم قال ثنا الحسين قال ثنا ججاج عن ابن جريج قال قال ابن عباس**

الرقم الجبل الذي فيه الكهف « قال أبو جعفر » وقد قيل إن اسم ذلك الجبل بضم الجيم
بنقلين بن جسد قال ثنا سلمة عن ابن إسحق عن عبد الله بن أبي يحيى عن مجاهد عن
ابن عباس وقد قيل إن اسمه بناجلوس حدثنا القاسم قال ثنا الحسين قال ثنا حجاج
عن ابن جريج قال أخبرني وهب بن سليمان عن شعيب الجبالي أن اسم جبل الكهف بناجلوس
واسم الكهف حسين والكابجران وقد روى عن ابن عباس في الرقم ما حدثنا به الحسن
قال أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا سرائيل عن سماعة عن عكرمة عن ابن عباس قال كل القرآن
أعلمه إلا حنانا والأواء والرقم حدثنا القاسم قال ثنا الحسين قال ثنا حجاج عن
ابن جريج قال أخبرني عمرو بن دينار أنه سمع عكرمة يقول قال ابن عباس ما أدري ما الرقم
أكتب أم نجان * وأولى هذه الأقوال بالصواب في الرقم أن يكون معناه لوح أو حجر أو نبي
كتب فيه كتاب وقد قال أهل الأخبار إن ذلك لوح كتب فيه أسماء أصحاب الكهف وخبرهم
حين أو إلى الكهف ثم قال بعضهم رفع ذلك اللوح في خزنة الملك وقال بعضهم بل جعل على باب
كهفهم وقال بعضهم بل كان ذلك محفوظا عند بعض أهل بلدهم وإنما الرقم فعل أمله مرقوم
ثم صرف إلى الفعل كما قيل لأجر وح جريج وللقول قيل يقال منه رقت كنا وكذا إذا كتبه
ومنه قيل للرقم في الثوب رقم لأنه الخط الذي يعرف به عنقه ومن ذلك قيل للحمية أرقم لما فيه من
الآثار والعرب تقول عليك بالرقعة ودع الضقة بمعنى عليك برقعة الوادي حيث الماء ودع الضقة
الجانبة والضقتان جانبا الوادي وأحسب أن الذي قال الرقيم الوادي ذهب به إلى هذا أعني به إلى
رقعة الوادي في القول في تأويل قوله تعالى (إذ أوى الفتية إلى الكهف فقالوا ربنا آتنا من
لدىك رجة وهي لنا من أمرنا رشدا) يقول تعالى ذكره لئيبه محمد صلى الله عليه وسلم أم حسبت
أن أصحاب الكهف والرقم كانوا من آياتنا عجايب حين أوى الفتية أصحاب الكهف إلى كهف الجبل
هر بابدينهم إلى الله فقالوا إذا وهر بنا آتنا من لئيبه رجة رغبة منهم إلى ربهم في أن يرزقهم من
عنده رجة وقوله وهي لنا من أمرنا رشدا يقول وقالوا يسر لنا عما نبتى وما نلتس من رضائك
والهرب من الكفر بل ومن عبادة الأوثان التي بدعونا إليها قومنا رشدا بقول سعد إلى العجل
بالذي تحب وقد اختلف أهل العلم في سبب مصير هؤلاء الفتية إلى الكهف الذي ذكره الله في
كتابه فقال بعضهم كان سبب ذلك أنهم كانوا مسلمين على دين عيسى وكان لهم ملك عابدون دعاهم
إلى عبادة الأصنام فهر بوا بدينهم منه خشية أن يفتمهم عن دينهم أو يقتلهم فاستخفوا منه في
الكهف ذكر من قال ذلك حدثنا ابن جسد قال ثنا الحكم بن بشير قال ثنا عمرو في قوله
أصحاب الكهف والرقم كانت الفتية على دين عيسى على الإسلام وكان ملكهم كافرا وقد أخرج
لهم صنما نأبوا وقالوا ربنا رب السموات والأرض لن ندعوا من دونه الها فقد قلنا إذا شططنا قال
فاعتزلوا عن قومهم لعبادة الله فقال أحدهم إنه كان لأبي كهف يأوى فيه غنمه فانطلقوا بنا نحن
فيه فدخلوه وقد وافي ذلك الزمان فظلموا فقيل دخلوا هذا الكهف فقال قومهم لا يزالهم عقوبة
ولا عذابا أنتدمن أن يزدحم عليهم هذا الكهف فبشوه عليهم ثم ردوه ثم إن الله بعث عليهم ملكا على
دين عيسى ورفع ذلك البناء الذي سكن ردم عليهم فقال بعضهم لبعض كذبتم فقالوا البشنا يوما
أو بعض يوم حتى بلغ فأبعثوا أحدكم بورقكم هذه إلى المدينة وكان ورق ذلك الزمان كبارا فأرسلوا
أحدهم بأنهم بطعام وشراب فلما ذهب ليخرج رأى على باب الكهف شاة أنكره فأراد أن يرجع
ثم مضى حتى دخل المدينة فأنكر ما رأى ثم أخرج درهما فنظر إليه فأنكره وأنكره الدرهم
وقالوا من أين لك هذا هذا من ورق غير هذا الزمان واجتمعوا عليه بسأله فله برأوا به حتى انطلقوا به

إلى

الى ملكهم وكان اقومهم لوح يكتبون فيه ما يكون فنظروا في ذلك الواح وسأله الملك فأخبره
بأمره ونظروا في الكتاب متى فقدوا استفسروا به وبأصحابه وقيل له انطلق بنا فأرانا حسابك فانطلق
وانطلقوا معه ليربهم فدخل قبل القوم فضرب على آذانهم فقال الذين غلبوا على أمرهم لنتخذن
علمهم مسجدا حدثنا ابن حنبل قال ثنا سلمة بن اسحق قال مر جرح أمر أهل الانجيل
وعظمت فيهم الخطايا وطغت فيهم المسالوك حتى عبدوا الاصنام وذبحوا للطواغيت وفهم على ذلك
بقايا على أمر عيسى بن مريم متمسكون بعبادة الله وتوحيدته فكان من فعل ذلك من ملو كهم ملك
من الروم يقال له دقنوس كان قد عبد الاصنام وذبح للطواغيت وقتل من خالفه في ذلك من أقام
على دين عيسى بن مريم كان ينزل في قرى الروم فلا يترك في قرية ينزلها أحدا من يدين يدين عيسى
ابن مريم الا قتله حتى يعبد الاصنام ويذبح للطواغيت حتى نزل دقنوس مدينة الفتية أصحاب
الكهف فلما نزلها دقنوس كبر ذلك على أهل الايمان فاستخفوا منه وهر بوا في كل وجه وكان
دقنوس قد أمر حين قدمها أن يتبع أهل الايمان فيجمعهم واهل الكفار من الكفار من أهلها
بفعلوا يتبعون أهل الايمان في أما كنهم التي يستخفون فيها فيستخرجونهم الى دقنوس
فيقدمهم الى الجامع التي يذبح فيها للطواغيت فيضربهم بين القتل وبين عبادة الاوثان والذبح
للواغيت فممنهم من رغب في الحياة وينفخ بالقتل ففتن من منهم من يأتي أن يعبدوا الله فيقتل
فلما رأى ذلك أهل الصلابة من أهل الايمان بالله جعلوا يسلون أنفسهم للعذاب والقتل فيقتلون
ويقطعون ثم يربط ما قطع من أجسادهم فيعلق على سور المدينة من نواحيها كلها وعلى كل باب
من أبوابها حتى عظمت الفتنة على أهل الايمان فممنهم من كفر فترك ومنهم من صلب على دينه فقتل
فلما رأى ذلك الفتية أصحاب الكهف خزوا خزنا شديدا حتى تغيرت ألوانهم ونحلت أجسامهم
واستعانوا بالصلاة والصيام والصدقة والحمد والتسبيح والتلهيل والتكبير والبكاء والتضرع الى
الله وكانوا فتية أحرارا من أبناء أشراف الروم حدثنا ابن حنبل قال ثنا سلمة بن اسحق
عن عبد الله بن أبي نجیح عن مجاهد قال لقد حدثت أنه كان على بعضهم حدائنه أسنانه وضع
الورق قال ابن عباس فكانوا كذلك في عبادة الله ليلا نهارهم يتكلمون الى الله ويستغيثونه وكانوا
ثمانية نفر مكسلينا وكان أكبرهم وهو الذي كالم الملك عنهم ومحببنا وجليخا ومرطوس
وكشوطوس وبيرونس ودينوس ويطونس فالوس فلما أجمع دقنوس أن يجمع أهل القرية
لعبادة الاصنام والذبح للطواغيت تكلموا الى الله وتضرعوا اليه وجعلوا يقولون اللهم رب السموات
والارض لن ندعوك دونك الهاتقدتنا اذا شطنا كشف عن عبادك المؤمنين هذه الفتنة وادفع
عنهم البلاء وأنم على عبادك الذين آمنوا بك ومنعوا عبادتك الاسرامستخفين بذلك حتى يعبدوك
علانية فيبنيهم على ذلك عرفهم عزة أوهم من الكفار ممن كان يجمع أهل المدينة لعبادة الاصنام
والذبح للطواغيت وذكر وأمرهم وكانوا قد دخلوا في مصلى لهم بعدون الله فيه ويتضرعون اليه
ويتوقعون أن ينزلوا لدقنوس فانطلق أولئك الكفرة حتى دخلوا عليهم مصلاهم فوجدوهم
سجودا على وجوههم يتضرعون ويكونون ويرغبون الى الله أن ينجمهم من دقنوس وقتنته فلما
رأهم أولئك الكفرة من عزة انهم قالوا اللهم ما خلفك عن أمر الملك انطلقوا اليه ثم خرجوا من عندهم
فرفعوا أمرهم الى دقنوس وقالوا تجمع الناس للذبح لآلهتك وهو لا عتية من أهل بيتك يسخرون
منك ويستهزؤن بك وبعضون أمرك و يتركون آلهتك ويعدون الى مصلى لهم ولأصحاب عيسى
ابن مريم يصلون فيه ويتضرعون الى الههم والله عيسى وأصحاب عيسى فلم تتركهم يصنعون هذا

وهم بين ظهراني سلطانك وملكا. وهم محاسبة نقرر رئيسهم مكسلبينا وهم أبناء عظماء الله بنه فلما
 قالوا ذلك لدقينوس بعث اليهم فأتى بهم من المصلى الذي كانوا فيه تقيض أعينهم من الدموع مصفرة
 وجوههم في التراب فقال لهم مامنه كم أن تشهدوا الذبح لا لهتنا التي تعبد في الارض وأن تجعلوا
 أنفسكم أسوة لسراة أهل مدنكم ولن حضر من الناس اختاروا منى اما أن تدبجوا الآلهتنا كما
 ذبح الناس واما أن أقتلكم فقال مكسلبينا ان لنا الهان بعد ملا السموات والارض عظمته لن ندعو
 من دونه الهاء أبدا ولن نقر بهذا الذي تدعوننا السه أبدا ولكننا نعبد الله ربنا الهه والحمد والتكبير
 والتسبيح من أنفسنا خالصا أبدا اباه نعبده واباه نسال النجاة والخير فأما الطواغيت وعبادتها فلن
 نقرها أبدا واسنابكائين عباد للشياطين ولا جاعلى أنفسنا وأجسادنا عباد الهاء بعد اذ هدانا الله
 له رهبتك أو فرقا من عبودتك اصنع بنا ما بدالك ثم قال أصحاب مكسلبينا لدقينوس مثل ما قال قال
 فلما قالوا ذلك له أمرهم فترغ عنهم لبوس كان عليهم من لبوس عظمائهم ثم قال أما اذ فعلتم ما فعلتم
 فأتى ساؤخركم أن تكونوا من أهل مملكتي ويطاني وأهل بلادى وسأفرغ لكم فأخرجكم ما وعدتكم
 من العسقية وما تعنى أن أعجل ذلكم الا أتى أراكم فتيما نأخذ بثبته أسنانكم ولا أحب أن
 أهلككم حتى أستأني بكم وأنا جاعل لكم أحلاما تذكرون فنه وتراجعون عقولكم ثم أمر بحلبه
 كانت عليهم من ذهب وفضة فترغعت عنهم ثم أمرهم فأخرجوا من عنده وانطلق دقينوس مكاهه الى
 مدينة سوسى مد يدهم التي هم مهاجر بيا منها البعض ما يريده من أمره فلما رأى الفتنه دقينوس قد
 خرج من مدينة يادر وأقدمه وفاقوا اذا قدم مد يدهم أن يذكروهم فأخرجوا بينهم أن يأخذ كل
 واحد منهم نفقة من بيت أبيه فيتصدقوا منها ويرتدوا عما بقى ثم ينطلقوا الى كهف قريب من
 المدينة في جبل يقال له بنجوليس فيمكثوا فيه وبعيدوا الله حتى اذار جمع دقينوس أتوه فقاموا بين
 يديه فيصنع بهم ماشاء فلما قال ذلك بعضهم لبعض عمد كل فتي منهم فأخذ من بيت أبيه نفقة
 فنصدق منها وانطلقوا عما بقى معهم من نفقتهم واتبعهم كلب لهم حتى أتوا ذلك الكهف الذى فى
 ذلك الجبل فلبثوا فيه ليس لهم عمل الا الصلاة والصيام والتسبيح والتكبير والتحميدا بشفاء وجه
 الله تعالى والحياة التى لا تنقطع وجده لوانه فتمهم الى فتي منهم يقال له عليخا فكان على طعمهم يتباع
 لهم أرفاقهم من المدينة سرا من أهلها وذلك أنه كان من أجملهم وأجلدهم فكان عليخا يصنع ذلك
 فاذا دخل المدينة يضع ثيابا كانت عليه حسانا و يأخذ ثيابا كسباب المساكين الذين يستطعمون
 فيها ثم يأخذ ورقة فينطلق الى المدينة فيشتري لهم طعاما وشرا باو يتسمع ويتجسس لهم الخبر هل
 ذكر هو وأصحابه بشئ فى ملا المدينة ثم يرجع الى أصحابه بطعامهم وشراهم ويخبرهم عما سمع من
 أخبار الناس فلبثوا بذلك ما لبثوا ثم قدم دقينوس الحبار المدينة التى منها خرج الى مد يته وهى
 مدينة أفسوس فأمر عظماء أهلها فذبحوا الطواغيت ففرغ من ذلك أهل الايمان فتجسوا فى كل
 نجما وكان عليخا بالمدينة يشتري لأصحابه طعامهم وشراهم ببعض نفقتهم فرجع الى أصحابه وهو
 يبكي ومعه طعام قليل فأخبرهم أن الحبار دقينوس قد دخل المدينة وأنهم قد ذكروا وافقدوا
 واتسوا مع عظماء أهل المدينة ليدبحوا الطواغيت فلما أخبرهم بذلك فرغوا فرغوا عايدا ووقعوا
 بهجودا على وجوههم يدعون الله ويتضرعون اليه ويتهودون به من الفتنه ثم ان عليخا قال لهم
 يا اخوتنا ارفعوا رؤسكم فاطعموا من هذا الطعام الذى جئتكم به وتوكلوا على ربكم فرغوا رؤسهم
 فأتىهم تقيض من الدمع حذرا وتخوفا على أنفسهم فطعموا منه وذلك مع غروب الشمس ثم جلسوا
 تحت شجرين وبشد ارسون ويدكر بعضهم بعضا على حزن منهم مشفقين مما أتاهم به صاحبهم من

الخبر

الحبر فيناهم على ذلك اذ ضرب الله على آذانهم في الكهف سنين عددا وكلمهم باسط ذراعيه بباب
 الكهف فأصابهم ما أصابهم وهم مؤمنون موقنون مصدقون بالوعد ونفقتهم موضوعة عندهم
 فلما كان الغد فقد هم دقينوس والتسمهم فلم يجدهم فقال لعظماء أهل المدينة لقد ساء في شأن هؤلاء
 الفتية الذين ذهبوا فقد كانوا يظنون أن بي غضبا عليهم فيما صنعوا في أول شأنهم بلهلمهم ماجهوا من
 أمرى ما كنت لأجهل عليهم في نفسي ولا أؤاخذ أحد منهم بشئ إن هم تابوا وعبدوا آلهتى ولو
 فعلوا التركهم وما عاقبتهم بشئ سلف منهم فقال له عظماء أهل المدينة ما أنت بتحقيق أن ترحم قوما
 فخره مرده عصاة مقيمين على ظلمهم ومعهصبتهم وقد كنت أجلتهم أاجلا وأخرتهم عن العقوبة التي
 أصبت بها غيرهم ولوشأوا لرجعوا في ذلك الأجل وانكتم لم يتوبوا ولم ينزعوا ولم يسدوا على ما فعلوا
 وكانوا منذ انطلقت يبدرون أموالهم بالمدينة فلما علموا بقدمك فرأوا فلم يروا بعد فان أحببت أن
 توتى بهم فأرسل الى آبائهم فامتنعوا واشدد عليهم بدلولك عليهم فانهم محتشرون منك فلما قالوا ذلك
 لدقينوس الجار غضب غضبا شديدا ثم أرسل الى آبائهم فأخبرهم فأنهم فسألهم عنهم وقال أخبرني عن
 آياتكم المردة الذين عصوا أمرى وتركوا آلهتى اتقوا بهم وأنبؤني بحكمتهم فقال له أبؤهم أما نحن
 فلم نعص أمرنا ولم نخالفك قد عسنا آلهتك وذبنا لهم فلم تقتلنا في قوم مرده ذهبا وأبناهم النساء
 فيدروها وأهلكوها في أسواق المدينة ثم انطلقت وأقار تقوا في جبل يدعى بخلوس وبينه وبين المدينة
 أرض بعيدة هربا منك فلما قالوا ذلك خلى سبيلهم وجعل يأتمر ما ذابصع بالفتية فألقى الله عز وجل
 في نفسه أن يأمر بالكهف فيسد عليهم كرامة من الله أراد أن يكرمهم ويكرم أجساد الفتية فلا
 يحول ولا يطوف بها شئ وأراد أن يحييهم ويجهلهم آية لأمة تستخلف من بعدهم وأن يبين لهم
 أن الساعة آتية لا ريب فيها وأن الله يبعث من في القبور فأمر دقينوس بالكهف أن يسد عليهم
 وقال دعوا هؤلاء الفتية المردة الذين تركوا آلهتى فلبسوا كاهم في الكهف عطشا وجوعا ولكن
 كهفهم الذي اختاروا لأنفسهم فبهرالهم ففعل بهم ذلك عدو الله وهو يظن أنهم أبقاط يعلمون
 ما يصنع بهم وقد توفى الله أرواحهم وودة النوم وكلمهم باسط ذراعيه بباب الكهف قد غشاها الله
 ما غشاهاهم بقلوب ذات البين وذات الشمال ثم إن رجلين مؤمنين كانا في بيت الملك دقينوس
 يكتمان إيمانهم اسم أحدهما بيدروس واسم الآخر وناس فأعمر أن يكتبان الفتية أصحاب
 الكهف أنسابهم وأسماءهم وأسماء آبائهم وقصة خبرهم في لوحين من رصاص ثم صنعانه تابوا
 من نحاس ثم يجعل اللوحين فبسه ثم يكتب عليه في فم الكهف بين ظهراني النبيان ويختصم على
 التابوت بخاتمهما وقال لعل الله أن يظهر على هؤلاء الفتية قوما مؤمنين قبل يوم القيامة فيعلم من فتح
 عليهم حين يقرأ هذا الكتاب خبرهم ففعلوا ثم نبأ عليه في النبيان فيق دقينوس وقرنه الذين كانوا
 منهم ما شاء الله أن يبقوا ثم هلك دقينوس والقرن الذي كانوا معه وقرون بعده كثيرة وخلفت
 الخلق بعد الخلق حدثنا القاسم قال ثنا الحسين قال ثنا حجاج عن ابن جريج عن
 عبد الله بن كثير عن مجاهد قال كان أصحاب الكهف أبناء عظماء مدنتهم وأهل شرفهم فخرجوا
 فاجتمعوا ورأى المدينة على غير معاد فقال رجل منهم هو أسنم انى لأجد في نفسي شيئا ما أظن أن
 أحدا يجده قالوا ما إذا تجد قال أجد في نفسي أن ربي رب السموات والأرض وقالوا نحن نجد فقاموا
 جميعا فقالوا رب السموات والأرض إن ندعوك من دونه ألهنا فقد قلنا إذا سخطا واجتمعوا أن
 يسخلوا الكهف وعلى مدنتهم اذالك جبار يقال له دقينوس فلبسوا في الكهف لثمانه سنين
 وازدادوا تساعرا فحدثنا ابن حميد قال ثنا سلمة عن عبد العزيز بن أبي رواد عن عبد الله

ابن عبيد بن عمير قال كان أصحاب الكهف فتيا ناموا كامطوقين مسجورين ذوى ذنائب وكان معهم
كلب صيدهم فخرجوا في عيد لهم عظيم في زى وموكب وأخرجوا معهم آلهتهم التي يعبدون
وقذف الله في قلوب الفتية الايمان فآمنوا وأخفى كل واحد منهم الايمان عن صاحبه فقالوا في
أنفسهم من غير أن يظهر ايمان بعضهم لبعض يخرج من بين أظهر هؤلاء القوم لا يصيننا عذاب
بجبرهم فخرج شاب منهم حتى انتهى الى نخل شجرة فجلس فيه ثم خرج آخر فرآه حالاً ساو حده فرجا
أن يكون على مثل أمره من غير أن يظهر ذلك منه فاعتصم حتى جلس اليه ثم خرج الآخرون فأتوا حتى
جلسوا اليهم فاجتمعوا فقال بعضهم ما جمعكم وقال آخر بل ما جمعكم وكل يكتم ايمانه من صاحبه
مخافة على نفسه ثم قالوا الخرج من كهفنا فقلنا لا يقضى واحد منهم ما على صاحبه
ثم يقضى كل واحد منهم ما لصاحبه أمره فأنازجوا أن تكون على أمر واحد نخرج فتبان منهم
فتوا انقامت تكلموا فذكر كل واحد منهم ما أمره لصاحبه فأقبلوا مستبشرين الى أصحابهم ما قد اتفقا
على أمر واحد فاذا هم جميعا على الايمان واذا كهف في الجبل قريب منهم فقال بعضهم لبعض
أئووا الى الكهف بنشر لكم ربكم من رحمة ويهي لكم من أمركم مرفقا فدخلوا الكهف ومعهم
كلب صيدهم فناموا فجعله الله عليهم رقدة واحدة فناموا ثلثمائة سنين وازدادوا تسعا قال
وقد صدم قومهم فطلبوهم وبعثوا البرد فعمى الله عليهم آثارهم وكهفهم فلما لم يقدر واعلمهم كتبوا
أسماءهم وأنسابهم في لوح فلان بن فلان وفسلان بن فلان بن فلان بن فلان بن فلان بن فلان بن فلان
كذا وكذا في شهر كذا وكذا في سنة كذا وكذا في مملكة فلان بن فلان ورفعوا اللوح في الخزانة
فبات ذلك الملك وغلّب عليهم ملك مسلم مع المسلمين وجاء قرن بعد قرن فلبثوا في كهفهم ثلثمائة
سنتين وازدادوا تسعا وقال آخرون بل كان مصيرهم الى الكهف هربا من طلب سلطان كان
طلبهم بسبب دعوى جنابة ادعى على صاحب لهم أنه جناه ذكر من قال ذلك حشرنا الحسن بن
يحيى قال أخبرنا عبد الرزاق قال أخبرنا مهران قال أخبرني اسمعيل بن شروس أنه جمع وهب بن منبه
يقول جاء حوارى عيسى بن مريم الى مدينة أصحاب الكهف فأراد أن يدخلها فقبل له ان على بابها
سنتا لا يدخلها أحد الا سجده فكره أن يدخلها أتى حيا ما فكان فيه قريبا من تلك المدينة فكان
يعمل فيه يؤجر نفسه من صاحب الحمام ورأى صاحب الحمام في حيامة البركة ودرز عليه الرزق
فجعل يعرض عليه الاسلام وجعل يسترسل اليه وعلقه فتية من أهل المدينة وجعل يخبرهم خبر
السماء والارض وخبر الآخرة حتى آمنوا به وصدقوه وكانوا على مثل حاله في حسن الهيئة وكان
يشترط على صاحب الحمام أن الليل لا يتحول بيني وبين الصلاة اذا حضرت فكان على ذلك حتى جاء
ابن الملك بامرأة فدخل بها الحمام فعبره الحوارى فقال أنت ابن الملك وتدخل معك هذه التكداء
فاستحيا فذهب فرجع مرة أخرى فقال له مثل ذلك فسببه وانتهره ولم يلتفت حتى دخل ودخلت
معه المرأة فأتاها الحمام جميعا فأتى الملك فقبل له قتل صاحب الحمام أنت فالتس فلم يقدر عليه هربا
قال من كان يحبه فسهوا الفتية فالتسوا فخرجوا من المدينة فرأى صاحبهم في زرع له وهو على
مثل أمرهم فذكروا أنهم التسوا فانطلق معهم الكلب حتى أوامهم الليل الى الكهف فدخلوه فقالوا
نيت ههنا الليلة ثم نصح ان شاء الله فترونا رأينا ففرض على آذانهم فخرج الملك في أصحابه يدعونهم
حتى وجدوهم قد دخلوا الكهف فكلما أراد رجل أن يدخل أربع فلم يطق أحد أن يدخله فقال
قائل أليس لو كنت قدرت عليهم قتلتهم قال بلى قال فابن عليهم باب الكهف ودعهم فبسه عوتوا
عطشا وجوعا ففعل في القول في تأويل قوله تعالى ﴿فرضنا على آذانهم في الكهف سنين عددا﴾

ثم بعثناهم لنعلم أي الحزبين أحصى لما لبثوا أمداً) يعني حل شأنه بقوله فضر بنا على آذانهم في الكهف فضر بنا على آذانهم بالتوم في الكهف أي أفضنا عليهم النوم كما يقول القائل لا تحضر بنا ربك الله بالفالج يعني ابتلاه الله به وأرسله عليه وقوله سنين عدداً يعني سنين معدودة ونسب العدد بقوله فضر بنا وقوله ثم بعثناهم لنعلم أي الحزبين أحصى يقول ثم بعثناهم لئلا الفضة الذين أو إلى الكهف بعدما ضرب بنا على آذانهم فيه سنين عدداً من رقتهم ليعتبر عبادي فيعلموا بالبحث أي الظافتين اللتين اختلفتا في قدر مبلغ مكث الفضة في كهفهم فوذاً أحصى لما لبثوا أمداً يقول أصوب لقد رتبناهم فيه أمداً ويعني بالأمد الغاية كما قال الشاعر

الامثال أو من أنت سابقه : سبق الجواد إذا استولى على الأمد

وذكر أن الذين اختلفوا في ذلك من أمورهم قوم من قوم القنسية فقال بعضهم كان الحزبان جميعاً كافرين وقال بعضهم بل كان أحدهما مسلماً والآخر كافراً ذكر من قال كان الحزبان من قوم القنسية حدثنني محمد بن عمرو قال ثنا أبو عاصم قال ثنا عيسى عن ابن أبي نجيح عن مجاهد أي الحزبين من قوم القنسية حدثنني الحرث قال ثنا الحسن قال ثنا ورقاء عن ابن أبي نجيح عن مجاهد بنحوه حدثنني القاسم قال ثنا الحسين قال ثنا حجاج عن ابن جريج عن مجاهد بن عمرو بن شمر قال ثنا يزيد قال ثنا سعيد عن قتادة قوله ثم بعثناهم لنعلم أي الحزبين أحصى لما لبثوا أمداً يقول ما كان لواحد من الفريقين علم لالكفارهم ولا للمؤمنين وأما قوله أمداً فإن أهل التأويل اختلفوا في معناه فقال بعضهم معناه بعيداً ذكر من قال ذلك حدثنني علي قال ثنا عبد الله قال ثنا معاوية عن علي عن ابن عباس قوله لما لبثوا أمداً يقول بعيداً وقال آخرون معناه عدداً ذكر من قال ذلك حدثنني محمد بن عمرو قال ثنا أبو عاصم قال ثنا عيسى عن ابن أبي نجيح عن مجاهد أمداً قال عدداً حدثنني الحرث قال ثنا الحسن قال ثنا ورقاء عن ابن أبي نجيح عن مجاهد بنحوه حدثنني القاسم قال ثنا الحسين قال ثنا حجاج عن ابن جريج عن مجاهد بن عمرو وفي نصب قوله أمداً وجهان أحدهما أن يكون منصوباً على التفسيرين قوله أحصى كأنه قيل أي الحزبين أصوب عدد القدر لبثهم وهذا هو أولى الوجهين ذلك بالصواب لأن تفسير أهل التفسير بذلك جاء والآخرة أن يكون منصوباً بوقوع قوله لبثوا عليه كأنه قال أي الحزبين أحصى لبثهم غاية في القول في تأويل قوله تعالى (نحن نقص عليك نبأهم بالحق أنهم قنسية آمنوا برهم وزدناهم هدى وربطنا على قلوبهم إذ قاموا فقالوا ربنا رب السموات والأرض لن ندعوا من دونه الهة لقد فانا إذ اضططناهم يقول تعالى ذكره لئن لم نجد عليه وسلم نحن يا محمد نقص عليك خبر هؤلاء القنسية الذين أو إلى الكهف بالحق يعني بالصدق واليقين الذي لا شك فيه أنهم قنسية آمنوا برهم يقولون القنسية الذين أو إلى الكهف الذين سألت عن نبئهم الملائكة من مشركي قريظة قنسية آمنوا برهم وزدناهم هدى يقول وزدناهم إلى إيمانهم برهم إيماناً وبصيرة بدينهم حتى صبروا على هجران دار قومهم والهرب من بين أظهرهم بدينهم إلى الله وفراق ما كانوا فيه من خفض العيش ولبثه إلى خشونة المكث في كهف الجبل وقوله وربطنا على قلوبهم يقول عزذكره وألهمتهم الصبر وشددنا قلوبهم بنور الإيمان حتى عرفوا أنفسهم عما كانوا عليه من خفض العيش كما حدثننا شمر قال ثنا يزيد قال ثنا سعيد عن قتادة وربطنا على قلوبهم يقول بالآيات وقوله إذ قاموا فقالوا ربنا رب السموات والأرض يقول حين قاموا بين يدي الجبارد قبسوا فقالوا له ادعناهم على

(١٨) - (ابن جرير) - خامس عشر

تركهم عبادة آلهتهم بنسب السموات والارض يقول قالوا ربنا ملائكة السموات والارض وما فهمنا
من شيء وانهم لم يربوا وغير جائز لنا ان نترك عبادة الرب ونعبد المربوب لن ندعو من دونه الها يقول
لن ندعو من دون رب السموات والارض الها الا انه لا اله غيره وان كل ما دونه فهو خلقه لقد قلنا اذا
شططا يقول جل ثناؤه لئن دعونا الها غير اله السموات والارض لقد قلنا اذا بدعنا غير الهما شططا من
القول يعني غالباً من الكذب محاو زام مقداره في المطول والعلق كما قال اشاعر

المجلد الثامن

وَالرِّمَّةُ
لِلطَّبَاعَةِ وَالنَّشْرِ

بيروت - لبنان

TABERÎ, CÂMIÛ'L-BEYÂN

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا

“Resulüm! Yoksa sen bizim ayetlerimizden sadece Kehf ve Rakîm sahiplerinin ibrete şayan olduklarını mı sandın?”⁴⁹.

Şanı yüce olan Allah nebisi Muhammed’e (as), “Ey Muhammed! Yoksa sen bizim ayetlerimizden sadece Kehf ve Rakîm sahiplerinin ibrete şayan olduklarını mı sandın?” şeklinde hitap etmektedir. Gökyüzü ve yeryüzü ile bunlar arasında bulunan şeyler arasında yaratılmış olanlar, Kehf sahiplerinden daha ilginç ve daha ibretlidir. Kavmin içindeki müşrikler ve diğer milletlerdeki inkârcılara bunlardan daha ilginç deliller gösterdik.

Ayeti ile ilgili alimlerin yorumları:

1. Muhammed b. Amr bu konuda şöyle söylemiştir: Ashâbü'l-Kehf olayı Kurân’ın en ilginç olayı olmayıp, bundan daha ilginç olay ve deliller vardır. Haris de Ashâbü'l-Kehf olaydan daha ilginç ayetlerin ve olayların olduğunu belirtmiştir.
2. Mücâhid’in rivâyetine göre o dönemde bu olayın en ilginç ve acayip olduğu belirtilmiştir.
3. Katâde de bu ayetlerden daha ilginç ve şaşılacak ayetler olduğunu belirtir.
4. İbn İshâk, bu ayete göre insanların, Allahın yarattığı varlıkları hakkıyla takdir edemediklerini, halbuki Allah’ın yarattığı varlıkların Ashâbü'l-Kehf’den daha dikkat çekici olduğunu belirtmiştir.
5. Diğer bazı bilginler de şu yorumu yapmışlardır. Hz. Muhammed’e verilen ilim ve hikmet, Ashâbü'l-Kehf olayından daha etkili ve daha üstündür.
6. İbn Abbâs’ın rivâyetine göre Hz. Muhammed’e verilen ilim, sünnet ve kitap Kehf ve Rakîm sahiplerinin durumundan daha üstündür.

Ayetin yorumuna birinci görüşün daha uygun olduğunu söylüyoruz. Çünkü Allah Ashâbü'l-Kehf kıssasını peygamberine, müşriklere karşı delil olarak kullanması için indirmiştir. Zira onlar, vereceği cevaptan

⁴⁹ Kehf, 17/9.

yola çıkararak onun doğruluğunu denemek üzere Ashabü'l-Kehf hakkında kendisine soru sormuşlardı. Bu nedenle, hakkında soru sordukları ve doğru cevap almaları durumunda iman edeceklerini iddia ettikleri şeylerden delil bakımından daha güçlü olan şeyleri yalanlamış olmaları sebebiyle Allah'ın onları azarlamış olması, Rasulüne olan nimetlerden bahsetmekten daha uygun düşmüştür.

Kehf, durumları bu sûrede anlatılan zatların sığındığı dağdır. Rakîm ise, Tefsirciler bu konuda farklı görüşler belirtmişlerdir. Bazısı, köy, bazısı ise vadi adı olduğunu belirtmişlerdir. Bunlardan başka yorumlar da vardır. Bu yorumları ele alalım.

Muhammed b. Beşşar'a göre Rakîm, köydür.

2. İbn Abbâs'tan rivâyete göre, Rakîm Usfan ve Eyle arasında bir vadidir. Burası Filistinde değildir. Eyle'ye daha yakındır.

3. Ebu Kureyb'in rivâyetine göre Rakîm, vadidir.

4. Katâde'den rivâyetine göre Rakîm, mağarada kalanların (Ashâbü'l-Kehf) buldukları vadidir.

5. el-Hasen b. Yahya'nın rivâyetine göre Rakîm, köydür.

6. Mücâhid'in rivâyetine göre, Rakîm iki anlamı vardır.

a. Mağaradaki zatların bilgileri yer alan kitâbedir.

b. Mağaranın bulunduğu vadidir.

7. el-Hüseyn b. Ferec'in rivâyetine göre Kehf, vadideki mağara; Rakîm ise vadinin adıdır.

8. Bir çok alim, Rakîmin kitâbe olduğunu belirtmiştir.

9. İbn Abbâs'tan rivâyetine göre Rakîm, kitâbedir.

10. Said b. Cübeyr'in rivâyetine göre Rakîm, taştan yapılmış levha olup, Ashâbü'l-Kehf'in kıssası yazılıdır.

11. Yunus'un rivâyetine göre Rakîm, kitaptır.

12. Bir çok alime göre Rakîm, Ashâbü'l-Kehf'in buldukları dağdır.

13. İbn Abbâs'ın rivâyetine göre mağaranın bulunduğu dağdır. Ebu Cafer bu dağın adının "Bencilus" olduğu rivâyetini nakleder.

14. İbn Abbâs'ın rivâyetine göre bu dağın adı "Bencilus"tur.

İbn Abbâs'tan Rakîm ile ilgili şu yorumlar nakledilmiştir;

a.İbn Abbâs, "Kuranın bütün kelimelerini biliyorum ancak *"hanân, evvâh ve rakîm"* kelimelerini bilmiyorum" demiştir.

b. İbn Abbâs, “Rakîm, kitap (kitabe) mı, bina mı, bilmiyorum” demiştir.

Yukarıda Rakîm ile ilgili yorumlardan doğruya en yakını şunlardır: levha, taş ya da üzerinde yazı olan bir madde. Haber ehli bu konuda şöyle söylemiştir: “Rakîm, Ashâbü'l-Kehf’in isimleri ve haberlerinin yazılı olduğu levhadır”. Bir alim de şöyle der: “Bu levha kralın hazinesine kaldırılmıştır”. Bir alim de bu levhanın mağaranın kapısında asılı olduğunu belirtir. Bir alim de da bu levhanın o şehirdeki halkın elinde olduğunu belirtir. Rakîm kelimesi, faîl veznedir. Aslı ise merkûmdur. Merkümden Rakîme dönüştürülmüştür. Nitekim mecruh kelimesi yerine cerih kelimesi; maktûl yerine ise katîl kullanılabilir. كذا و رقمت كذا و كذا ifadesi onu yazdım anlamındadır....

إذ أوى الفئبئة إلى الكهف فقالوا ربنا اتنا من لدنك رحمة و هبئ لنا من أمرنا رشدا

“O gençler mağaraya sığınmışlar ve Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize şu durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla! Demişlerdi.”⁵⁰”

Gençlerden oluşan Ashâbü'l-Kehf, dinlerini korumak için kaçarak dağın mağarasına sığınmışlardı. Mağaraya sığındıklarında Allah’a “Bize tarafından rahmet ver” diyerek rahmet vermesini istemişlerdi.

هَبئ لنا من أمرنا رشدا Bize şu durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla!” Ayetiyle şu kastedilmiştir: İstedığımız ve arzuladığımız şeyi kolaylaştır, inkar etmekten ve puta tapmaktan sana sığınırız. رشدا kelimesi, “doğru şey” anlamına gelir.

İlim ehli, bu gençlerin Kuran-ı Kerim’de belirtildiği üzere mağaraya sığınma sebebi hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Onlardan biri şöyledir: Onlar Hz. İsa’nın dinine inanıyorlardı (müslim). Bu gençlerin putperest kralları vardı. Onlara puta tapmalarını emretti. Gençler de mensup oldukları dinden çıkma korkusu ile veya öldürülme endişesiyle şehri terk ederek mağaraya sığındılar.

Ashâbü'l-Kehf’in mağaraya sığınma nedenleriyle ilgili yorumlar:

1. İbn Hamîd bu konuda şu bilgilere yer verir: Kehf ve Rakîm sahipleri, Hz. İsa’nın dinine mensup idiler. Kralları kafırdı. Kral onlara bir put çıkardı ama onlar bunu kabul etmediler. Daha sonra ayetin ifadesiyle şöyle dediler: “Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. Biz, Ondan

⁵⁰ Kehf, 17/10.

başkasını ilah olarak kabul etmeyiz. Yoksa yanlış konuşmuş oluruz”⁵¹.

Gençler, Allaha ibadet için kavimlerinden ayrılmaları gerektiğine karar verdiler. Gençlerden biri, "babamın koyunları barındırdığı bir mağarası var, oraya gidelim" teklifinde bulundu. Mağaraya gittiler. Zaman ilerledi. Onlar kral tarafından aranmaya başlandı. Rivâyete göre, kralın adamları, mağaraya girdiler. Mağaranın kapısını örerek kapattılar. "Kapıdan çıkmalarını engelleyerek en büyük cezayı verelim" dediler. Mağara kapısını ördüler. Sonra Allah bu memlekete Hz. İsa'nın dini üzerine bir kral gönderdi. Kral, kapıyı açtırdı. Gençler uykudan uyanınca birbirlerine "Ne kadar kaldınız" diye sordular. "Bir gün ya da daha az" dediler". Konuşmanın sonunda "Birimizi şu parayla şehre gönderip yiyecek aldıralım" dediler. Gençler içlerinden birini yiyecek ve içecek alması için şehre gönderdi. Mağaranın kapısında gördüğü şeylere şaşırıldı. Tekrar mağaraya dönmek istedi. Sonra fikrinden vazgeçerek şehre gitti. Şehirde de gördüklerine şaşırıldı. Parasını çıkardı. Çarşıdakiler parayı görünce paranın farklı olduğu düşüncesiyle durumu garipsediler ve ona "bu parayı nereden aldın, bu para tedavülde değil" dediler. Oradakiler, genci sorguladılar nihayet krala çıkardılar. Halkta Ashâbü'l-Kehf'in durumlarının yazılı olduğu levha vardı. Bu levhaya baktılar. Kral, gence bazı sorular sordu. O da durumu anlattı. Halk kayıp levhayı inceledi ve sonra ona ve arkadaşlarına müjde verdiler. Rivâyete göre, genç "sizi arkadaşlarımın yanına götürüyüm" dedi. Birlikte mağaraya gittiler. Mağaradaki gençler halkı yanlarına kabul etti. Kısa bir süre sonra Allah, Ashâbü'l-Kehf'i tekrar uyuttu. Onlar, ayetin ifadesiyle "*Onların üstüne bir bina yapın, dediler*"⁵².

2. İbn İshâk şu bilgileri rivâyet etmiştir: İncil ehlerinden, dinden çıkıp puta tapan ve putlara kurban kesenler vardı. Bunlar içerisinde, bir olan Allaha tapan ve şirk koşturmayan Hz. İsa bağlıları bulunuyordu. Dakyanus adındaki Rum kralı da putperest idi. Putlara tapar ve onlara kurban keserdi. Hz. İsa'nın dinine bağlı olanları öldürüyordu. Bir gün Dakyanus, Ashâbü'l-Kehf'i oluşturan gençlerin şehrine geldi. Şehirde iman ehline baskı yaptı. Ondan gizlendiler ve etrafa kaçtılar.

⁵¹ Kehf, 17/14.

⁵² Kehf, 17/21.

Dakyanus da adamlarına imam ehlini ölüm alanında toplamalarını emretti. Onları putperestliğe dönmeleri karşısında serbest bırakacağını söyledi. Karşı gelenleri değişik şekillerde öldürdü. Samimi Hıristiyanlar bu durum karşısında ölüm alanına gelerek ölümü tercih ettiklerini belirttiler. Bunların kimisi öldürüldü kimisi asıldı. Vücutları kesilerek şehrin değişik yerlerine asıldı. Durum oldukça şiddetlendi. İnsanların bir kısmı dinini terk ederek serbest kaldı kimisi ise dinine bağlı kaldı ve öldürüldü. Ashâbü'l-Kehf gençleri durumu ibretle izlediler ve bu duruma çok üzüldüler. Renkleri soldu ve çok zayıf düştüler. Namaz, oruç, sadaka, tevhid, tesbih, tehlil, tekbir, tazarru ile Allahtan yardım istediler. Onlar, Rum eşrafının hür evlatları olarak tarihe geçtiler.

3. İbn Abbâs'tan gelen bir rivayete göre şu bilgiler yer almaktadır: Bu gençler, şehirde gece gündüz Allah'a ibadet ediyorlardı. Ağlıyorlar ve Allahtan yardım istiyorlardı. Bunların sayısı sekiz idi. En büyükleri Meksilminâ idi. Kralla konuşan o idi. Diğerlerinin adları: Mahsimilininâ, Yemliha, Martûs, Keşutuş, Birunus, Dinumus, Yetunus ve Kâlus idi⁵³. Dakyanus, gençlerin yaşadığı şehir halkını toplayıp putlara tapmalarını ve onlar adına kurban etmelerini emrettiği zaman gençler, Allaha yakarıp şöyle dua ettiler: *"Göklerin ve yerlerin yaratıcısı Allahım! Biz senden başka bir ilaha tapmayız. Aksi takdirde yoldan çıkanlardan oluruz. Mümin kullarından bu ateşle imtihanı kaldır ve üzerlerindeki bu belayı kaldır. İman eden, ibadetlerini sadece gizli yapabilen, yöneticilerden gizlenen kullarını rahatlığa erdir"*. Bunların gizli olarak ibadet ettikleri küçük bir mescitleri vardı. İnkarcıların ileri gelenleri onların bu mescitte ibadet ettiklerini fark ettiler. Bu gençlerin durumunu gözden geçirdiler. Vaziyeti Dakyanus'a bildirmeyi tasarladılar. Onlardan bir grup, bu gençlerin mescidine vardı. Onları secde ederken, Allah'a yalvarırken ve Dakyanus'un baskısından kurtarması için Allaha dua ederken gördüler. Bu grubun başkanı onlara Dakyanus insanları topluyor ve durumlarını gözden geçiriyor, siz neden oraya gitmediniz, derhal oraya gidiniz, dedi.

⁵³ Ülkemizde Ashab-ı Kehf'in isimleri şöyledir: Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Şazenuş ve Kefeştatayyuş'tur. (Çevirenin notu)

Adamlar, oradan ayrıldılar ve durumu Dakyanus'a bildirdiler. Dakyanus'a durumu şöyle rapor ettiler: "İnsanlar sizin belirlediğiniz kurban mahallinde toplanırken, yakınlarınızdan bir grup genç sizinle alay ediyor, emirlerinize itaat etmiyor, sizin taptığınız ilahı reddediyor ve kendilerinin yaptıkları mescide gidiyorlar. Meryem'in oğlu İsa'nın müminleriyle birlikte hareket ediyorlar ve İsa'nın Rabbine tapıyorlar. Senin yönetiminde çalıştıkları halde bu durumdan vazgeçmiyorlar. Bu gençler sekiz kişi, reisleri ise Meksilminâ". Dakyanus, bunları duyunca hemen buldukları mescitten yanına getirtti. Dakyanus gençlere şöyle söyledi: "*İlahlarımıza kurban kestiğimiz mahalle gelmenizi engelleyen nedir?*" Şehir halkının önderi mi olmak istiyorsunuz. Size kimler katılıyor? Daha sonra onları şöyle tehdit etti: Ya diğer insanların ilahlarımıza kurban yaptıkları gibi kurban yaparsınız ya da sizi öldürürüm. Meksilminâ, Dakyanus'a şöyle cevap verdi: "*Bizim azameti gökyüzü ve yeryüzünü kaplayan bir ilahımız var. Biz ondan başka bir ilaha tapmayız ve onun yerine başka bir ilahı koymayız. Biz sadece Rabbimiz olan Allaha taparız. Hamd, tekbir ve tespihi ona yaparız. Bunu yaparken ona şirk koşmayız. Kurtuluşu ve hayrı sadece ondan isteriz. Putları asla kabul etmeyiz. Şeytana kul olmayız. Ruhumuzu ve bedenimizi putlara teslim etmeyiz. Allah bize hidayet verdikten sonra putlara dönmeyiniz. Sen bize istediğini yap*". Meksilminâ'nın arkadaşları da Dakyanus'a aynı sözleri tekrarladı. Bunun üzerine Dakyanus, onların üzerindeki resmi elbiseleri çıkartmalarını emretti. Gençlere, "ben sizi hemen öldürürdüm ama hanedanımdan ve aynı şehirden olduğunuz için cezanızı erteliyorum. Ayrıca çok gençsiniz, size mühlet veriyorum, aklınızı başınıza alın. Yakınlarımla bu duruma düşmesini istemem", dedi. Sonra onları dışarı çıkardılar. Dakyanus, yakın bir şehre bir işi için yola çıktı. Gençler, Dakyanus'un şehirden ayrıldığını görünce o gelmeden aralarında toplantı yaparak şehirden ayrılmaya karar verdiler. Yanlarına babalarından para alarak şehirdeki Bencilus dağındaki mağaraya doğru yola koyuldular. Bu mağarada kalıp Allaha ibadet etmek istiyorlardı. Dakyanus da şehre döndüğünde haberi alıp yapacağını yapması durumunda ibadet halinde olacaklardı. Birbirlerine sarıldılar, evlerinden bir miktar para aldılar, bir kısmını sadaka olarak verdiler, diğer kısmını ise nafakaları için yanlarına aldılar. Onlara ait bir köpek de eşlik etti. Nihayet dağdaki mağaraya

geldiler. Mağarada Allahın rızasını elde etmek için namaz kıldılar, oruç tuttular, tespih, tekbir ve hamd yaptılar. Yiyecek işlerini Yemliha'ya havale etmişlerdi. Yemliha, onların en yakışıklı ve en cesuru idi. Gizlice şehre gelerek yiyecek alırdı. Şehre girerken tanınmamak için iyi elbiselerini çıkarır, fakirlerin giydiği türden eski elbiseler giyerdi. Yanındaki parayla bununla yiyecek şeyler alırdı. Kendileri ilgili haberleri dikkatle takip ederdi. Acaba şehir halkı ve yöneticiler kendisi ve arkadaşlarından söz ediyorlar mıydı? Tüm bunları gizlice araştırırdı. Daha sonra yiyecekleri mağaradaki arkadaşlarına götürür ve öğrendiği bilgileri arkadaşlarına anlatırdı. Uzun süre bu devam etti.

Dakyanus ayrıldığı şehre tekrar dönmüştü. Bu şehir "Efsûs"tur. Dakyanus halkın ileri gelenlerine putlar için kurban yapmalarını emretti. Onlar da emri yerine getirdi. İman ehli durumdan endişe edip korkup, gizlendiler. Yemliha da bu sırada şehirde arkadaşlarına yiyecek alıyordu. Hızlıca arkadaşlarının yanına az bir yiyeceklerle ağlayarak döndü. Arkadaşlarına Dakyanus'un şehre döndüğünü ve yaptığı baskıları anlattı. Arkadaşları duydukları haberlerden ürperdiler, korktular ve dua edip, Allaha sığınarak Allaha secde ettiler. Daha sonra Yemliha onlara "kardeşlerim, başınızı secdeden kaldırın, size yiyecek getirdim, hadi onlardan yiyin ve Allah'a güvenin", dedi. Başlarını kaldırdılar, korkularından gözlerinden yaşlar akıyordu. Yemeklerini yediler. Güneş batmak üzereydi. Oturup durumu müzakere ettiler. Üzüntülerini paylaştılar ve gelen haber karşısında korkularını ifade ettiler.

Onlar bu korku içindeyken Allah onları mağarada yıllarca uyuttu. Köpekleri de mağaranın kapısında ön ayaklarını uzatarak onlara eşlik etti. Onlar Allahın takdir ettiği kadar mağarada uyumuşlardır. Onlar gerçek mümin idiler ve ahirete inanıyorlardı. Yiyecekleri yanlarındaydı.

Ertesi gün Dakyanus onları aradı ancak adamları, gençleri bulamadılar. Dakyanus şehrin ileri gelenlerine şöyle dedi: "Bu gençlerin durumu beni rahatsız ediyor. Gençler benim onlara kızdığımı ve onları cezalandıracağımı sanıyorlar. Halbuki onlar buldukları dini terk eder tekrar bizim dinimize dönerlerse onları cezalandırmayacağım. Eğer dediklerimi yaparlarsa onları serbest bırakacağım ve öncekilere yaptığım cezayı onlara uygulamayacağım", dedi. İnsanlar da

Dakyanus'a şöyle cevap verdiler: *Sana karşı gelen, isyankar, facir kişileri cezalandırman hakkındır. Sen bu gençlere mühlet verdin, başkasına yapmadığın toleransı gösterdin. Eğer onlar isteselerdi size gelir ve itaat ederlerdi. Ancak onlar tevbe etmediler, dinlerinden ayrılmadılar ve yaptıklarından dolayı da pişmanlık duymadılar. Onlar mallarını dağıtarak şehri terk ettiler. Senin geliş anında da kaçtılar ve bir daha görünmediler. Sen istersen gençleri tekrar getirtebilirsin. Babalarına haber gönder, onlara oğullarının yerlerini söylemeleri konusunda baskı yap.*

Dakyanus, bu duruma çok kızdı ve hemen gençlerin babalarını huzuruna getirtti. Onlara şöyle dedi: "Emrime isyan eden isyankar oğullarınız nerede? İlahlarımızı terk ettiler derhal onları bulun ya da yerlerini söyleyin!" dedi. Gençlerin babaları da şöyle cevap verdiler: "Biz senin emrine itaatsizlik yapmayız ve senin ilahına taparız. Onlar adına kurban keseriz. Biz isyankar değiliz. Oğullarımız ise mallarımızı aldılar, savurganca harcadılar ve şehirde çarçur ettiler. Daha sonra da Bencilüs dağına gittiler. Şehirle dağ arasında uzak mesafe olduğu için oraya kaçtılar". Onlardan aldığı bu cevap üzerine Dakyanus onları serbest bıraktı. Adamları ile ne yapacaklarını görüştü. Bu sırada Allah Dakyanus'un zihnine gençlerin bulunduğu mağaranın kapısını örmesi fikrini getirdi. Böylece Allah, gençlere lütuf ederek mağaraya kimsenin girmemesini ve orada dolaşmamasını sağladı. Allah onları tekrar diriltmek ve kendilerinden sonraki nesle mucize göstermek, kıyametin mutlaka kopacağı ve kabirde bulunanları tekrar dirilteceği düşüncesini göstermek istedi. Dakyanus mağaraya geldi ve içeri girmeden mağaranın kapısını sağlamca örülmesini emretti ve şöyle seslendi. "İlahlarımızı terk eden bu gençleri bırakın açlık ve susuzluktan ölsün. Sığındıkları mağara da kabirleri olsun". Allahın düşmanı onları mağarada ölüme terk etti. Dakyanus onlara yaptığı şeylerden dolayı kendisini diri zannediyordu. Halbuki gerçek ölü kendisi idi. Allah gençlerin uyku esnasında ruhlarını aldı. Aynı şekilde köpekleri de ön ayakları üzerinde uzanmış vaziyette idi. Allah rahmetiyle onları sağ ve sola çeviriyordu.

Daha sonra Kral Dakyanus'un maiyetinden imanını gizleyen iki kişi – adları Patrus ve Runâs idi- Ashâbü'l-Kehf gençlerinin durumu, adları, nesepleri, babalarının adları ve başına gelen olayları kurşun iki levha

yazmaya karar verdiler. Sonra levhanın konulacağı bakır kutu yaptılar. Mağaranın iki köşesine levhaları astılar. Kutuyu da mühürlediler. Daha sonra şöyle söylediler: Belki Allah kıyametten önce mümin bir topluluk vasıtasıyla bu gençlere yardım edecektir. Bu kutuyu açan kişiler onların haberlerine vakıf olacaktır. Dakyanus ve adamları da Allah'ın murad ettiği zamana kadar yaşadı daha sonra maiyetiyle beraber helak oldu. Kendisinden sonra pek çok nesil gelip geçti.

4. Mücâhid'in rivâyetine göre şu bilgiler yer almaktadır: Ashâbü'l-Kehf, o şehrin ileri gelen eşrafının çocukları idi. Şehri terk ettiler ve alışık olmadıkları şehrin kenarına kaçtılar. En büyüğü onlara şöyle dedi: Ben hiç kimsenin duymadığı bir şey duyuyorum. Arkadaşları “ne duyuyorsun?” dediler. İçimde Rabbimin, göklerin ve yerlerin Rabbi olduğunu duyuyorum. Onlar biz de aynı şeyi hissediyoruz” dediler. Hep beraber kalkıp şöyle dediler. “Rabbimiz, göklerin ve yerlerin Rabbidir. Ondan başka bir ilahı ilah olarak kabul etmeyiz. Eğer böyle bir şey yaparsak yanlış yapmış oluruz⁵⁴”. Daha sonra mağaraya girmeye karar verdiler. Şehirlerinde Dakyanus adında zalim bir kral vardı. Mağarada üç yüz dokuz gün kaldılar.

5. İbn Hamîd de şu bilgilere yer verir: Ashâbü'l-Kehfi oluşturan gençler, kral hanedanından, soylu ve hatırı sayılır kimselerdi. Avlarında kullandıkları bir de köpekleri vardı. Büyük bir bayram gününde üniformalı olarak alay eşliğinde geçit yapıyorlardı. Taptıkları putlarını çıkardılar. Allah onların kalplerine imanı nakşetti ve iman ettiler. Ancak bu gençlerin her biri diğerinden gizli olarak yaptıkları imanı sakladı. Gençler birbirinden habersiz kendi kendilerine bu topluluğun içinden bize bir ceza gelmeden çıkmalıyız, dedi. Onlardan biri ayrılarak bir ağacın altına geldi. Daha sonra biri de aynı yere geldi. Sonra diğerleri geldi. Birbirlerine meselenin ne olduğunu sordular. İkişer grup halinde her grup birbirlerine sırlarını söylemeyi kararlaştırdılar. Sonunda hepsinin iman ehli olduğu anlaşıldı. Kralları tarafından cezaya çarptırılmamaları gerektiğini düşündüler. Kendilerine yakın yerde bir mağara vardı. Birbirlerine mağaraya girelim dediler. Ayete göre şöyle dediler: “Mademki siz onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden ayrıldınız, o halde mağaraya sığının ki, Rabbiniz rahmetinden size

⁵⁴Kehf, 17/14.

versin. Ve işinizden size yararlı bir şey hazırlasın"⁵⁵. Köpekleri ile birlikte mağaraya girip orada uyudular. Allah onlara uyku verdi ve 309 yıl uyudular. Halk onları kaybedince aramaya koyuldu ve aranması için görevliler tahsis ettiler. Ancak Allah onları ve mağaranın izlerini buldurmadı. Onların izlerine rastlamayınca bir levhaya onların isim ve şecerelerini yazıp astılar: Kral hanedanından falan oğlu filan. Falan bayramda filan ayda ve falan yılda onları kaybettik. Filanın krallığında. Levhayı hazineye kaldırdılar. Bu kral öldü. Daha sonra mümin bir kral, yönetime geldi. Asırlar geçti. Böylece Ashâbü'l-Kehf 309 sene mağarada kaldı.

5. Vehb b. Münebbih'ten gelen rivâyete göre Ashâbü'l-Kehf hakkında şu bilgiler yer alır: Hz. İsa'nın Havarîlerinden biri Ashâbü'l-Kehf'in yaşadığı şehre gelmişti. Şehre girmek istediğinde ona şehrin kapısında bir putun olduğu ve ona secde edilmeden giremeyeceği bildirildi. Havarî şehre girmekten vazgeçti. Şehre yakın bir yerde bir hamam vardı. Oraya gitti ve orada ücretli olarak çalışmaya başladı. Hamam sahibi işyerinin gelirinde çok fazla artış olduğunu görünce sevindi ve Havarîye çok iyi davrandı. Havarî de ona dinini anlattı. Bu arada Havarî şehirdeki gençlerle irtibat kurdu. Onlarla görüştü. Onlara gök, yer ve ahiret ile ilgili bilgiler verdi. Onlar da Havarînin dinine iman ettiler. Havarî gibi gençlerin güzel bir endamı vardı. Havarî, hamam sahibinden akşamları namaz kılmak amacıyla izin aldı. Bir gün kralın oğlu hamama bir kadın getirdi. Havarî bu tutumundan dolayı onu kınadı. "Sen kralın oğlusun böyle bir şey sana yakışmaz" dedi. Kralın oğlu utanarak oradan ayrıldı. Ancak daha sonra tekrar kadınla birlikte hamama geri döndü. Havarî aynı sözlerini tekrar edince, Kralın oğlu kızdı ve ona hakaret etti. Ona aldırmadan kadınla birlikte hamama girdi. Kralın oğlu ve kadın hamamda ölü bulundu. Kral'a hamamda çalışan adamın, katil olduğu söylendi. Adamı aradılar, adam yakalandı. Onun arkadaşlarının kim olduğu araştırıldı. Şehirdeki gençlerin olduğu söylendi. Geçler arandı. Haberi alan gençler, şehirden çıktılar, kendileri gibi düşünen ziraatçı bir arkadaşlarına uğradılar. Ona arandıklarını bildirdiler. Hep birlikte köpekle beraber geceleyin mağaraya varıp oraya yerleştiler. "Bu gece burada kalır, sabah olunca ne yapacağımızı

⁵⁵Kehf, 17/16.

düşünürüz" dediler. Allah da onları uykuya daldırdı. Kral da onları aramaya çıktı, nihayet mağaraya ulaştı. Mağaraya girmek istediğinde içini bir korku sardı. İçlerinden hiç kimse içeri girmeye cesaret edemedi. İçlerinden biri şöyle dedi. Amacınız onları öldürmek değil mi? Evet cevabını alınca "Mağaranın kapısını örün ve onları açlıktan ölüme terk edin", dedi. Onlar da bu teklifi yaptılar.

فَضْرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ثُمَّ بَعَثْنَا هُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا
"Sonra da iki gruptan (Ashab-ı Kehf ve hasımlarından) hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık"⁵⁶

Allahü Tealâ, فَضْرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ ayetinde mağarada onları uyuttuk demektir. Yani onlara uyku verdik. ضَرَبَ fiili bu ifadelerle uyutmak anlamına gelir. Nitekim اللهُ بِضَرْبِكَ اللهُ بِالْفَالِجِ sözünde Allah onu imtihan eyledi anlamındadır. ثُمَّ بَعَثْنَا هُمْ ifadesi sayılı yılları ifade eder. أَحْصَىٰ ayetinde ise şöyle denilmektedir: Yıllarca (sayılı yıllarda) uyuttuğumuz mağaraya sığınan bu gençleri uykudan tekrar dirilttik. Yani mağarada ne kadar kaldıkları hususunda tartışan grupların durumu inceleyip anlamaları için yeniden dirilttik. لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ifadesinde "emed" kelimesi "gaye ve süre" anlamındadır. İhtilafa düşen grup, gençlerin yaşadığı şehir halkıdır. Bazılarına göre bütün inkarcılardır. Bazı bilginlere göre ise, biri mümin diğeri kafirlerdir.

İki grupla ilgili görüşler:

1. Mücâhid'in rivâyetine göre, gençlerin kavmidir.
2. el-Kasım da aynı görüşe yer verir.
3. Katâde'ye göre gruplardan sadece biri kastedilmemiştir. Emed kelimesi "uzak" anlamındadır.
4. İbn Abbâs'tan rivâyetine göre "emed" kelimesi "uzak" ve "sayı" anlamındadır.
5. Muhammed b. Amr'ın rivâyetine göre emed kelimesi "sayı" anlamındadır.
6. Haris ve el-Kasım da "emed" kelimesinin "sayı" anlamında olduğunu belirtir.

⁵⁶ Kehf, 17/12-13.

7. Emed kelimesi temyiz (mansub ale't-temyiz) olduğundan mansuptur.

نحن نقصّ عليك نبأهم بالحقّ إنّهم فتية ءامنوا برّبهم و زدناهم هدى و ربطنا على قلوبهم إذ قاموا فقالوا ربّنا ربّ السموات والارض لن ندعو من دونه إلها لقد قلنا إذا شططا

Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Onlar, Rabbine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık. Onların kalplerini metin kıldık. O gençler şöyle dediler: “Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz ondan başkasını ilah kabul etmeyiz. Yoksa yanlış iş yapmış oluruz⁵⁷”. Allah-ü Tealâ bu ayette nebisine hitaben şöyle demektedir: Ey Muhammed! mağaraya sığınan bu gençlerin haberlerini sana tam ve şüpheye mahal olmayacak şekilde anlatacağım. Hak kelimesi burada "doğru ve şüphe bırakmayan" anlamındadır. *إِنَّهُمْ فَتِيَةٌ ءَامَنُوا بِرَبِّهِمْ* ayeti, kavminin ileri gelenlerinin haberini sorduğu mağaraya sığınan gençlerin Rablerine iman ettiğini ifade eder. Onların imanlarını artırdı. İmanları artınca kavimlerini terk etme konusunda sabr verildi ve aralarından ayrılarak Allah'ın dinine koşular. Mutlu ve refah hayatlarını bırakıp mağaranın kötü ve zor ortamına gittiler.

يٰٓمُحَمَّدُ! ما غارaya سڱنان bu ڱنچلرلنن haberلنرلننلنن sana tam ve űþpheye mahal olmayacak űekilde anlatacađım. Hak kelimesl bu burada "dođru ve űþphe bllakmayan" anlamındadır. *إِنَّهُمْ فَتِيَةٌ ءَامَنُوا بِرَبِّهِمْ* ayetl, kavmlnlnn llerl gelenلنرلننlnn haberlنnنلنن sorduđu mađaraya sڱنان ڱنچلرلنن Rabلرلنne iman etlđlđnlnn ifade eder. Onلارلنن imanلارلننlnn artlrdı. İmanلارلنن artınca kavmlلرلنnlnn terk etme konusunda sabr verlldl ve aralarلndan ayrılaraq Allah'lnn dlnlne koűtular. Mutlu ve refah hayatلارلننlnn bllakıp mađaranlنn kötü ve zor ortamlnna glttler.

يٰٓمُحَمَّدُ! ما غارaya سڱنان bu ڱنچلرلنن haberلنرلننلنن sana tam ve űþpheye mahal olmayacak űekilde anlatacađım. Hak kelimesl bu burada "dođru ve űþphe bllakmayan" anlamındadır. *إِنَّهُمْ فَتِيَةٌ ءَامَنُوا بِرَبِّهِمْ* ayetl, kavmlnlnn llerl gelenلنرلننlnn haberلنننلنن sorduđu mađaraya sڱنان ڱنچلرلنن Rabلرلنne iman etlđlđnlnn ifade eder. Onلارلنن imanلارلننlnn artlrdı. İmanلارلنن artınca kavmlلرلنnlnn terk etme konusunda sabr verlldl ve aralarلndan ayrılaraq Allah'lnn dlnlne koűtular. Mutlu ve refah hayatلارلننlnn bllakıp mađaranlنn kötü ve zor ortamlnna glttler.

يٰٓمُحَمَّدُ! ما غارaya سڱنان bu ڱنچلرلنن haberلنرلننلنن sana tam ve űþpheye mahal olmayacak űekilde anlatacađım. Hak kelimesl bu burada "dođru ve űþphe bllakmayan" anlamındadır. *إِنَّهُمْ فَتِيَةٌ ءَامَنُوا بِرَبِّهِمْ* ayetl, kavmlnlnn llerl gelenلنرلننlnn haberلنننلنن sorduđu mađaraya sڱنان ڱنچلرلنن Rabلرلنne iman etlđlđnlnn ifade eder. Onلارلنن imanلارلننlnn artlrdı. İmanلارلنن artınca kavmlلرلنnlnn terk etme konusunda sabr verlldl ve aralarلndan ayrılaraq Allah'lnn dlnlne koűtular. Mutlu ve refah hayatلارلننlnn bllakıp mađaranlنn kötü ve zor ortamlnna glttler.

1. Katâde'ye göre "şatat" yalan söylemektir.

⁵⁷ Kehf, 17/13-14

2.İbn Zeyd'e göre, "şatat" hata anlamındadır.

هؤلاء قومنا اتخذوا من دونه ءالهة لولا يأتون عليهم بسلطان بين فمن أظلم ممن افترى على الله كذبا

“Şu bizim kavmimiz Allahtan başka Tanrılar edindiler. Bari bu Tanrılar konusunda açık bir delil getirseler. Öyle ise Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi var mı?”⁵⁸.

Kavmimiz, Allahtan başka Tanrılar edindiler. Onların bu davranışlarından dolayı açık delil getirmeleri gerekmez miydi? İlahlar, açık delil getiremez, zaten onlardan böyle bir şey de istenemez. Ancak onlara tapanlardan neden o ilahlara taptıklarına dair delil istenir.

بسلطان بين hakkında Katâde bu ifadenin “açık bir özür ve bahane” olduğunu belirtir.

فمن أظلم ممن افترى على الله كذبا Öyle ise Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi var mı? Yani, Allah’tan başka ilaha tapan, onun hakkında yalan söyleyen, şirk koşan kimseden daha kötü ve zalim kim olabilir?

(Tercüme • Yrd.Doc.Dr. M. Akif ÖZDOĞAN)

⁵⁸ Kehf, 17/15.

أين موقع كهف الرقيم ؟

الروايات المسيحية :

إن السؤال الذي يتبادر إلى الأذهان ويدور على الألسنة لأول وهلة :
أين يقع هذا الكهف الذي ورد ذكره في القرآن الكريم والذي
أوى إليه أصحاب الكهف والرقيم ؟؟؟

وجوابنا على هذا السؤال : إن موقع الكهف المذكور قد
تضاربت حوله أقوال المفسرين والمؤرخين المسلمين لأن الكتاب
الكريم لم يحدد مكانه ، وكذلك لم يرد في الأحاديث النبوية الشريفة
أية إشارة إلى موقع هذا الكهف ، وجميع الروايات الإسلامية
استندت إلى المصادر المسيحية التي تحاول لأسباب ونعرات عقائدية
الزعم والتأكيد بأن موقع النيام السبعة (إذا كانوا هم أصحاب
الكهف الحقيقيين) يوجد في بلاد الروم (الأناضول في تركيا)
وفي بلدة تدعى (إفسوس) بالقرب من البحر الأبيض المتوسط دون
أن يستندوا في هذا الزعم أو التأكيد إلى أية بينات أثرية أو أدلة تاريخية
أو جغرافية . ومن المؤسف حقاً أن معظم مفسرينا ومؤرخينا حذوا
حذوهم وذهبوا مذهبهم شأنهم في جميع القصص الواردة في القرآن
الكريم دون أى تحييص أو إثارة من علم ، والإسرائيليات لعبت
دورها في هذا المضمار وما اثبتت عنها من المصادر الأخرى كما هو
ثابت ومعروف في معظم تلك القصص . ومن الأسباب التي حملت
المؤرخين ورجال الكهنوت من المسيحيين على التزام هذا الموقف
والإصرار على هذا الرأي - باعتبار أن (إفسوس) كانت من أهم
المراكز الرئيسية للدعوة النصرانية ، وكانت قبل تنصرها مركزاً

لعبادة (ارتيميس) الآلهة اليونانية وكان تماثلها يرتفع وسط المدينة .
ويقول الأستاذ محمود العابدی فی الكراس الذى وضعه عن كهف
الرجيب (الرقيم) : « إن القضايا التى شغلت بال الكنيسة فى ذلك
الحین القيامة من الموت ، وقد اشترك مفكرو إفسوس فى بحث هذه
المشكلة ، ولا يبعد أن تكون قصة الفتیان الثمانية وقيامتهم وضعت
لإثبات حقيقة القيامة بالجسد » .

ومن أقدم المصادر المسيحية كتاب وضعه باللاتينية مؤرخ إفرنسى
يدعى (اسيانى) وقد عهد إليه (غريغورى) أسقف مدينة (تور)
فى فرنسا بترجمة هذه القصة من اليونانى مع أنه لم يعثر على الأصل
اليونانى .

على أن أكثر المصادر المسيحية تذكر أن أول من كتب عن أولئك
النيام (أهل الكهف) هو (جيمس الساروغى) باللغة السريانية
كما ذكرنا .

ومن الذين كتبوا عن هؤلاء النيام (إدوار جيون) فى كتابه
« سقوط الإمبراطورية الرومانية » نقلا عن (اسيانى) وعن كتاب
باليونانية القديمة (أوقات الصلاة) لوضعه (مبريكوس) سنة ١٨٨٢
فى القسطنطينية ، وقد شايه فى هذا الرأى المستشرق الألمانى اليهودى
الدكتور (شاخت) فقد أجاب على سؤال فى مجلة (المستمع العربى)
التي كانت تصدر فى لندن قبل نيف وعشرين عاما ورجح وجود
الكهف فى إفسوس كما أنه لم يستبعد احتمال وجوده فى الرقيم
(قرب عمان) أيضاً . . .

وبحث هذا الموضوع أيضاً الدكتور أنيس فريجة الأستاذ في جامعة بيروت الأمريكية فقد كتب بحثاً في مجلة (الأبحاث) أشار فيه إلى وجود الكهف في (إفسوس) نقلا عن المصادر الإغريقية والسريانية . وكذلك فعل المستشرق الفرنسي (لويس ماسينيون) فقد نشر كتاباً عام ١٩٦١ باسم (النائمون السبعة - أهل الكهف Les sept Dormants) باللغة الفرنسية أتى فيه ببعض البيانات والاستنتاجات التي تدعم وجهة نظره الدينية ، وقال نقلا عن الدكتور غيشوند (gshund) ما ترجمته : (لقد كان لأهل الكهف فضل كبير على تقوية إيمان المسيحيين البدائية في مدينة (إفسوس) وذلك لأن المسيحيين نظروا إلى نوم السيدة مريم المجدلية والقديس يوحنا كنوم أهل الكهف من حيث إخلادهم للرقاد ثم بعثهم) .

وتبع المسيو (ماسينيون) في هذا البحث شخص آخر يدعى (جان كلود بيكار د) فقد أطلق على هذه القصة الدينية اسم (حجر الزاوية للحوار الإسلامي المسيحي) من حيث اتفاق الديانتين على فكرة (الإخلاص والفناء في عبادة الله والصمود في وجه الاضطهاد والتعذيب ، وإثبات نظرية إحياء الجسد والروح) .

• • •

HIRİSTİYAN KAYNAKLARINDA ASHABÜ'L-KEHF'İN (RAKÎM)YERİ

Kurân-ı Kerim'de adının geçtiği ve Ashabü'l-Kehf'in (rakîm) sığındığı mağaranın (kehf) nerede olduğu konusu, ilk anda akla gelen ve dillere pelesenk olan bir sorudur.

Bizim bu konuya cevabımız şöyledir: Söz konusu mağara (kehf) hakkında Müslüman müfessir ve tarihçilerin görüşleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Kurân-ı Kerim mağaranın nerede olduğunu belirtmemiş, aynı şekilde hadislerde de mağaranın yeri ile ilgili bir bilgi (işaret) söz konusu olmamıştır. İslâm kaynaklarındaki rivayetler, Hıristiyan kaynaklarına dayanmaktadır. Hıristiyan kaynaklar ise değişik sebep ve dini taassuptan dolayı inançlarına kesinlik kazandırmak amacıyla argümanlar ortaya koymaya çalışmışlardır. Aynı durum Ashabü'l-Kehf konusunda da olmuştur. Onlar, yedi uyurların yerini (Ashabü'l-Kehf) Rum diyarında (Türkiyedeki Anadolu topraklarında) Akdenize yakın Efsus kentinde olduğunu iddia etmişlerdir. Onların bu iddiası, tarihi bir belgeye ya da tarihî-coğrafi bir işarete dayanmamaktadır. Üzücü olan ise, müfessir ve tarihçilerimiz çoğu, Kuran-ı Kerim'deki kıssaları ele alırken, Hıristiyan tarzını ve görüşlerini benimseyerek herhangi bir araştırma yapmadan veya ilmi bir işaret aramadan bunları nakletmişlerdir. Aynı şekilde İsrailiyyat haberleri, Müslüman bilginlerin kıssaların naklinde önemli rol oynamıştır. Yine Hıristiyan ve Yahudî kaynakları dışındaki bilgiler de kıssaların aktarımında önemli olduğu görülmektedir.

Hıristiyan tarihçi ve din adamlarının mağaranın Efsus'ta olduğu görüşünü benimsemelerinde şu düşünce etkili olduğu görülür; O dönemde Efsus Hıristiyanların en önemli merkezlerinden biri idi. Efsus, Hıristiyanlık merkezlerinden olmadan önce de Yunan Tanrılarında Artemis'e tapınma merkezlerindendi. Artemis'in heykeli Efsus'un ortasında bulunuyordu.

Mahmûd el-Âbidî, Ashâbü'l-Kehf hakkında yazdığı el-Kurrase'sinde şu bilgilere yer verir: Kilisenin o dönemde uğraştığı konulardan biri de, ölümden sonra dirilme düşüncesi idi. Dönemin Efsus bilginleri ölümden sonra dirilme düşüncesi üzerinde ortak bir fikir ortaya koymak için çalışma yaptılar. Onlara göre, "Sekiz genç" kıssası ve onların uzun süre uyuyup tekrar dirilmeleri (uyanmaları) hadisesi, kıyametin insanın bedeni ile olacağı hakikatını ispat edebilirdi".

Ashâbü'l-Kehf konusunda en eski Hıristiyan kaynağı, Fransız tarihçi Esimani'nin Latince yazdığı bir eserdir. Fransa'nın Tours şehri papazlarından Gorigori'ye Ashâbü'l-Kehf kıssasının Yunanca aslından çevirme görevi verilmiş ancak kıssanın Yunanca aslını bulamamıştır. Bununla birlikte Hıristiyan kaynaklarının çoğunluğu yedi uyurlar ile ilgili yazılan ilk eserin, James Sorus'un Süryanice yazdığı eser olduğunu belirtmektedirler.

Edward Gibbon, "Roma İmparatorluğunun Çöküşü" adlı eserinde Esmani'den ve Mibrikiyos'un 1882 yılında Kostantiniye'de eski Yunanca ile yazdığı "Namaz Vakitleri" adlı eserinden yararlanarak konuya yer vermiştir.

Alman Yahudi müsteşrik Şâht ise "Yedi Uyurlar" olayını benimseyip yayılmasını sağlamıştır. Yirmi yılı aşkın süredir yayımlanan "el-Müstemiü'l-Arabî" dergisinde kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapta, Yedi uyurların Efsus'ta olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Amman (Ürdün) yakınlarında bir yerde olma ihtimalinin de bulunduğunu ifade etmiştir.

Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Dr. Enis Feriha Ashâbü'l-Kehf ile ilgili araştırma yaparak "el-Ebhâs" adlı dergide makale olarak yayımlamıştır. Dr. Enis Feriha, Yunan ve Süryanî kaynaklarından yaptığı nakillere göre mağaranın Efsus'ta olduğunu belirtmiştir.

Fransız müsteşrik Louis Massignon da 1961 yılında "Yedi Uyurlar" (en-Nâimûn es-Seb'a-Ehlü'l-Kehf- Les Sept Dormants) adıyla Fransızca bir eser kaleme almıştır. Eserde kendi dini görüşlerini destekleyen bazı görüş ve açıklamalara yer vermiştir. Ayrıca makalesinde Dr. Gshund'dan da şu nakilleri yapmıştır: "*Efsus*

şehrindeki ilk Hıristiyanların imanlarını takviye etme hususunda Ashabü'l-Kehf'in çok önemli bir yeri olmuştur. Aynı şekilde Hıristiyanlar Hz. Meryem ve Aziz Yuhanna'nın uykusuna Ashabü'l-Kehf'in uykusu gibi bakmışlardır. Zira Onlar uzun süre uyuyup daha sonra uyanmışlardı".

Massignon'dan sonra Jan Picard bu konu üzerinde çalışmış ve bu dini kıssaya iki dinin, Allaha ibadette ihlâs ve adanış, eziyet ve işkencelere sabır ile kıyamette ruhun bedenle birlikte dirileceği teorisinin ispatı konularında ittifakının ortaya konulması açısından "İslam-Hıristiyan Diyalogunda Köşe Taşı" (Hacerü'z-Zâviye li'l-Hivâri'l-İslâmiyyi'l-Mesîhî) adını vermiştir.

(Tercüme • Yrd.Doc.Dr. M. Akif ÖZDOĞAN)

Gazeteci yazar Mehmet Göçer Beyefendinin başcıl olup Kuran-ı Kerim’de ki şartlara uygun Eshâb-ı Kehf mağarasının Afşin - Efsus da olduğuna dâir başvurupta çıkmasına vesîle olduğu mahkeme kararı ve mâcerâsı.

T.C.
AFŞİN SULH HUKUK MAHKEMESİ
SAYIN HAKİMLİĞİNE

DOSYANO : 2004/18 D.İş

KONUSU : Bilirkişi raporudur.

Sayın Hakimliğinizce 19.04.2005 tarihli kararla "Afşin Eshab-ı Kehf külliyesinde Eshab-ı Kehf mağarasına düşen güneş ışınlarının açısının tespiti için 07.05.2005 tarihinde bilirkişi olarak Prof. Dr. Abdullah GÜNEN tarafından keşif mahallinde inceleme yapılarak mahkemenize 08.06.2005 tarihinde ön rapor sunulmuştur. Ön raporda, konunun Astronomi ve Uzay bilimleri ile de ilgisi olması vurgulanarak bu alanda iki bilim adamının bilirkişi heyetine dahil edilmesi tavsiye edilmiştir.

Hakimliğinizce bu öneri dikkate alınarak, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri öğretim üyeleri **Yrd. Doç. Dr. Zekeriya MÜYESSEROĞLU** ve **Yrd. Doç. Dr. Birol GÜROL**’u bilirkişi heyetine dahil edilmiştir. Bilirkişi heyeti **Prof. Dr. Abdullah GÜNEN** başkanlığında 24.06.2005 tarihinde saat 04:30’da keşif mahallinde hazır bulunarak güneşin doğuşunu ve mağaraya girişini gözlemleyerek gerekli inceleme ve ölçümleri yapmıştır. Bilirkişi heyetinin yapmış olduğu inceleme sonucu, mahkemenize tevdi edilmek üzere ekteki raporda sunulmaktadır.

Takdir yüce mahkemenindir.

22.07.2005

Prof.Dr. Abdullah GÜNEN
G.Ü.Kastamonu Fen-Edb. Fak. Dekâni

Eki: Üç adet Bilirkişi raporu

(Kroki ve tablodan mürekkep 4 sahife)

BİLİRKİŞİ RAPORU

Konu : Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi’nde bulunan mağara içine Güneş ışığının düştüğü açı ve mağaranın ışık gördüğü zaman aralığının tesbiti
yöntem :Konunun sonuca ulaştırılması için aşağıdaki işlemler yapılmıştır;

- i) Olay yerinin enlem ve boylamının belirlenmesi (konum saptama),
- ii) Mağara ağız doğrultusunun belirlenmesi (mağara ağzının coğrafik kuzey doğrultusu ile yaptığı açı),

- 25 -

iii) Farklı tarihler için Güneş'in doğma/batma zamanları ve konumunun belirlenmesi,

iv) Güneş ışığının hangi konumlarda mağara ağzına düştüğünün saptanması.

Not : Bölgenin tarihi gelişimi içinde mağaranın önüne inşa edilen ek yapılar bu hesaplamada dikkate alınmamıştır.

Gözlem ve ölçümler : Üç kişiden oluşan bilirkişi heyetimiz, yukarıda belirtilen ölçümlerin yapılması için, 24 Haziran 2005 tarihi saat 04:30 da (ileri yaz saati uygulamasına göre) olay yerine gitmiştir. Saat 05:22'de Güneş'in ufku üstüne çıktığı ve ışığın o anda mağara içine düştüğü gözlenmiştir. Mağara ağzının yöneldiği doğrultu göz önüne alındığında Güneş'in batışı sırasında hiç ışık almayacağı belirlenmiş ve bundan sonraki ölçüm ve hesaplar Güneş'in doğduğu konum ve sonrasındaki hareketi üzerine yapılmıştır.

Eshab-ı Kehf Külliyesinin enlem ve boylamı GPS (Global Positioning System, Küresel Yerbulma Sistemi) aleti ile (6 metre duyarlıkta) ölçülmüştür. Bulunan değerler:

Enlem : 38° 15' 00".7 Kuzey, Boylam : 36° 51' 17".5 Doğu
Ortalama deniz seviyesinden yükseklik: 1460 m.

Mağara ağzına ilişkin doğrultunun belirlenmesi amacıyla pusula kullanılmıştır. Yapılan ölçümler sonucunda mağara ağzına ilişkin doğrultunun manyetik kuzey (azimutu) doğrultusu ile 115 açı yaptığı belirlenmiştir. Pusuladan okunan yönlerin manyetik kuzey kutbuna göre olması, buna karşın Güneş doğrultusunun coğrafik kutba göre belirlenmesi nedeniyle pusuladan okunan değer düzeltilmiştir. Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin bulunduğu konum ve ölçüm yapılan tarih için bu düzeltme değeri 5 olarak hesaplanmıştır. Buna göre mağara ağzı doğrultusu coğrafik kuzey ile 110 lik açı yapmaktadır. Söz konusu coğrafik yönler ve diğerleri, ekte sunulan (Külliye'ye ilişkin, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan) proje üzerinde gösterilmiştir.

Güneş'in doğma/batma zamanı ve konumları : Buradaki hesaplar için bilirkişi heyetimizce hazırlanmış bir bilgisayar programından yararlanılmıştır. Doğma zamanına ait konumlar azimut açısı olarak verilmiştir. Azimut açısı, kuzeyden doğuya doğru 0 ile 360 açı derecesi olarak dikkate alınmıştır. Çizelgede üçüncü sütunda verilen güneşin mağara içine düşme açısı, mağara ağzı doğrultusunun coğrafik kuzey ile yaptığı 110 açı derecesi ile 2. sütundaki azimutu arasındaki fark alınarak bulunmaktadır. Ayrıca çizelgede 2005 yılı için farklı tarihlerde Güneş'in doğduğu doğrultu, mağarayı aydınlatma süreleri verilmiştir.

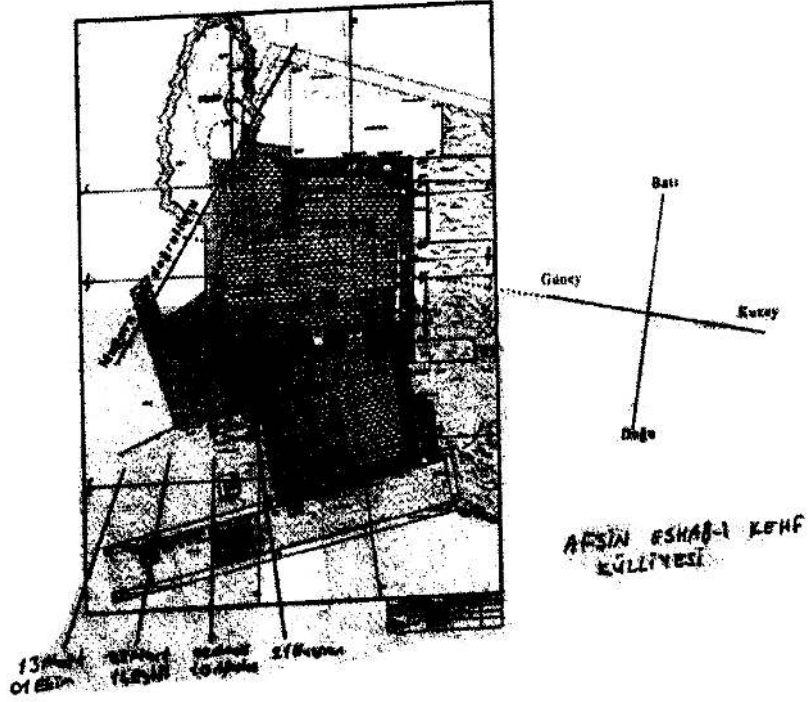
Sonuç : 13 Mart ile 1 Ekim tarihleri arasında (202 gün) Güneş doğarken mağara çine düşen Güneş ışınları tarafından aydınlatıldığı belirlenmiştir. (10 dakika ve daha uzun süre ile). Yılın en uzun günü olan 21 Haziran tarihinde Güneş 59.6 azimut açısı yani 50.4 derece ile doğmakta ve mağara içi, saat 05:22:07 den 09:29:31'e kadar ışık almaktadır. Mağaraya ışığın 1 saat ve daha uzun süre ile düştüğü gün sayısı toplam 170 (28 Mart ile 14 Eylül tarihleri arası) olarak tespit edilmiştir. 22 / 07 / 2005

G.Ü. Kastamonu Fen-Edebiyat Fak. Dekanı Prof. Dr. Abdullah GÜNEN
A.Ü. Fen Fakültesi Yrd. Doç. Dr. Zekeriya MÜYESSEROĞLU
A.Ü. Fen Fakültesi Yrd. Doç. Dr. Birol GÜROL

Soldan Sağa: Fizik Prof. Abdullah GÜNEN , Astronomi Uzmanı Zekeriya MÜYESSEROĞLU ve Astronomi Uzmanı Birol GÜROL keşfederlerken.

A.Ü. Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Astronomi ve Uzay Bilimi Güneşin aylara göre mağaraya giriş seyir cetveli haritada şöyledir:

Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin bulunduğu bölgede Güneş'in doğduğu andaki azimut açıları, mağaraya geliş (düşüş) açıları ve mağaranın ışık alma süreleri

Tarih	Doğu azimutu (derece)	Güneş'in mağaraya düştüğü açı (derece)	Mağara içinde Güneş ışığının bulunma süresi (saat)	Tarih	Doğu azimutu (derece)	Güneş'in mağaraya düştüğü açı (derece)	Mağara içinde Güneş ışığının bulunma süresi (saat)	Tarih	Doğu azimutu (derece)	Güneş'in mağaraya düştüğü açı (derece)	Mağara içinde Güneş ışığının bulunma süresi (saat)
13-Mar	93,8	16,2	00:10	07-May	66,4	41,6	02:38	04-Ağu	67,8	42,2	02:59
14-Mar	93,3	16,7	00:15	08-May	67,7	42,3	02:04	05-Ağu	68,5	41,5	02:54
15-Mar	92,8	17,2	00:17	11-May	67,9	43,0	02:50	06-Ağu	69,2	40,8	02:49
16-Mar	92,3	17,7	00:20	12-May	68,7	43,3	03:12	10-Ağu	70,0	40,0	02:44
17-Mar	91,8	18,2	00:25	15-May	68,7	44,3	03:17	13-Ağu	70,8	39,2	02:39
18-Mar	91,3	18,7	00:27	18-May	68,4	44,8	03:19	13-Ağu	71,1	38,9	02:34
19-Mar	90,8	19,2	00:30	17-May	68,1	44,9	03:22	16-Ağu	71,9	38,1	02:29
20-Mar	90,3	19,7	00:32	18-May	64,9	45,2	03:24	17-Ağu	72,8	37,2	02:24
21-Mar	89,8	20,2	00:37	19-May	64,5	45,5	03:27	18-Ağu	73,6	36,4	02:19
22-Mar	89,3	20,7	00:40	20-May	64,2	45,8	03:29	20-Ağu	74,0	36,0	02:14
23-Mar	88,8	21,2	00:42	21-May	64,0	46,0	03:32	22-Ağu	74,9	35,1	02:10
24-Mar	88,3	21,7	00:47	22-May	63,7	46,3	03:34	24-Ağu	75,8	34,2	02:05
25-Mar	87,8	22,2	00:50	26-May	62,9	47,1	03:39	26-Ağu	76,8	33,4	02:00
26-Mar	87,3	22,7	00:52	29-May	62,3	47,7	03:44	27-Ağu	77,1	32,9	01:55
27-Mar	86,8	23,2	00:55	31-May	61,6	48,4	03:48	29-Ağu	78,0	32,0	01:50
28-Mar	86,3	23,7	01:00	03-Haz	61,1	48,9	03:54	31-Ağu	78,9	31,1	01:45
29-Mar	85,8	24,2	01:05	06-Haz	60,4	49,6	03:58	01-Eyl	79,4	30,6	01:40
30-Mar	85,3	24,7	01:10	14-Haz	60,8	50,2	04:04	03-Eyl	80,3	29,7	01:35
31-Mar	84,8	25,2	01:15	21-Haz	60,8	50,4	04:04	04-Eyl	80,8	29,2	01:30
01-Apr	84,3	25,7	01:20	29-Haz	60,8	50,2	04:04	06-Eyl	81,7	28,3	01:25
02-Apr	83,8	26,2	01:25	30-Haz	60,9	50,1	03:59	08-Eyl	82,7	27,3	01:20
03-Apr	83,3	26,7	01:30	06-Tem	60,8	49,4	03:54	09-Eyl	83,2	26,8	01:15
04-Apr	82,8	27,2	01:35	10-Tem	61,2	48,9	03:49	11-Eyl	84,1	25,9	01:10
05-Apr	82,3	27,7	01:40	13-Tem	61,7	48,3	03:44	13-Eyl	85,1	24,9	01:05
06-Apr	81,8	28,2	01:45	19-Tem	62,3	47,7	03:39	14-Eyl	85,8	24,6	01:00
07-Apr	81,3	28,7	01:50	19-Tem	63,0	47,0	03:34	16-Eyl	86,6	23,4	00:55
08-Apr	80,8	29,2	01:55	22-Tem	63,8	46,2	03:32	17-Eyl	87,1	22,9	00:50
09-Apr	80,3	29,7	02:00	23-Tem	64,1	45,9	03:29	19-Eyl	88,1	21,9	00:45
10-Apr	79,8	30,2	02:05	24-Tem	64,3	45,7	03:27	20-Eyl	88,6	21,5	00:40
11-Apr	79,3	30,7	02:10	26-Tem	64,6	45,4	03:24	22-Eyl	89,9	20,5	00:35
12-Apr	78,8	31,2	02:14	27-Tem	65,2	44,8	03:22	24-Eyl	90,8	19,6	00:30
13-Apr	78,3	31,7	02:19	28-Tem	65,5	44,5	03:19	26-Eyl	91,8	18,6	00:27
14-Apr	77,8	32,2	02:24	29-Tem	65,9	44,2	03:17	30-Eyl	91,8	18,6	00:25
15-Apr	77,3	32,7	02:29	30-Tem	66,1	43,9	03:14	27-Eyl	92,9	18,0	00:22
16-Apr	76,8	33,2	02:34	31-Tem	66,4	43,6	03:12	28-Eyl	92,5	17,5	00:17
17-Apr	76,3	33,7	02:39	01-Ağu	66,9	43,2	03:08	29-Eyl	93,9	17,0	00:15
18-Apr	75,8	34,2	02:44	03-Ağu	67,1	42,9	03:07	30-Eyl	93,6	16,6	00:12
19-Apr	75,3	34,7	02:49	05-Ağu	67,4	42,6	03:04	01-Eki	94,0	16,0	00:10

Dahili Dava Olan Afşinli Avukatlar :

		
H. Bayram Veli Arıkan	İlhan Polat	İsmail Safi
		
Fatma Tecir Özdemir	İlhan Köse	Mustafa Kalender
		
Mehmet Turan	Ayhan Özdemir	Şeref Kırbıyık
		
Bülent Nacj Yücel	İsmail Karataş	Mehmet Çölbeyi
		
Ferhat Ertekin	İsrail Aslaner	Bayram Aslan
		
Mehmet Ergin	İsrail Çelik	Murat Bozkurt

Şunu açıkça ilan ediyorum ki, bin 800 yıldır karanlıkta kalmış bir olayın aydınlatılmasına vesile olan kitabım, bu kutsal mekân hakkında, Kuran-ı Kerim'in ilgili Âyetindeki tarife uyan ikinci bir mağara gösterildiği takdirde, sergilediğimiz iddialarımızdan vazgeçmeye hazırız. Bu itibarla, çağımıza göre düzenlenen raporlar ile elde ettiğimiz bulgu, bilgi ve belgeleri bu kitabımız kanalı ile Dünya insanlığının bilgisine ve de takdirine sunmuş bulunuyoruz.

Yaptığım araştırmalara göre Dünyada böyle 2. bir mağara bulunmadığını öğrendiğimiz için, Un Sandığı 3. cilt kitabım ile, burasının dünyada tek mağara olduğu iddiamızı şimdiden ilan ediyoruz, ediyorum.

Mehmet GÖÇER

UN SANDIĞI

3

ELBİSTAN 2007

Eshab-ı Kehf ve Rakıym

(MAĞARA ARKADAŞLARI)

ALİ AFŞAROĞLU

Şark İnceleme Enstitüsü başkanı Alman Dr. Franz Babinger, 1957 yılında Efsus'taki (Afşin) Eshab-ı Kehf Mağaralarını incelemiş ve şu sözü söylemiştir:

"Ben Eshab-ı Kehf'in yeri olarak dünyadaki şu yerleri inceledim. İspanya'da, İtalya'da, Yunanistan'da, Efes'te, Kıbrıs'ta, Tarsus ve son olarak Afşin'e geldim. Afşin'deki (Efsus) mağarayı günlerce inceledim. Çevresini, yörenin konumunu vs. her şeyiyle inceledim. Bir astronomi uzmanı, bir arkeolog, bir tarih uzmanı, Dinler Tarihini yazan, araştıran bir yazar, bu mevkii nasıl incelemesi gerekirse, o şekilde inceledim ve şu neticeye vardım: Ya Kur'an'ı Kerim'i inkar edeceksin, ya da bu mağaranın konumunu değiştireceksin, veya değiştirmekle de olmaz, bu her şeyiyle gerçek fıskıran topraklardan alıp götürmek lazımdır. Benim bir araştırmacı olarak Hıristiyan aleminden elde ettiğim bilgiler münasebetiyle, dünyaya şunu iddia ediyorum: "Seven Steepes" Eshab-ı Kehf, Efsus (Afşin)'dedir."⁽¹⁰⁴⁾

Dr. Franz Babinger'in sayfalarca süren araştırma yazılarının özetini maddeler halinde sunuyorum:

1. Mağara şehre çok yakın ve mağaranın önünden bakıldığı zaman şehir rahatlıkla görünüyor. Mağaranın yeri, vadinin sırtlarında sarp bir yerdedir. Gizlenilmesi kolay, bulunması zor, ticra bir yerdir.

2. Mağaranın içi geniş ve huzurlu, ayette: "Onlar mağara-

¹⁰⁴ Die Örtlichkeit der siebensclafenlegen der in Muslimischer scout Anzeigener der phil- hist. Classe der Österreichischen Akademie der Wissens Chaften Jahrgang 1957, Nr 6, s 1/9.

larının orta bir yerinde idiler ve köpekleri de mağaranın önünde uyuyordu" buyurulmuştur. Bu ayet-i Kerime'nin tarif ettiği mağarayı, sadece bu mağarada görüyoruz. Yani onlarla köpekleri aynı yerde, gençler mağaranın ortasında, köpekleri de hemen önlerindeki eşikte, kapıda yatıyormuş. Aralarında 3-5 metre ancak mesafe var. Güneş, sabah ve akşam düşüyor. Mağaranın içine güneşin öyle bir düşüşü var ki, içerde uyuyanlara kesinlikle dokunmaz. İçerisinin havasını temizliyor. Bu aye-te ancak Afşin'deki mağarada cevap bulabildim. Diğer mağaraları inceledim, içinde metrelerce gidiliyor, yattıkları yerler diye çeşit çeşit hurafeler anlatılıyor. Zaten köpekle onlar aynı yerde oldukları için bunlara, bu yerlere itibar etmeyip hemen incelememi yarıda kestim.

3. Gezdiğim diğer mağaralara girdiğim zaman küf ve nem kokusu olduğu halde, bu mağarada öyle ağır bir hava ve koku duymadım. Diğer mağaralarda, değil 309 sene 3 gün dahi yaşanamazken, burada insan günlerce şu haliyle dahi kalabiliir. Mis gibi bir koku burnunuza gelir. Kuru ferah bir havası var. ⁽¹⁰⁵⁾

4. Diğer mağaralarda ve çevresinde (yakınlarında) suya hiç rastlayamadım, halbuki bu insanlara, yaşamın temel kaynağı olan sudan bir günde kaç litre gerekli (yedi kişi ile köpeğe). Bunlar bu suyu nereden çekiyorlar. Afşin'deki bu mağarada ise, tavandan damlayan suların birikiminden oluşmuş büyük bir kuyu var. Tadı hafif, buz gibi bir su. Bu, sekiz canlı, su ihtiyaçlarını, abdestlerini ve WC ihtiyaçlarını mutlaka burdan karşıladılar.

5. Mağaranın üzerindeki tepede, yemiş ağaçlarının köklerini ve bu köklerden çıkıp (fışkırıp), senelerce devam eden fidanlar, ağaçlar hala duruyor. Tel Mahra'li Denys'in kitabında ve The Odesius'un Arz-ı Mukaddese dair yazdıkları kitaplarda yediklerini, mağaranın üstündeki yemiş ağaçlarından yediklerini söyler. İşte bu mağaranın üstünde bu ağaçlara rastladım. Hatta bu ağaçlara, Efsus'un kadınları, eski bir geleneğe bağlı kalarak,

¹⁰⁵ Ama mağaranın önüne yapılan İsa mescidi ve Selçuklular tarafından yapılan külliye, Mağara'nın güneş almasını engellemiştir. Dolayısıyla içinde rutubet oluşmuştur. (A.A)

iplikler, bez parçaları bağlamışlar. Niyet ağaçları diye biliniyorlar.

6. En önemlisi de, Güneş Teorisi, yani Kehf sûresi 17. ve 18. ayetlerinde bahsedilen şekliyle buraya tıpatıp uyuyor. Diğer mağaralarda, bu güneş ışınlarının içeriye düşüş şekillerini inceledim. Kesinlikle, Afşin'deki ayete uyuyor, ters düşmüyor. Bu güneşin ışınlarının mağaraya sabah ve akşam üstü düşmesi, mağaranın sağına ve soluna meyletmesi için yönünün kuzey batıya bakması lazım ki, dünyanın hiçbir yerindeki mağaralarda, yön olarak kuzey batıya bakanına rastlamadım. Sadece ayetteki ışın düzenine buradaki uyuyor.

7. Afşin'in tarihini inceledim. Sonuna kadar gittim. Eski bir medeniyetler beşiği olduğunu çıkardım. Arkeolojik kazılar yaptım. Bol miktarda Roma, Bizans, Eti vs. uygarlıklarının sembolünü temsil eden antik buluntularla karşılaştım. Tarihi Roma ve kral yollarının, bu şehrin içinden geçtiğini, o yol kalıntularından açığa çıkardım. Kısacası Afşin'in topraklarından Medeniyet, Tarih, mimari yıkıntılar ve tarih hazineleri fıskırıyor.

Bütün bu belgelerin ışığı altında Enstitü üyelerine tebliğ ediyorum, gidin bu beldeyi yerinde görün. Bana hak vereceksiniz. Tüm dünyadaki Eshab-ı Kehf'i (Seven Steepers=yedi uyuyanlar) merak edenlere sesleniyorum, ben şu kanaate vardım: Ya Müslümanların inandığı kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'dekini inkar edeceksin veya Eshab-ı Kehf'in mağarasını burdan kaldıracaksın. İkisi de olamayacağına göre Eshab-ı Kehf'in şehri Afşin (Efsus)'dedir.

Ark. Dr. Franz Babinger
Şark İnceleme Enstitüsü Bşk. 1957

الإشارات إلى معرفة الزيارات

تأليف
أبو الحسن علي بن أبي بكر الهروي
ت ٦١١ هـ

تحقيق
الدكتور علي عمر
بقسم التاريخ والحضارة الإسلامية بجامعة
المنيا والإمام بالرياض

الناشر
مكتبة الثقافة الدينية

“Biz Kehfi ve Rakîmi kendisine Ebsüs (Efsus) denilen rum beldelerinden bir şehrin yanında ziyaret ettik. İçinde acâip eserler olup Eblüsteyn'e (Elbistan) yakındır. Denildi: Dakyanus vilayetidir... Sahih olan rumda olduğudur.”

CHRONOLOGIE ORIENTALISCHER VÖLKER

VON

ALBÈRÛNÎ

HERAUSGEGEBEN

VON

Dr. C. EDUARD SACHAU,

ORD. PROFESSOR FÜR ORIENTALISCHE SPRACHEN AN DER UNIVERSITÄT IN BERLIN.

GEDRUCKT AUF KOSTEN

DER DEUTSCHEN MORGENLÄNDISCHEN GESELLSCHAFT.

LEIPZIG,

IN COMMISSION BEI F. A. BROCKHAUS.

1878.

کتاب

الآثار الباقية عن القرون الخالية

تأليف

أبي الريحان محمد بن أحمد البيروني الخوارزمي

رحمة الله تعالى

“Şunu an Kef Eshâbının şehri Efsus’tur. O Aziz Kuran’da anılmıştır. Mu’tasım elçisini rum melikine gönderdi. Yerlerine şahid oldu. Onları eliyle elledi.”

Sayfa: 391

Sultanımız Efendimiz 11 Zi'l-ka'de Cumartesi günü (16 Nisan Cuma) savaş meydanından göçtü ve Rummân adıyla tanınan köyün yanına kondu. Bu köy Kehf'e ve Mağara taşına yakındır. Asıl gerçek Kehf ve Mağara taşı (er-rakim) budur. Kehf'in ve mağara taşının Belka yöresindeki Husbân'a yakın olduğu iddiası doğru değildir. Mağaraya yakın bir yerde üzerinde Rûmî ve ya başka eski bir yazı (mine'l-hatti'l-kadim) bulunan bir sütun vardır³⁰.

Er-Rummân adıyla anılan köye gelince, bu köyün evleri ehrama benzeyen fakat toplu bir vaziyette olan bir dağın ucunun çevresinde kurulmuştur. Dağın eteğinin çevresinde evler üst üste inşa edilmişlerdir. Bundan dolayı hepsi birden saman yolu gibi görünür. Her evde mutlaka doğramadan korkulukları bulunan oturacak yerler (sedirler) vardır. Pencereleeri en mükemmel bir görünüştedir. Evlerin en yüksek kısımlarına gelince, buraları da güzel bir şekilde sona erer. Bunların da üzerinde, temrenli düz mızrağa benzer yumru (muhaddeb) çatı yükselir. Bu köy dağlar tarafından bir sur, daha doğrusu bir bilezik gibi çevrilmiştir. Onların ortasındaki köy de içinde ateş korusu bulunan bir kaba benziyor³¹.

³⁰ Türkler savaşın vuku bulduğu Hunu köyünün güneyindeki Efsus (Arabissos) şehrinin adını Yarpuz'a çevirerek türkçeleştirmişlerdir. Yarpuz XI. yüzyılın Türk müellifi Kaşgarlı'nın eserinde dehi geçer. Kaşgarlı Yarpuz'u güzel kokulu bir ot, kır nânesi şekillerinde mansandır (Türkçe tercümesi, III, s. 39). Buna rağmen zamanımızda Yarpuz'un yerini Afşin almıştır ki, hayret vericidir. Afşin Yarpuz'a yakın bir tepenin adı idi. Bu sebeple bu iki ad yan yana yaşatılabilirdi. Eshâbu'l-Kehf'in uyuduklarına inanılan yer, Yarpuz'un (Afşin) hemen batısındadır. Bizim müellif gibi eski ve tanınmış bir çok müellifler de Eshâbu'l-Kehf'in yani mağara yârânî'nin burada olduklarına inanmışlardır (Eshâbu'l-Kehf maddesine bk. İ. A, IV, s. 571-573). Bundan dolayı Maraş beyi Nusrete'd-din Hasan (ölümü: 1234) burada bir ribât, bir kervansaray ve bir de câmi yaptırmıştır. Dulkadirîliler de burada bazı binalar meydana getirmişler ise de bunlar harap olmuştur. (Mükrimin Halil (Yınanç), Elbistan maddesi, İ. A, IV, s. 226-227; T. Özgüç, Elbistan ovasındaki tetkik gezileri ve Kara Höyük kazısı, Belleten, 1948, XII, Sayı 45, s. 226-237); G. Le Strange Arabissos (Yarpuz) ile Elbistan'ın aynı şehri ifade ettiğini sanmıştır (The lands of the Eastern Caliphate, Cambridge, 1930, s. 133-142).

Bu metin Prof.Dr. Faruk SÜMER'in Yabanlu Pazarı adlı eserinden alınmıştır.

كتاب صورة الأرض

تأليف

أبي القاسم ابن حوقل النصيبى

وهو مجتوم على نصّ النسخة المرقومة ٢٣٤٦ المحفوظة فى خزنة السراى العتيق فى استنبول وكذلك على صور هذه النسخة وقد استتم بمقابلته نصّ الطبعة الأولى وبعض المصادر الأخرى،

الطبعة الثانية

(النسّم الأول)

طبع

فى مدينة ليدن بمطبعة بريل

سنة ١٩٢٨

**BIBLIOTHECA GEOGRAPHORUM
ARABICORUM**

PRIMUM EDIDIT M. J. DE GOEJE †

NUNC CONTINUATA CONSULTANTIBUS

R. BLACHÈRE H. A. R. GIBB P. KAHLE J. H. KRAMERS

H. VON MŽIK C. A. NALLINO † A. J. WENSINCK

PARS SECUNDA

OPUS GEOGRAPHICUM

AUCTORE

IBN ḤAUKAL

EDITIO SECUNDA

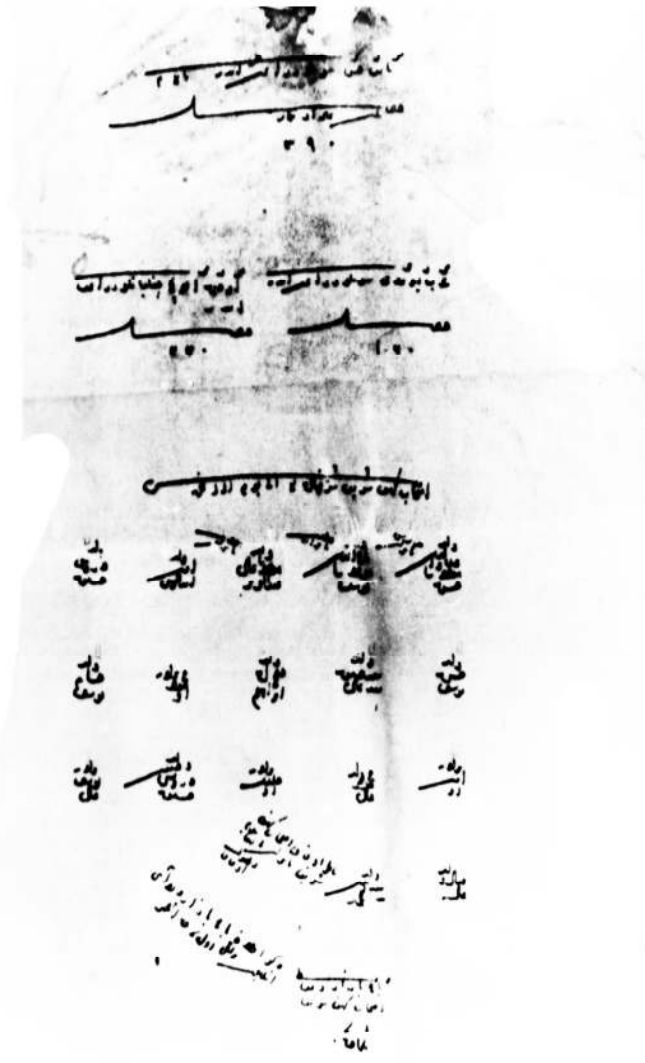
FASCICULUS SECUNDUS

LUGDUNI BATAVORUM

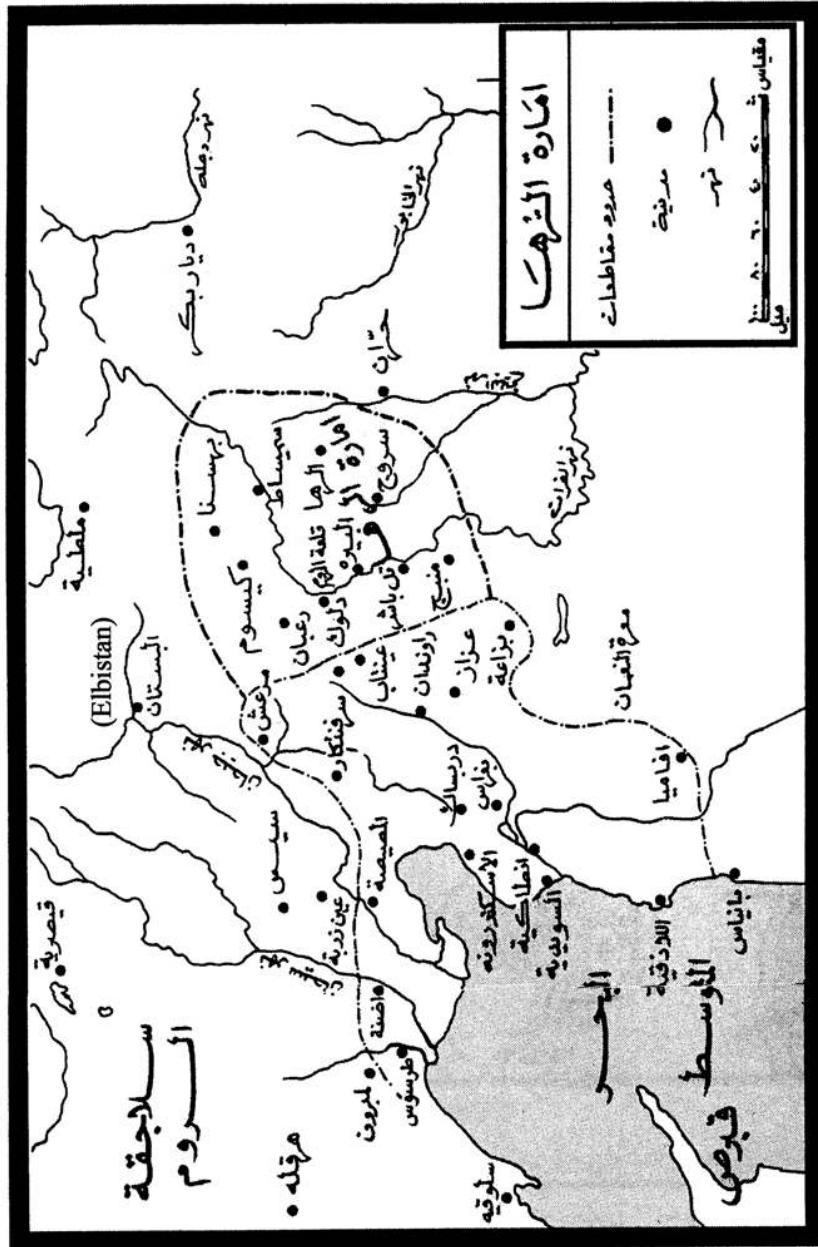
APUD E. J. BRILL

1939.

ASHÂB-I KEHF'İN EFSUS'TA OLDUĞUNA
İŞARET EDEN BEŞYÜZ YILLIK VAKFİYE

İlk ve son sayfalarının kılışesi yanda görülen vakfiyye, on kolondan oluşmakta olup Başbakanlık Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, 402 numarada ve 1180-1189 sayfada kayıtlıdır. Fotokopisi (T.C. BAŞBAKANLIK ARŞİV GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Tek. İş. Şb.) mührü ile tasdiklidir.

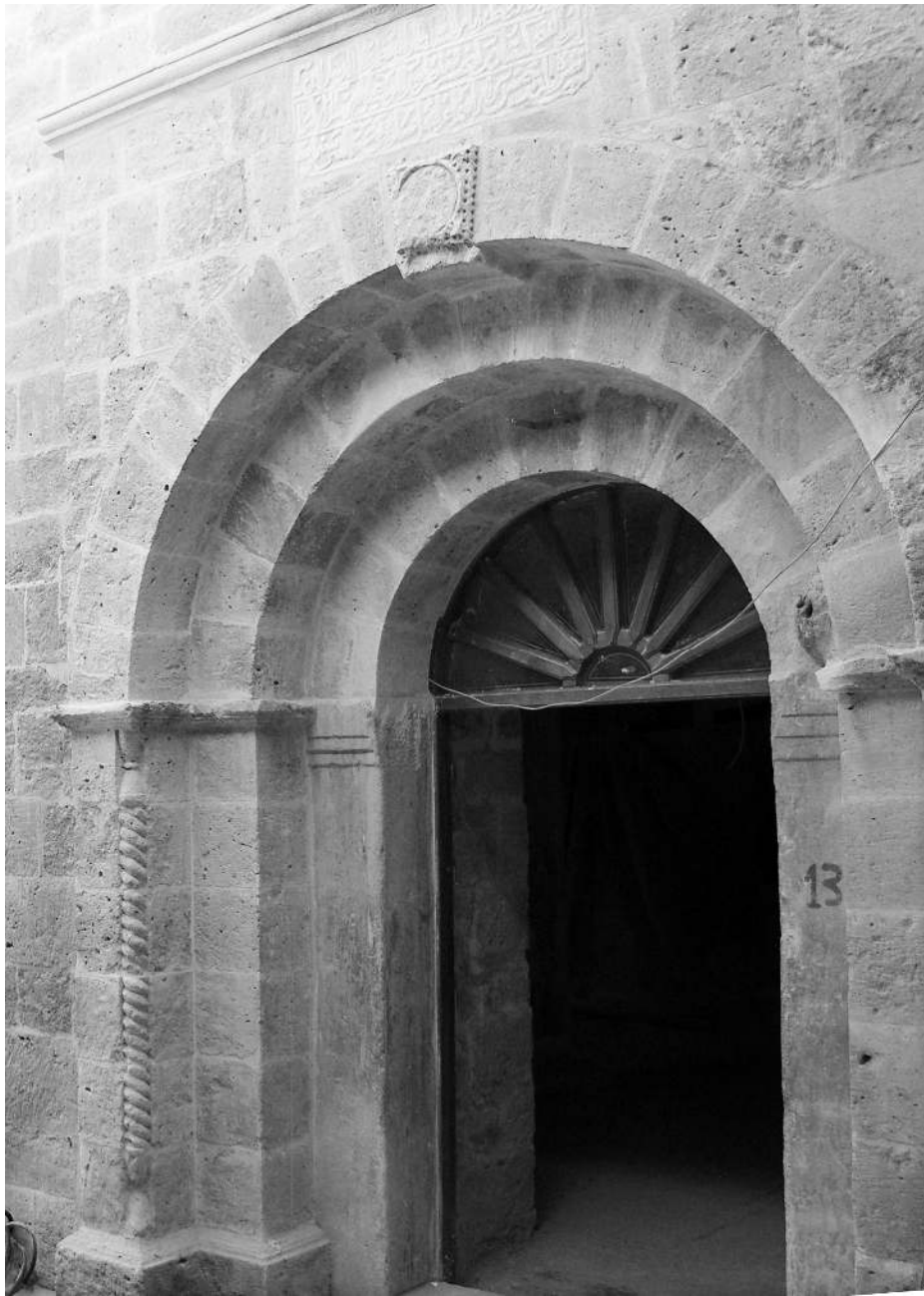

Eyyübiler zamanında Anadolu ve Şam bölgesi haritası. (İmâretürrehâ) **إمارة الرها**
 Haritaya dikkat edilirse Eyyübi bölgesini çıkarırsanız, kalan bölgenin adı Selâçikatürürum'dur. Türk girişi ile beraber Efsus gitmiş yerini Elbistan almıştır.

AFŞIN (EFSUS) ESHÂB-I KEHF KÜLLİYESİNDEN RESİMLER

KAYNAKÇA

TEFSİRLER:

- Abdürrazzak, Tefsîrulkuranılazîz, Dârülma'rife, 1411, Beyrut/Lübnan.
- Alûsî, Ruhulmeânî, Darüihyâitturasılabiy, Beyrut/Lübnan.
- Ayınta'bî Muhammed Efendi, Tıbyan ve Meva'kib Tefsiri, Ehtere Matbaası, 1317.
- Beğavî, Meâlimüttenzîl Dârülma'rife, 2. baskı, 1987-1407, Beyrut/Lübnan,
- Ebülleys, Essemerkandî Tefsiri'nin tercümesi, tıpkı basım, tarihsiz.
- Fahreddin Râzî, Tefsir-i Kebir, Dârülfikir, 1. baskı, 1981-1401, Beyrut/Lübnan.
- H.Tahsin Emiroğlu, Esbâb-ı Nüzûl, 1974, Konya.
- İsmail Hakkı Bursevî, Tefsir-i Rûhulbeyan, Mektebetülislâmiyye Aslı, Derseâdet, 1331.
- İbnülcevzî, Zâdülmescîr, Elmektebetülislamiyye, 1984-1404, Dımışk.
- İbn-i Atiyye, Muharrerülveciz, Mektebetülilmiyye, Beyrut/Lübnan.
- İbn-i Aşur, Ettahrir vettenvir, baskı yeri yok.
- İbn-i Kesir, Tefsîrulkuranılazîm, Dârülkalem, Beyrut/Lübnan.
- İbn-i Hayyam, Bahrulmuhîd, Nasrulkadisiyye, Rıyad.
- Kazî Beyzâvî, Hazin, Nesefî, İbn-i Abbas, Mecmaittefâsir, Matbaa-i Âmire, H. 1319.
- Kurtubî, Elcâmi' Liahkâmülkuran, Dârülkâtib Kahire, 1967-1387.
- Mâverdi, Ennüketü veluyûn, Dârülkütübililmiyye, 1992-1412, Beyrut.
- Mâtüridî, Te'vîlat-ı Ehlissünne, Müessesürrişâle, 2004-1425.
- Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, T.C.D.İşleri Neşriyatı, Matbaa-ı Ebüzziya, İstanbul, 1935.
- Muhammed Vehbî, Hülâsatülbeyan fi tefsîrulkuran, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, 1340-1343
- Taberi, Câmiulbeyan, Dârülma'rife, Matbaa-i Kübra, 1328, Beyrut/Lübnan.
- Süyûtî, Tefsîrulkuranılazîm. Mektebetütticâriyye, 1955-1378.
- Süyûtî, Eddürülmensûr, Dârülma'rife, Beyrut/Lübnan.
- Siddık Han, Fethulbeyan, Matbaatülâsıma, Kahire.
- Şevkânî, Fethulkadir, Dârülfikir, 1983-1403.
- Vehbe Zühaylî, Ettefsîrilmünîr, Dârülfikir, 1991-1411, Beyrut.
- Zemahşerî, Keşşaf, Dârülma'rife, Beyrut/Lübnan.

TARİHLER

- Belazûrî, Fütühülbuldan, Darülkütübililmiyye, 1983-1403, Beyrut.
- Casim Avcı, İslam Bizans İlişkileri, Klasik, İstanbul, 2003.
- Dinevrî, Abbâruttevel, 1960, Kahire.
- Ebî Ubeyde Elbekrî, Elmesâlik Velmemalik, Eddârülaarebiyye, 1992.
- Ebülfidâ İsmâil, Elmuhtasar fi Ahvâililbeşer, Dârülkütübililmiyye, 1997-1417, Beyrut/Lübnan.
- Elmakdisî, Ehsenattekâsim, Dârülihya, 1987-1408.
- Elcanî, Esrarülmelekût, Tercüme, Hayâtizâde.
- Elverdî, Harîdetülacâib, 1303.
- Faruk Sümer, Yabancı Pazarı, T.D.A.V., İstanbul, 1985.
- Hakkı Dursun Yıldız, İslâmiyyet ve Türkler, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.
- Hasan İbrâhim, Târîhulislam, Darulceyl, 2001-1422, Beyrut.
- Hurdad bih, Elmesâlik Velmemalik, Matbaa-ı Bril, 1889, Dar-ı Sadir.
- İbnülesir, Elkâmil Fittârih, Dar-ı Sâdir, 1979-1399, Beyrut.
- İbn-i Kesir, Elbidâye Ennihâye, Mektubetülmearif, 1977, Beyrut.
- İbn-i Bibî, Elevâmirulalaiyye (Selçuknâme), T.C. Kültür Bakanlığı, 1990, Ankara.
- İbn-i Haldun, Târîh-i İbn-i Haldun, Dârülfikir, 1981-1401, Beyrut/Lübnan.
- İbn-i Havkal, Kitâbü Süretlarz, Dar-ı Sâdir, 1938 Beyrut.
- İbn-i Reste, Kitâbüle'lâkinnefise, (beraberinde) Ya'kûbî, Kitâbülbüldan, Matbaa-ı Bril, 1892, Dar-ı Sadir.
- İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Elbistan Maddesi, M.H.Yinanç, Eskişehir, 1997.
- İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Tarsus Maddesi, Besim Darkot, Eskişehir, 1997.
- İslam Tarihi, İbnülcevâd Efzalüddin, Kader Matbaası, 1328.
- İstahrî, Mesâlikülmemalik, Dar-i Sâdir, Matbaa-ı Bril, 1929.
- Kazvinî, Acâibülmahlûkat, Dârülâfak, 1981-1401.
- Mesûdî, Mürücüzzehep, Dârülfikir, 1426-1425, Beyrut/Lübnan.
- Osman Çetin, Anadolu İslamiyyetin Yayılışı, Ma'rifet Yay. İstanbul, 1981.
- Sührâb, Kitâbü Acaîbilekâilim, Matbaa-i Adolf.
- Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, İstanbul, 2000.
- Taberî, Târîhuttaberî, Dar-ı Süveydan, Beyrut.
- Veli Sevin, Anadolunun Tarihi Coğrafyası, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.
- Walter e Kaegi, Bizans ve İlk İslam Fetihleri, Kaknüs, 2000, İstanbul.

GENEL KAYNAKLAR

- Arapların Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş, İlyas Gökhan, Belleten, c. LXXIII, Ankara 2009.
- Ahmet Bedir, Kuran-ı Kerim Atlası, İstanbul, 2009.
- Antakya Süryani Kilisesi Tarihi, Mehmet Çelik, c. 1, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1987.
- Abdülhamit Cevdet Essehrar Eshâbülkehf, Darüssikâfe.
- Ali Afşaroğlu, Eshab-ı Kehf ve Rakıym, Hilal Erkam Matbaası.
- Ahmet Akgündüz-Yaşar Baş-Rahmi Tekin-Osman Kaşıkçı, Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf, İstanbul, 1993.
- Anadolu Uygarlıkları, c. 2, Görsel Yayınlar, 1982.
- Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Ekrem Sarıkcıoğlu, Fakülte Kitabevi, İsparta, 2004.
- Dulkadir Beyliği Mîmârîsi, Hamza Gündoğdu, Ankara, 1986.
- Elisâbe (Sahabe-i Kiram Ansiklopedisi) Askalâni, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Ebûlfereç, Ebûlfereç Tarihi, Tercüme: Ö.R.Doğrul, T.T.K. Ankara, 1987.
- Faruk Sümer, Eshâbülkehf, T.D.Ar. Vakfı, İstanbul, 1989.
- Fahri Gökcan, Kuran-ı Kerim'e Göre Eshab-ı Kehf Kıssası, Tayyib İkiç Armağanı, A.Ü.İ.İ.F. dergisi içinde.
- Hayati, Vasfı Taşyürek, Eshabülkehf, Elbistan, 1963.
- Haçlı İstilasası Öncesi Ortaçağda Maraş Şehri, Selim Kaya, Belleten LXXI, 282 Aralık 2007.
- Halife bin Hayyat, Târihu Halife bin Hayyat. Çeviren: Abdülhâlık Bakır, Ankara, 2001.
- Hasan Reşit Tankut, Maraş Yollarında, Ukde, Şubat, 2008.
- Hamevî, Mu'cemülbüldan, Dar-ı Sâdır, Beyrut.
- Hüseyin Aşık, Eshab-ı Kehf, Beyazıt, 1981, İstanbul.
- İbnüladim, Buğyetüttaleb fi Tarih-i Haleb, Dârulfikir, Beyrut/Lübnan.
- İbn-i Şeddat, Baypars Tarihi, Tercüme: Şerafettin Yaltkaya.
- İbn-i Hişam, Essîretünnebeviyye Mültezemüttab' Venneşr, 1955-1375.
- İbrâhim Hakkı Konyalı, Eshâb-ı Kehf'in Mumyaları bulundu, Tarih Hazinesi Mecmuası.
- İslami Bilgiler Ansiklopedisi, c. 1, Dergah, İstanbul.
- İslam Ansiklopedisi, c. 3, Ashab-ı Kehf, İsmet Ersöz, sh. 465-67, İstanbul, 1991.

- İbnülverdi, Tarih-i İbnülverdi, Darülkütübililmiyye, 1990-1414, Beyrut.
- İntişar-ı İslam Tarihi, Arnold, Mütercimi: M.Halil Halid, Yeni Matbaa, 1342.
- Kâmûsüla'lâm, Şemseddin Sâmî, Mehran Matbaası, İstanbul 1311.
- Makrizî, Kitâbüssülûk.
- Mehmet Göçer, Un Sandığı 3, Elbistan, 2007.
- Maraş Emirleri, Editörler; İlyas Gökhan – Selim Kaya, Ukde, Kahramanmaraş, 2008.
- Mirât-i Kâinât, Nişancı Paşa Mehmed.
- Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Tem. 2005, Konya.
- Muhammed Teysîr Zabyan, Ehlülkehf, Dârüli'tişam, 1978-1398.
- Müslümanlarda Tarih Coğrafya Yazıcılığı, Ramazan Şeşen, İstanbul 1998.
- Muhammed Süheyl Takkuş, Târihuleyyûbin, fî Mısır ve bilâdişşam, Dârünnefâre, 1999-1420.
- Niyâzi Ulusoy, Eshab-ı Kehf'ten Sesleniş, 1994, İstanbul.
- Osman Cilacı, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, Damla Yayınları, 2001.
- Osmanlı Şehirleri, Pars Tuğlacı, İstanbul, 1985.
- R.Mantran, İslamın Yayılış Tarihi, Ankara, 1981.
- Sabahat Atlan, Roma Tarihinin Ana Hatları, İstanbul Ü. Edb. Fak. Yay. İstanbul, 1970.
- Suat Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, D.İ.Y. Ankara, 1988, İkinci baskı Işık Yayınları, 2005, İstanbul.
- Sinan Yıldız, Ashab-ı Kehf, Sinan Yayınevi, 1979, İstanbul.
- Seyyid Kutup, Ashab-i Kehf, Kader Yayınevi, İstanbul, 1967.
- Şahin Menekşeoğlu, Eshab-ı Kehf, Adana, 1982.
- Şahin Uçar, Anadolu'da İslam Bizans Mücâdelesi, İşaret, 1990.
- Şinâsî Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi, Ankara, 1998.
- Târih-i Umûmî, Ahmet Refik, c. 3, 1328, İstanbul.
- Tefsirde İsrâiliyyât, Dr. Abdullah Aydemir, Diy. İş. Yay., Ankara, 1979.
- Üsdülgâbe fî Ma'rifetissahâbe, İbnülesir, Şuab, 1970-1390.
- Vâkıdî, Fütûhuşşam, Dârülkütübililmiyye, 1997-1417, Beyrut.
- Velâyetnâme, Abdülbâkî Gölpinarlı, İnkılab Kitabevi, İstanbul.
- Ya'kûbî, Tarihulyakûbî, Dar-ı Sadr, Beyrut.
- Yaşayan Dinler Tarihi, Kollektif, Ankara, 2007.
- Yeni Ansiklopedi, Timaş, İstanbul, 1989.
- Yahûdilik Ansiklopedisi, Yusuf Besalel, Gözlem, İstanbul, 2001.
- W.M.Ramsey, Tarsus, T.T.K., 2000. Ankara.

UKDE KİTAPLIĞI:

YAŞAR ALPARSLAN – SERDAR YAKAR'IN EDİTÖRLÜĞÜNDE ÇIKAN YAYINLARIMIZ

MARAŞ TARİHİ SERİSİ:

1. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
2. Maraş Yollarında (2008) / *Hasan Reşit TANKUT*
3. İstiklâl Savaşında Maraş (2008) / *Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR*
4. Maraş Tarihi ve Coğrafyası (2008) / *Besim ATALAY*
5. Dulkadir Beyliği Araştırmaları II (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
6. Aşiretlerin İskanları (2008) / *Bekir Sami BAYAZIT*
7. Maraş Emîrleri (2008) / *Editörler: İlyas GÖKHAN / Selim KAYA*
8. Maraş'ta Misyoner Faâliyetleri ve Misyoner Okulları (2008) / *Mustafa ÇABUK*
9. Zeytun ve Çevresindeki Ermeni İsyancıları (2008) / *A. Latif DİNÇASLAN*
10. İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş (2008) / *Yrd. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN, Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA*
11. Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi (2009) / *Dr. İsmail ALTINÖZ*
12. İlâveli Esmârü't-tevârîh Maa Zeyl (2009) / *Mehmed Şemî Efendi, Hazırlayan: Dr. Mehmet KARATAŞ*
13. 100. Yılında 1909 Maraş'ta Ermeni Olayları (2009) / *Yrd. Doç. Dr. Nejla GÜNAY*
14. Seyâhatnâme, Şehir Târîhi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
15. Maraş'ta Saçaklızâdeler ve Eski Maraş Âlimleri (2009) / *Osman SANDALOĞLU, Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
16. Yakın Çağda Kahramanmaraş (2009) / *Prof. Dr. Ahmet EYİCİL*

MARAŞ KÜLTÜR VE EDEBİYATI SERİSİ:

1. Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
2. Âşık Mustafa Zülkadiroğlu Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
3. Maraş Merkez Ağzı (2008) / *Mine KILIÇ*
4. Muhammet Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
5. Mevlid / *Mar'asî Kurâ-zâde Nâdiri* (2009) / *Hazırlayan Gülcan Tamdır ALICI*
6. Maraş'ta Divanından Parça Kalmış Halk Şairleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
7. Türk Edebiyatında Maraşlılar (2009) / *Yaşar ALPARSLAN, Yard. Doç. Dr. Lütfi ALICI, Serdar YAKAR*
8. Maraş Bibliyografyası (2009) / *Cavit POLAT*
9. Büyük Hiciv Şâiri Âşık Mısdılı (Mustafa Hartlap'ın) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
10. Maraş Ağzı Köroğlu (2009) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
11. Maraş Merkez Ağzı Kelimeler Deyimler (2009) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
12. Muhtelif Cönklerden Maraş Halk Şâirlerine Âit Şiirler (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
13. Tertîbü'l-Ulûm (2009) / *Saçaklızâde (Eş-Şeyh Muhammed B. Ebî Bekr El Mer'asî) - Çeviri: Doç. Dr. Zekeriya PAK - Yrd. Doç. Dr. M. Akif ÖZDOĞAN*
14. Divan-ı Hâfiz-ı Mar'asî (2010) / *Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*

KAHRAMANMARAŞ VALİLİĞİNCE YAYINLANAN ESERİMİZ

1. Maraş Meşhurları (2009) / *Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*